

Alleen samen krijgen we corona onder controle

Een kwalitatieve stilistische analyse over
hoe de referenten in de persconferenties over
het coronavirus in Nederland solidariteit bewerkstelligen

F.L.C. Blommaert
(s1673106)

Universiteit Leiden

Masterthesis

Begeleider: Prof. Dr. M.G. Kossmann
Tweede lezer: Dr. R.J.U. Boogaart

MA Taalwetenschap
Geesteswetenschappen
Universiteit Leiden

juli 2021

*Voor mijn vader, die eind 2019 overleed.
Ik denk dat hij de hele coronacrisis niets had gevonden,
maar ik had er heel graag met hem over gesproken.*

Abstract

This master thesis investigates what stylistic features within the Dutch Covid-19 press conferences held between March 2020 and October 2020 contribute to creating a sense of solidarity. This research will use a qualitative approach, analyzing what certain pronouns and the word 'people' refer to and how they are used. The study found that the stylistic features that contribute to creating solidarity within the public are explicitly marking the inclusive form of 'we' and using a first-person plural possessive pronoun when referring to health care and those who suffer from the corona virus. The stylistic features contributing to creating solidarity between the speaker and the public is using ambiguous clusivity and using a form of the second-person singular that has a more general meaning, therefore reducing the distance between the speaker and the public.

Keywords: solidarity, clusivity, stylistics, Dutch, covid-19

Voorwoord

Deze masterthesis markeert het einde van mijn (master)studie Taalwetenschappen aan de Universiteit Leiden en ik denk niet dat er een studie is die beter bij me had gepast dan deze. Ik heb ongelooflijk genoten van de vakken die ik heb mogen volgen, de kennis die ik op heb mogen doen en de goede gesprekken met mede-studenten en professoren. Graag zou ik van de rest van dit voorwoord gebruik maken om een aantal mensen specifiek te bedanken.

Uiteraard gaat mijn dank uit naar Maarten Kossmann, voor het begeleiden van deze scriptie. Bedankt voor het geduld, het advies, het vertrouwen en de fijne, behulpzame gesprekken die we hebben kunnen voeren over dit onderzoek. Zonder u was deze scriptie niet geworden wat 'ie nu is.

Sarah Walden, voor de reeds twintig jaar durende vriendschap. Het is op zijn zachtst gezegd bijzonder dat we elkaar door zowel Cito-toetsen als masterscripties heen hebben gesleept. Ik hoop dat we die lijn nog heel lang mogen doorzetten.

Maarten van der Veen en Diede Vries, voor alle steun, gemoedelijke gesprekken en goede borrels.

Maxim van Loo, voor alle liefde, gesprekken, grappen en toch ook wel het verduren van alle grillen die gepaard gingen met het schrijven van deze scriptie.

Ten laatste zou ik graag mijn moeder en mijn zusje, Marleen en Myrthe Blommaert, en mijn gastgezinmoeder, -vader en -broertjes, Bianca, Joop, Jelle en Stijn Bernard, willen bedanken. Bedankt voor alles wat jullie mij hebben bijgebracht in de afgelopen jaren. Zonder jullie was ik niet geweest wie ik nu was en had ik niet geweten wat ik nu wist. Ik vind het een groot voorrecht dat ik twee gezinnen mijn thuis mag noemen.

Ik prijs mezelf gelukkig.

Er rest mij niets anders dan u plezier te wensen met het lezen van deze scriptie. Hopelijk steekt u er net zoveel van op als ik heb gedaan tijdens het schrijven. Of toch in ieder geval gedeeltelijk.

Femke Loes Carola Blommaert

Nijmegen, juli 2021

Inhoudsopgave

1. Inleiding	9
2. Theoretisch kader	13
2.1. Stilistiek	13
2.2. Solidariteit	14
2.3. Exclusiviteit en inclusiviteit	15
2.4. (Persoonlijke) voornaamwoorden en solidariteit	16
3. Methode	17
3.1. Corpus	17
3.2. Methode	20
4. Analyse	22
4.1. Mensen	22
4.1.1. Zorg en risicogroepen	23
4.1.2. Virusverspreiders	23
4.1.3. Algemene ‘mensen’	24
4.4. We	25
4.4.1. We, exclusief	26
4.4.2. We, inclusief	26
4.4.3. Exclusiviteit als inclusiviteit	29
4.4.4. Exclusiviteit en inclusiviteit afgewisseld	30
4.5. Jullie	32
4.6. Je	33
4.6.1. Generiek ‘je’	33
5. Resultaten	36
5.1. Een gezamenlijke, menselijke drijfveer voor de maatschappij	36
5.2. Expliciete inclusiviteit en de frequentie en plaatsing daarvan	36
5.3. Een gezamenlijk uitgangspunt, gevoel en beleid	37
5.4. Benadrukken van de grootste groep	39
6. Conclusie	40
7. Discussie	41
8. Bibliografie	43
Appendix	49
A. Persconferenties	49
B. Referenten	116
B.1. Referenten voor ‘mensen’	116
B.2. Referenten naar ‘we’	118
C. Annotaties	120
C.1. Annotaties voor ‘mensen’	120
C.2. Annotaties voor ‘we’	130

1. Inleiding

Op 16 maart 2020 spreekt Mark Rutte live het Nederlandse volk toe vanuit het Torentje op het Binnenhof in Den Haag. Hij spreekt over het coronavirus en hoe het virus het land in zijn greep houdt. Er kijken zo'n 7,6 miljoen mensen (NOS, 2020). Hij bedankt "alle Nederlanders voor de manier waarop de aanwijzingen en de maatregelen tot nu toe zijn opgevolgd en voor alle hartverwarmende voorbeelden van onderlinge hulp en solidariteit".

Sinds de eerste besmetting met het coronavirus in Nederland, op 27 februari 2020, zijn er drie persconferenties geweest omtrent het coronavirus in één week tijd: een op maandag 9 maart, een op donderdag 12 maart en een op zondag 15 maart. In deze persconferenties spreekt onder andere minister-president Mark Rutte over de gestage verspreiding van het coronavirus en tot welke besluiten het Outbreak Management Team en met het RIVM zijn gekomen om deze verspreiding zo goed mogelijk in te dammen. Zo worden er 9 maart hygiënemaatregelen opgesteld waaraan alle Nederlanders zich dienen te houden. Je handen wassen, niezen in de elleboog of in een papieren zakdoek en bovenal geen handen meer schudden. Als je last hebt van de klachten die bij COVID-19 horen, zoals benauwdheid, koorts, keelpijn en hoesten, blijf je thuis en als het erger wordt, bel je de huisarts. De provincie Noord-Brabant, waar op dat moment als enige plaats in Nederland een cluster aan besmettingen is, wordt apart toegesproken. Aan de inwoners van deze provincie wordt geadviseerd om zoveel mogelijk thuis te werken als dat mogelijk is. In de persconferentie die drie dagen later plaatsvindt, wordt het advies dat iedereen thuis moet werken gericht aan heel Nederland. Bovendien worden samenkomsten met meer dan honderd man per direct afgelast - zowel op privé als op publieke locaties. Bezoek aan ouderen en kwetsbare mensen moet beperkt worden en ouderen en kwetsbare mensen krijgen het advies om gezelschappen en het gebruik van het openbaar vervoer te vermijden. Weer drie dagen later gaat het land 'op slot': alle restaurants en cafés moeten worden gesloten, net zoals sport- en fitnessclubs, sauna's, seksclubs en coffeeshops. De anderhalve meter-regel wordt geïntroduceerd.

Rutte sluit zijn toespraak vanuit het Torentje af met de volgende woorden: "Ik wil eindigen met deze oproep: bij all onzekerheden die er zijn, is één ding volstrekt duidelijk: de opgave waar we voor staan is heel groot en we moeten dit echt met zeventien miljoen mensen doen. Samen komen we deze moeilijke periode te boven. Let een beetje op elkaar. Ik reken op u." Eén dag later 'klappen we voor de zorg': Nederlanders applaudisseren massaal op hun balkons en in hun voortuinen voor de zorgverleners en anderen mensen die het land draaiende houden en op 23 maart treedt de zogenaamde 'intelligente lockdown' in werking. Pas op 11 mei worden bepaalde maatregelen weer versoepeld en op 1 juni gaat het daadwerkelijk land 'van het slot'. Scholen mogen weer open, net als restaurants, cafés en andere recreatieplaatsen zoals bioscopen, theaters en concertzalen. Dit alles om twee maanden later weer allemaal langzaam te worden teruggedraaid.

Vrijwel wekelijks wordt het publiek door middel van de persconferenties, die live worden uitgezonden op de televisie en online live te volgen zijn, op de hoogte gehouden van de voortgang van het coronavirus en hoe Nederland daarmee omgaat. De coronacrisis en de daarbij horende maatregelen maken veelal inbreuk op het leven dat mensen gewend waren om te leven en daar wordt in persconferenties ook blij aan te geven. Zo wordt er gezegd dat het "voor heel veel mensen en heel veel gezinnen en families en nabestaanden een heel erg moeilijke moeilijke tijd is"¹

Ondanks de grootschaligheid van de gevolgen van de pandemie, zijn taalkundige onderzoekspublicaties over het taalgebruik van de coronacrisis vrij schaars. Dat wat reeds is gepubliceerd, is vaak van cross-linguïstische aard. Het gaat dan vaak over hoe verschillende talen binnen één land (C.M. Chen, 2020; Steurs, 2020) of tussen verschillende landen (Piller et al., 2020) worden behandeld in de berichtgeving vanuit de regering - en daarmee vaak over de ondergeschikte

¹ Uit de persconferentie van 19 maart 2020

positie van minderheidstalen - of over hoe de berichtgeving tussen landen vergaat (X. Chen, 2020). Deze onderzoeken combineren doorgaans verschillende communicatietypes in één onderzoek: geschreven informatieborden doorheen de stad, flyers met maatregelen, etcetera. Bovendien leggen veel van deze publicaties de focus op de communicatie en de situatie in Oost-Azië of specifieke Oost-Aziatische landen.

Populair-wetenschappelijke artikelen over het Nederlandstalige gebied zijn er veel meer te vinden. Deze zijn voornamelijk in de vorm van online taalblogs. Taalkundige fenomenen waarover is geschreven binnen het Nederlandstalige landschap, gaan veelal over de begrijpelijkheid van deze communicatie (Reker, 2020a; Wolf, 2020), waaronder het gebruik van metaforen (Reijnierse, 2020a; Reijnierse, 2020b; Reijnierse, 2020c; Reijnierse, 2020d; Reijnierse, 2020e). Een ander veelvoorkomend onderwerp is de opleving of de opmerkelijkheid van bepaalde talige constructies (Van der Meulen, 2020; De Vrieze, 2020; Reker, 2020b; Van Oostendorp, 2020) en het ontstaan van nieuwe woorden (Reker, 2020c). Ten laatste zien we in populair-wetenschappelijke literatuur veel terug over hoe de (corona)crisis tot uiting komt via andere media zoals gedichten, cartoons, grappen, etcetera (Van Oostendorp & Wolff, 2021) en het belang van deze dingen om op een positieve manier om te gaan met de crisis (Jensen, 2020a; Jensen, 2020b).

Opmerkelijk is dat veel wetenschappelijke taalkundige artikelen gaan over het uitsluiten of insluiten van bepaalde groepen in de samenleving, door middel van het wel of niet gebruiken van een bepaalde taal of culturele referenties, maar we een gelijksoortig artikel amper terugvinden in de wetenschappelijke en populair-wetenschappelijke taalkundige artikelen die gaan over het Nederlandse taalgebied. Dit is des te meer opvallend omdat een groot deel van deze artikelen wél zijn geschreven aan de hand van de communicatie van de Nederlandse overheid (Reker 2020a, 2020b; Wolf 2020; Reijnierse 2020a, 2020b, 2020c, 2020d, 2020e; De Vrieze 2020) en het creëren van saamhorigheid doorheen verschillende communicatiemiddelen een speerpunt lijkt te zijn van de overheid.

Zo is de slagzin binnen het Nederlandse beleid ‘Alleen samen krijgen we corona onder controle’, onderdeel van de grotere campagne ‘Alleen Samen’. Deze zin zien we onder andere meermaals op de achtergrond van het decor van de persconferenties.

Afbeelding 1. Mark Rutte, Irma Sluis en Hugo de Jonge tijdens de persconferentie van 21 april 2020. Op het decor staat herhaaldelijk de leus ‘Alleen samen krijgen we corona onder controle’ (NOS, 2020).

Ook de tv-spotjes van de Rijksoverheid bevatten deze leus en teksten die daarop aansluiten, zoals “We geven elkaar dan [als we van huis zijn] de ruimte. In de supermarkt, op straat, en onderweg. Want

alleen samen kunnen we anderhalve meter afstand houden²”, “Als iedereen meedoet, gaan we elke dag een stapje vooruit³”. Opmerkelijk is de tv-spot over de app CoronaMelder. Deze app zou moeten aangeven wanneer je in contact bent geweest met iemand met corona, en dus mogelijk besmet bent. In dit tv-spotje vertellen verschillende mensen *voor wie* zij de app hebben geïnstalleerd: “Ik [volwassen vrouw in beeld] download de CoronaMelder-app om mijn wandelmaatje te beschermen. En ik [volwassen vrouw in beeld] om mijn collega te beschermen. Ik [jongvolwassenen man in beeld] voor mijn mede-reiziger. En ik [jonge jongen in beeld] voor de jongens. Ik [jonge jongen in beeld] download hem voor mijn opa. En ik [oude man in beeld] voor jou. Download jij hem voor mij [dezelfde oude man]?”⁴. Soortgelijke spotjes waren te horen op de radio, zowel op zenders gericht naar een algemeen publiek als zenders gericht op jongere luisteraars.

Een ander onderdeel van deze grotere campagne was het bereiken van jongeren via bekende YouTubers. Deze YouTubers informeerden jongeren over het coronavirus en de bijbehorende maatregelen via video’s op social media. Zo vertelt Quentin Correia, bekend onder de naam Qucee⁵, “Ik weet dat er heel veel mensen zijn die denken van hé, ik kan dit virus gewoon aan, maar er zijn ook heel veel mensen om je heen die dit virus niet aankunnen. [...] En aan het einde van de dag kunnen we dit alleen samen doen, dus laten we dat dan ook gewoon doen”. Thomas Brok, bekend onder de naam Korthom⁶, zegt: “ik snap dat je de situatie klote vindt [...] ondertussen beschermen we op deze manier natuurlijk wel de zwakkeren in onze samenleving, misschien wel jouw ouders of grootouders”.

Rapportage van de Alleen Samen-campagne, gedaan door het bedrijf DVJ Insights in opdracht van de Rijksoverheid, laat zien dat het creëren van deze saamhorigheid, deze solidariteit, tot de voornaamste doelstellingen behoort. Zo is het beoogde gevoel dat er bij mensen moet ontstaan dat “mensen de urgentie voelen en gemotiveerd zijn de maatregelen vol te houden. Ze voelen dat ze gezamenlijk een bijdrage moeten leveren aan de gezondheid van zichzelf en anderen” (DVJ Insights, 2020b, p. 5). In de top vijf van redenen om je aan de maatregelen te houden, staat “Ik wil niet dat andere mensen ziek worden” op de tweede plek en “Ik wil helpen om de druk op de zorg te verminderen” op de vierde plek⁷. In de lijst met redenen om je te laten testen op het coronavirus, stond “Ik wil anderen niet ziek maken” zelfs bovenaan.

De tot nu toe enige publicatie die tegen dit onderwerp aanschuurt gaat over de solidariteit tussen inwoners en de nieuwe, zoals Stengs (2021) ze noemt, rituelen die daaruit zijn ontstaan, zoals het fenomeen ‘coronacadeautjes’ voor mensen die je lang niet hebt gezien of die slachtoffer zijn geworden van het coronavirus (Stengs, 2021, p. 82), het eerder genoemde klappen voor de zorg (Stengs, 2021, p. 83), kerkklokken die ter nagedachtenis van coronaslachtoffers luiden. Deze publicatie gaat zodoende vooral over de solidaire rituelen die voortvloeien uit de saamhorigheid.

Onderzoek naar hoe deze solidariteit en saamhorigheid tot stand komt in gesproken of

² YouTube-video van de Rijksoverheid. ‘Tv-spot: Campagne alleen samen krijgen we corona onder controle’. Geüpload op 25 maart 2020. Geraadpleegd op 29 mei 2020.

<https://youtu.be/JXa1FjHuLuQ>

³ YouTube-video van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. ‘Alleen samen krijgen we corona onder controle: afstand houden’. Geüpload op 17 april 2020. Geraadpleegd op 29 mei 2020.

<https://youtu.be/cpoB7Xd1yWU>

⁴ YouTube-video van het Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport. ‘CoronaMelder: TV-spot ‘Voor wie download jij ‘m?’’. Geüpload op 10 oktober 2020. Geraadpleegd op 29 mei 2020.

<https://youtu.be/ZVLzUcWq4ZM>

⁵ Instagram-video van het account Qucee. Geüpload op 1 april 2020. Geraadpleegd op 29 mei 2021.

<https://www.instagram.com/p/B-cL0kxJYEI/>.

⁶ Instagram-video van het account Korthom. Geüpload op 1 april 2020. Geraadpleegd op 29 mei 2021.

<https://www.instagram.com/p/B-b65xSC8gH/>.

⁷ Op de eerste plek staat “Ik wil niet ziek worden”, op de derde plek “Ik wil dat het virus zich minder snel verspreidt” en op de vijfde plek staat “Ik denk dat we dan sneller teruggaan naar ‘normaal’”. (DVJ Insights 2020b, 5)

geschreven tekst, is tot nu uitgebleven. Dit onderzoek zal die rol vervullen en een stilistische analyse schetsen van hoe deze solidariteit tot stand wordt gebracht.

Deze solidariteit komt vrij expliciet tot uiting in de campagne zelf, zoals hierboven beschreven. De campagne, in de vorm van tv- en radiospotjes en campagnevideo's op social media kanalen, is echter niet de voornaamste manier om informatie te verkrijgen over het coronavirus, blijkt uit onderzoek van DVJ Insights. De voornaamste informatiekkanalen zijn nieuwsuitzendingen op TV, gevolgd door de persconferenties (DVJ Insights, 2020, p. 1). Deze persconferenties worden gehouden door de Rijksoverheid, die ook initiatiefnemer is van de Alleen Samen-campagne.

Om die reden mag je verwachten dat het creëren van solidariteit ook binnen de persconferenties een belangrijke zaak is. Zodoende wordt er voor dit stilistische onderzoek naar het creëren van solidariteit, saamhorigheid, binnen persconferenties gekeken.

De onderzoeksvraag is dan ook: welke stilistische middelen worden ingezet om door middel van het gebruik van referenten solidariteit te creëren bij de inwoners van Nederland binnen de gesproken persconferenties gehouden tussen maart 2020 en oktober 2020 over het coronavirus?

Dit onderzoek is als volgt ingedeeld. In het hoofdstuk dat hierop volgt zal een schets worden gemaakt van de literatuur omtrent dit onderwerp. De gehanteerde methode en het gebruikte corpus voor dit onderzoek worden in het derde hoofdstuk besproken. In het vierde hoofdstuk vindt de analyse plaats. Het vijfde hoofdstuk bevat de resultaten van de gedane analyse, gevolgd door de conclusie en de discussie in respectievelijk het zesde en zevende hoofdstuk. De bibliografie en de bijlagen zijn te vinden aan het einde van dit onderzoek.

Voorafgaand aan het literatuurkader en het onderzoek als geheel zou ik graag alvast een kanttekening plaatsen bij het onderzoek. Het coronavirus is een gevoelig onderwerp en voor velen is het een lastige tijd geweest. Er heerst inmiddels veel verdeeldheid in Nederland over wat er allemaal wel en niet goed is gegaan binnen de coronacrisis. Dit onderzoek gaat over het solidariteit creëren door middel van de persconferenties over het coronavirus. Zodoende wordt er gesproken over verschillende groepen die een rol hebben binnen de crisis, zoals zorgpersoneel en risicogroepen. Denk aan het zorgpersoneel, risicogroepen, etc. Ten behoeve van het onderzoek heb ik geprobeerd om de taal die wordt gebezigd, zo neutraal mogelijk te houden. Door deze poging tot neutraliteit (in tegenstelling tot positiviteit) kunnen veel uitspraken echter nogal ongenueanceerd of bagatelliserend klinken. Het is geenszins mijn bedoeling om de mensen die slachtoffer zijn geworden van het coronavirus, op welke manier dan ook, tegen de borst te stuiten. Bij dezen zou ik dan ook graag mijn medeleven willen uiten naar alle mensen die het in meer of mindere mate lastig hebben gehad tijdens de coronacrisis.

2. Theoretisch kader

2.1. Stilistiek

Stijl kan op verschillende manieren worden gedefinieerd (Leech & Short, 2007; Burger & De Jong, 2009). Van de verschillende definities, is stijl als ‘keuze’ inmiddels de meest gangbare (Jeffries & McIntyre, 2010; Van Leeuwen, 2015, p. 13-22). Om woorden te geven aan een bepaald fenomeen in de werkelijkheid, is er een reeks van mogelijkheden formuleringskeuzes om te maken (en dien ten gevolge een reeks aan formuleringskeuzes die je niet maakt). Hoewel dit fenomeen ‘in de werkelijkheid’ dus hetzelfde blijft, verschillen de manieren om het fenomeen te omschrijven uiteindelijk in hun betekenis. Zie de volgende voorbeelden:

- (1)
 - a. Die verspreiding vindt vooral plaats in groepjes en zo ontstaan er brandhaarden van het virus.
 - b*. Die verspreiding vindt vooral plaats in groepjes en zo ontstaan er clusters van het virus.

(Persconferentie 6 augustus 2020)

- (2)
 - a. Basisschoolkinderen gaan op dit moment voor de helft van de tijd naar school.
 - b*. Basisschoolkinderen zijn op dit moment voor de helft van de tijd thuis.

(Persconferentie van 19 mei 2020)

Beide voorbeelden beschrijven dezelfde situatie in de werkelijkheid. In het eerste voorbeeld gaat het over de situatie waarin de verspreiding van het coronavirus vooral plaatsvindt, namelijk wanneer er meerdere mensen bij elkaar zijn, en welk beeld dat geeft betreffende de verspreiding. De originele formulering (1a) gebruikt een metafoor, ‘brandhaarden’, voor het beeld van deze verspreiding. Het zijn geen letterlijke brandhaarden, maar door het gebruik van deze metafoor wordt het dreigende en mogelijk snel verspreidende effect (dat een brandhaard kenmerkt) uitvergroot in de visualisatie. In het alternatieve voorbeeld (1b) is die focus op het dreigende en verspreidende element in mindere mate aanwezig, door het gebruik van het woord ‘clusters’. In het tweede voorbeeld beschrijven beide zinnen het feit dat basisschoolkinderen voor vijftig procent van de tijd naar school gaan, en voor (de andere) vijftig procent thuiszitten. Het origineel (2a) focust op het feit dat de kinderen de helft van de tijd wél naar school gaan. In (2b) ligt de focus op het feit dat de kinderen de helft van de tijd thuis zijn (en dus niet naar school gaan⁸).

Deze verschillende formuleringskeuzes hebben effect op de luisteraar of lezer van de uiting (Holleman et al., 2013, p. 31; Fausey & Boroditsky, 2010). Als deze uitgangspunten van stilistiek van zinsniveau (zoals in de voorbeelden) naar tekstniveau worden getild, heeft dat dus effect op de hele tekst. Keuzes op micro-niveau (het kiezen voor bepaalde woorden of bepaalde zinsconstructies) hebben effect op macro-niveau, namelijk de indruk die de lezer of hoorder krijgt van de tekst als geheel (Fausey & Boroditsky, 2010). Dit leggen van verbanden tussen het micro- en het macroniveau, is kenmerkend voor taalkundig-stilistisch onderzoek (Anbeek & Verhagen, 2001, p. 23; Van Leeuwen, 2015, p. 19).

Door deze stilistische keuzes kan er dus een bepaald beeld worden neergezet van een bepaald fenomeen. Voor dit onderzoek betekent dat concreet: welke stilistische keuzes (op micro-niveau) worden er gemaakt om de indruk (op macro-niveau) van solidariteit te wekken bij de toehoorder? Het vertrekpunt van deze studie is dus op macro-niveau, omdat er reeds een aanname is gemaakt over de

⁸ Al zou de vorm die focust op het niet naar school gaan er natuurlijk eigenlijk uitzien als 2c*. Basisschoolkinderen gaan op dit moment voor de helft van de tijd *niet* naar school.

indruk van de persconferenties, namelijk dat deze moeten bijdragen aan een gevoel van saamhorigheid.

2.2. Solidariteit

De definitie van ‘solidariteit’ die zal worden gehanteerd in dit onderzoek, is vooral solidariteit in engere zin, namelijk het gevoel van één zijn met anderen. Voor dit onderzoek betekent dat concreet eigenlijk twee dingen. Op de eerste plaats is er de solidariteit tussen de toehoorders onderling - het gevoel dat de inwoners van Nederland die op dat moment de persconferentie aan het kijken zijn, één zijn. Op de tweede plaats is er de solidariteit tussen de spreker en de toehoorder(s) - het gevoel dat de spreker óók onderdeel is van de inwoners van Nederland die op dat moment de persconferentie aan het kijken zijn. Deze laatste vorm solidariteit is wat dat betreft het best vergelijkbaar met hoe er naar solidariteit wordt gekeken in onderzoek naar taalkundige kenmerken van populisme, waarin populisme als onder andere een communicatiestijl wordt gepresenteerd (Jagers & Walgrave, 2007; Hawkins, 2009; Rooduijn & Pauwels, 2011; Bracciale & Martella, 2017) en niet zozeer als een op zichzelf staande ideologie. Het populisme wordt gekenmerkt door drie kerneigenschappen (Müller, 2017) namelijk een autoritair geleide partij, anti-elitarisme en anti-pluralisme. Die laatste twee kerneigenschappen vormen de voedingsbodem voor het populistisch discours. In deze communicatiestijl wordt ‘het volk’ voorgesteld als één homogene groep en heeft het volk bovendien een centrale rol (Müller, 2017; Wodak, 2017; Rooduijn & Akkerman, 2017; Jagers & Walgrave, 2007). Onderzoek naar populisme als communicatiestijl gaat veelal over deze centrale rol van het volk, ook wel *people centrality* genoemd. Het centraal stellen van het volk (*the people*), zorgt ervoor dat mensen zich gehoord voelen en het idee hebben dat de spreker gebaat is bij het welzijn van het volk. In eerdere onderzoeken (Müller, 2017; Wodak, 2017; Rooduijn & Akkerman, 2017; Olivier & Rahn, 2016; Pauwels, 2014; Jagers & Walgrave, 2007) werd de *people centrality* gemeten door het aantal verwijzingen naar het volk simpelweg te tellen en daaraan te meten welke partij of welke spreker populistischer was dan de andere partij of spreker. Zoals Van Leeuwen & Van Vliet (2019, p. 183) al aantoonde, is het van belang om niet alleen te kijken naar het aantal voorkomens, maar ook te kijken naar de manier *waarop* deze referenties naar het volk⁹ worden gedaan. Voorbeelden hiervan zijn de vormen van perspectivering die worden toegekend aan het volk (Van Leeuwen & Van Vliet, 2019) en de plaatsing van de verwijzing naar het volk (Van Leeuwen, 2015, p. 112-131). Het is hier belangrijk om te vermelden dat dit onderzoek geenszins poogt om verbanden te leggen tussen het populisme en de coronacrisis, populistische kenmerken van de persconferenties uit te lichten of te beoordelen of de sprekers populistisch taalgebruik bezigen.

Met ‘solidariteit’ wordt in dit onderzoek dus níét de ‘solidariteit’ uit de sociolinguïstiek bedoeld. Hierin gaat solidariteit over de sociale afstand en ik welke mate deze verkleind wordt door gedeelde kenmerken of eigenschappen (*‘characteristics’*) (Hudson, 1996, p. 122), het gebruik van onder andere informele ‘aanspreekvormen’ (in het Nederlands bijvoorbeeld ‘jij’ versus ‘u’, waarin ‘jij’ meer nabijheid creëert en ‘u’ meer afstand tot de spreker en de hoorder, maar ook het aanspreken met de voornaam versus het aanspreken met de achternaam), het spreken van een bepaalde taal die bij een bepaalde groep hoort, of het gebruik van bepaalde woorden die enkel binnen een bepaalde kring betekenis hebben. Dat brengt ons bij de begrippen uit de pragmatiek *positive* en *negative face*, ook wel *solidarity-face* en *power-face* genoemd (Hudson, 1996, p. 114). Deze zijn afkomstig uit de beleefdheidstheorie (*‘theory of face’*), waarin er wordt uitgegaan dat bepaalde uitingen ofwel bijdragen aan het ‘gezicht’ van iemand, ofwel afdoen aan iemands ‘gezicht’ (Brown & Levinson, 1987). Deze beleefdheidstheorie kan niet onbesproken worden gelaten als het gaat over solidariteit in

⁹ Van Leeuwen & Van Vliet (2019) hebben het niet over ‘het volk’ maar over ‘de kiezers’

een taalkundig onderzoek¹⁰. De tweestrijd tussen gezichtswinst en gezichtsverlies en de machtsverhouding die blijkt uit een talige uiting, is voor dit onderzoek echter irrelevant. Voor dit onderzoek gaat het niet over het toe- of afnemen van de sociale afstand in sociolinguïstische zin.

Concluderend gaat het dus over het functioneel duiden van stijlmiddelen (Van Leeuwen, 2015, p. 19). Voor dit onderzoek betekent dat dat er wordt gekeken naar welke stijlmiddelen bijdragen aan het gevoel creëren van saamhorigheid. Deze saamhorigheid houdt in dat alle toehoorders zich één voelen, maar ook dat de spreker zich hier onderdeel van maakt of kan maken. In dit onderzoek zullen de termen 'solidariteit' en 'saamhorigheid' door elkaar worden gebruikt. Er wordt geen betekenisverschil veronderstelt.

2.3. Exclusiviteit en inclusiviteit

In het Nederlands hebben we één woord om de eerste persoon meervoud aan te duiden, namelijk 'we'. Deze vorm heeft echter twee verschillende invullingen¹¹. De eerste variant is waar 'we' ook verwijst naar de toehoorder. 'We' behelst dan zowel de spreker als de toehoorder en eventueel andere betrokkenen - dit is het *inclusief* gebruik van 'we'. De tweede variant is waar 'we' verwijst naar de spreker, andere betrokkenen en níét de toehoorder - dit is het *exclusief* gebruik van 'we'. In de volgende voorbeelden toont (1) het inclusief gebruik van 'we' en (2) het exclusief gebruik van 'we'.

- (3) Hallo Sandra. Gisteren zei je dat je naar het zwembad wilde, wanneer zullen we vertrekken?
(4) Hallo Sandra. We gaan vanavond naar het zwembad, wil jij ondertussen de hond uitlaten?

In het eerste voorbeeld (3) is de persoon die wordt aangesproken, Sandra, onderdeel van 'we'. Er gaat een bepaalde groep naar het zwembad: de spreker is hier in ieder geval onderdeel van en Sandra ook. Eventueel zijn hier nog meer mensen bij betrokken, maar dit hoeft niet¹². In de tweede zin (4) slaat 'we' op de spreker en (een) betrokkene(n), maar is Sandra hier géén onderdeel van: zij wordt immers gevraagd om de hond uit te laten als de spreker en (een) betrokkene(n) ('we') in het zwembad zijn.

Hoewel het inclusief gebruik en het exclusief gebruik dus in dezelfde vorm samenvallen in het Nederlands, is dat niet noodzakelijk bij alle talen zo. Daar wordt woordelijk onderscheid gemaakt tussen het inclusief en het exclusief gebruik (zoals het overgrote deel van de Austronesische talen, bijvoorbeeld Maleis, Tagalog en Samoaans (Lichtenberk, 2005, p. 261)). Een kanttekening moet hierbij geplaatst worden dat er discussie is over het idee dat zowel het inclusief als het exclusief gebruik van 'we' onder de eerste persoon meervoud vallen en dat er een vierde persoon bestaat (Daniel, 2005, p. 3). Hier zal niet over worden uitgebreid in dit onderzoek¹³ en voor de begrijpelijkheid zal er verder in dit paper worden gesproken over het '*inclusief gebruik van we*' en het '*exclusief gebruik van we*'.

In het Nederlands wordt er woordelijk dus geen onderscheid gemaakt in het inclusief en het exclusief gebruik. 'We' wordt zowel gebruikt om de inclusieve als de exclusieve derde persoon meervoud aan te duiden. Voorbeelden (3) en (4) tonen aan dat soms uit de zin af te leiden is of 'we' inclusief of exclusief wordt bedoeld. Dit onderscheid is echter niet altijd zo duidelijk. Bijvoorbeeld:

¹⁰ Zie voor onderzoek gedaan naar pronomina aan de hand van de beleefdheidstheorie onder andere Haverkate (1992).

¹¹ Eigenlijk drie: 'we' wordt immers ook voor koninklijk meervoud gebruikt, maar dat wordt hier buiten beschouwing gelaten.

¹² In het Nederlands wordt bij het gebruik van een persoonlijk voornaamwoord betreffende 'hoeveelheid personen' enkel onderscheid gemaakt tussen enkelvoud (ik, jij, u, hij, zij, het) en meervoud (wij, jullie, zij). Er zijn ook talen die een uitgebreidere indeling kennen, waar er naast enkelvoud en meervoud ook aparte vormen worden gebruikt voor wanneer het over twee personen ('*dual*') gaat (zoals het Tinrin (Zwets, 2009, p. 139).

¹³ Voor meer literatuur over dit onderwerp zie Filimonova (2005).

- (5) Hallo Sandra. Wim zit reeds in de auto, we vertrekken zo.

In deze zin (5) is het duidelijk dat de spreker binnen enig moment vertrekt en dat hij dit sowieso met één ander doet: Wim zit namelijk ook al in de auto. Het is niet duidelijk of het de bedoeling is dat Sandra ook mee gaat en ook zo moet 'vertrekken' (inclusief gebruik van 'we'), of dat de spreker een mededeling doet over dat hij en Wim vertrekken, zonder Sandra (exclusief gebruik van 'we'). Het feit dat het inclusief en het exclusief gebruik van 'we' niet altijd zo duidelijk is, kan voor verwarring zorgen (Scheibman, 2014; Floyd, 2014; Zwets, 2009). De ambiguïteit kan echter ook strategisch worden ingezet (Van De Mierop, 2014; Al-Qahtani, 2017; Condor, 2000; Biryukov & Sergejev, 1993; Van Leeuwen, 2015¹⁴). Het kan dan bijvoorbeeld worden ingezet om het saamhorigheidsgevoel te vergroten (Pyykkö, 2000; Fairclough & Wodak, 1997; Biryukov & Sergejev, 1993; Montgomery, 1999; Lammers 2000), om afstand te nemen van bepaalde verantwoordelijkheden (Wilson, 1990; Condor, 2000; Seidel, 1975) of om een bepaalde groep impliciet uit te sluiten (*othering*) (Skarzynska, 2002)

2.4. (Persoonlijke) voornaamwoorden en solidariteit

Voornaamwoorden zijn deiktisch van aard (Duszak, 2014; Fetzer, 2014; Zupnik, 1994). Dat wil zeggen dat de invulling van deze woorden niet op zichzelf bestaat, maar afhankelijk is van de context waarin ze zich begeven. Ze zijn een essentieel onderdeel van het presenteren van een 'zelf', een 'ander' en de relatie tussen de twee (op gebied van intimiteit, afstand en hiërarchie) (Fetzer, 2014). Onderzoek naar de deixis van (persoonlijke) voornaamwoorden valt eigenlijk uiteen in twee verschillende groepen (De Fina, 1995, p. 380): die naar 'grotere' sociale deixis (waar het gaat over sociale identiteit en welke persoonlijke voornaamwoorden daaraan gekoppeld zijn) (Levinson, 1983; Mülhauser & Harré, 1990) en die naar de pragmatiek van persoonlijke voornaamwoorden (Wilson, 1990; Maitland & Wilson, 1987). Binnen deze pragmatiek gaat het niet zozeer over deze grote sociale structuren, maar over de kleinere context waarbinnen de voornaamwoorden zich bevinden. Het gaat hier dan vooral over de rollen en de doelen van de spreker. Hoewel beide benaderingen (sociaal en pragmatisch) bijdragen aan solidariteit, zal er in dit onderzoek worden gefocust op de pragmatische benadering. Dit omdat deze benadering beter aansluit bij de hoofdvraag, die steunt op de aanname dat de Rijksoverheid het *doel* heeft om deze solidariteit te creëren. De sociale deixis zal zodoende verder in dit onderzoek buiten beschouwing worden gelaten. Door bepaalde voornaamwoorden wel of juist niet in te zetten, kan er in meer of mindere mate afstand of nabijheid tot het besproken onderwerp of de toehoorder(s) worden gecreëerd. Zowel nabijheid tot het onderwerp als nabijheid tot de toehoorder(s) kan solidariteit opwekken (Pyykkö, 2000; Fairclough & Wodak, 1997; Biryukov & Sergejev, 1993; Montgomery, 1999; Lammers 2000). Door de deiktische aard van de voornaamwoorden, lenen deze woorden zich bovendien uitstekend voor retorisch gebruik, het behalen van een bepaald doel, van de spreker (Chilton, 2004; Chilton, 2017, p. 585; Zupnik, 1994, p. 340).

¹⁴ Het inclusief en exclusief gebruik van 'we' wordt in Van Leeuwen (2015) als onderdeel gezien van nabijheid versus afstandelijkheid. Andere elementen die bijdragen aan de positie van de spreker tot de toehoorder zijn de manier waarop groepen worden aangeduid (pejoratief of niet, tweede of derde persoon), specifiek 'het volk' (plaatsing in de zin, combinaties met bepaalde bijvoeglijke naamwoorden), het gebruik van jargon, concreet of abstract taalgebruik en aan- of afwezigheid van narratieven.

3. Methode

In dit hoofdstuk zal de methode gebruikt voor het onderzoek uiteengezet worden. Eerst zal het corpus worden uitgelegd en vervolgens de onderzoeksmethode zelf.

3.1. Corpus

In totaal zijn er 23 persconferenties geanalyseerd. Deze persconferenties zijn gehouden over een periode van acht maanden. In de eerste maanden van de eerste coronacrisis waren er beduidend meer coronapersconferenties, wekelijks ongeveer één. Later in de coronacrisis veranderde dit naar ongeveer twee persconferenties per maand, dus eens in de twee weken. Het corpus beslaat grofweg uit drie perioden betreffende de maatregelen: de eerste periode waarin maatregelen werden aangescherpt (9 maart tot en met 15 april), de periode waarin maatregelen werden versoepeld (21 april tot en met 22 juli) en de tweede periode waarin maatregelen weer werden aangescherpt (6 augustus tot en met 27 oktober)¹⁵. Een persconferentie duurt steeds ongeveer een uur. In totaal bevat het corpus 4373 woorden.

Voor het onderzoek is er gekeken naar de transcripties van de persconferenties. De gebruikte transcripties zijn afkomstig van de website van de Rijksoverheid en worden op deze websites de ‘letterlijke tekst’ genoemd. Dientengevolge zijn bepaalde versprekingen en daarmee correcties van de spreker zelf ook opgenomen in het corpus. Bijvoorbeeld:

- (1) “wij hebben gezegd vrijdag voor Brabant: als je jezelf ziek voelt of milde klachten hebt: meld je bij die huisarts en als het erger wordt... Sorry, als je je ziek voelt of milde klachten hebt: blijf thuis en als het erger wordt meld je dan bij de huisarts”
Persconferentie 9 maart 2020
- (2) Ik realiseer mij, wij realiseren ons dat ook jullie je zorgen maken. (...) Dus ik doe een beroep op jullie dat daar begrip voor te hebben, wetend dat wij de zorgen snappen.
Persconferentie 12 maart 2020

Deze versprekingen heb ik er niet uitgehaald omdat ze ook op deze manier zijn verkondigd aan de toehoorders. Bepaalde typfouten heb ik wel uit het corpus gehaald - deze zijn immers eigen aan de transcriptie zelf en niet aan de eigenlijke gesproken tekst. Een gesproken tekst staat natuurlijk bij veel meer dan louter de gebruikte woorden. Ook fonetische factoren zoals intonatie en pauzes en paralinguïstische factoren als gezichtsuitdrukking (Crichton & Childs, 2005; Tilley 2003), zijn van waarde. Al deze factoren hebben op hun eigen manier weer invloed op hoe de luisteraar de tekst ervaart (Ashmore & Reed, 2000; Tessier, 2012). Desalniettemin is ervoor gekozen om in dit onderzoek enkel te focussen op de gebruikte woorden: het is immers een stilistische tekstanalyse, en geen gespreksanalyse. Zodoende zijn de transcripties niet uitgebreid op het niveau van een gespreksanalyse.

In de onderzochte periode vinden eigenlijk twee soorten persconferenties plaats - de enige persconferenties die mee worden genomen in dit onderzoek zijn echter de zogenaamde coronapersconferenties, die speciaal in het leven zijn geroepen om de inwoners van Nederland in te kunnen lichten over nieuwe ontwikkelingen en maatregelen of juist versoepelingen omtrent het

¹⁵ Binnen het geheel aan versoepelen en aanscherpen van de maatregelen zijn de maatregelen soms gelijk gebleven. Dan vallen deze alsnog binnen een ‘trend’ van versoepelingen (waarin er over een langere tijd gaandeweg maatregelen worden versoepeld en níet worden aangescherpt) of aanscherpingen (waarin er over een langere tijd gaandeweg dingen worden aangescherpt en níet worden versoepeld)

coronavirus.

De persconferenties die worden gehouden na afloop van de wekelijkse vergadering van de Ministerraad op vrijdag, zijn niet meegenomen in dit corpus. Hoewel deze inhoudelijk gedeeltelijk overlappen met de coronapersconferenties, worden in deze ministerraadpersconferenties ook andere zaken behandeld, zoals besluiten over stikstof, de Voorjaarsnota (op 24 april 2020) en een waarschuwing over de legionellabacterie (op 8 mei 2020). Deze zaken zijn vaak specifiek van aard en hebben in mindere mate invloed op het ‘alledaagse leven’ van de toehoorder. Zodoende is de drijfveer om deze te bekijken veel kleiner dan bij de coronapersconferenties en is het doelpubliek anders. Dit blijkt ook uit de manier van uitzenden: de ministerraadpersconferenties zijn enkel te bekijken via online websites en niet via de reguliere zenders, terwijl de coronapersconferenties op alle grote zenders (zoals NPO, RTL4, RTL5, SBS6, RTL7 en NET5) te zien is. Er is dus vanuit de programmering minder urgentie om deze beelden te tonen aan het grotere publiek, en voor het publiek is het ook minder toegankelijk om te bekijken.

In navolging daarvan zijn ook de speciale persconferenties van 17 maart 2020 en 31 maart uit het corpus gehaald. Hoewel dit coronagerelateerde persconferenties waren, gingen deze specifiek over economische maatregelen die bedrijven en zzp'ers konden treffen tegen de verliezen die ze leden door het coronavirus. Deze persconferenties hadden een specifiek doelpubliek (namelijk bedrijven en zzp'ers) dan de andere coronapersconferenties. Een opvallend detail is dat deze persconferenties ook niet het ‘Alleen samen krijgen we het virus onder controle’-decor hadden, zoals de andere coronapersconferenties.

Naast het selecteren van welke persconferenties het meest en welke persconferenties minder geschikt zijn voor het onderzoek, is er ook een onderscheid gemaakt in welke delen van de geselecteerde persconferenties meegenomen zijn in het onderzoek en welke niet. Elke persconferentie bestaat eigenlijk uit drie verschillende delen: een maatschappelijk deel, een medisch deel en het gedeelte voor vragen. In het maatschappelijke deel wordt onder andere de staat van het land geschetst en worden er nieuwe maatregelen aangekondigd. Dit wordt veelal gedaan door minister-president Mark Rutte zelf. In het medische deel wordt de medische staat van het land verder uitgelegd. Dit werd eerst gedaan door infectioloog Jaap van Dissel en daarna veelal door minister van Volksgezondheid, Welzijn en Sport Hugo de Jonge. De persconferentie sluit af met een gedeelte waar journalisten van verschillende media vragen kunnen stellen aan de sprekers. Alleen het maatschappelijk en het medisch worden onderzocht in dit onderzoek. Het gedeelte voor vragen is dus geen onderdeel van het onderzochte corpus¹⁶. Op de eerste plaats is dit gedeelte niet gescript zoals de andere onderdelen van de persconferentie dat wel zijn. Deze gescripte delen verhullen meer over de manier waarop er van tevoren is beoogd om de solidariteit vorm te geven. Bovendien schakelen de zenders die de persconferentie uitzenden, vaak na een paar vragen terug naar de studio van die zender - zo krijgen de mensen thuis niet alle vragen mee. Ten derde beoogt deze scriptie door middel van tekstanalyse te kijken naar hoe solidariteit wordt opgewekt via de spreker. Het gesprek tussen spreker en journalist of ‘bevrager’ leidt tot een andere tekst, waar een gespreksanalyse aan ten grondslag zou liggen.

Dit corpus beslaat enkel de coronapersconferenties die zijn gegeven van maart 2020 tot en met oktober 2020. Ten tijde van het schrijven van dit onderzoek is de coronacrisis nog steeds bezig in Nederland - zodoende moest er een, vrij arbitraire, grens worden getrokken betreffende de datum waar het corpus stopte. Onderstaande tabel geeft een overzicht van deze persconferenties, inclusief de datum wanneer deze plaatsvonden en de aanwezige sprekers. Voor de volledigheid en om een beter

¹⁶ Zie voor een analyse van pronominale verschuivingen en het effect daarvan binnen politieke interviews Bull & Fetzer (2006).

beeld te krijgen van het verloop binnen de onderzochte periode, is er ook toegevoegd of de maatregelen aangescherpt of versoepeld zijn of gelijk blijven.

Maand	Dag	Sprekers	Maatregelen
maart	9	Mark Rutte, Jaap van Dissel	Verstrengd
	12	Mark Rutte, Jaap van Dissel, Bruno Bruins	Verstrengd
	15	Arie Slob, Bruno Bruins	Verstrengd
	19	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Verstrengd
	23	Mark Rutte, Hugo de Jonge, Fred Grapperhaus, Martin van Rijn	Verstrengd
	25	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Verstrengd
	31	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Verstrengd
april	2	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Gelijk gebleven
	7	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Gelijk gebleven
	15	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Gelijk gebleven
	21	Mark Rutte, Jaap van Dissel	Versoepeld
mei	6	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Versoepeld
	13	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Versoepeld
	27	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Versoepeld
juni	3	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Versoepeld
	24	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Versoepeld
juli	22	Mark Rutte, Fred Grapperhaus	Gelijk gebleven
augustus	6	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Verstrengd
	18	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Verstrengd
september	1	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Gelijk gebleven
	28	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Verstrengd
oktober	13	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Verstrengd
	27	Mark Rutte, Hugo de Jonge	Gelijk gebleven

Tabel 1. Overzicht van onderzochte persconferenties

De transcripties van de persconferenties zijn te vinden in de appendix van dit onderzoek.

3.2. Methode

Zoals in het theoretisch kader beschreven, zijn er verschillende talige middelen om solidariteit te creëren of te versterken (Hudson, 1996; Brown & Levinson, 1987; Van Leeuwen 2015). Door de gelimiteerde grootte van dit onderzoek, is ervoor gekozen om enkel te kijken naar hoe de referenten in het corpus solidariteit creëren. Met referenten worden simpelweg woorden bedoeld die verwijzen naar bepaalde (groepen) personen. Voor dit onderzoek zijn dat concreet twee categorieën: pronomina en het zelfstandig naamwoord ‘mensen’.

Omdat er wordt gekeken naar het creëren van solidariteit en niet zozeer naar *othering* (Skarzyna, 2002), worden enkel de pronomina onderzocht die volgens de literatuur mogelijk kunnen bijdragen aan solidariteit. Voor het Nederlands houdt dat in: de eerste en de tweede persoon. Onderstaande tabel toont een overzicht van de onderzochte pronomina en hoe vaak deze voorkomen in het corpus.

		Subject	Aantal	Object	Aantal	Possessief	Aantal
singularis	eerste persoon	ik ¹⁷	302	mij + me	10 + 0 = 10	mijn + me	33 + 0 = 33
	tweede persoon	jij + je	8 + 210 = 218	jou + je	1 + 9 = 10	jouw + je	0 + 43 = 43
pluralis	eerste persoon	wij + we	83 + 1090 = 1173	ons	42	ons + onze	46 + 97 = 143
	tweede persoon	jullie	3	jullie	10	jullie	3

Tabel 2. Pronomina in de eerste en tweede persoon en hoe vaak deze voorkomen in het corpus

De gereduceerde vorm van ‘wij’, ‘we’ komt het meest voor. ‘Wij’ komt een stuk minder vaak voor. Voor dit onderzoek is er echter geen verschil gemaakt tussen deze twee vormen, ondanks dat de twee vormen niet in alle situaties inwisselbaar zijn (zie o.a. Haeseryn et al., 1997a; Haeseryn et al., 1997b). Als er in het verdere onderzoek wordt gesproken over de referent ‘we’, wordt daar zowel ‘we’ als ‘wij’ mee bedoeld. In totaal komt de referent ‘we’ 1173 keer voor. De bijbehorende possessief (‘ons’ of ‘onze’) komt het vaakst voor van alle substantieven: in totaal 143 keer. Op de tweede plaats komt ‘ik’ het vaakst voor: 302 keer. Op de derde plaats komt ‘je’ het vaakst voor, de gereduceerde vorm van ‘je’. Net als ‘wij’ versus ‘we’, is deze niet in iedere situatie inwisselbaar (zie o.a. Haeseryn et al., 1997c; Haeseryn et al., 1997b). Ook hier zal er tussen ‘jij’ en ‘je’ geen verschil gemaakt in het onderzoek en zal, als er over ‘je’ wordt gesproken, zowel ‘je’ als ‘jij’ worden bedoeld.

Naast de te onderzoeken pronomina wordt er dus ook gekeken naar het zelfstandig naamwoord ‘mensen’¹⁸. Dit referent is de meest voorkomende referent dat geen pronomen is: het komt 338 keer voor in het corpus.

¹⁷ Door de gelimiteerde grootte van dit onderzoek is er niet gekeken naar hoe de eerste persoon enkelvoud, ‘ik’, bijdraagt aan solidariteit. Hoewel de manier waarop de spreker zichzelf positioneert daadwerkelijk kan bijdragen aan de solidariteit tussen spreker en toehoorder, is ervoor gekozen om enkel naar deze spreker-toehoorder-solidariteit te kijken vanuit de referent ‘we’ en hoe deze inclusief en exclusief kan worden ingezet.

¹⁸ Het enkelvoud van ‘mensen’, ‘mens’, komt überhaupt niet voor in het corpus en is daarom ook niet onderzocht.

De gebruikte methode voor de analyse heeft als volgt vorm. Eerst is voor de voorkomens van de referenten uiteengezet¹⁹ waar deze doorheen het corpus zoal naar verwijzen. Dit loopt per referent erg uiteen: ‘we’ heeft een aantal mogelijke groepen om naar te verwijzen, maar is gelimiteerd omdat het niet over categorieën kan gaan waar de spreker zelf geen onderdeel van is. ‘Mensen’ kan daarentegen naar veel uiteenlopendere categorieën refereren, zoals zorgverleners, jongeren en zieken. Waar een referent naar verwees, was (afhankelijk van de zin) op verschillende manieren af te leiden. Grofweg komt dit neer op vier manieren: door middel van 1) een referent eerder in de zin (voorbeeld 3), 2) een bijvoeglijk naamwoord (voorbeeld 4), 3) een bijvoeglijke bijzin (voorbeeld 5), of 4) overige ‘toevoegingen’ (voorbeeld 6):

- (3) Want de zorg moet het aan blijven kunnen. En we zien dat de druk op de ziekenhuizen toeneemt. Alle inzet is erop gericht dat er aanstaande zondag 2400 plekken zijn op de intensive cares. Dat is nodig. En als je ziet welke krachtinspanning de mensen daar deze dagen leveren om dát voor elkaar te krijgen, dat is echt enorm indrukwekkend.
Persconferentie 31 maart 2020
- (4) Want alle maatregelen die het kabinet neemt, die zijn erop gericht om onze zorg in de benen te houden en om onze ouderen en kwetsbaarste mensen te beschermen.
Persconferentie 23 maart 2020
- (5) En in het bijzonder natuurlijk ook de nabestaanden van de drie mensen die zijn omgekomen door dit virus, die eraan zijn overleden.
Persconferentie 9 maart 2020
- (6) Ik wil hier - nu we hier bij elkaar zijn - in de eerste plaats melden, u heeft dat eerder vandaag gezien, dat we natuurlijk allemaal zeer bedroefd zijn over het feit dat er weer mensen overleden zijn aan dit, aan deze ziekte.
Persconferentie 19 maart 2020

Vervolgens is er gekeken *hoe* deze referenten voorkwamen. Denk daarbij aan onder andere de plaatsing van de referent binnen het corpus als geheel en veelvoorkomende collocaties van deze referenten. Hier wordt de brug geslagen tussen de referenten en het creëren van solidariteit.

¹⁹ ‘We’ en ‘mensen’ zijn beide uitgebreid gecodeerd in tabellen, zie de appendix. Van alle voorkomens van ‘we’ is 21% gecodeerd, van alle voorkomens van ‘mensen’ 38%. De andere pronomina zijn niet gecodeerd in tabellen, omdat ze dermate eenduidig waren in hun referenties (zoals bij ‘je’) of dermate weinig voorkwamen (zoals bij ‘jullie’), dat het behandelen van de woorden in de analyse inzichtelijk genoeg is.

4. Analyse

4.1. Mensen

De volgende tabel laat zien in welke categorieën de verwijzingen van ‘mensen’ allemaal zijn ingedeeld, inclusief korte uitleg bij iedere categorie. Voor de leesbaarheid is deze tabel ietwat ingekort door het samenvoegen van bepaalde categorieën. Dit is gedaan bij de categorieën ‘jongeren en kinderen’, ‘relaties’, ‘werkenden’, ‘mensen die slachtoffer zijn van het virus’ en ‘risicogroepen’. De uitgebreide versie van deze tabel, zonder de supercategorieën, is te vinden in de appendix.

Referent	Inhoud
Algemeen	Algemeen gebruik van ‘mensen’, het zou kunnen worden vervangen door ‘we’, ‘je’ of ‘men’.
Aanhef	Aanhef.
Ambigu	Past niet in de andere categorie en refereren is ook niet duidelijk genoeg om een nieuwe categorie te creëren.
Entiteit	Mensen als entiteit ‘en meer niet’. Wordt vaak gebruikt in regelgeving als het gaat over hoeveelheden.
Iedereen	Alle inwoners van Nederland.
Inwoners	Inwoners van een specifiek gebied, vaak geformuleerd als “mensen uit X”. Let op: alle inwoners van Nederland, het gehele volk, heeft een eigen categorie.
Jongeren en kinderen	Jonge mensen (in de praktijk vooral mensen in het voortgezet onderwijs en studenten) en kinderen (in de praktijk vooral kinderen op de basisschool en het begin van het voortgezet onderwijs).
Mensen die slachtoffer zijn van het virus	Overledenen (mensen die zijn overleden aan de gevolgen van het coronavirus) en zieken (mensen die besmet zijn met het coronavirus).
Naasten	Naasten, mensen die in een bepaalde relatie (familiaal of vriendschappelijk) dichtbij staan.
Nabestaanden	Nabestaanden van mensen die zijn overleden aan het coronavirus.
Risicogroepen	Ouderen (mensen op leeftijd), risicogroepen, (mensen die medisch een hoger risico lopen om ernstigere gevolgen te ervaren van het coronavirus), mensen met problematiek (mentale problemen, mensen met een beperking)
Virus tegenhouders	Mensen die zich aan de maatregelen houden.
Virusverspreiders	Mensen die op een bepaalde manier bijdragen aan het gemakkelijker verspreiden van het virus door zich niet aan de maatregelen houden of te denken dat ze zich er niet aan hoeven te houden.
Werkenden	Mensen werkend in een specifieke branche, mensen werkend in een cruciaal beroep en mensen die werkzaam zijn in Nederland maar zonder het benoemen van een specifieke branche.

Tabel 3. Overzicht categorieën naar wie ‘mensen’ verwijst

4.1.1. Zorg en risicogroepen

‘Mensen’ verwijst het vaakst naar de zorg en risicogroepen. Met de koepelterm ‘zorg’ worden alle verschillende functies binnen de zorg bedoeld. In de persconferenties worden deze verschillende functies soms wel apart benoemd, maar vaak worden ze door middel van het gebruik van ‘mensen’ weer als één groep besproken. Zodoende is er voor gekozen om in het analyseren van het corpus te kiezen voor een koepelterm in plaats van iedere positie binnen de zorg een aparte categorie op te stellen. Uiteraard wordt er ook op andere manieren naar ‘de zorg’ verwezen dan met behulp van het woord ‘mensen’. Bijvoorbeeld: personeel, de zorg²⁰ of helden.

‘Ouderen’ en ‘risicogroepen’ zijn apart getagd omdat deze vaak als twee aparte categorieën worden gepresenteerd in de persconferenties. Zo wordt er op een gegeven moment binnen de persconferenties steeds een resem aan ‘doelstellingen’ genoemd. Eén van deze doelstellingen was “bescherming van ouderen en mensen met een zwakke gezondheid”. Omdat deze constant als twee aparte categorieën worden gepresenteerd, is ervoor gekozen om ze als twee aparte categorieën te annoteren.

Het ligt in de lijn der verwachtingen dat een groot deel van het voorkomen van het woord ‘mensen’ refereert naar medische categorieën zoals de zorg, zieken en risicogroepen. Alle persconferenties die gebruikt zijn voor dit onderzoek worden immers gehouden als gevolg van van de uitbraak van het coronavirus. Logischerwijs gaat een groot deel van deze persconferenties dan inhoudelijk over medische zaken: hoeveel besmettingen er zijn, de stand van zaken in de zorg betreffende ziekenhuisbedden en apparatuur, wie er meer en wie er minder vatbaar zijn voor het virus, het aantal mensen dat is overleden aan het virus, etcetera. Bovendien worden deze groepen vaak genoemd met een bezittelijk voornaamwoord dat refereert naar de toehoorders, (‘onze mensen in de zorg’, ‘onze ic’s en ziekenhuizen’, ‘onze kwetsbaarste mensen’, ‘onze mensen met een beperking’). Dit fenomeen wordt geanalyseerd in paragraaf 4.4.2. over het ‘inclusief gebruik van we’.

4.1.2. Virusverspreiders

Een referent die veel voorkomt in de corona-persconferenties waarin de maatregelen strenger²¹ werden (vergeleken met coronapersconferenties waarin de maatregelen werden versoepeld) is er een waar ‘mensen’ refereert naar mensen die denken of zich gedragen op een manier die niet strookt met de coronaregels of -visie van de beleidsmakende organen binnen de coronacrisis. Denk aan mensen die niet de beoogde anderhalve meter honoreren, mensen die meer bezoek ontvangen dan toegestaan is, etcetera. Voor het gemak worden deze mensen in dit onderzoek ‘virusverspreiders’ genoemd.

Als deze mensen worden aangesproken of er over deze mensen wordt gesproken tijdens een persconferentie, gebeurt dat doorgaans in dezelfde vorm. Deze vorm houdt in dat het ongewenste, negatieve gedrag van deze mensen altijd tegenover gewenst, positief gedrag wordt geplaatst. In het volgende voorbeeld worden de virusverspreiders tegenover verschillende groepen gezet in één

²⁰ Wanneer het als metonymia wordt gebruikt. Dus niet ‘zorg’ in de letterlijke zin, zoals in het voorbeeld: “zodat iedereen de zorg kan krijgen die hij of zij nodig heeft” (Persconferentie van 23 maart 2020)

²¹ Als er in een persconferentie bepaalde maatregelen werden verlengd (maar inhoudelijk niet strenger werden gemaakt), is deze persconferentie alsnog beoordeeld als een persconferentie waarin maatregelen strenger werden.

‘alinea’: het gros van de mensen dat het ‘goed’ doet (1), de politie (2) en de mensen die mogelijk overlijden aan het virus (3). Bijvoorbeeld:

- (7) Dit is heftig, kiezen op elkaar, maar in deze tijd ligt de sleutel tot ons gezamenlijk maatschappelijk succes bij ons eigen gedrag. En (1) het gros van de mensen begrijpt dat. En dat zei de premier al. Dat zie je inderdaad in heel veel plekken aan lege straten, stations en dergelijke. Maar afgelopen weekend - u heeft het kunnen zien - moest (2) de politie er op sommige plaatsen toch aan de pas komen om mensen weg te sturen. Omdat ze met veel te veel en veel te dicht op elkaar buitenshuis waren. En dat is een - ik zeg het keihard - dat is een slordige, laconieke en daarmee asociale manier van omgaan met maatregelen. Het kost (3) levens. Onnodig. En tegen die mensen zeg ik: gebruik je gezonde, maatschappelijk verstand.

Persconferentie 23 maart 2020

4.1.3. Algemene ‘mensen’

Wanneer er over ‘mensen’ wordt gesproken in zijn algemeenheid, drukt de spreker veelal een gevoel of een gedachte van ‘de mensen’ uit. Zie de volgende voorbeelden:

- (8) “En elk verhaal over schrijnende gezinssituaties, eenzaamheid en of een bedrijf waarbij het water aan de lippen staat is er één te veel. En ik begrijp dus volkomen dat mensen vurig hopen op versoepeling.”
Persconferentie 15 april 2021
- (9) “Want ondertussen vragen mensen zich af wanneer de economie weer van het slot kan en hoe lang het nog duurt voor ze bijvoorbeeld weer naar opa en oma mogen, naar de kapper, naar school, of naar het terras.”
Persconferentie 21 april 2020
- (10) “We realiseren ons dat we veel van mensen vragen, maar het is echt nodig.”
Persconferentie 31 maart 2021
- (11) “Dat is positief, maar er schuilt ook een risico in. Het risico namelijk dat mensen denken dat ze wel weer wat losser met alle regels kunnen omgaan.”
Persconferentie 7 april 2021

Het verwoorden van bepaalde gedachten of verlangens is onder te verdelen in twee groepen. De eerste groep heeft een empathische lading, waarin de spreker snapt dat er bepaalde gevoelens zijn en deze gevoelens ook verwoord (zoals het hopen op versoepelingen). De andere groep is het schetsen van een mogelijke gedachte van de toehoorders (zoals denken dat ‘ze’ zich niet aan de regels hoeven te houden). Hoewel de twee op het eerste gezicht niet verbonden met elkaar te lijken zijn, kunnen ze ook worden gezien als verlengden van elkaar. De spreker verwoordt op de eerste plaats de gevoelens van ‘de mensen’ en begrijpt deze gevoelens. In de praktijk gaan deze vaak over moeite hebben met de coronamaatregelen en terug willen naar een situatie waarin deze maatregelen niet meer gelden. De spreker wil echter niet dat deze gevoelens daadwerkelijk worden omgezet naar daden - dit zou immers het overtreden van de coronamaatregelen betekenen. Door het verkondigen van en het tonen van begrip voor de initiële gevoelens, is de stap naar het afkeuren van andere ideeën of gevoelens een stuk

kleiner. In navolging daarvan is het opmerkelijk dat er soms een gevoel van mensen wordt verkondigd alsof het een algemeen geldende regel is, zoals in het volgende voorbeeld:

- (12) Wees aardig en begripvol voor elkaar. Mensen staan klaar om elkaar te helpen als dat nodig is.
Persconferentie 31 maart 2021

4.4. We

De volgende tabel laat zien naar wie ‘we’ verwijst en of dit een inclusieve of een exclusieve vorm van ‘we’ betreft. Bepaalde interjecties waarin ‘we’ voorkwam, zoals ‘laten we maar zeggen’, zijn buiten beschouwing gelaten.

Referent	Inhoud	Inclusief of exclusief
Beleidsmakende instanties	Beleidsmakende instanties. In de praktijk vaak de MCCb, het OMT, het RIVM.	Exclusief
Iedereen	Alle inwoners van Nederland.	Inclusief
Niet ouderen	Alle inwoners van Nederland, minus de ouderen.	Inclusief
Zorg	Zorgpersoneel	nvt

Tabel 3. Overzicht categorieën naar wie ‘we’ verwijst

‘We’ refereerde verreweg het vaakst naar ‘alle inwoners van Nederlands’, gevolgd door ‘beleidsmakende instanties’. Opmerkelijk is het refereren naar de zorg, aangezien zowel Mark Rutte als Hugo de Jonge geen onderdeel uitmaken van deze zorginstanties.

Binnen het corpus wordt dus zowel een exclusief en een inclusief gebruik van ‘we’ gebruikt. Inclusiviteit en exclusiviteit gaan hierin over of de spreker (doorgaans Mark Rutte of Hugo de Jonge) met ‘we’ ook de toehoorders bedoelt (inclusiviteit), of niet (exclusiviteit). Betreffende dit corpus zijn er strikt gezien twee soorten toehoorders. Op de eerste plaats zijn er de toehoorders in de zaal waar de persconferentie wordt gehouden: de journalisten die na de persconferentie de mogelijkheid hebben om vragen mogen stellen. Op de tweede plaats zijn er de toehoorders in de vorm van de mensen die thuis de persconferentie (terug)kijken. Soms wordt er met ‘we’ de spreker(s) en de journalisten bedoeld, maar niet de toehoorders die de persconferentie thuis (terug)kijken. Dat is formeel een vorm van inclusiviteit, ondanks dat niet alle toehoorders worden aangesproken. Zie het volgende voorbeeld:

- (13) Het leek ons goed dat nu wel zo te doen omdat het ook de tweede keer is nu dat we bij elkaar zijn.
Persconferentie 9 maart 2020

Dit zou je ‘deelnemer-inclusief’ kunnen noemen, waar met ‘we’ dus alle participanten van de activiteit worden uitgedrukt. Wanneer ‘we’ óók verwijst naar de kijkers en luisteraars thuis, zou je hier naar kunnen refereren als ‘toeschouwer-inclusief’. ‘Toeschouwer-inclusief’ bevat dus óók de deelnemers. De toehoorders in de vorm van de mensen thuis zijn een essentieel en onlosmakelijk

onderdeel van het creëren van solidariteit. Om die reden wordt er enkel naar toeschouwer-inclusiviteit gekeken, en wordt deelnemer-inclusiviteit buiten beschouwing gelaten. Om de leesbaarheid van deze scriptie ten goede te komen, wordt vanaf dit punt met ‘inclusiviteit’ dan ook toeschouwer-inclusiviteit bedoeld. Onder het inclusief gebruik van ‘we’ valt in dit corpus de ‘we’ dat naar ‘Iedereen’ en ‘Niet ouderen’ verwijst. Onder het exclusief gebruik van ‘we’ valt in dit corpus de ‘we’ dat naar beleidsmakende instanties verwijst.

4.4.1. We, exclusief

Wanneer ‘we’ exclusief wordt gebruikt, dus wanneer de toehoorders geen onderdeel zijn daarvan, gaat dit in dit corpus vaak over een beleidsmakende instantie waar de spreker zelf onderdeel van is. Dit gaat binnen deze persconferenties dan vaak over de Ministeriële Commissie Crisisbeheersing (MCCb), het Outbreak Management Team (OMT), het kabinet, de Tweede Kamer of de aanwezigen die op dat moment sprekers zijn, zoals Mark Rutte én Hugo de Jonge als duo. In dit onderzoek is geen onderscheid gemaakt tussen deze verschillende organen, omdat de nuances tussen verschillende beleidsmakende posities niet relevant zijn voor de onderzoeksvraag. In het volgende fragment wordt er met ‘we’ bijvoorbeeld verwezen naar ‘de meest betrokken ministers en staatssecretarissen’. Daarvan zijn de toehoorders logischerwijs geen onderdeel. Het is niet geheel duidelijk of de laatste ‘we’ ook verwijst naar ‘de meest betrokken ministers en staatssecretarissen’. De mensen die de persconferentie ‘doen’ waren hier Mark Rutte en Jaap van Dissel. Jaap van Dissel is directeur Centrum Infectieziektebestrijding en geen onderdeel van ‘de meest betrokken ministers en staatssecretarissen’.

- (14) Wij zijn vandaag wederom bij elkaar geweest met de meest betrokken ministers en staatssecretarissen om te spreken over de stand van zaken in Nederland en het buitenland wat betreft corona, het coronavirus. Dat zullen we de komende tijd vaker doen, met een zekere regelmaat zullen we bij elkaar komen. Dat kan zijn bijpraten, dat kan ook zijn om te kijken wat het betekent voor allerlei sectoren. Het kan ook zijn dat (1) we aanvullende besluiten moeten nemen. We zullen ook niet iedere keer dan uitgebreid persconferenties doen, misschien u eens bijpraten in de hal, dan weer wat officiëler.
Persconferentie 9 maart 2020

De spreker richt zich daarnaast in de laatste zin expliciet naar de fysiek aanwezige journalisten: ‘We zullen ook niet iedere keer dan uitgebreid persconferenties doen, misschien *u* eens bijpraten in de hal’. Dientengevolge is het dus duidelijk dat het gebruik van ‘we’ hier exclusief is: de toehoorder is hier geen onderdeel van, want deze wordt expliciet aangesproken als een apart persoon of aparte groep later in de zin. Het aanspreken van de toehoorder en daarmee de exclusiviteit expliciteren, zien we ook in het volgende voorbeeld, waarin de toehoorders ‘alle Nederlanders’ zijn.

- (15) En drie: we vragen alle Nederlanders bovendien om, waar mogelijk, gepaste afstand van elkaar te bewaren, ook bijvoorbeeld bij het boodschappen doen.
Persconferentie 15 maart 2020

4.4.2. We, inclusief

Het inclusief gebruik van ‘we’ refereert dus naar de spreker(s) inclusief toehoorders. De manier waarop die inclusiviteit wordt geëxpliciteerd, verschilt. In de volgende constructies (voorbeeld 16 tot en met voorbeeld 19) wordt de nadruk steeds gelegd op het feit dat het om alle inwoners van Nederland gaat. Dit wordt gedaan door middel van uitdrukkingen als ‘(met) zeventien miljoen mensen’ (refererend naar het totaal aantal inwoners van Nederland: ‘alle Nederlanders,’ ‘als land,’ ‘als samenleving’) etc.

- (16) Dat lukt je alleen als we dat met 17 miljoen mensen doen. En nou zijn we ook een nuchter landje, dat merk je ook de afgelopen weken. We benaderen dit met een zekere nuchterheid. Maar toch ga ik u vanavond vragen, via u de media, om toch eens even heel scherp opnieuw te kijken: wat zijn nou die algemene hygiënemaatregelen die we allemaal kunnen nemen, met 17 miljoen mensen.
Persconferentie 9 maart 2020
- (17) En die versoepeling was de verdienste van 17 miljoen Nederlanders, omdat we allemaal onze verantwoordelijkheid namen.
Persconferentie 22 juli 2020
- (18) Maar we moeten er bovenop zitten om dit virus in te dammen en daarbij herhaal ik wat ik ook maandag zei: daarbij hebben we iedereen nodig, 17 miljoen mensen, we moeten dat gevecht met zijn allen voeren als land en met zijn allen ook zien te winnen.
Persconferentie 9 maart 2020
- (19) Als we al deze dingen doen namelijk in combinatie met alle andere maatregelen, dan kunnen we als samenleving, kunnen wij de kwetsbare beschermen en dit virus de komende tijd zo goed mogelijk terugdringen.
Persconferentie 19 maart 2020

Een andere constructie om de inclusiviteit expliciet uit te drukken is door ‘we’ te combineren met onbepaalde voornaamwoorden die verwijzen naar alle inwoners, zoals ‘allemaal’ en ‘iedereen’²² of bijwoorden die duiden op saamhorigheid zoals ‘samen’ of ‘met zijn allen’²³.

- (20) Ten tweede: iedereen ziet in Nederland dat we ons heel goed aan de regels houden.
Persconferentie 31 maart 2020
- (21) Wij kunnen allemaal daaraan [instroom zieken op IC minder laten worden en beheersbaarder maken] bijdragen door echt afstand te houden en ons te houden aan de richtlijnen die weer aangescherpt zijn.
Persconferentie 23 maart 2020

²² Het gebruik van ‘iedereen’ is niet automatisch inclusief. Zie bijvoorbeeld: ‘En voor iedereen die in het ziekenhuis of met verpleeghuis in de frontlinie stond’ (Persconferentie van 28 september 2020), ‘Tegen iedereen die nu nog plannen maakt voor een buitenlandse herfstvakantie wil ik zeggen: ga sowieso nooit naar een land met een oranje of rood reisadvies’ (Persconferentie van 31 oktober 2020),

²³ Termen als ‘samen’ of ‘met zijn allen’ duiden eveneens niet noodzakelijk op inclusiviteit.

(22) En hoewel we misschien verlangen naar back to normal, moeten we juist samen op zoek naar een nieuw normaal. De komende dagen en weken blijven spannend. We weten nog niet precies hoe lang dit gaat duren, veel is nog onzeker. Maar wat we wel weten is dat we deze tijd samen doorkomen, samen houden we dit vol.
Persconferentie 9 maart 2020

(23) En daarom wil ik tot slot nog een keer herhalen wat we daar met zijn allen aan kunnen doen.
Persconferentie 13 mei 2020

Uiteraard is de uitbraak van een zeer besmettelijk virus iets dat alleen ingedamd kan worden als alle inwoners zich houden aan bepaalde maatregelen. Het alternatief is een exponentiële groei aan besmettingen. Desalniettemin is het opmerkelijk dat het expliciteren van deze inclusiviteit samengaat met het poneren van een groot, negatief iets. Zodoende worden deze twee tegenover elkaar geplaatst: enerzijds is er een bepaalde negatieve emotie, gebeurtenis of opgave en anderzijds is er een volledige populatie. Dit geeft het idee dat deze volledige populatie, die inclusiviteit, het samenzijn, een essentieel onderdeel is van de oplossing voor de grotere, negatieve zaak. Zie de volgende voorbeelden, waarin negatieve zaken (respectievelijk het virus dat 'ons' in de houdgreep neemt en de verspreiding van het virus) tegenover expliciete inclusiviteit wordt geplaatst.

(24) Beste mensen, wij hebben samen het virus in de tang te houden, om te voorkomen dat het ons weer in de houdgreep neemt.
Persconferentie 18 augustus 2020

(25) Die [maatregelen] hebben gezorgd dat we de verspreiding van het virus onder controle kregen, en dat we *in control* zijn gekomen. En dat hebben we samen gedaan, met 17 miljoen mensen. En om dat virus onder controle te houden, om in control te blijven, zullen we het weer samen moeten doen.
Persconferentie 6 mei 2020

Inclusiviteit die niet zo expliciet wordt gemaakt, bevat dus niet de bovenstaande 'signaalwoorden'. Vaak blijkt de inclusiviteit dan uit het feit dat er een uitspraak wordt gedaan over de staat van het land, iets in het landsbelang, of simpelweg door de afwezigheid van aanwijzingen die duiden op het maken van beleid. Zo gaat het in voorbeeld (26) over de situatie waarin Nederland zich begeeft (en waar alle inwoners van Nederland dus ook in zitten), en gaat het in voorbeeld (27) over een bepaald landsbelang, namelijk dat alle kinderen in het land onderwijs kunnen volgen.

(26) Blijven we na 28 april nog in de intelligente lockdown zoals we die nu kennen of kunnen over enkele weken langzamerhand een paar maatregelen worden versoepeld?
Persconferentie 15 april 2020

(27) Onderwijspersoneel en pedagogische medewerkers die in de kinderopvang werken die niet ziek zijn, die kunnen naar hun werk. We hebben ze hard nodig, ook als het gaat om de kinderen van ouders in vitale beroepen ook op een goede wijze verder te begeleiden.
Persconferentie 15 maart 2020

Ten laatste is de inclusiviteit van de derde persoon meervoud ook terug te vinden in de possessief. Zoals eerder vermeld in paragraaf 4.1.1., worden categorieën als risicogroepen en zieken vaak vermeld in combinatie met een possessief dat naar alle toevoorders verwijst. De volgende voorbeelden illustreren dat:

- (28) Onze mensen in de zorg leveren een ongeken­de prestatie.
Persconferentie 15 april 2020
- (29) Dat virus weer gaat golven door de samenleving en die ontzettend fantastische mensen op onze ic's en ziekenhuizen te maken krijgen met nog meer werkdruk, nog meer operaties moeten worden uitgesteld.
Persconferentie 21 april 2020
- (30) De afgelopen weken hebben we ingrijpende maatregelen moeten nemen om onze kwetsbaarste mensen te beschermen.
Persconferentie 7 april 2020
- (31) Tot de laatste fase van deze route, totdat er een vaccin is, zullen we met elkaar extra moeten omzien naar onze ouderen, naar onze mensen met een beperking, naar onze chronisch zieken.
Persconferentie 6 mei 2020

Een alternatief voor het laatste voorbeeld, waarin de bezittelijke voornaamwoorden worden vervangen door bepaalde lidwoorden, zou bijvoorbeeld zijn:

- (31*) Tot de laatste fase van deze route, totdat er een vaccin is, zullen we met elkaar extra moeten omzien naar de ouderen, naar de mensen met een beperking, naar de chronisch zieken.

Je zou eventueel ook het oorspronkelijke bezittelijke naamwoord in zijn geheel kunnen weglaten en überhaupt niet vervangen.

- (31**) Tot de laatste fase van deze route, totdat er een vaccin is, zullen we met elkaar extra moeten omzien naar ouderen, naar mensen met een beperking, naar chronisch zieken.

Door deze categorieën te presenteren met een bezittelijk voornaamwoord (in plaats van een bepaald lidwoord) vergroot dit de nabijheid tussen de categorieën de toevoorders. De categorieën bestaan dan niet meer louter 'op zichzelf', maar staan in relatie tot de toevoorders. Deze verbondenheid creëert daarmee het gevoel van verantwoordelijkheid: de toevoorders mogen deze groepen niet verwaarlozen en moeten er als het ware voorzichtig mee omgaan. Die indruk wordt minder gewekt in de alternatieve zinnen, waar de groepen verder van de toevoorders verwijderd zijn.

4.4.3. Exclusiviteit als inclusiviteit

Een belangrijke kanttekening van de bovengenoemde impliciete inclusiviteit, is dat het niet altijd even duidelijk is in hoeverre het inclusiviteit te noemen is. Dit gebeurt vooral wanneer met 'we' een

algemenere visie of een algemener verlangen wordt uitgedrukt. Voorbeelden (32) en (33) illustreren een soort algemeen ‘zien’:

- (32) Het aantal besmettingen neemt toe. En we zien dit op diverse plekken in het land. Ook in de vier grote steden; Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht.
Persconferentie 22 juli 2020
- (33) Maar wat ons zorgen baart: steeds meer mensen doen dat [zich houden aan de basisregels] ook niet. En dat zien we simpelweg terug in de recente uitbraken.
Persconferentie 6 augustus 2020

Beide zaken die worden beschouwd als gezien (de toenemende besmettingen en recente uitbraken) worden gepresenteerd als iets dat ‘in zijn algemeenheid’ is gezien, terwijl dat niet noodzakelijk zo is. De cijfers waren beschikbaar voor alle toehoorders²⁴ en niet enkel voor de sprekers en daarmee is dit ‘zien’ niet evident exclusief. Toch vormt dit ‘zien’ de basis voor besluiten die enkel de beleidsmakers nemen. Het maken van dit beleid is natuurlijk wél evident exclusief. Zodoende is het aannemelijk dat deze ‘we’ eigenlijk exclusief van aard is. Voorbeeld (33) versterkt die aanname, omdat de ‘ons’ die daarin wordt gebruikt duidelijk exclusief is. Eenzelfde constructie is te zien in voorbeeld (34), al gaat het hier niet om ‘zien’ maar om ‘willen’.

- (34) Dan hebben we gesproken over het paasweekend. Ook voor het paasweekend: blijf zoveel mogelijk thuis. We willen geen reisbewegingen in Nederland.
Persconferentie van 2 april 2020

Ook hier is de eerste ‘we’ evident exclusief: de toehoorders zijn geen onderdeel van de groep die heeft gesproken over de maatregelen betreffende het paasweekend. De tweede ‘we’ is niet zo eenduidig - het ‘willen’ begeeft zich daarmee in een grijs gebied. Voorbeeld (35)

- (35) Een heel belangrijk doel van die gefaseerde aanpak is om een zodanige piek in het aantal besmettingen te voorkomen dat bijvoorbeeld onze ziekenhuizen op enig moment overbelast zouden worden. Dat willen we uiteraard voorkomen.
Persconferentie van 12 maart 2020

Door je op de grens te begeven tussen inclusiviteit en exclusiviteit, creëer je een soort ‘algemeen zien’ of een ‘algemeen constateren’. Dat creëert een *common ground* tussen de spreker en de toehoorders. Door ook een ‘algemeen willen’ te gebruiken, creëert de spreker bovendien een gezamenlijke visie.

4.4.4. Exclusiviteit en inclusiviteit afgewisseld

De tot nu toe genoemde voorbeelden van exclusiviteit en inclusiviteit zijn steeds onderdeel van een groter geheel aan tekst. Om die reden is het nuttig om ook te kijken hoe het inclusief en het exclusief gebruik van ‘we’ plaatshebben in een groter stuk tekst. Dit vindt eigenlijk op twee manieren plaats:

²⁴ Het totaal aantal besmettingen is voor alle mensen in Nederland te volgen via het ‘corona dashboard’ op de website van het RIVM. Op deze website is sinds 12 april 2020 onder andere te zien hoeveel mensen positief zijn getest en hoeveel ziekenhuisopnames er zijn. Dit alles is ook te bekijken per gemeente en per provincie. Voor die datum maakte het RIVM echter ook al dagelijks de cijfers bekend omtrent besmettingen, overlijdens en ziekenhuisopnames - deze waren te raadplegen op verschillende nieuwswebsites.

‘in blokken’ en ‘afwisselend’. Met ‘in blokken’ wordt bedoeld dat er een blok is met inclusief gebruik van ‘we’, gevolgd door een blok met exclusief gebruik van ‘we’, of andersom. Zo ook in het volgende voorbeeld, waar het inclusief gebruik van ‘we’ is aangeduid met (1), en het exclusief gebruik van ‘we’ met (2).

- (36) Daarom worden op dit moment op departementen, in veel sectoren en met de inzet van veel verschillende deskundigen alle mogelijkheden verkend om handen en voeten te geven aan wat er straks misschien weer wel kan. En het is daarbij belangrijk dat (1) we daar allemaal over na gaan denken – binnen elk bedrijf, elke school, elk theater, elk kantoor, elk museum²⁵. Want op veel plekken zal straks maatwerk nodig zijn om aan de regels van de anderhalvemetersamenleving te kunnen voldoen. En die anderhalvemetersamenleving gaat hoe dan ook gepaard met grote maatschappelijke dilemma’s en ja, ook met heel veel praktische vragen. Dat moeten (1) we ons goed realiseren. Het gaat letterlijk dadelijk om de verdeling van schaarse ruimte. Stel dat (1) we straks met allerlei creatieve ingrepen en onder strenge voorwaarden het onderwijs weer voorzichtig op gang zouden kunnen brengen, of het werken op kantoor, dan zal dat natuurlijk veel druk wegnemen in gezinnen. Maar tegelijkertijd neemt de druk op het openbaar vervoer en op de publieke ruimte, want immers meer mensen op straat, meteen enorm toe. Wat betekent dat voor de treinen en het stadsvervoer? Voor de drukte in de parken en winkelcentra? Voor fietspaden en looproutes? Voor het risico om tegen elkaar op te botsen op schoolpleinen, in aula’s en bedrijfskantines? Dat zijn allemaal dilemma’s die zorgvuldig doordacht moeten worden voordat (1) we een stap kunnen zetten. Want nogmaals: anders is het risico veel te groot dat (1) we het virus nieuwe zuurstof geven, met alle gevolgen van dien. Zo moeten (1) we met 17 miljoen mensen voortdurend zoeken naar, wat ik zou willen noemen, de juiste balans. Enerzijds moeten (1) we vasthouden aan maatregelen ten einde het coronavirus maximaal onder controle te houden, zodat er minder coronapatiënten bijvoorbeeld op de ic’s komen te liggen. En er ook weer ruimte ontstaat voor de reguliere zorg. Behandelingen voor bijvoorbeeld kankerpatiënten kunnen immers niet te lang wachten, want dat leidt ook tot gezondheidsschade. Anderzijds hebben de huidige beperkingen ook andere nadelige gezondheidseffecten, zowel lichamelijk als geestelijk. (1) We kunnen niet naar onze sportclub, (1) we missen de contacten met onze collega’s en vrienden, en misschien wel het moeilijkst: (1) we kunnen niet op bezoek bij onze ouders of grootouders in verpleeghuizen. Deze duivelse dilemma’s zullen (2) we de komende weken met elkaar moeten durven bespreken. Ook als samenleving²⁶. Eenvoudige oplossingen zijn er niet. Kortom, het is een periode waarin op heel veel plaatsen hard wordt gewerkt aan een verstandig besluit voor de volgende fase. En het is voor iedereen duidelijk: als (2) we kunnen versoepelen, dan is het niet ineens helemaal terug naar normaal. En bovendien: (2) we kunnen ook niet uitsluiten dat (2) we daarna ook op bepaalde punten weer een stap terug moeten zetten, omdat bijvoorbeeld het virus toch weer om zich heen aan het grijpen is. En

²⁵ ‘binnen elk bedrijf, elke school, elk theater, elk kantoor, elk museum’ houdt in strikte zin in dat hier alleen de mensen worden aangesproken die werken. Dit is echter een groot deel van de toehoorders, en een nog groter deel van de toehoorders heeft er belang bij dat daarover wordt nagedacht. Zodoende wordt het als inclusief gebruik van we geclassificeerd.

²⁶ ‘Ook als samenleving’ duidt erop dat de ‘we’ die daaraan vooraf ging, geen ‘we’ is die over de samenleving gaat en daarmee het exclusief en niet het inclusief gebruik van ‘we’ is.

daarom geldt in ieder geval voor de komende week, en de komende weken, voor deze maand: hou vol. Want alleen samen krijgen (1) we corona onder controle. En dan geef ik nu graag het woord aan Hugo de Jonge.
Persconferentie 12 april 2020

In bovenstaand fragment vinden we eigenlijk drie blokken terug. Allereerst een inclusief blok, gevolgd door een exclusief blok, gevolgd door een weer een inclusief 'blok'. In de persconferenties wordt een exclusief blok eigenlijk altijd gevolgd door een inclusief blok. Op die manier eindigt een persconferentie zelf of de spreektijd van de spreker altijd met het inclusief gebruik van 'we'. Vaak gaat dit ook samen met een explicitering, zo ook in dit fragment: 'Want alleen *samen* krijgen *we* corona onder controle'.

Wanneer de inclusiviteit en exclusiviteit niet in blokken voorkomen maar elkaar kort op elkaar afwisselen, is het minder gemakkelijk de twee van elkaar te onderscheiden. Zie het volgende fragment, waarin (1) weer duidt op een exclusiviteit en (2) op inclusiviteit.

- (37) Dat is dat (1) we vanaf dit moment geen handen meer schudden in Nederland. Dus (2) we voegen nu toe, vanaf dit moment stoppen (1) we met handen schudden. Dus u kunt voetzoenen, u kunt elleboogstoten, wat u ook wilt. Ik zie op scholen allerlei prachtige varianten op het handen schudden al ontstaan. Maar (1) we stoppen vanaf vandaag met handen schudden. Dat lijkt in deze fase een verstandige maatregel vinden (2) we en het is ook een simpele maatregel en het helpt bij het verder indammen. Dus houd je aan die algemene hygiëne-eisen en voorwaarden en werk daar goed aan mee, dat kunnen (1) we met zijn allen doen. En daar voegen (2) we dus aan toe: stop met handen schudden.
Persconferentie 9 maart 2020

Het eerste gebruik van 'we' is duidelijk inclusief: we, in Nederland, stoppen ergens mee. De tweede is niet inclusief: de maatregel dat er geen handen meer mogen worden geschud, is niet 'toegevoegd' door 'we, in Nederland', maar door het orgaan dat daar over gaat waar de spreker (in dit geval Mark Rutte) onderdeel van is. Omdat 'we' dat refereert naar alle Nederlands enerzijds en 'we' dat refereert naar een beleidsmakend orgaan anderzijds elkaar steeds afwisselen, gaan de beslissingen die hier worden verkondigd ook klinken alsof ze collectief door het Nederlandse volk zijn genomen. Des te meer omdat de 'we' die erop volgt (en onderdeel is van dezelfde zin) wél weer het inclusief gebruik van 'we' is: wederom het feit dat iedereen stopt met handen schudden. Door deze maatregelen te presenteren alsof ze zijn genomen door iedereen (in plaats van zijn opgelegd door een hoger orgaan), wordt de afstand tussen de spreker en de toehoorders wederom verkleint.

4.5. Jullie

'Jullie' wordt gebruikt om drie verschillende groepen aan te spreken: kinderen/jongeren, docenten en ten laatste de journalisten die live aanwezig zijn bij de persconferentie en naderhand vragen kunnen stellen.

- (38) En dan wil ik mij vandaag speciaal richten tot de kinderen en jongeren in Nederland. Het coronavirus zet ons land behoorlijk op zijn kop en zeker ook jullie leven.
Persconferentie 19 mei 2020
- (39) En ik doe dus een beroep op die juffen en meesters en leraren en leraressen. Ik

realiseer mij, wij realiseren ons dat ook jullie je zorgen maken. (...) Dus ik doe een beroep op jullie dat daar begrip voor te hebben, wetend dat wij de zorgen snappen.
Persconferentie 12 maart 2020

Wanneer ‘jullie’ wordt gebruikt om de journalisten aan te spreken die live aanwezig zijn bij de persconferentie, is het vaak niet helemaal duidelijk of met die ‘jullie’ zowel de journalisten als de luisteraars worden bedoeld, of één van de twee specifiek. Zie bijvoorbeeld:

- (40) Goedenavond. We hebben vandaag over een aantal zaken gesproken in onze Ministeriële Commissie Crisisbeheersing. Eigenlijk wil ik drie dingen met jullie delen.
Persconferentie 27 mei 2020

Het volgende citaat laat echter zien dat er daadwerkelijk een verschil is tussen de journalisten (die met ‘jullie’ worden aangesproken) en de mensen die thuis zitten te kijken naar de persconferentie (‘alle mensen die dit op dit moment volgen’):

- (41) Dat is echt belangrijk, dat we dat allemaal doen: ik, Hugo de Jonge, jullie en alle mensen die dit op dit moment volgen.
Persconferentie 27 mei 2020)

Ook in het volgende voorbeeld is het duidelijk dat de uiting is gericht aan de aanwezige journalisten: deze kunnen wel vragen stellen aan de sprekers, de mensen thuis kunnen dit immers niet.

- (44) Nou, ik wou dit als introductie van dit korte persmoment hier melden. Als er vragen zijn staan we voor jullie ter beschikking
Persconferentie 13 mei 2020

Het is verder opvallend dat ‘jullie’ niet wordt gebruikt om zorgmedewerkers aan te spreken, terwijl het grootste deel van ‘mensen’ juist refereert naar zorgmedewerkers.

4.6. Je

Het gebruik van ‘je’ binnen de persconferenties, kan worden onderverdeeld in drie verschillende categorieën: ‘je’ voor een resem aan regels, generiek ‘je’, waar ook ‘men’ of ‘we’ zou kunnen worden gebruikt en ten laatste het aanspreken van jongeren. Doorheen het corpus komt vaak een resem aan regels of uit te voeren handelingen terug die zouden moeten helpen om het coronavirus te voorkomen. Deze serie aan regels of stappen vindt plaats in iedere persconferentie en wordt soms binnen een persconferentie nog eens herhaald. Vaak worden deze ook in een oorzaak-gevolg vorm gegoten
Bijvoorbeeld:

- (45) ■ Als je positief getest bent dan word je gebeld door de GGD met de oproep om thuis in quarantaine te gaan. En je huisgenoten ook. Iedereen die bij het bron en contactonderzoek van de GGD in beeld komt, die krijgt én telefonisch én per brief de instructie: blijf thuis, en als je klachten krijgt, laat je testen.
Persconferentie 19 mei 2020
- (46) En als je snottert dan blijf je binnen.
Persconferentie 19 maart 2020

4.6.1. Generiek ‘je’

Het generieke gebruik van ‘je’, waar ‘je’ eventueel zou kunnen vervangen door ‘men’ of ‘we’, wordt vaak gebruikt als het gaat om te maken beslissingen (door het OMT). Zie de volgende voorbeelden:

(47) Maar het blijft een achteruitkijkspiegel en je wil eigenlijk zo goed mogelijk naar voren kijken om nog sneller en nog gericht te kunnen sturen. Niet alleen reageren, maar ook anticiperen. Vandaar dat we werken aan een dashboard, want het is net als in de auto: je wil weten hoe hard je rijdt, in welke versnelling en of je gas kunt geven of moet remmen.

Persconferentie 19 mei 2020

(48) Feit is dat je in een crisis als deze met 50% van de kennis 100% van de besluiten moet nemen en de gevolgen daarvan dus ook moet dragen. Dat is de fase waar we nu zitten, waarin we dus maximaal op de bal zitten, om te doen wat nodig is, zeker niet te weinig. Je probeert ook te voorkomen dat je teveel doet, maar we moeten er bovenop zitten om dit virus in te dammen.

Persconferentie 12 maart 2020

Het gebruik van een ‘generieke je’ in plaats van een referentie naar de spreker (ongeacht of dat ‘we’ of ‘ik’ is), zorgt ervoor dat de spreker het besluit presenteert als ‘voor de hand liggend’ en ‘algemeen geldend’, omdat het wordt gepresenteerd alsof deze zo voor de hand ligt (Haeseryn et al., 1997c).

(49) Feit is dat je in een crisis als deze met 50% van de kennis 100% van de besluiten moeten nemen en de gevolgen daarvan dus ook moet dragen.

(49*) Feit is dat we in een crisis als deze met 50% van de kennis 100% van de besluiten moeten nemen en de gevolgen daarvan dus ook moeten dragen.

Persconferentie 12 maart 2020

Naast dat de luisteraar onderdeel wordt gemaakt van het maken van beslissingen, creëert de spreker een grotere mate van afstand tot de te maken beslissingen. Het wordt geponeerd als een algemeen iets en zodoende geeft het ook minder een idee dat er überhaupt een serieuze keuze is. De keuzes worden gepresenteerd als vanzelfsprekend. Het volgende voorbeeld (niet afkomstig uit de persconferenties) laat dit verschil zien:

(50) Als je met dit weer in de zon zit, verbrand je.

(50*) Als ik met dit weer in de zon zit, verbrand ik.

Voorbeeld (50) stelt dat de zon in zijn algemeenheid te fel is om in te zitten zonder te verbranden. Deze uitspraak geldt als het ware ‘voor iedereen’. De ‘verantwoordelijkheid’ wordt bij de zon gelegd, in plaats van bij de in-de-zon-zitter. In het alternatief, voorbeeld (50*), is dit niet het geval. Hier verbrandt de spreker als hij of zij met een bepaalde temperatuur in de zon zit, maar dat geldt niet noodzakelijk ‘voor iedereen’. Voorbeeld (50) wekt dientengevolge het idee van een algemene en daarmee gezamenlijke ervaring: de situatie ziet er op een bepaalde manier uit, en iedereen gaat daar op dezelfde manier ‘mee om’, ongeacht wie de uitspraak doet (Haeseryn et al., 1997c). Opmerkelijk is dat de volgende zin, die in het corpus volgt op voorbeeld (49), waarin het in zekere mate ook gaat

over gemaakte beslissingen (namelijk het feit dat er maximaal op de bal moet worden gezeten), niet de ‘generieke je’ gebruikt, maar wel weer ‘we’.

- (51) Dat is de fase waar we nu zitten, waarin we dus maximaal op de bal zitten, om te doen wat nodig is, zeker niet te weinig.
Persconferentie 12 maart 2020

Het is wat lastiger om deze zin om te zetten waar de ‘generieke je’ wordt gebruikt in plaats van ‘we’, maar dat zou er ongeveer zo uit kunnen zien:

- (51*) Dat is de huidige fase, waarin je dus maximaal op de bal zit, om te doen wat nodig is, zeker niet te weinig.

Door hier ‘we’ te gebruiken, wordt er (zeker in contrast met de zin daarvoor) weer een niet-algemeen geldige uitspraak gedaan. Zodoende wordt er benadrukt dat dat positieve niet ‘algemeen geldend’ is, maar dat het positieve is ontstaan door toedoen van ‘we’ - er is gezamenlijk iets positiefs bewerkstelligd. Als je de twee op elkaar volgende zinnen (voorbeeld (49) en voorbeeld (51)) met elkaar vergelijkt, lijkt de spreker iets ‘algemeen te willen laten gelden’ als het gaat over valkuilen (‘met 50% van de kennis 100% van de besluiten nemen’) en het nemen van verantwoordelijkheid (‘de gevolgen daarvan dus ook moeten dragen’), maar is het niet algemeen geldend als het gaat over een actieve houding (‘maximaal op de bal zitten’, ‘zeker niet te weinig doen’). Het is belangrijk om te vermelden dat deze ‘actieve houding’ enkel gaat over een actieve houding met een positieve connotatie. Zie voorbeeld (52), waarin werd aangekondigd dat de verpleeghuizen geen bezoek meer mochten krijgen. Dit is een ‘negatieve boodschap’ (ondanks dat het wel van een ‘actieve houding’ getuigt, je probeert daarmee immers het aantal besmettingen te drukken) - waarin weer de generieke ‘je’ wordt gebruikt. De zin vervolgt echter met het gebruik van ‘we’ wanneer het gaat over het zo goed mogelijk beschermen van mensen die ons lief zijn.

- (52) En maatregelen die je met een gezond verstand neemt maar met een warm hart uitvoert, zodat we de mensen die ons lief zijn zo goed mogelijk beschermen.
Persconferentie van 19 maart 2020

Ten laatste wordt ‘je’ gebruikt wanneer de spreker zich richt tot jongeren.

- (53) En dat geldt vooral voor jongeren. Tegen hen wil ik vanavond zeggen: als te veel van jullie de regels aan hun laars lappen, dan zitten we binnenkort allemaal weer binnen en ben je een gevaar voor je ouders, opa’s en oma’s en iedereen om je heen met een kwetsbare gezondheid. En je kunt er zelf ook goed ziek van worden. Corona is niet voorbij, het is geen grap en het is oerstom om net te doen alsof dat wel zo is. Dus houd je aan de regels.
Persconferentie 6 augustus 2020

- (54) Jullie ideeën en creativiteit zijn dus heel hard nodig. En daarom daag ik jullie uit: kom met je ideeën, lever kritiek, liefst opbouwend natuurlijk, praat en discussieer erover op school, op je sportclub, in het buurthuis.
Persconferentie 19 mei 2020

5. Resultaten

In dit hoofdstuk zijn de bevindingen uit de analyse gebundeld tot verschillende manieren waarop solidariteit wordt gecreëerd of versterkt. Deze verschillende manieren dragen op zichzelf bij aan het tot stand komen van solidariteit. Het is echter belangrijk om ze niet op zichzelf te beschouwen, maar als geheel. Op synergetische wijze vullen deze manieren elkaar aan maar versterken ze elkaar bovenal om meer solidariteit te bewerkstelligen dan ze afzonderlijk en opgeteld hadden gedaan.

5.1. Een gezamenlijke, menselijke drijfveer voor de maatschappij

Binnen de coronapersconferenties refereert ‘mensen’ veelal naar zorgmedewerkers en mensen die tot een risicogroep behoren of reeds ziek zijn van het coronavirus en daar zorg voor nodig hebben. Voor een groot deel is dit te verklaren vanuit de aard van de persconferentie, die gaat over een virus dat op dat moment heerst in Nederland en in de rest van de wereld. Onlosmakelijk daaraan verbonden zijn natuurlijk de mensen die effectief ziek worden van dat virus en de mensen die de zieken dientengevolge moeten verzorgen en hopelijk genezen. Ondanks deze ‘vanzelfsprekend’, voorziet het ook in het creëren van solidariteit. Door met het woord mensen te verwijzen naar deze groepen (‘mensen in de zorg’ en ‘mensen die in de risicogroep zitten’ versus ‘zorgmedewerkers’ en ‘risicogroepen’), worden deze categorieën ook daadwerkelijk menselijker gemaakt en wordt de afstand tussen hen en de toehoorders aanzienlijk verkleind. Het zijn niet meer enkel beroepen of een bepaalde leeftijdscategorie: er zitten personen achter.

De combinatie van naar deze categorieën verwijzen met ‘mensen die...’ enerzijds en naar de maatschappij verwijzen met ‘we’, creëert in zekere zin twee groepen, maar werkt ook solidariserend in de zin dat de categorieën een gezamenlijke en menselijke drijfveer vormen. Dit gebeurt door het presenteren van de mensen werkzaam in de zorg en de mensen in de risicogroepen in combinatie met een possessief. De afstand wordt daarmee des te meer verkleind en de relatie des te meer benadrukt.

- (31) Tot de laatste fase van deze route, totdat er een vaccin is, zullen we met elkaar extra moeten omzien naar onze ouderen, naar onze mensen met een beperking, naar onze chronisch zieken.

Persconferentie 6 mei 2020

5.2. Expliciete inclusiviteit en de frequentie en plaatsing daarvan

Inclusief gebruik van ‘we’, waarbij de spreker refereert naar (in het geval van dit corpus) de maatschappij als geheel, vindt in het corpus vaak op expliciete wijze plaats. Dat heeft op twee manieren vorm. De eerste manier om die inclusiviteit te laten zien, is door de focus als het ware te leggen op het feit dat het effectief over de *hele maatschappij* gaat. Dat wordt gedaan door toevoegingen als ‘alle mensen’, ‘17 miljoen mensen’, ‘met 17 miljoen’, ‘mensen in heel Nederland’, ‘Nederlanders’, ‘als land’, ‘als samenleving’ etcetera, of een combinatie van deze vormen, zoals ‘alle 17 miljoen mensen in heel Nederland’. Een andere manier is door op metonymische wijze te verwijzen naar alle inwoners, zoals ‘Nederland’ of ‘het land’. De tweede manier is die waar de focus ligt op het *gezamenlijke* aspect van de maatschappij. Dat gebeurt door het toevoegen van woorden als ‘gezamenlijk’, ‘samen’, ‘met zijn allen’, ‘allemaal’, ‘iedereen’, etc. De twee gradaties worden ook vaak gecombineerd, wat ook hun focuspunten combineert. Dan gaat het over dat alle inwoners van Nederland een taak gezamenlijk moeten uitvoeren. Zie de voorbeelden hieronder, waar in het eerste voorbeeld de focus ligt op de hele maatschappij, in het tweede voorbeeld de focus ligt op het gezamenlijk doen van iets en het derde voorbeeld deze twee focuspunten combineert:

- (17) En die versoepeling was de verdienste van 17 miljoen Nederlanders, omdat we allemaal onze verantwoordelijkheid namen.
Persconferentie 22 juli 2020
- (22) En hoewel we misschien verlangen naar back to normal, moeten we juist samen op zoek naar een nieuw normaal. De komende dagen en weken blijven spannend. We weten nog niet precies hoe lang dit gaat duren, veel is nog onzeker. Maar wat we wel weten is dat we deze tijd samen doorkomen, samen houden we dit vol.
Persconferentie 9 maart 2020
- (25) Die [maatregelen] hebben gezorgd dat we de verspreiding van het virus onder controle kregen, en dat we *in control* zijn gekomen. En dat hebben we samen gedaan, met 17 miljoen mensen. En om dat virus onder controle te houden, om in control te blijven, zullen we het weer samen moeten doen.
Persconferentie 6 mei 2020

Naast de mate waarin de inclusiviteit expliciet wordt uitgedrukt, is de *frequentie* van deze fraseringen een belangrijk aspect. Elke onderzochte persconferentie bevat meermaals deze expliciete inclusiviteit, vaak in een soortgelijke frasering. Bovendien is de *plaatsing* binnen de persconferentie zelf van belang. We vinden een expliciete benoeming van inclusiviteit altijd terug aan het einde van de persconferentie als geheel en doorgaans ook aan het einde van iemands spreektijd. Door te eindigen met deze inclusiviteit, is het waarschijnlijker dat deze inclusiviteit blijft hangen bij de luisteraar. Bovendien wordt de expliciete inclusiviteit vaak gebruikt tegenover een groter, negatief iets, zoals strengere maatregelen, de slechte status van het land of iets in het land, etc. Op die manier ontstaat er als het ware een juxtapositie²⁷. Het contrast tussen het grote en negatieve (iets om als onwenselijk te beoordelen) enerzijds en het samenzijn (iets om als wenselijk te beoordelen) anderzijds, wordt versterkt. Die juxtapositie heeft tot gevolg dat het samenwerken gepresenteerd wordt als (een essentieel onderdeel van) de oplossing voor dat negatieve. De combinatie van de hoge frequentie en de plaatsing van de expliciete inclusiviteit, zorgt ervoor dat die expliciete inclusiviteit hoogstwaarschijnlijk één van de dingen is die de hoorder het best onthoudt aan de vele informatie die wordt verkondigd tijdens een persconferentie. Dit creëert solidariteit bij de toehoorders onderling en benadrukt daarnaast ook de indruk dat deze solidariteit belangrijk is binnen het bestrijden van het coronavirus.

5.3. Een gezamenlijk uitgangspunt, gevoel en beleid

Het verschil tussen inclusiviteit en exclusiviteit is niet altijd zo expliciet. Wanneer ‘we’ exclusief wordt gebruikt, dus wanneer de luisteraar daar géén onderdeel van is maar de spreker wel, verwijst dat vrijwel altijd naar een beleidsmakend orgaan. Zo’n beleidsmakend orgaan is in het geval van het onderzochte corpus, de coronapersconferenties, doorgaans een orgaan dat (met hulp van medische professionals) de coronamaatregelen bedenkt en vormgeeft. De sprekers verkondigen deze coronamaatregelen vervolgens aan de toehoorder en deze toehoorder heeft deze maatregelen slechts te gehoorzamen. Theoretisch zou je dus kunnen aannemen dat zodra ‘we’ wordt gecombineerd met het maken van beleid, het vrijwel automatisch duidt op een exclusieve ‘we’ is. Dat is strikt gezien ook zo, maar door in hetzelfde stuk tekst inclusiviteit en exclusiviteit *af te wisselen*, wordt dit verschil minder

²⁷ Met ‘juxtapositie’ wordt hier juxtapositie in de enge zin van het woord bedoeld, namelijk het creëren van een tegenstelling. Dus niet juxtapositie in grammaticale zin, waar er twee zinsdelen semantisch met elkaar in verband staan maar niet op die manier (met bijvoorbeeld een voegwoord) worden gepresenteerd.

duidelijk. In twee specifieke situaties is dit vooral verdienstelijk voor het creëren van solidariteit, namelijk wanneer er wordt gesproken over het *constateren* van bepaalde dingen en wanneer er wordt gesproken over het *besluiten* van bepaalde dingen.

- (32) Het aantal besmettingen neemt toe. En we zien dit op diverse plekken in het land.
Ook in de vier grote steden; Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht.
Persconferentie 22 juli 2020

Op deze manier wordt de indruk gewekt dat er een gezamenlijk ‘uitgangspunt’ is. Door te stellen dat dezelfde dingen worden geconstateerd, wordt de fundering gelegd van een gezamenlijk uitgangspunt. Immers: als er niet dezelfde dingen worden geconstateerd, is het creëren van een gezamenlijk uitgangspunt veel lastiger. De constatering gaat soms over zaken die de toehoorder gemakkelijk heeft kunnen zien in de eigen omgeving, zoals overvolle terrassen of overvolle stranden. Minder ‘nabije’ zaken zoals het aantal besmettingen en het aantal mensen op de intensive care, zijn echter ook waarneembaar voor iedere toehoorder, via verschillende media en later via het ‘corona dashboard’. Zodoende ontstaat er een *common ground*, een gezamenlijk vertrekpunt, waarvan het de bedoeling is dat deze wordt gedragen door zowel de spreker als alle toehoorders. Dat gebeurt ook wanneer de spreker het over ‘mensen’ als geheel heeft en het collectief daarmee een bepaalde gedachte of een bepaald gevoel aanmeet:

- (9) “Want ondertussen vragen mensen zich af wanneer de economie weer van het slot kan en hoe lang het nog duurt voor ze bijvoorbeeld weer naar opa en oma mogen, naar de kapper, naar school, of naar het terras.”
Persconferentie 21 april 2020

Het ontstaan van deze *common ground* maakt de weg vrij voor het presenteren van beleid. Het beleid is immers gestoeld op een (combinatie van) bepaalde constatering(en); een situatie die, in het geval van de coronacrisis, verholpen moet worden. Het presenteren van beleid gebeurt op een soortgelijke wijze als het presenteren van de constatering(en):

- (35) Een heel belangrijk doel van die gefaseerde aanpak is om een zodanige piek in het aantal besmettingen te voorkomen dat bijvoorbeeld onze ziekenhuizen op enig moment overbelast zouden worden. Dat willen we uiteraard voorkomen.
Persconferentie van 12 maart 2020

Het maken van beleid wordt hier niet expliciet gekoppeld aan een bepaald beleidsmakend orgaan. In plaats daarvan wordt bij het presenteren van het nieuwe beleid wederom de grens bewandeld tussen exclusiviteit en inclusiviteit. Dit *verkleint de afstand* tussen de spreker en de toehoorder. Deze tactiek wordt niet alleen gebruikt door middel van het grijze gebied tussen het exclusief en inclusief gebruik van ‘we’, maar ook door middel van het gebruik van een ‘generieke je’. Op die manier verkleint ook de afstand tussen de spreker en de toehoorder, omdat de besluiten worden gepresenteerd met een bepaalde mate van *vanzelfsprekendheid*.

- (49) Feit is dat je in een crisis als deze met 50% van de kennis 100% van de besluiten moeten nemen en de gevolgen daarvan dus ook moet dragen.
Persconferentie 12 maart 2020

Het presenteren van een bepaalde constatering als een gezamenlijke constatering en daarmee een

gezamenlijk vertrekpunt in combinatie met het presenteren van beleid als gezamenlijk gemaakt en bovendien vanzelfsprekend beleid, verkleint de afstand tussen de spreker en de toehoorder en vergroot daarmee de solidariteit tussen de spreker en de toehoorders.

5.4. Benadrukken van de grootste groep

Doordat de coronacrisis bepaalde maatregelen en gedragsregels met zich meebrengt, zijn er ook mensen die zich hier niet aan houden. Soms worden deze mensen ook besproken of aangesproken in de persconferenties. Dit is dan vrijwel altijd aan de hand van voorvallen die volgens de sprekers niet in lijn waren met de op dat moment geldende maatregelen in het land. De wijze waarop dit gebeurt, heeft een vaste vorm. We zien dezelfde juxtapositie als eerder besproken binnen dit hoofdstuk, namelijk waar er een slechte zaak tegenover een goede zaak wordt gezet. Slecht gedrag wordt herleid naar een selecte groep mensen en daar staat altijd goed gedrag van een grotere groep mensen tegenover. Zie het volgende voorbeeld:

- (7) Dit is heftig, kiezen op elkaar, maar in deze tijd ligt de sleutel tot ons gezamenlijk maatschappelijk succes bij ons eigen gedrag. En (1) het gros van de mensen begrijpt dat. En dat zei de premier al. Dat zie je inderdaad in heel veel plekken aan lege straten, stations en dergelijke. Maar afgelopen weekend - u heeft het kunnen zien - moest de politie er op sommige plaatsen toch aan de pas komen om (2) mensen weg te sturen...

Persconferentie 23 maart 2020

Door het benadrukken van het feit dat de grootste groep mensen zich goed gedraagt, komt er weer solidariteit tot stand. Het alternatief is immers dat enkel het slechte gedrag van de selecte groep mensen wordt benadrukt, wat aan de toehoorders de indruk geeft dat er verdeeldheid is. Deze verdeeldheid wordt door middel van het gebruik van de juxtapositie overschaduwt door het gevoel van saamhorigheid.

6. Conclusie

De hoofdvraag van dit onderzoek was op welke manieren en solidariteit werd gecreëerd bij de inwoners van Nederland binnen de gesproken persconferenties over het coronavirus. Concluderend zijn er vier grotere manieren te onderscheiden die gezamenlijk, op synergetische wijze, bijdragen aan het creëren van deze solidariteit.

Ten eerste wordt er een *menselijke, gezamenlijke drijfveer* gecreëerd. Dit gebeurt door het frequent benoemen van de mensen die gebruik maken van de zorg of de zorg juist verlenen, in combinatie met het bezittelijk voornaamwoord derde persoon meervoud, ‘onze’ of ‘ons’. Door naar deze mensen te verwijzen in de constructie waar een specificatie verbonden is aan ‘mensen’ in plaats van een zelfstandig naamwoord waar deze specificatie al onderdeel van is (‘mensen die in de zorg werken’ versus ‘zorgverleners’ en ‘mensen die in de risicogroep vallen’ in plaats van ‘risicogroepen’), wordt het menselijke aspect van deze categorie vergroot. De toevoeging van ‘ons’ of ‘onze’ reduceert de afstand tussen de toehoorders en de categorieën en benadrukt de relatie die tussen hen bestaat.

Ten tweede wordt het *inclusief gebruik van ‘we’ vaak geëxpliciteerd en vaak teruggevonden in een sleutelpositie*. Dit gebeurt in twee vormen. De eerste vorm legt de nadruk op het feit dat het over de gehele maatschappij gaat - door middel van toevoegingen als ‘alle mensen’, ‘17 miljoen’, ‘in heel Nederland’. Deze toevoegingen worden ook gecombineerd, zoals ‘alle 17 miljoen mensen in Nederland’. Bij de tweede vorm ligt de focus op het gezamenlijke aspect - door middel van toevoegingen als ‘samen’, ‘allemaal’ en ‘met z’n allen’. Beide vormen leggen het accent op het collectief en niet op het individu. Bovendien is de plaatsing van dit expliciet gebruik van ‘we’ van belang - deze wordt altijd gebruikt aan het einde van een persconferentie en in juxtapositie tegenover een algemeen slecht iets dat verholpen moet worden. Het contrast dat ontstaat door deze twee tegenover elkaar te plaatsen, zorgt ervoor dat het inclusieve ‘we’, het samenwerken, het collectief wordt gepresenteerd als een oplossing voor de slechte dingen die er op dat moment spelen omtrent de coronacrisis.

Ten derde is er een *ogenschijnlijk gezamenlijk uitgangspunt, gevoel en beleid*. Wanneer de spreker spreekt over het waarnemen van de stand van zaken (zoals het aantal besmettingen, het aantal mensen op de intensive care), wordt dat doorgaans gedaan in de eerste persoon meervoud. Door het presenteren van zaken alsof ze zijn waargenomen door alle toehoorders, creëer je een bepaalde common ground en daarmee meer saamhorigheid. Eenzelfde iets zien we wanneer de spreker de gevoelens van de ‘algemene mensen’ vertolkt. Bovendien maakt deze common ground de weg vrij voor het presenteren van besluiten alsof de toehoorders onderdeel zijn van de beleidsvorming. Hoewel het nemen van besluiten niet aan de toehoorders maar aan de sprekers is (en daarmee een exclusieve ‘we’ zou moeten zijn) wekt het gezamenlijk waarnemen, dat doorgaans voorafgaat aan het verkondigen van besluiten én wordt gepresenteerd als de aanleiding voor het nemen van de besluiten, de indruk dat de toehoorders ook onderdeel zijn van deze beleidsvormen.

Ten vierde wordt *het goede gedrag van de meerderheid benadrukt*. Wanneer de spreker verhaalt over gedrag dat zou moeten worden afgekeurd, wordt er meestal aangekaart dat een kleinere, specifiekere groep dat verkeerde gedrag vertoont. Het benoemen van deze kleinere groep die zich niet aan de regels houdt, gaat echter altijd gepaard met benoemen dat het overgrote deel van de mensen het wél goed doet. Dit creëert solidariteit omdat het de verdeeldheid (die ontstaat wanneer er wordt benoemd dat een gedeelte van de grotere groep zich niét gedraagt zoals de rest van het collectief) als het ware rechtrekt.

7. Discussie

Een paar kanttekeningen moeten worden geplaatst bij dit onderzoek. Het corpus dat voor dit onderzoek is gebruikt, omvat alle grotere coronapersconferenties die zijn gehouden in grofweg de eerste acht maanden van de coronacrisis in Nederland. Deze coronacrisis begon in maart 2020 en op het moment van het afronden van deze scriptie, juni 2021, is deze crisis nog steeds de realiteit. Dientengevolge zegt de uitkomst van het onderzoek enkel iets over de eerste paar maanden van de coronacrisis in Nederland, terwijl deze crisis in werkelijkheid veel langer voortduurt dan dat. In vervolgonderzoek zou het, qua corpus, interessant zijn om te kunnen kijken naar de coronacrisis als geheel. Dat wil zeggen: wanneer de crisis voorbij is en alle persconferenties daarover zijn geweest. Dit zou een gelijkaardig onderzoek kunnen zijn, waarin er wordt gekeken naar alle persconferenties of de persconferenties die in dit onderzoek nog niet zijn behandeld. Het is goed mogelijk dat de uitkomsten van dat onderzoek in meer of mindere mate zullen afwijken van de uitkomsten van dit onderzoek. Dat maakt vergelijkend onderzoek binnen de persconferenties des te meer interessant. Waar het in de eerste acht maanden bijvoorbeeld erg veel over de ouderen en de overbelaste zorg ging, is het logisch dat die focus verschuift naarmate de druk op de zorg afneemt en er bovendien een vaccin is ontwikkeld dat deze ouderen zou moeten beschermen tegen het virus. Andere externe factoren die zouden kunnen worden meegenomen zijn onder andere de val van Kabinet-Rutte III op 15 januari 2021, de Tweede Kamerverkiezingen van 17 maart 2021 en het debat over de mislukte formatieverkenning dat plaatsvond op 1 april 2021. Verder werd het naarmate de coronacrisis vorderde, duidelijk dat er steeds minder mensen keken naar de persconferenties. De redenen die hiervoor werden gegeven was dat de maatregelen vaak al enkele dagen van tevoren waren uitgelekt en er dus niets ‘nieuws’ zou worden gezegd. Bovendien zouden mensen ‘coronamoe’ worden. Politiek verslaggever Wouter de Winther sprak op 15 april 2021 in de talkshow Beau (Van Ervan Dorens, 2021) over deze dalende kijkcijfers. De Winther zei dat het Mark Rutte zorgen baarde dat die kijkcijfers zo daalden en dat er werd nagedacht over een andere manier om de persconferenties in te richten, zodat meer mensen zouden (blijven) kijken. De persconferenties zijn de voornaamste, maar niet de enige manier waarop de overheid de burger inlicht over het coronavirus. Dat gecombineerd met de wetenschap van de dalende kijkcijfers, zou het mooi zijn om meer mee te nemen in het corpus dan louter de persconferenties. Bijvoorbeeld de verscheidene tv-spotjes over corona van de Rijksoverheid.

Een andere tekortkoming van dit onderzoek is het feit dat het door één iemand is uitgevoerd. Vooral voor het coderen (het kijken waar de woorden ‘mensen’ en ‘we’ naar verwezen) kan dit problematisch zijn, omdat er ook geen betrouwbaarheidsanalyse kan worden gedaan. Deze betrouwbaarheidsanalyse zou uitsluitel kunnen geven over in hoeverre andere codeurs tot dezelfde resultaten waren gekomen betreffende het coderen. Hoewel de codering niet de fundering vormt van dit onderzoek, zou het een betrouwbaarder onderzoek zijn geweest als meerdere mensen hun tagging naast elkaar hadden gelegd door middel van een betrouwbaarheidsanalyse. Dit probleem is tegen proberen te gaan door duidelijke regels op te stellen voor wanneer een bepaald woord bij een bepaalde categorie hoort en wanneer niet. Deze zijn te raadplegen in de appendix. Verder zijn niet alle voorkomens van ‘we’ en niet alle voorkomens van ‘mensen’ gecodeerd. Er bestaat dus altijd de kans dat er bepaalde stilistische middelen onopgemerkt zijn gebleven bij de kwalitatieve analyse. Dit coderen diende slechts als ‘opstap’ voor de kwalitatieve analyse, dus het doet niet zozeer af aan de kwalitatieve analyse die er nu staat, maar mogelijks wel in de volledigheid van het overzicht van de stilistische middelen.

Bovendien is er enkel gekeken naar hoe bepaalde referenten op stilistische wijze solidariteit kunnen bewerkstelligen. Er is niet gekeken of, en zo ja welke, andere stilistische middelen bevorderlijk zijn voor het creëren van solidariteit in dit corpus. Een analyse waarin stilistische

middelen worden meegenomen aan de hand van een uitgebreide checklist (zoals omschreven in Van Leeuwen (2015, pp. 26-23) zou een systematischere methode zijn om het corpus te analyseren en daarnaast een vollediger beeld schetsen van het geheel aan stilistische middelen dat samenwerkt om solidariteit te creëren.

In deze scriptie is een beeld geschetst van de manier waarop solidariteit wordt gecreëerd door de spreker(s). De effectiviteit daarvan is echter niet besproken in dit onderzoek, en is ook lastig te meten. Wel zou er een beeld kunnen worden geschetst van waar de persconferenties te kort kwamen betreffende het creëren van solidariteit bij de toehoorder. Een groot deel van de kritiek op de coronapersconferenties en de coronamaatregelen was immers dat bepaalde groepen zich niet gehoord of uitgesloten voelden. Zodoende zou het interessant zijn om de persconferenties te koppelen aan hoe deze werden ontvangen. Van den Bosch (2021) deed reeds een soortgelijk iets in opdracht voor het RIVM. Hij onderzocht over welke coronagerelateerde onderwerpen Nederlandse mensen op Twitter vooral vragen hadden door het analyseren van tweets. Wang et al. (2020) onderzochten de attitude van Nederlandse mensen jegens de maatregelen, via de berichten gepost op Twitter en Reddit en de reacties op NU.nl. Dit waren dus geen specifieke reacties omtrent persconferenties. Om te kijken naar het *real time* commentaar op sociale media dat wordt gegeven tijdens de persconferentie, zou kunnen worden gekeken naar tweets met de hashtag #persco erin. Ook kan er worden gekeken naar de online reacties onder nieuwsartikelen waarin verslag wordt gedaan over een specifieke persconferentie. Veel regionale nieuwssites hebben de mogelijkheid om een reactie achter te laten bij een artikel. Grotere, landelijke nieuwssites hebben dit doorgaans niet, maar daar zou kunnen worden gekeken naar wat de reacties zijn als de nieuwssite het artikel over de persconferentie deelt op social media. Andere opties zijn talkshows op televisie waarin persconferenties worden besproken. De Erasmus Universiteit Rotterdam deed in samenwerking met NRC (Takken, 2021) eerder onderzoek naar ‘corona-items’ in talkshows. Naar wie daar de voornaamste gasten waren, maar ook welke onderwerpen daar de boventoon voerden. Daaruit bleek dat het voornaamste onderwerp de beperkende maatregelen waren en wat de tafelgasten van die beperkende maatregelen vonden. Verder zou er kunnen worden gekeken naar opiniestukken of columns in geschreven media. Het nadeel van zowel de talkshows als de stukken in de krant is dat de mensen die een oordeel vellen over de persconferenties te maken hebben met een zekere bekendheid en om die reden niet noodzakelijk de meest representatieve afspiegeling zijn van de algemene gedachte over de persconferenties.

Dit onderzoek, over de Nederlandse persconferenties, had als aanleiding de focus die de Rijksoverheid legde op saamhorigheid in de ‘Alleen samen krijgen we corona onder controle’-campagne. Hieruit werd afgeleid dat één van de doelen van de persconferenties het creëren van solidariteit moest zijn. We hebben echter geen kennis over hoe de persconferenties eruit hadden gezien als op andere onderwerpen de focus was gelegd. Opmerkelijk is dat de Vlaamse overheid twee campagnes heeft gevoerd. De eerste campagne, die eind maart 2020 werd gelanceerd, heette #IKREDLEVENS. Begin juli 2020 werd de ‘klemtoon gelegd op het belang van gedeelde verantwoordelijkheid en solidariteit om de verspreiding van het coronavirus te voorkomen’, zodoende werd #IKREDLEVENS vervangen door #VOORELKAAR (Overheid Vlaanderen, 2020). Het zou interessant zijn om te kijken of de manier waarop solidariteit werd gecreëerd binnen de Vlaamse persconferenties veranderde naarmate de campagne ook veranderde. Bovendien zou een vergelijkend onderzoek tussen de Nederlandse persconferenties en de Vlaamse persconferenties zelf waardevol zijn. Beide persconferenties worden immers in het Nederlands gehouden, eventueel belangrijke details zouden zodoende niet verloren kunnen gaan in een vertaalslag. Het duiden van verschillen lijkt me daarin het meest interessant, zeker als deze te linken zijn aan bepaalde externe factoren zoals het wel of niet bevinden in een lockdown, hoge of lage besmettingscijfers, etc.

8. Bibliografie

- Al-Qahtani, H. (2017). *'We' and Identity in Political Discourse: A Case Study of Hillary Clinton*. [Proefschrift, The University of Birmingham]. ProQuest Dissertations Publishing.
- Anbeek, T. & Verhagen, A. (2001). Over stijl. *Neerlandistiek.nl*, 1(1), 1-26.
- Ashmore, M. & Reed, D. (2000). Innocence and nostalgia in conversation analysis: The dynamic relations of tape and transcript. *Forum Qualitative Sozialforschung/Forum: Qualitative Social Research*, 1(3).
- Biryukov, N. & Sergejev, V. (1993). Parliamentarianism and Sobornost': Two models of representative institutions in Russian political culture. *Discourse & Society*, 4(1), 57-74.
- Bracciale, R. & Martella, A. (2017). Define the populist political communication style: the case of Italian political leaders on Twitter. *Information, Communication & Society*, 20(9), 1310-1329.
- Brown, P. & Levinson, S. (1987). *Politeness. Some Universals in Language Usage* (2de ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Burger, P. & de Jong, J.. (2009). *Handboek stijl. Adviezen voor aantrekkelijk schrijven* (2de ed.). Groningen [etc.]: Noordhoff Uitgevers.
- Bull, P. & Fetzer, A. (2006). Who are we and who are you? The strategic use of forms address in political interviews. *Text and Talk*, 26(1), 1-5.
- Chen, C.M. (2020). Public health messages about COVID-19 prevention in multilingual Taiwan. *Multilingua*, 39(5), 597-606.
- Chen, X. (2020). Fighting COVID-19 in East Asia: The role of classical Chinese poetry. *Multilingua*, 39(5), 565-576.
- Chilton, P. (2004). *Analysing Political Discourse: Theory and Practice*. London: Routledge.
- Chilton, P. (2017). "The people" in populist discourse: Using neuro-cognitive linguistics to understand political meanings. *Journal of Language and Politics*, 16(4), 582-594.
- Condor, S. (2002). Pride and prejudice: identity management in English people's talk about 'this country'. *Discourse & Society*, 11(2), 175-205.
- Crichton, S. & Childs, E. (2005). Clipping and coding audio files: A research method to enable participant voice. *International Journal of Qualitative Methods*, 4(3), 40-49.
- Daniel, M. (2005). "Understanding inclusives". In E. Filimonova (Red.), *Clusivity: Typology and case studies of the inclusive-exclusive distinction* (pp. 3-48). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- De Fina, A. (1995) Pronominal Choice, Identity; and Solidarity in Political Discourse. *Text -*

Interdisciplinary Journal of the Study of Discourse, 15(3), 379-410.

De Vrieze, J. (2020, 29 mei). Taal in tijden van Corona. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2020/04/taal-in-tijden-van-corona/>
Geraadpleegd op 29 mei 2021.

Dieltjes, S. (2007). *Het gebruik van de wij-vorm in Belgische tweetalige top-downcommunicatie*. [Proefschrift, KU Leuven]. KU Leuven.

DVJ Insights. (2020a). *Opiniepeiling informatiekkanalen feestdagen en draagvlak maatregelen*. Rijksoverheid.
https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/coronavirus-covid-19/documenten/rapporten/2020/11/12/opiniepeiling_informatiekkanalen_feestdagen_en_draagvlak_maatregelen.
Geraadpleegd op 31 mei 2021.

DVJ Insights (2020b). *Rapportage Campagnemonitor 'Alleen Samen'*. Rijksoverheid.
<https://www.rijksoverheid.nl/documenten/rapporten/2021/01/13/rapportage-campagne-effectmonitor-alleen-samen-13-januari-2021>.
Geraadpleegd op 31 mei 2021.

Fairclough, N. & Wodak, R. (1997). Critical discourse analysis. In T. van Dijk (Red.), *Discourse as social interaction. Discourse studies: a multidisciplinary introduction. Volume 2* (pp. 258-284). London: Sage Publications.

Fausey, C.M. & Boroditsky, L. (2010). Can Grammar Win Elections? *Political Psychology*, 32(4), 563-574.

Filimonova, E. (2005). *Clusivity. Typology and case studies of the inclusive-exclusive distinction*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.

Floyd, S. (2014). 'We' as social organization in Cha'palaa, a language of Ecuador. In T. Pavlidou (Red.), *Constructing collectivity: 'We' cross languages and contexts* (pp. 135 - 156). Amsterdam: John Benjamins.

Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., de Rooij, J., & van der Toorn, M.C. (1997a). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.
Geraadpleegd op 5 juni, <https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/ans05020302lingtopic>

Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., de Rooij, J., & van der Toorn, M.C. (1997b). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.
Geraadpleegd op 5 juni, <https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/ans05020901lingtopic>

Haeseryn, W., Romijn, K., Geerts, G., de Rooij, J., & van der Toorn, M.C. (1997c). *Algemene Nederlandse Spraakkunst*. Groningen/Deurne: Martinus Nijhoff uitgevers/Wolters Plantyn.
Geraadpleegd op 5 juni, <https://e-ans.ivdnt.org/topics/pid/ans05020902lingtopic>

Haverkate, H. (1992). Deictic categories as mitigating devices. *Pragmatics*, 2(4), 505-522.

- Hawkins, K.A. (2009). Is Chávez Populist? Measuring Populist Discourse in Comparative Perspective. *Comparative Political Studies*, 42, 1040-1067.
- Holleman, B., Kamoen, N. & De Vreese, C. (2013). Stemadvies via internet: antwoorden, attitudes en stemintenties. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 35(1), 25-46.
- Hudson, R. (1996). *Sociolinguistics* (2de ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Jagers, J. & Walgrave, S. (2007). Populism as political communication style: An empirical study of political parties' discourse in Belgium. *European Journal of Political Research*, 46(3), 319-345.
- Jeffries, L. & McIntyre, D. (2010). *Stylistics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Jensen, L. (2020a, 2 november). Berg de routekaart op in het corona-dashboard. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*.
<https://neerlandistiek.nl/2020/11/berg-de-routekaart-op-in-het-corona-dashboard/>
 Geraadpleegd op 29 mei 2021.
- Jensen, L. (2020b, 3 april). Coronalied en het choleralied: zingen in tijden van rampspoed. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*.
<https://neerlandistiek.nl/2020/03/de-corona-van-de-negentiende-eeuw-cholera/>
 Geraadpleegd op 30 mei 2021.
- Lammers, H. (2001). Het gebruik van we/wij in medewerker-cliëntgesprekken bij de sociale dienst. *Tijdschrift voor taalbeheersing*, 23(3), 218-235.
- Langacker, R.W. (1990) *Concept, image, and symbol. The cognitive basis of grammar*. Berlijn: Mouton de Gruyter.
- Leech, G. & Short, M. (2007). *Style in Fiction. A Linguistic Introduction to English Fictional Prose* (2de ed.). Harlow: Pearson Longman.
- Lichtenberk, F. (2005). Inclusive-exclusive in Austronesian. In E. Filimonova (Red.), *Clusivity: Typology and case studies of the inclusive-exclusive distinction* (pp. 261-290). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Maitland, K. & Wilson, G. (1987). Ideological conflict and pronominal resolution. *Journal of Pragmatics*, 11(4), 495-512.
- Montgomery, M. (1999). Speaking sincerely: public reactions to the death of Diana. *Language and Literature*, 8(1), 5-33.
- Müller, J.W. (2017). *Wat is populisme?* Amsterdam: Uitgeverij Nieuw Amsterdam.
- NOS. (2015, 15 december). 15 december 2020. Kijkcijferrecord voor de lockdownspeech premier Rutte, NOS. <https://www.nos.nl/l/t/2360729>. Geraadpleegd op 31 mei 2021.

NOS. (2020, 6 mei). Bekijk hier de persconferentie over de versoepeling coronamaatregelen terug. NOS. <https://www.nos.nl/1/t/2332991>. Geraadpleegd op 18 juni 2021.

Overheid Vlaanderen. (2021, 13 juli). #VOORELKAAR. <https://www.vlaanderen.be/gezondheid-en-welzijn/gezondheid/gezondheid-en-preventie-bij-sociaal-contact-tijdens-de-coronacrisis/voorelkaar>. Geraadpleegd op 30 juni 2020.

Piller, I. Zhang, J. & Li, J. (2020). Linguistic diversity in a time of crisis: Language challenges of the COVID-19 pandemic. *Multilingua*, 39(5), 503-515.

Reijnierse, G. (2020a, 11 juni). ‘En route’ - het coronadashboard van Rutte en de Jonge. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2020/06/en-route-het-coronadashboard-van-rutte-en-de-jonge/> Geraadpleegd op 29 mei 2021.

Reijnierse, G. (2020b, 18 maart). De coronacommunicatie “kan (kon?) beter” - maar hoe?. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2020/03/de-coronacommunicatie-kan-kon-beter-maar-hoe/> Geraadpleegd op 30 mei 2021.

Reijnierse, G. (2020c, 7 december). Vaccinmetaforen. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2020/12/vaccinmetaforen/> Geraadpleegd op 30 mei 2021.

Reijnierse, G. (2020d, 13 mei). Stap voor stap over de evenwichtsbalk. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2020/05/stap-voor-stap-over-de-evenwichtsbalk/> Geraadpleegd op 30 mei 2021.

Reijnierse, G. (2020e, 1 april). Weerstand tegen metaforen en #ReframeCovid - alternatieven voor oorlogsmetaforiek. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2020/04/weerstand-tegen-metaforen-en-reframecovid-alternatieven-voor-oorlogsmetaforiek/> Geraadpleegd op 30 mei 2021.

Reker, S. (2020a, 10 mei). De corona-persconferentie van 6 mei 2020: strak, strakker strakst. *Neerlandistiek: Online tijdschrift over taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2020/05/de-corona-persconferentie-van-6-mei-2020-strak-strakker-strakst/> Geraadpleegd op 29 mei 2021.

Reker, S. (2020b, 28 maart). Delen in Coronatijd: minister De Jonge (VWS). *Neerlandistiek: Online tijdschrift over taal- en letterkunde*. <https://neerlandistiek.nl/2020/03/delen-in-coronatijd-minister-de-jonge-vws/> Geraadpleegd op 30 mei 2021.

Reker, S. (2020c, 22 maart). Taalverandering in Coronatijd: dagdoden. *Neerlandistiek: Online tijdschrift over taal- en letterkunde*.

<https://neerlandistiek.nl/2020/03/taalverandering-in-coronatijd-dagdoden/>
Geraadpleegd op 30 mei 2021.

Rooduijn, M. & Pauwels, T. (2011). Measuring populism: Comparing two methods of content analysis. *West European Politics*, 34(6), 1272-1283.

Scheibman, J. (2014). Referentiality, predicate patterns and functions of we-utterances in American English interactions. In T. Pavlidou (Red.), *Constructing collectivity: 'We' cross languages and contexts* (pp. 22-43). Amsterdam: John Benjamins.

Skarzynska, K. (2002). We and They in Polish political discourse. A psychological approach. In A. Duszak (Red.), *Us and Others. Social identities across languages, discourses and cultures* (pp. 249-264). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Stengs, I. (2021). Crisisrituelen/rituelencrisis. Ritueel in tijden van corona. In M. van Oostendorp & S. Wolff (Reds.), *Viraal Nederland. Taal en cultuur van de eerste golf* (pp. 82-93). Sterck & De Vreese.

Steurs, F. (2020, 28 maart). Waarom taal belangrijk is in Corona-tijden. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*.
<https://neerlandistiek.nl/2020/03/waarom-taal-belangrijk-is-in-corona-tijden/>
Geraadpleegd op 29 mei 2021.

Takken, W. (2021, 9 maart). Aan de talkshows schoven het afgelopen coronajaar vooral journalisten aan. *NRC Handelsblad*.
<https://www.nrc.nl/nieuws/2021/03/09/aan-de-talkshowtafels-schoven-het-afgelopen-coronajaar-voor-al-journalisten-aan-a4034821> Geraadpleegd op 25 mei 2021.

Tessier, S. (2012). From Field Notes, to Transcripts, to Tape Recordings: Evolution or Combination? *International Journal of Qualitative Methods*, 11(4), 446-460.

Tilley, S.A. (2003). Challenging research practices: Turning a critical lens on the work of transcription. *Qualitative Inquire*, 9(5), 750-773.

Pyykkö, R. (2002). Who is 'us' in Russian political discourse. In A. Duszak (Red.), *Us and others. Social identities across languages, discourses and cultures* (pp. 233-248). Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Van De Mieroop, D. (2014). On the use of 'we' in Flemish World War II interviews. In T. Pavlidou (Red.), *Constructing collectivity: 'We' cross languages and contexts* (pp. 303 - 328). Amsterdam: John Benjamins

Van den Bosch, A. (2021). Waar is Irma? In M. van Oostendorp & S. Wolff (Reds.), *Viraal Nederland. Taal en cultuur van de eerste golf* (pp. 20-26). Sterck & De Vreese.

Van der Meulen, M. (2020, 20 maart). Taalconstructies in tijden van corona. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*.
<https://neerlandistiek.nl/2020/03/taalverandering-in-coronatijd-dagdoden/>

Geraadpleegd op 30 mei 2020.

Van Ervan Dorens, Beau. (Host). (2021, 15 april). *Beau* (Aflevering 22, Seizoen 4) [Aflevering tv-serie]. RTL Productions, PilotStudio.

Van Oostendorp, M. (2021, 6 mei). Ik vaccineer. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*.

<https://neerlandistiek.nl/2021/05/ik-vaccineer/>

Geraadpleegd op 30 mei 2021.

Van Oostendorp, M. Wolff, S. (2021). *Viraal Nederland: Taal en cultuur van de eerste golf*. Sterck & De Vreese.

Van Leeuwen, M. (2015). *Stijl- en politiek. Een taalkundig-stilistische benadering van Nederlandse parlementaire toespraken*. [Proefschrift, Universiteit Leiden]. LOT.

Van Leeuwen, M. & Van Vliet, F. (2019). De ‘stem van het volk’: Populisme en perspectief. *Tijdschrift voor Taalbeheersing*, 41(1), 173-185.

Wang, S. Schraagen, M. Tjong Kim Sang, E. Dastani, M. (2020). Public Sentiment on Governmental COVID-19 Measures in Dutch Social Media. *Proceedings of the 1st Workshop on NLP for COVID-19 (Part 2) at EMNLP 2020*. Association for Computational Linguistics.

Wilson, J. (1990). *Politically Speaking*. Oxford: Basil Blackwell

Wodak, R. (2017). The “Establishment”, the “Élites”, and the “People”: Who’s who? *Journal of Language and Politics*, 16(4), 551-565.

Wolf, H. (2020, 2 mei). Vage taal in de overheidscommunicatie over coronamaatregelen tast de rechtszekerheid aan. *Neerlandistiek: Online tijdschrift voor taal- en letterkunde*.

<https://neerlandistiek.nl/2020/05/vage-taal-in-de-overheidscommunicatie-over-coronamaatregelen-tast-de-rechtszekerheid-aan/>

Geraadpleegd op 29 mei 2021.

Zupnik, Y. J. (1994). A pragmatic analysis of the use of person deixis in political discourse. *Journal of pragmatics*, 2(4), 339-383.

Zwets, M. (2009). Clusivity of Dutch wij: Evidence from pointing. *Linguistics in the Netherlands*, 26, 139-148.

Appendix

A. Persconferenties

Persconferentie 9 maart 2020

RUTTE

Wij zijn vandaag wederom bij elkaar geweest met de meest betrokken ministers en staatssecretarissen om te spreken over de stand van zaken in Nederland en het buitenland wat betreft corona, het coronavirus. Dat zullen we de komende tijd vaker doen, met een zekere regelmaat zullen we bij elkaar komen. Dat kan zijn bijpraten, dat kan ook zijn om te kijken wat het betekent voor allerlei sectoren. Het kan ook zijn dat er aanvullende besluiten moeten nemen. We zullen ook niet iedere keer dan uitgebreid persconferenties doen, misschien u eens bijpraten in de hal, dan weer wat officiëler. Het leer ons goed dat nu wel zo te doen omdat het ook de tweede keer is nu dat we bij elkaar zijn. Maar dat we daarmee ook niet de verwachting wekken dat er iedere keer hele grote aankondigingen komen. En dit gaat echt nog wel enige tijd duren allemaal. En daar zullen we als land ons ook op moeten instellen dat het echt niet morgen voorbij is, of overmorgen. En daar hoort ook bij dat het dus normaal is dat ook de meest betrokken ministers daarover vergaderen. Ik wil van mijn kant een paar dingen zeggen. In de eerste plaats dat wij uiteraard zeer meeleven met iedereen die dit raakt. En in het bijzonder natuurlijk ook de nabestaanden van de drie mensen die zijn omgekomen door dit virus, die eraan zijn overleden. Maar ook uiteraard alle andere mensen, in het bijzonder ook grote waardering voor alle mensen in Brabant die sinds vrijdag zo goed mogelijk opvolging hebben gegeven aan de verzoeken die we vrijdag hebben gedaan. Wij bevinden ons nog steeds in de fase waar we ook vorige week in zaten, de zogenaamde indamfase. En wij bereiden ons natuurlijk voor, mocht dat nodig zijn, op volgende fases. Wat dat dan precies is, dat merkt u dan als het zover is. Op dit moment zitten we in de indamfase. En we doen er alles aan om daar ook zo lang mogelijk te blijven. Uiteraard denken we ook na over de economie. De buffers zijn goedgevuld heb ik vandaag al een keer gezegd, met een lage staatsschuld, lage tekorten en een lage werkloosheid en goede economische groeiverwachtingen. Maar natuurlijk, dit kan ook impact hebben op de economie, dus dat houden we zeer precies in de gaten en als het nodig is zullen we natuurlijk ook wat betreft de economie nadere maatregelen nemen, maar dat bevindt zich wat meer op het terrein van het kabinet als geheel dan van deze commissie. Een paar praktische zaken: In de eerste plaats wil ik nog eens herhalen: we kunnen dit alleen doen als we dit met zijn 17 miljoenen doen. Ik voel dat ook zo, dat heel Nederland zich realiseert: dit is niet iets wat je alleen aan de overheid kunt overlaten of aan de baas van het RIVM of de minister van Medische Zorg die hier vooraan zit, die er vreselijk hard aan werkt met zijn hele team. Dat lukt je alleen als we dat met 17 miljoen mensen doen. En nou zijn we ook een nuchter landje, dat merk je ook de afgelopen weken. We benaderen dit met een zekere nuchterheid. Maar toch ga ik u vanavond vragen, via u de media, om toch eens even heel scherp opnieuw te kijken: wat zijn nou die algemene hygiënemaatregelen die we allemaal kunnen nemen, met 17 miljoen mensen. En ik noem ze toch nog een keer omdat er natuurlijk een risico is, in al die nuchterheid, dat dat een beetje verslapt. Handen wassen, veel vaker dan we dat gewend zijn te doen. In de elleboog niezen en papieren zakdoekjes gebruiken. Het is allemaal heel huiselijk, maar het helpt enorm als we dat doen. En ik vraag u echt: een oproep aan heel Nederland, dit is echt iets wat we gezamenlijk kunnen doen. Doe dit, maak hier gebruik van deze aanwijzingen: handen wassen, in je elleboog niezen en gebruik maken van papieren zakdoekjes. Daar komt nu bij, omdat wij denken dat dat in deze fase verstandig is, het is een simpele maatregel die weer verder helpt bij het indammen. Dat is dat we vanaf dit moment geen handen meer schudden in Nederland. Dus wij voegen nu toe, vanaf dit moment stoppen we met handen schudden. Dus u kunt voetzoenen, u kunt elleboogstoten, wat u ook wilt. Ik zie op scholen allerlei prachtige

varianten op het handen schudden al ontstaan. Maar wij stoppen vanaf vandaag met handen schudden. Dat lijkt in deze fase een verstandige maatregelen vinden wij en het is ook een simpele maatregel en het helpt bij het verder indammen. Dus dat voor heel Nederland. Dus houdt je aan die algemene hygiëne-eisen en voorwaarden en werk daar goed aan mee, dat kunnen we met zijn allen doen. En daar voegen we dus aan toe: stop met handen schudden.

Dan kom ik nu specifiek bij Brabant. Nogmaals grote waardering voor hoe in Brabant tot nu toe is omgegaan met de situatie afgelopen weekend. En daarvoor geldt dat wij die maatregel van afgelopen vrijdag gaan doortrekken tot en met maandag 16 maart. Die gaan dus zeven dagen nu nog langer doorlopen. Dat betekent: blijf thuis als je jezelf ziek voelt of milde klachten hebt. En meld je bij de huisarts als het erger wordt. Dat is de maatregel van afgelopen vrijdag, die trekken we dus door, zeven dagen vanaf nu en dat loopt dus door tot en met maandag 16 maart. En een tweede punt voor Brabant, dat is een nieuw punt, is dat wij een oproep doen om thuis te werken voor deze zelfde zeven dagen waar dat kan, waar dat redelijkerwijs kan. Als mensen uiteraard in de industrie werken, in de productie, dan zal dat niet altijd gaan, die gaan gewoon naar hun werk. Maar als het kan, thuiswerken, dan is de vraag als dat redelijkerwijs kan om dat te doen. En wij vragen ook aan de werkgevers om te kijken: kan het mogelijk zijn om te helpen het spreiden van de werktijden in Brabant. Ook dat helpt omdat dat leidt tot minder contactmomenten. Dus een: waar het kan, werk thuis de komende zeven dagen nog. Nogmaals, dat kan niet overal. Als het niet kan ga je gewoon naar je werk. Maar als het wel kan redelijkerwijs, doe dat. En twee: aan de werkgevers het verzoek om zoveel mogelijk te kijken naar het spreiden van werktijden. Dat geldt voor heel Brabant. Dan is het zo dat er in Brabant door de voorzitters van de veiligheidsregio's in Brabant, dat zijn er drie, wij hadden vandaag de burgemeester van Den Bosch, 's-Hertogenbosch in ons midden. Hij is voorzitter van een van die veiligheidsregio's en hij is ook laten we maar zeggen een soort voorzitter van het overleg van veiligheidsregio's in Brabant, die gaan zich nader beraden over evenementen in Brabant. Die kunnen in principe doorgaan. het doel is eigenlijk dat in Brabant zo veel mogelijk evenementen door kunnen gaan. Maar er is wel maatwerk nodig. Zij komen bij elkaar, zo snel mogelijk, waarschijnlijk is dat morgen en zullen dan kijken, zo nodig, welke meer specifieke maatregelen er nog nodig zijn in Brabant. Dat zal maatwerk zijn, uiteraard gelet op de situatie in Brabant. Dus nogmaals: de maatregel van vrijdag, dat verzoek loopt nog zeven dagen door tot en met maandag volgende week. Kun je thuis werken, blijf je thuis en aan werkgevers: is het mogelijk om de werktijden wat meer te spreiden, doe dat. En dan zullen er dus waarschijnlijk morgen nadere berichten volgen vanuit de drie samenwerkende veiligheidsregio's in Brabant waar het betreft laat maar zeggen hele specifieke maatregelen of maatwerk op basis van maatwerk waar het bijvoorbeeld gaat over evenementen. Maar het doel blijft ook daarbij dat die evenementen zoveel mogelijk wel door kunnen gaan in Brabant.

Dat is wat we vandaag hebben besproken en ik wil graag de ruimte inderdaad geven voor een paar vragen. Maar ik zou eerst aan Jaap willen vragen als eerste vraag of hij, want dat is echt belangrijk, wij hebben gezegd vrijdag voor Brabant: als je jezelf ziek voelt of milde klachten hebt: meld je bij die huisarts en als het erger wordt.... Sorry, als je je ziek voelt of milde klachten hebt: blijf thuis en als het erger wordt meld je dan bij de huisarts. Niet als je je dus ziek voelt, maar als het erger wordt. Maar wat is nou ziek voelen of milde klachten hebben? Daar zijn veel vragen over. En het risico is natuurlijk dat mensen bij het eerste hoestje denken: o dit is al ernstig dus ik moet nu thuis blijven. Met het risico dat dan, waar nu al natuurlijk problemen ontstaan in Brabant, onvermijdelijk op scholen als leraren daardoor uitvallen, dat dat misschien onnodig veel gebeurt. Dus ik wilde Jaap vragen om even ons bij te praten: wat is nou precies dat ziek voelen, milde klachten?

Persconferentie 12 maart 2020

Letterlijke tekst persconferentie minister-president Mark Rutte en minister Bruins naar aanleiding van de maatregelen tegen verspreiding coronavirus in Nederland

RUTTE

Ja dank jullie wel. De ministeriële commissie crisisbeheersing heeft zich vandaag gebogen over een nieuw advies van het Outbreak Management Team, het OMT. Een concrete aanleiding voor dat advies dat we in Nederland nieuwe gevallen zien die we niet tot de bron kunnen herleiden. En dat is voor ons aanleiding om op advies van dat OMT een aantal additionele maatregelen te nemen voor Nederland. Het maatregelenpakket voor Nederland belangrijk uit te breiden. Ik wil zo eerst aan Jaap van Dissel, van het RIVM, vragen om ons toe te lichten waar we nu staan. Daarna zal Bruno Bruins de maatregelen toelichten en dan zal ik zelf een aantal afsluitende opmerkingen maken.

BRUINS

Het gaat over de volgende maatregelen: iedereen in Nederland blijft thuis bij klachten, neusverkoudheid en of hoesten en of keelpijn en daarbij en daarbij eventueel koorts, en mijdt sociale contacten in afwachting van de ontwikkeling van het ziektebeeld. Bel pas met de huisarts als uw klachten verergeren. Ten tweede: evenementen, bijeenkomsten met meer dan 100 personen worden in heel Nederland afgelast. Dat geldt ook voor publieke locaties zoals musea, concertzalen, theaters, sportclubs en sportwedstrijden. Ten derde: mensen in heel Nederland worden opgeroepen zoveel mogelijk thuis te werken en of de werktijden te spreiden. En ook op het werk geen bijeenkomsten te organiseren voor meer dan 100 personen. Vervolgens, mensen wordt dringend verzocht bezoek aan kwetsbare personen, ouderen en personen met verminderde weerstand, om dat bezoek te beperken. Aan ouderen en personen met verminderde weerstand wordt geadviseerd om gezelschappen en het gebruik van het openbaar vervoer te vermijden.

Ik heb nog een speciale boodschap voor zorgpersoneel en personeel werkzaam in vitale processen. Wij weten dat wij ongelooflijk veel van u vragen en we hebben heel grote waardering voor al uw extra inzet in de afgelopen periode. Heel veel dank daarvoor. Aan u willen we vragen, zorgpersoneel en personeel in vitale processen; een, blijf pas thuis van uw werk als u klachten hebt en koorts. Overleg zo nodig met uw werkgever. En ten tweede: reis niet naar het buitenland. Tot slot bij deze maatregelen, deze maatregelen gaan heden in en blijven in ieder geval geldig tot en met het eind van deze maand, dus tot en met 31 maart 2020.

RUTTE

Veel dank. Wil ik zelf nog een paar dingen zeggen. In de eerste plaats over Brabant. Want voor Brabant geldt dat de maatregelen die maandag bekend werden, dat die gelden voor 7 dagen. Dat vervalft hiermee. Die maatregelen gelden ook allemaal uiteraard nu tot en met 31 maart. Ten tweede te verwachten dat Brabant de komende uren en nog dagen ook nog aanvullende maatregelen zal nemen. Dat ze met aanvullende maatregelen zullen komen. Dames en heren naar het geheel kijkend zijn dat natuurlijk zonder twijfel ingrijpende maatregelen, dat realiseren wij ons zeer goed. Dat geldt natuurlijk voor sportevenementen, voor beurzen, voor musea, theaters, maar ook voor het onderwijs. Dat is een sector die nog niet is genoemd in deze persconferentie. Daarover twee zaken: in eerste plaats voor de instellingen van het HBO en de universiteiten geldt dat zij grootschalige hoorcolleges het beste vanaf nu online kunnen aanbieden. Wij denken dat je daarmee ook ervoor kunt zorgen dat je in ieder geval onder die grens van honderd komt. Dus het advies, het dringende advies is: grootschalige hoorcolleges aanbieden online. En dan wil ik iets zeggen over het basis-, het middelbaar onderwijs en het MBO, want daar zien we op dit moment geen reden om scholen te sluiten of andere

maatregelen te nemen. Reden is dat daar weinig besmettingen zijn. De omgeving op die scholen is ook minder internationaal en jongeren, dat weten we, zijn niet de groep met de hoogste risico's. Maar ik zeg er meteen iets bij: wat ons daar ook tegenhoudt is dat de maatschappelijke gevolgen heel groot zouden zijn als ouders, omdat de kinderen thuis zijn, ook ouders noodgedwongen thuis zouden moeten blijven. Want veel van die ouders die werken op plekken waar we ze verschrikkelijk hard nodig hebben. Die werken juist in de ziekenhuizen, bij de GGD, bij de politie, bij de brandweer en bij al die andere organisaties die op dit moment voor Nederland heel belangrijk werk doen. Zeker ook in de zorg zelf. Nou begrijp ik heel goed, en dat zag je ook vandaag terug in de signalen uit de scholen, dat er natuurlijk zorgen leven en dat snap ik. Maar het sluiten van scholen, zeg ik tegen de leraren, tegen de juffen en meesters, tegen leraren en leraressen, het sluiten van die scholen dat draagt op dit moment heel weinig bij aan de bestrijding van de crisis en daar waar je het toch zou doen zouden die effecten in het gevolg, omdat kinderen thuiszitten en dus ook de ouders in veel gevallen dan thuisblijven en niet naar hun werk kunnen, zouden die effecten heel groot zijn. En dat willen we vermijden. En ik doe dus een beroep op die juffen en meesters en leraren en leraressen. Ik realiseer mij, wij realiseren ons dat ook jullie je zorgen maken. Tegelijkertijd de risico's zijn redelijk beperkt en het risico van de scholen sluiten voor het functioneren van onze belangrijke sectoren zo groot zijn. Dus ik doe een beroep op jullie dat daar begrip voor te hebben, wetend dat wij de zorgen snappen, maar op dit moment dit echt de verstandigste maatregel is om onze scholen, voor basisonderwijs, voor voortgezet onderwijs en het MBO om die open te houden.

En dat laat ook zien, dat voorbeeld van de scholen, hoe moeilijk al die afwegingen zijn te maken, waar wij voor staan. Want elke maatregelen om het virus in te dammen heeft natuurlijk effecten op andere terreinen: elk handelen heeft zijn prijs. Kijk bijvoorbeeld naar het nieuws nu vanuit de Verenigde Staten, een besluit wat wij betreuen, om geen vluchten naar Europa meer toe te staan. En daarom wil ook nog dat bredere punt ook hier nog een keer maken. Wij kiezen in ons land voor een aanpak waarbij we ons uiteraard baseren op het advies van deskundigen, niet dat we blind overnemen, zoals soms gedacht wordt of dat we er helemaal zelf niks van vinden. Maar het advies van deskundigen is belangrijk om dat dit een hoog gespecialiseerd probleem en je moet oppassen dat niet een jurist of een historicus daar uiteindelijk alle besluiten nemen, maar dat wij als bestuurders natuurlijk challengen, doorvragen, met elkaar flink het debat voeren over 'is dit het goed pakket', maar uiteindelijk is wel heel cruciaal dat aan de basis van die maatregelen deskundige adviezen staan. En daarbij geldt dat wij in Nederland een dekkend systeem hebben: van huisartsen, van GGD's, van ziekenhuizen, maar ook van virologen die in de wereld zeer hoog staan aangeschreven. En mag ik ook hier zeggen dat in die hoek van de onze huisartsen, de GGD's, maar uiteraard ook alle anderen die erbij betrokken zijn, de ziekenhuizen en de virologen, dat daar fantastisch werk wordt verricht en dat sommige mensen daar letterlijk bijna dag en nacht mee bezig zijn. Een heel belangrijk doel van die gefaseerde aanpak is om een zodanige piek in het aantal besmettingen te voorkomen dat bijvoorbeeld onze ziekenhuizen op enig moment overbelast zouden worden. Dat willen we uiteraard voorkomen. Tegelijkertijd is de realiteit dat niemand ter wereld precies kan zeggen wat de juiste aanpak is. Wat precies de juiste maatvoering is. En dat geldt dus ook voor de maatregelen waar wij vandaag over gesproken hebben, gedurende deze dag en waar we zojuist in de ministeriële commissie besluiten over hebben genomen. Feit is dat je in een crisis als deze met 50% van de kennis 100% van de besluiten moet nemen en de gevolgen daarvan dus ook moet dragen. Dat is de fase waar we nu zitten, waarin we dus maximaal op de bal zitten, om te doen wat nodig is, zeker niet te weinig. Je probeert ook te voorkomen dat je teveel doet, maar we moeten er bovenop zitten om dit virus in te dammen en daarbij herhaal ik wat ik ook maandag zei: daarbij hebben we iedereen nodig, 17 miljoen mensen, we moeten dat gevecht met zijn allen voeren als land en met zijn allen ook zien te winnen. Het effect is het grootst als iedereen zich houdt aan wat we vandaag besloten hebben. Tot slot voor de administratie

geldt dat er uiteraard een brief aan de Kamer zo snel mogelijk uitgaat waarin Bruno Bruins inzicht zal geven in alle overwegingen en acties tot nu toe en ook de mogelijke vervolgstappen. Die kunt u uiteraard ook lezen. Vanavond is vanaf half 7 het Kamerdebat, daar zal behalve Bruno ook Ferd Grapperhaus en ikzelf aan deelnemen en uiteraard zullen wij u de komende tijd weer regelmatig bijpraten als dat nodig is. Dank jullie wel.

Persconferentie 15 maart 2020

SLOB

Zoals bekend volgen we met betrekking tot de kinderopvang en het onderwijs de ontwikkelingen van dag tot dag en de afgelopen dagen is duidelijk geworden dat met name veel scholen er niet in slagen hun scholen ook fysiek open te houden. Onder andere vanwege het feit dat ook veel onderwijspersoneel thuiszit, ziek is en het daardoor niet meer goed ook organiseerbaar en dat ook er veiligheidsrisico's in de scholen kunnen ontstaan en ook omdat er bij ouders en ook docenten zorgen leven. Daarom hebben we vandaag in goed overleg met de kinderopvang en de onderwijssector het volgende besloten: vanaf morgen, 16 maart tot en met 6 april, dus de komende drie weken, gaat de kinderopvang en de scholen gaan dicht, met uitzondering voor die kinderen van ouders in vitale beroepen. Zij kunnen morgen naar de plek gaan waar ze anders ook altijd heengaan. Wat zijn vitale beroepen? De NCTV heeft daarvoor een lijst opgesteld, die zal ook zo snel als mogelijk beschikbaar komen en ook met de scholen en met de kinderopvang worden gedeeld. Maar daar horen onder anderen bij: mensen die in de zorg werken, mensen die bij de politie en bij de brandweer.

Wat gaat er de komende drie weken gebeuren? Onderwijspersoneel en pedagogische medewerkers die in de kinderopvang werken die niet ziek zijn, die kunnen naar hun werk. We hebben ze hard nodig, ook als het gaat om de kinderen van ouders in vitale beroepen ook op een goede wijze verder te begeleiden. Maar ook om het onderwijs te organiseren voor kinderen die thuis komen te zitten. We gaan hoge prioriteit geven aan de eindexamenleerlingen in het voortgezet onderwijs en in het mbo. Zij zullen, dat hebben we afgesproken met de vo- en met de mbo-sector, in de komende week daar nadere informatie over krijgen. In de komende drie weken zal er ook onderzoek worden gedaan in Brabant naar de besmettingsrisico's van jongeren en deze informatie zal mede ook gebruikt worden voor het bepalen van volgende stappen na 6 april.

Tot slot nog drie dingen. Vorige week zijn er ook maatregelen afgesproken voor het hoger onderwijs en het wetenschappelijk onderwijs. Die zouden tot 31 maart duren; ook deze maatregelen gaan worden verlengd tot en met 6 april. Als tweede: een oproep ook aan de lokale autoriteiten, burgemeesters en wethouders, om ook nauw betrokken te zijn bij de maatregelen en de uitwerking daarvan voor de kinderopvang en het onderwijs in de plaats waar zij verantwoordelijk voor zijn. En tot slot: we beseffen dat we veel vragen van de mensen die in de kinderopvang werken en in het onderwijs, het zijn ingrijpende tijden. Er is veel waardering en respect voor al datgene wat ze al hebben gedaan en we weten dat we ook nog veel van ze zullen gaan vragen. Waar dat maar mogelijk is zullen we hen uiteraard daarin ondersteunen.

BRUINS

Dames en heren, zoals we dat steeds doen baseren we onze aanpak van de corona-uitbraak op het advies van onze medische experts, zoals we dat hebben georganiseerd onder leiding van het Outbreak Management Team en het RIVM. Om te beginnen verlengen we alle bestaande maatregelen met een week, dat wil zeggen dat deze tot en met 6 april geldig zijn. En aanvullend komen we met nieuwe maatregelen. Eén: alle eet- en drinkgelegenheden in Nederland sluiten vanaf 18.00 uur vandaag de deuren en blijven dus tot en met 6 april gesloten. Twee: ook sport- en fitnessclubs, sauna's, seksclubs

en coffeeshops sluiten vanaf 18.00 uur vandaag en blijven tot en met 6 april dicht. En drie: we vragen alle Nederlanders bovendien om, waar mogelijk, gepaste afstand van elkaar te bewaren, ook bijvoorbeeld bij het boodschappen doen. U kunt als richtlijn ongeveer 1,5 meter afstand hanteren. En ik wil nogmaals een klemmend beroep doen op iedereen om niet te gaan hamsteren. Het is niet nodig, er is genoeg voor iedereen, maar juist het hamsteren veroorzaakt problemen voor de supermarkten.

Dames en heren, we nemen ook verschillende maatregelen om ondernemers te helpen die in de problemen zitten of in de problemen dreigen te komen. U kunt erop rekenen dat we ook onze ondernemers niet in de steek laten, want we moeten samen door deze crisis met vereende kracht. Tot slot: ik wil nogmaals mijn grote waardering uitspreken voor alle mensen die dag in dag uit keihard werken om overal waar nodig zorg te verlenen, of dat nu is in het ziekenhuis, bij mensen thuis of ergens anders. En dat geldt ook voor al die mensen die ons land draaiende houden. We zijn u zeer, zeer dankbaar. En mijn laatste opmerking zou deze zijn: Nederland, Nederlanders, let een beetje op elkaar.

Persconferentie 19 maart 2020

RUTTE

Goedenavond allemaal. En zoals u inmiddels heeft vernomen is helaas Bruno Bruins per direct afgetreden als minister voor Medische Zorg en Sport. Dat heeft te maken met oververmoeidheid, maar ook in combinatie met de noodzaak om vanwege die oververmoeidheid direct rust te nemen. Maar ook de onzekerheid over hoelang dat herstel dan gaat duren. En hij heeft gezegd: ik wil ook zeker gegeven ook de situatie waar we nu in zitten, wil ik dan ook eigenlijk meteen mij terugtrekken. Want zegt hij: de aard van de crisis waar we ons op dit moment in bevinden, die vraagt een bewindspersoon die er nu ook meteen weer vol voor kan gaan. Dus de onzekerheden nu rondom dat herstel en gegeven de coronacrisis maken het niet nodig om door te gaan.

Ik wil hier wel gezegd hebben: ik heb deze man vanaf zijn aantreden, maar zeker ook natuurlijk sinds de crisis zich ontwikkelde vanaf begin dit jaar kei en kei en kei keihard zien werken om alles voor elkaar te krijgen om ervoor te zorgen dat Nederland zo goed mogelijk kon en kan reageren op de gebeurtenissen waar we mee geconfronteerd worden. Hij heeft er in bijzonder vreselijk hard aan gewerkt om ervoor te zorgen dat de ziekenhuizen daar zo goed mogelijk op voorbereid zijn. Dat is werk waarop we nu verder kunnen bouwen. Waar we vandaag ook over gesproken hebben. Belangrijke zaken als het verder uitbouwen van de IC-capaciteit. Het organiseren van de persoonlijke beschermingsmiddelen waar in de hele wereld grote problemen zijn, waar hij leiding heeft gegeven aan het hele proces om dat in goede banen te leiden. Maar ook al het andere werk wat hij heeft gedaan in zijn portefeuille op het terrein van de sport, op het terrein van de ziekenhuizen en de hele medische sector breed in de afgelopen jaren en ik wil hem daar ongelooflijk voor bedanken. Ik vind het ontzettend triest dat dit zo af loopt nu. Ik respecteer zijn besluit en ik kan het alleen maar respecteren. Hij heeft me daar vanmorgen over gebeld. Hij was niet te vermurwen. Ik zei nog: neem nog even het weekend. Intussen kan Hugo de zaak waarnemen. Hij zei: 'nee, ik voel dit echt zo'. Ik moet het zo doen, ik moet nu niet door. Het is niet goed voor Nederland. Ik respecteer dat bijzonder en ik ben blij dat Hugo de Jonge bereid is om de taak over te nemen waar het gaat om de aanpak van de coronacrisis. Dus hij zal naast zijn normale werk ook nu degene zijn die vanuit VWS de coronacrisis, de aanpak daarvan leidt. Dat blijft ook zo. We gaan wel zorgen dat er een vervanger komt voor Bruno Bruins. Maar voor de crisis blijft vanaf nu Hugo de Jonge verantwoordelijk. De bestrijding daarvan. Uiteraard samen met alle collega's in het kabinet. Maar uiteraard vanuit VWS wordt daar de leiding in verzorgd en dat zal Hugo nu overnemen. Ben heel blij dat hij bereid is dat te doen. En we gaan zo snel mogelijk u laten weten wie de vervanger is van Bruno Bruins. Want het is natuurlijk belangrijk dat de

bewindspersonen hier zijn. Je zag ook in de afgelopen weken – wil ik Hugo voor bedanken – het was zoveel werk dat Hugo de Jonge Bruno ondersteunde in alle mogelijke opzichten om ervoor te zorgen dat iedereen zijn werk kon doen. En ik ben ervan overtuigd, ook de komende weken en maanden, moeten we weer iemand hebben die waar Hugo de Jonge als hoofdverantwoordelijke voor het bestrijden van de crisis. En daarbij de bijzondere focus op de hele ouderenzorg. Dat we ook vanuit de ziekenhuissector en vanuit de hele medische zorg en acute zorg dat er iemand komt die daar de komende weken en maanden naast Hugo de Jonge leiding aan kan geven. Maar nogmaals De Jonge als hoofdverantwoordelijke voor de bestrijding van de crisis en er komt een vervanger op die portefeuille. We hopen dat heel snel te kunnen mededelen.

Dan was er vandaag een commissievergadering van de stuurgroep crisisbestrijding, de ministeriele commissie. Ik wil hier – nu we hier bij elkaar zijn – in de eerste plaats melden, u heeft dat eerder vandaag gezien, dat we natuurlijk allemaal zeer bedroefd zijn over het feit dat er weer mensen overleden zijn aan dit, aan deze ziekte. 18 mensen, waardoor het totaal aantal mensen dat is overleden aan het coronavirus nu op 76 staat. En onze gedachten gaan onverminderd uit naar de nabestaanden. En we realiseren ons dat voor heel veel mensen en heel veel gezinnen en families en nabestaanden een heel erg moeilijke tijd is. Ik wil hier ook nog een keer Nederland oproepen: houd je aan alle voorschriften. Ik doe dat bij iedere gelegenheid. En we zullen daar ook de komende dagen nog weer extra aandacht aan besteden aan de komende weken. Het is ontzettend belangrijk. En dat zijn de bekende dingen van niet handen schudden en in je mouw niesen, en gebruik een papieren zakdoekje. En als je snottert dan blijf je binnen. Al die zaken. Maar in het bijzonder ook wil ik hier aandacht vragen voor de anderhalve meter afstand. Die anderhalve meter afstand leidt tot een enorme afname van het risico dat dat virus wordt overgedragen van de ene op de andere persoon. En jongens, als er nou nog iemand is – want ik zie hier en daar ook nog wel – in de parkjes mensen met elkaar het gezellig hebben. Dat is prima, dat kan ook. Maar hou ook dan die anderhalve meter afstand. Als je met elkaar sport, houd anderhalve meter afstand. Als je samen een wandeling maakt, houdt die anderhalve meter afstand. De kans dat als jij het virus zou hebben, dat je het niet overbrengt op een ander. Als je die anderhalve meter houdt, die kans is, het risico dat je het virus overdraagt neemt dan enorm af. En we gaan daar dus de komende tijd mee verder. Belangrijk hierbij ook dat je thuisblijft bij verkoudheidsklachten. Ook dat helpt. Als we al deze dingen doen namelijk in combinatie met alle andere maatregelen, dan kunnen we als samenleving kunnen wij de kwetsbare beschermen en dit virus de komende tijd zo goed mogelijk terugdringen. Daar hebben we echt iedereen voor nodig. En ik merk toch nog steeds, ik was vanmorgen bij de vakkenvullers van een grote vestiging hier van een grote supermarkt hier in Den Haag en die zeiden: dan zeiden dan zijn we die vakken aan het vullen en staan de mensen staan over ons heen grijpen ze naar de producten. Dan staan ze echt in je nek te hijgen. Zo'n vakkenvuller zegt: dan ga ik maar vreselijk hard hoesten om die mensen weer weg te krijgen. Hij heeft gelukkig, die persoon had gelukkig geen corona. Maar dan denkt 'ie: nou, de mensen worden dan misschien bang. Dan gaan ze wel weg. Dan gaan ze ook achteruit. Ze moeten kratjes om zich heen zetten om een beetje afstand te creëren. En dan zie je dus dat we dit nog niet met zijn allen geïnternaliseerd hebben als samenleving hoe belangrijk die anderhalve meter afstand is. Dus doe dat wil ik tegen iedereen zeggen.

Ik wil nu Hugo de Jonge het woord geven over de verdere besluitvorming in de MCCB van vanmiddag.

DE JONGE

Dankjewel. Laat ik beginnen met het terugtreden van Bruno. Want met de beelden van gisterenavond nog op het netvlies en met de schrik nog in het lijf hoorde ik vandaag dat Bruno zou terugtreden. We

hebben elkaar gebeld en elkaar gezegd dat het ongelooflijk verdrietig is. Ongelooflijk balen is, maar voor nu het enige juiste besluit om te nemen. Gezondheid eerst. Altijd. Bruno heeft in de afgelopen maanden alles gegeven om Nederland door de crisis te leiden. Alles gegeven wat in zijn vermogen lag, alles gedaan wat daarvoor nodig was. En namens iedereen in Nederland, en ik denk in het bijzonder namens al die hardwerkende collega's op het ministerie van Volksgezondheid voor wie dit ook een grote schok is: zeg ik hen daarvoor grote dank. Afgelopen tijd is er heel veel aandacht geweest voor de bescherming van ouderen en andere kwetsbare mensen. En die aandacht is goed. Het is belangrijk dat mensen weten dat er een groep is die we zo veel mogelijk moeten afschermen van het virus en alle maatregelen die we nemen, die soms ook ingrijpend zijn in het leven van mensen, die zijn er nou juist op gericht om ouderen en andere kwetsbare mensen zo veilig mogelijk te houden. En vandaag hebben we een ingrijpend besluit moeten nemen. Want juist omdat ouderen zo kwetsbaar zijn hebben we besloten om in alle verpleeghuizen en kleinschalige woonvormen in de ouderen zorg de deuren te sluiten voor bezoekers en alle anderen die niet noodzakelijk zijn voor de zorg. In het verpleeghuis wonen mensen voor wie de allerlaatste fase van het leven is aangebroken. Dat maakt deze maatregel ook zo ingrijpend. En natuurlijk moeten zij afscheid kunnen nemen van hun naasten en zich omringd weten door elkaar en daarom kunnen instellingen voor mensen die echt in de stervensfase zitten een uitzondering maken. Deze ingrijpende maatregel heeft het kabinet niet licht genomen maar op advies van Verenso, de vereniging van specialisten ouderengeneeskunde, na consultatie met het RIVM en in afstemming met Actiz en Zorgthuis NL, de branchevereniging in de langdurige zorg en cliëntenorganisaties. De maatregel is in lijn met het advies van het Outbreak Management Team over het beperken van contacten en in het bijzonder het beperken van bezoek aan kwetsbare personen. En in lijn met datzelfde advies worden overal in de zorg maatregelen genomen om kwetsbare mensen te beschermen. Gegeven de toenemende risico's voor kwetsbare ouderen in de verpleeghuizen heeft de praktijk in Noord-Brabant en Limburg laten zien dat een beperking van het bezoek aan verpleeghuizen nodig was om te voorkomen dat mensen besmet raken. Ook op veel andere plekken in Nederland worden de deuren voor bezoekers al gesloten, ook op dit moment al. In deze bijzondere situatie zijn ingrijpende maatregelen nodig. En opnieuw moeten we nu een ingrijpende maatregel nemen. En dat raakt iedereen. Geen bezoek, dat kan even niet meer. Maar natuurlijk moeten we wel contact blijven houden. En het is hartverwarmend om te zien hoe de verpleeghuizen in Noord-Brabant en in Limburg ervoor zorgen dat bewoners toch in contact kunnen komen met hun naasten. Beeldbellen wordt veel geïntroduceerd, wordt veel gebruikt. Maar ook die innovatie van ruim honderd jaar geleden, gewoon de telefoon, samen een tv-programma kijken al bellend, ook dat is een mogelijkheid om gewoon dat normale contact te houden. En er is nog veel meer creativiteit en ik denk dat we die creativiteit ook nodig hebben. Creativiteit. En maatregelen die je met gezond verstand neemt maar met een warm hart uitvoert zodat we de mensen die ons lief zijn zo goed mogelijk beschermen.

Persconferentie 23 maart 2020

RUTTE

Goed u te zien. En belangrijk weer bij te praten over de stand van zaken. Goed dat u ook allemaal zelf de anderhalve meter zo te zien handhaaft. Zo moet dat. Ik wil graag een paar opmerkingen maken. Eigenlijk twee voordat ik mijn collega's het woord geef.

Ten eerste hebben we zojuist in onze commissie, onze Ministeriële Commissie Crisisbeheersing stilgestaan bij de actuele stand van zaken. En dan vooral ook de situatie in de ziekenhuizen. Het zal niemand zijn ontgaan dat er in Brabant dit weekend vreselijk hard is gewerkt, dat het ook nijpend was en daarom is het belangrijk dat er nu patiënten uit Brabant worden overgebracht naar andere ziekenhuizen elders in het land. Daar wordt met man en macht aan gewerkt, dat is een ingewikkelde

operatie en die is alleen maar mogelijk doordat er een uitstekende samenwerking is onderling tussen de verschillende ziekenhuizen in Nederland, er wordt heel hard gewerkt. Daar wil ik dan ook hier mijn grote waardering voor uitspreken. En ook voor al die maatschappelijke initiatieven die helpen om de zorg op een andere manier verder te ontlasten. Bijvoorbeeld vandaag weer het nieuws over twee grote hotelketens die in overleg met regionale zorginstanties coronacentra gaan opzetten voor patiënten die te goed zijn aan de ene kant voor het ziekenhuis, maar nog niet zelf naar huis kunnen. Hugo de Jonge en Martin van Rijn, die gaan u zo meteen meer in het bijzonder bijpraten. Maar laat ik alvast gezegd hebben dat al die helden en al die helpers in de zorg mogen verwachten dat waar zij zo hard aan het werk zijn, dat wij ons dan ook allemaal houden aan de regels. In ieder geval ook de regel om anderhalve meter afstand te houden.

En dan kom ik ook bij mijn tweede opmerking vooraf. Want sinds een week geldt die afspraak in Nederland, namelijk: beperk het aantal sociale contacten en houd anderhalve meter afstand tot elkaar. Dat betekent: ga naar buiten voor werk als je niet thuis kan werken. Als je wel thuis kunt werken: blijf thuis. Je kunt natuurlijk naar buiten voor boodschappen of om voor anderen te zorgen, een ommetje maken kan, maar doe dat niet in een groep en vermijd groepsactiviteiten. Dat is eigenlijk de afspraak die we nu al een week hebben lopen. En ik zeg het nog een keer, vooral ook tegen de jonge mensen die kijken: denk niet: het zal wel loslopen. Als ik ziek word is de kans dat ik zwaar ziek wordt kleiner dan bij andere mensen. Dat is misschien zo, al loop ook jij wel degelijk risico's. Maar stel dat het zo is, dat je besmet raakt en inderdaad niet zwaar ziek wordt, ik hoop het voor je, dan nog steeds kun je wanneer je ziek bent andere mensen aansteken. Dat kunnen oudere mensen zijn. Dus wat mij vreselijk irriteerde was de beelden in de journaals en RTL Nieuws en de kranten de afgelopen dagen van jonge mensen die zeiden: ach, ik ben niet zo bezorgd. Nee, misschien niet voor jezelf, maar je leeft niet alleen voor jezelf, we leven hier met 17 miljoen mensen in een land, doe het dan voor de oudere mensen, de mensen met een zwakkere gezondheid, die wel degelijk risico's lopen als ze door jou worden aangestoken. Veel grotere risico's dan jij misschien denkt zelf te lopen. De meesten van ons houden zich aan die afspraken, veruit de meesten van ons doen dat. En ik weet niet hoe het u vergaat, maar als je de lege straten ziet, de lege kantoren, de lege snelwegen, de perrons, dan denk ik dat de boodschap bij heel veel mensen in ons land is geland, dat heel veel mensen zich aan de afspraken houden. En dat is gelukkig, en ik wil daar hulde over zeggen. Belangrijk dat we dat met zijn allen doen. Maar helaas, het geldt nog niet voor iedereen en mijn verstand staat werkelijk stil als je de beelden ziet van bijvoorbeeld de overvolle stranden, mensen die op parkeerplaatsen half tegen elkaar opbotsen als ze uit de auto komen, er zijn zelfs schijf-aan-corona-feestjes. Het is gewoon asociaal, dat moet dus stoppen. En daarom hebben we net met elkaar afgesproken om de bestaande afspraken over beperking van die sociale contacten nog verder aan te scherpen en daarmee zo dicht mogelijk te komen bij het maximale effect van al die maatregelen. Want het doel is en blijft: het beschermen van onze ouderen en kwetsbaren en tegelijkertijd voorkomen dat het zorgstelsel, dat het zorgstelsel overbelast raakt. Dus moeten we ervoor zorgen dat de ziekenhuizen voldoende capaciteit hebben, ook op de intensive care, zodat iedereen de zorg kan krijgen die hij of zij nodig heeft. Daar is alles op gericht. Nou, voor een toelichting op die aanscherpingen geef ik nu meteen het woord graag aan Ferd Grapperhaus, de minister van Veiligheid en Justitie. En daarna zullen Hugo de Jonge en Martin van Rijn verder ingaan op een aantal andere kwesties, maar eerst Ferd Grapperhaus over de aanscherpingen waar het betreft de social distancing.

GRAPPERHAUS

Beste mensen, ook ik begin met echt eerst een compliment te maken aan het overgrote deel van Nederland dat zich goed houdt aan die maatregelen. Dat kan ik niet genoeg benadrukken. Dit is heftig, kiezen op elkaar, maar in deze tijd ligt de sleutel tot ons gezamenlijk maatschappelijk succes bij ons

eigen gedrag. En het gros van de mensen begrijpt dat. En dat zei de premier al. Dat zie je inderdaad in heel veel plekken aan lege straten, stations en dergelijke. Maar afgelopen weekend – u heeft het kunnen zien – moest de politie er op sommige plaatsen toch aan te pas komen om mensen weg te sturen. Omdat ze met veel te veel en veel te dicht op elkaar buitenshuis waren. En dat is een – ik zeg het keihard – dat is een slordige, laconieke en daarmee asociale manier van omgaan met maatregelen. Het kost levens. Onnodig. En tegen die mensen zeg ik: gebruik je gezonde, maatschappelijke verstand. Ga zo min mogelijk naar buiten mensen. Ga alleen de deur uit voor je werk als je niet thuis kunt werken. Of wanneer je een vitaal beroep hebt. En als je in je levensbehoefte moet voorzien. Ga boodschappen doen, maar doe dat alleen. En niet met het hele gezin of een groep. En doe het op een tijdstip waarop de winkel rustig en overzichtelijk is. En alleen dan is het mogelijk om met elkaar ook op dat soort plaatsen die anderhalve meter afstand telkens opnieuw te bewaren. Als je daarnaast nou even naar buiten wil voor een frisse neus, doe dat ook zoveel mogelijk alleen. En zeker niet groepen, of groepjes. Houd anderhalve meter afstand van anderen, voortdurend. En blijf weg van sociale activiteiten en groepen mensen. En thuis nog het dringende advies ten hoogste drie mensen op bezoek. Echt ten hoogste en alleen maar als je dan nog steeds in huis met die bezoekers de anderhalve meter afstand volledig in acht kunt nemen. En doe dat nou, natuurlijk ook voor je eigen gezondheid. Maar als u denkt: ach, dan zeg ik: doe het voor de gezondheid van kwetsbaren in onze samenleving. Ernstig zieken, ouderen, die moeten we nou juist beschermen. Daarom hebben we met zijn allen dit hele maatregelenpakket in gang gezet. En dat moeten we toch met zijn allen in deze samenleving kunnen opbrengen.

Ik kom dan op de maatregelen. We hebben besloten om bestaande maatregelen aan te scherpen om ervoor te zorgen dat ze beter kunnen worden gehandhaafd. En dat komt neer op drie dingen. En ik noem ze eerst even kort, en daarna ga ik er uitgebreider op in. Allereerst: alle samenkomsten, dat zijn evenementen en bijeenkomsten, verbieden we tot één juni in plaats tot van 1 april. En er geldt geen ondergrens meer van 100 personen. In de tweede plaats gaan we ervoor zorgen dat burgemeesters de bestaande maatregelen in hun gemeente beter handzamer kunnen handhaven. En op de derde plaats: we gaan ook met boetes handhaven. Nou allereerst die bijeenkomsten en evenementen. Tot nu toe was dat tot 6 april en voor meer dan honderd personen. We hanteren dus nu geen grens meer van het aantal personen. Betekent dat alle samenkomsten, bijeenkomsten en evenementen worden verboden. En dat is tot 1 juni van dit jaar. Voor begrafenissen en kerkelijke bruiloften is er een beperkte uitzonderingsmaatregel, maar daar ga ik omwille van tijd nu niet op in. Ik realiseer me dat dat voor sommige hard zal aankomen. Juist in zo'n tijd als dit verheug je je op bepaalde georganiseerde of niet georganiseerde bijeenkomsten. Maar als we het coronavirus willen kunnen controleren, hebben we geen andere keuze. En dan moeten we onszelf op dit punt disciplineren. Maar dan kom ik ook meteen op de handhaving, want de discipline – ik zei het al aan het begin en de premier zei het – die liet nogal eens te wensen over. De bestaande maatregelen moeten we beter kunnen handhaven. En daarom gaan we burgemeesters de mogelijkheid geven om via een noodverordening makkelijker en sneller op te kunnen treden. En we maken dat mogelijk voor drie categorieën. Met betrekking tot locaties, bij groepsvorming en voor winkels en openbaar vervoer.

Allereerst over die locaties. Burgemeesters zullen gaan beslissen om specifieke locaties voor het publiek te sluiten als dat noodzakelijk lijkt uit gezondheidsoverwegingen. En denkt u daarbij aan sluiting van stranden, parken en campings. Die gedwongen sluiting is in beginsel pas aan de orde als die locaties naar het oordeel van de burgemeester onvoldoende maatregelen hebben getroffen om mensen die afstand te laten houden. Die overbelasting zoals ik het maar zou noemen van het afgelopen weekend gaat optreden. Voor markten geldt nog een aparte regeling omdat markten soms deel uitmaken, essentieel deel uitmaken van de voedselketen. Gemeenten en marktmeesters moeten

daarom afspraak maken om ervoor te zorgen dat als ze die markten open houden vanwege die rol in de voedselketen, de marktbezoekers altijd anderhalve meter afstand kunnen houden. En als die maatregelen niet werken, dan is er nog altijd de mogelijkheid om ook tot sluiting daarover te kunnen gaan.

Dan winkels. Het Ministerie van Economische Zaken en Klimaat heeft aanvullende afspraken gemaakt met de winkels en hun organisaties. Zodat iedereen zich in de winkels aan de veilige afstand van anderhalve meter kan houden. Maar er zijn ook regels opgesteld voor de klanten zelf. Zodat ook zij weten waaraan ze zich moeten houden om zo veilig te kunnen blijven winkelen. En die afspraken die zullen ook heel duidelijk de komende dagen bij de ingang van alle winkels bekendgemaakt moeten worden zodat je ook – als je je dan bij uitzondering voor die levensbehoeften naar buiten begeeft – precies weet waar je aan toe bent. Burgemeesters kunnen handhaven als winkels zich niet aan afspraken houden. Zo kan een winkel verplicht worden om een scherp deurbeleid te voeren en een aantal winkels wil ik ook een compliment voor maken, die doen dat op dit moment al hartstikke goed. Laat ik dat even zeggen. En winkels die zich daar niet aan blijken te houden, die kunnen dan door de burgemeesters gesloten worden. Groepsvorming kom ik dan op.

De handhaving van het verbod op groepsvorming. Burgemeesters krijgen de bevoegdheid om voor specifieke locaties in de gemeentes – en dan moet u denken aan wijken, of bepaalde straten, maar ook stranden, parken, boulevards een verbod op groepsvorming in te voeren. En van verboden groepsvorming is sprake als drie of meer mensen niet de anderhalve meter afstand in acht nemen. En ze geen huishouden vormen. Eén belangrijke uitzondering namelijk: jonge kinderen mogen nog wel met elkaar blijven buitenspelen. Het RIVM benadrukt op dit punt dat daar geen gevaar voor de gezondheid is. Maar het RIVM doet ook een beroep op de ouders. Gebruik ook daar het gezond verstand.

Om al die maatregelen, dat is het derde wat ik zei, kracht bij te zetten kan er zoals wij dat noemen bestuurlijk en strafrechtelijk worden gehandhaafd. En we gaan het mogelijk maken dat burgemeesters in de noodverordening kunnen bepalen dat er forse boetes komen te staan op het overtreden van de regels die we stellen. Bijvoorbeeld voor winkels die zich niet houden aan zo'n deurbeleid, maar ook voor mensen die zich niet houden aan die anderhalve meter afstand en in groepen gaan. En ik kan u verzekeren: dat zijn voor Nederlandse begrippen worden dat forse boetes.

Ik kom tot het slot. De overige maatregelen die we als kabinet hebben aanscheppt die zullen collega's De Jonge en Van Rijn zo dadelijk toelichten. Ik wil toch ook bij de afsluiting echt nog eens even iets zeggen over dat geweldige werk dat onze hulpverleners doen. En waarom? Omdat ik daarin ook echt een plicht zie voor iedereen anders in deze samenleving om mee te werken. Om mee te werken aan die mensen in de zorg, politiemensen, brandweermensen. Help ze nou hun werk goed te doen en blijf dus zoveel mogelijk thuis. Dank u wel.

RUTTE

Ik wil nu graag het woord geven aan Hugo de Jonge en Martin van Rijn. Na afloop zullen eerst vragen gesteld kunnen worden aan Ferd Grapperhaus omdat hij weg moet daarna van het Veiligheidsberaad met de 25 burgemeesters. Dus nu eerst Hugo de Jonge en Martin van Rijn en daarna eerst vragen aan Ferd Grapperhaus.

DE JONGE

Beste mensen, het moet dus duidelijk zijn voor iedereen: hou je aan de instructies. Want alle maatregelen die het kabinet neemt, die zijn erop gericht om onze zorg in de benen te houden en om onze ouderen en kwetsbaarste mensen te beschermen. En daarom hebben we afgelopen week al tot een aantal ingrijpende maatregelen moeten besluiten. Daar voegen we vandaag maatregelen aan toe en we scherpen ook een aantal maatregelen aan. Het Outbreak Management Team heeft ons geadviseerd dat de maatregel voor thuisquarantaine aangescherpt moet worden. En dat is omdat we niet meer iedereen kunnen testen. Als een lid van het gezin koorts heeft blijft het hele gezin thuis. Alleen voor mensen in cruciale beroepen en vitale processen wordt een uitzondering gemaakt. En als je geen koorts hebt mag je wel naar buiten voor de boodschappen, maar alleen als het echt noodzakelijk is en als je het niemand anders kunt laten doen. Als een lid van het gezin koorts heeft, blijft het hele gezin thuis. Het Outbreak Management Team heeft ons ook geadviseerd ten aanzien van de contactberoepen, zogeheten contactberoepen. Voor contactberoepen gericht op uiterlijke verzorging, zoals kappers en nagelstylistes luidt het advies: sluiten. Voor andere contactberoepen zoals paramedici, bijvoorbeeld de fysiotherapeuten geldt: zoveel als mogelijk via beeldbellen en alleen als het echt niet anders kan alleen op indicatie van de arts. En wij nemen die adviezen over. Nieuwe maatregelen dus om onze kwetsbaarste mensen te beschermen. Maar we nemen ook maatregelen om ervoor te zorgen dat de zorg het aan blijft kunnen. En dat dat nodig is heb ik afgelopen weekend gezien en gehoord in de ziekenhuizen in Brabant: in Uden en in Tilburg. Ik zag hoe er door iedereen ongelofelijk hard wordt gewerkt. Met heel veel professionaliteit, met heel erg veel toewijding. In een hele korte tijd worden eigenlijk alle werkprocessen in zo'n ziekenhuis aangepast, het werk wordt echt op een hele andere manier georganiseerd. En alles om die patiëntenstroom aan te kunnen. En de oproep van de mensen daar is: onderschat het niet. De ernst en de snelheid en de impact van het virus, die vragen erom serieus genomen te worden. En juist daarom is het naleven van al die genomen maatregelen zo belangrijk. Het virus verspreidt zichzelf niet, mensen doen dat. En die oproep van de mensen in Brabant is ook: wees voorbereid, wees voorbereid op een snelle groei van het aantal patiënten. Wat dat betreft moeten we de lessen van Brabant echt serieus nemen. En dus wordt er met man en macht gewerkt met alles wat daarvoor nodig is. Afgelopen weekend is de spreiding van patiënten uit Brabant, onder andere met hulp van Defensie, naar ziekenhuizen in andere regio's op gang gekomen. En dat heeft echt lucht gegeven aan de ziekenhuizen daar en voor al die mensen die zo ongelofelijk hard werken in die ziekenhuizen. En het bleek belangrijk omdat verplaatsen van patiënten heel strak en heel gecoördineerd te doen en daarom is in Rotterdam vandaag gestart met de opbouw van een landelijk coördinatiecentrum dat de spreiding van patiënten logistiek en operationeel moet regelen. En daarnaast is het nodig om de IC-capaciteit uit te breiden. En ook de bedden op andere afdelingen dan de intensive care worden uitgebreid. En Minister Van Rijn zal dit verder toelichten.

VAN RIJN

Dames en heren de komende dagen en weken zullen we ook extra aangeven aan de intensive care capaciteiten in de ziekenhuizen. Waarom is dat? Dat is omdat de capaciteit die er nu is op de intensive care groter is dan wat we nodig hebben voor de corona patiënten, maar we staan nog maar aan het begin van de ontwikkeling. En daarom werken, ook met alles en iedereen om extra bedden op de intensive care te creëren. Dat doen we door een aantal maatregelen. Enerzijds om de bestaande IC boxen die er op de ziekenhuizen aanwezig zijn in te zetten, maar die normaal gesproken niet of nog niet gebruikt worden. Die worden ingezet. Er worden operatiekamers gebruikt waar beademd kan worden. Er is extra beademingsapparatuur van Defensie. We schaffen extra beademingsapparatuur aan. Er zijn er meer dan 2000 besteld. We blijven daar afhankelijk van levertijden en logistieke problemen in het buitenland, maar daarom zetten we dat zeer ruim op. En dat stoppen we niet bij het perfecte aantal. Maar dan gaan we zo ruim mogelijk inkopen. En we maken ook afspraken om geschikte beademingsapparaten aan te trekken vanuit andere sectoren, zoals bijvoorbeeld zelfstandige

klinieken. En samen met het bedrijfsleven richten we ons op het opzetten van een eigen productiecapaciteit voor beademingsapparatuur in Nederland. Samen met het verkrijgen van voldoende hulpmiddelen zal dit echt topprioriteit zijn voor de komende dagen en weken en ik zei net: we zetten alles en iedereen in rij en gelid om te zorgen dat we voldoende capaciteit hebben. Maar die inspanning wordt natuurlijk vooral geleverd door alle zorgprofessionals. En in de korte tijd dat ik hier nu minister ben kan ik alleen maar weer constateren dat een ongelooflijke inspanning wordt geleverd door al die zorgmedewerkers en daar kunnen we alleen maar waardering voor hebben. En die waardering kunnen we het beste uiten door vaak te applaudisseren en vooral ook je te houden aan de regels die we gesteld hebben die ertoe moeten leiden dat de instroom minder wordt en beheersbaar is. Wij kunnen allemaal daaraan bijdragen door echt afstand te houden en ons te houden aan de richtlijnen die weer aangescherpt zijn. Dank u wel.

Persconferentie 25 maart 2020

RUTTE

Zo, goedenavond. Ik zou graag een paar dingen even zeggen ter introductie en daarna zijn Hugo de Jonge en ik graag bereid om nog wat vragen te beantwoorden.

In de eerste plaats, ik was vanmiddag op werkbezoek bij de politie in Den Haag en daarna ook bij de regionale meldkamer waar politie, brandweer en ambulance samenwerken. Indrukwekkend om te zien wat zij allemaal doen, hoe belangrijk ook hun werk is in deze fase. Hoe dat ook weer ander werk is dan normaal gesproken. Zij leveren een grote bijdrage nu, ook vanuit hun rol, vanuit alle hulpdiensten om ervoor te zorgen dat we deze crisis met elkaar in goede banen kunnen leiden. Wat ik daar ook hoorde is dat er echt een verschil is tussen het weekend en na het weekend. Dus het lijkt ook echt dat de reactie in de samenleving, waar zoveel mensen zich hielden aan de afspraken ook afgelopen weekend, maar er toch ook mensen waren die dat niet deden. Dat die gemeenschappelijke reactie en ik denk ook de kabinetsmaatregelen van maandagavond ertoe bijdragen dat nu veel meer mensen zich aan de afspraken en de voorschriften houden en dat is vreselijk belangrijk, heel duidelijk ook terug gehoord van de politie. En nogmaals grote waardering voor hun werk.

Dan wil ik u melden dat wij aanstaande dinsdag, dat is 31 maart, dan zullen we nader besluiten over: hoe gaan we nou verder na 6 april, want zoals u allemaal weet: het grootste deel van de maatregelen loopt tot 6 april, dus wij gaan op dinsdag 31 maart beslissen: hoe gaan wij verder met de maatregelen na 6 april. Wat zijn de posities? Hoe staan we ervoor? En wat betekent dat voor al die maatregelen?

Tot slot, er is morgen een Kamerdebat. Daar zullen Hugo de Jonge en ik allebei aanwezig zijn. Ik moet zelf helaas daar om half 3 uiterlijk weg. Volgens mij is het voornemen van de Kamer tot 2 uur, maar ik moet half 3 echt weg, dat weet de Kamervoorzitter, omdat om 3 uur de videoconferentie begint van de Europese Raad en daar kan ik me niet laten vervangen.

En dan helemaal tot slot wil ik nog een punt naar voren halen wat echt belangrijk is van het pakket van afgelopen maandag. En dat gaat over de thuisquarantaine. Ik wil dat punt nog een keer herhalen. Dat is het volgende: Tot afgelopen maandag was de regel: als je verkoudheidsverschijnselen hebt blijf jij thuis. Dat blijft zo, als je verkoudheidsverschijnselen hebt blijf je thuis. Maar er is vanaf maandag bijgekomen dat als die verkoudheidsverschijnselen zich uitbreiden naar benauwdheid en/of koorts, dan blijft het hele gezin thuis. Dit is belangrijk, is echt belangrijk dat we dat met zijn allen doen. Dus heb jij verkoudheidsverschijnselen, blijf je thuis, maar als dat uitbreidt naar benauwdheid en/of koorts, dan moet het hele gezin thuis blijven. Dat is de afspraak die we met elkaar maken. Zou er in het gezin iemand werken in de vitale sector, politie of bijvoorbeeld in de verpleging, dan moet hij of zij naar het

werk, behalve natuurlijk als dat degene is met die verkoudheid, met die verkoudheidsklachten. Dus nogmaals: verkoudheid thuisblijven, was al zo. Sinds afgelopen maandag is daar bijgekomen, is een beetje ondergesneeuwd in de publiciteit, maar een heel belangrijk punt is daarbij gekomen dat als die verkoudheid uitbreidt naar benauwdheid en/of koorts, dan blijft het hele gezin thuis. Dat is een uitbreiding, dat is de zogenaamde thuisquarantaine in die situatie. Dat gaat echt ook bijdragen aan het verder terugdringen van deze crisis. Dit wilde ik ter introductie en wij staan, Hugo de Jonge en ik, ter beschikking om nog vragen te beantwoorden.

Persconferentie 31 maart 2020

RUTTE

Welkom. Zoals u weet was de eventuele verlenging van alle maatregelen na 6 april vandaag het belangrijkste punt op de agenda van de Ministeriële Commissie Crisisbeheersing. En het zal u niet verbazen dat we inderdaad tot een verlenging hebben besloten en wel tot en met dinsdag 28 april. We realiseren ons dat we veel van mensen vragen, maar het is echt nodig. We nemen dit besluit op basis van het advies van de experts van het Outbreak Management Team. Het verloop van het aantal besmettingen en de capaciteit op de intensive care afdelingen laat geen ander besluit toe. Ik hoop dat iedereen in Nederland dat ook begrijpt.

Hugo de Jonge zal zo een toelichting geven op de situatie in de zorg. Van mijn kant nu eerst vier opmerkingen bij het besluit van vandaag. Ten eerste: wat betekent verlenging tot en met 28 april concreet? Het betekent dat alle locaties die eerder tot 6 april gesloten waren nu tot en met 28 april gesloten blijven. Dus restaurants, cafés, musea, kappers, nagelsalons en alle overige contactberoepen. Voor scholen geldt om heel praktische redenen dat die in ieder geval tot en met de geplande meivakantie gesloten blijven. Daarmee geven we duidelijkheid aan onderwijs en de ouders. Voor vergunning- en meldingsplichtige evenementen verandert er vandaag niets: die zijn en blijven tot 1 juni verboden. We zullen een week voor 28 april een nieuw besluit nemen over het vervolg na 28 april.

Ten tweede: iedereen ziet in Nederland dat we ons heel goed aan de regels houden. En het is ook maar gelukkig. De straten zijn leeg, de treinen zijn leeg, de kantoren zijn leeg. We blijven dus zoveel mogelijk binnen, we werken zoveel mogelijk thuis, we houden die anderhalve meter afstand, boodschappen doen we alleen en we niezen in onze elleboog en wassen onze handen stuk. Als we verkouden zijn, blijven we thuis. En als daar ook nog benauwdheid en/of koorts bij komt, blijven ook ons gezin en onze huisgenoten thuis, tenzij die in een vitale sector werken. Dat alles blijft de komende weken dus heel belangrijk. Ik zeg dat ook met het oog op het paasweekend, de meivakantie en alle mensen die al plannen hadden voor een verblijf op een vakantiepark of een camping in Nederland. Het advies is en blijft: het advies is en blijft: blijf zoveel mogelijk binnen. We willen het liefst dat zo min mogelijk mensen door het land gaan reizen. Blijf dus zo veel mogelijk thuis. En nu zou u kunnen denken: de meivakantie, die valt gek genoeg al vaker deels in 28 april en dus ook deels na 28 april? Maar ook na 28 april gaan we echt nog niet meteen terug naar de normale situatie. Dus als u het aan mij zou vragen: ga nou geen plannen maken voor de meivakantie, dat is echt veel te voorbarig.

Ten derde: experts zeggen ons dat de verspreiding van het virus door de maatregelen vertraagt. Maar we zijn er nog lang niet. Kijk naar het enorme aantal doden, 175, wat we vandaag met elkaar te betreuren hebben. We leven mee met familie en nabestaanden. We moeten dit virus onder controle krijgen. Daarom: hou vol en blijf u aan de regels houden.

Ten vierde: ik wil vandaag hier gezegd hebben dat ik grote bewondering heb voor het aanpassingsvermogen, de zelfdiscipline en het improvisatievermogen van zo ongeveer iedereen in ons land. Voor de scholen en universiteiten die in korte tijd allerlei oplossingen hebben bedacht en uitgerold. Voor al die thuiswerkende ouders die met kunst-en-vliegwerk hun kinderen aan het helpen zijn met schoolwerk en tegelijkertijd die kinderen ook proberen onder controle te houden. Voor alle supermarkten en andere winkels die allerlei manieren gevonden hebben om die anderhalve meter te waarborgen. Voor alle ondernemers die druk bezig zijn met noodvoorzieningen voor hun bedrijf en personeel. En voor alle doorwerkers die ons land draaiende houden, zeker in de zorg waar op dit moment heel, heel veel gevraagd wordt van iedereen die er werkt: van de schoonmaak, de logistiek tot en met de verpleegkundigen en de artsen.

En ik zeg nog maar een keer: houd dit alsjeblieft allemaal vol. Achter de voordeur en daarbuiten. Op straat en in de supermarkt. Wees aardig en begripvol voor elkaar. Mensen staan klaar om elkaar te helpen als dat nodig is. En andersom: kijk ook naar de mensen in je buurt en klop een keer op het raam bij de burens of aan de overkant, bij die oudere persoon, om te vragen of je nog iets kan doen. Want ook de komende weken zal er nog veel worden gevraagd van ieders geduld en aanpassingsvermogen. Zelfs al word je niet ziek, het coronavirus raakt ons op dit moment allemaal en deze moeilijke situatie is dus niet morgen voorbij. Alleen samen krijgen we het coronavirus onder controle. Dank u wel.

DE JONGE

En dat is ook de reden dat we de maatregelen verlengen, hoe ingrijpend ze ook zijn. Want we doen dat allemaal om de kwetsbare mensen in onze samenleving, onze ouderen, te beschermen. En we doen dit om de mensen die onverhoopt toch ziek worden de beste zorg te kunnen blijven geven. Want de zorg moet het aan blijven kunnen. En we zien dat de druk op de ziekenhuizen toeneemt. Alle inzet is erop gericht dat er aanstaande zondag 2400 plekken zijn op de intensive cares. Dat is nodig. En als je ziet welke krachtsinspanning de mensen daar deze dagen leveren om dát voor elkaar te krijgen, dat is echt enorm indrukwekkend. En dat geldt ook voor de extra bedden die nu op andere ziekenhuisafdelingen worden geregeld. En daarnaast hebben we met iedere regio afspraken gemaakt om speciale afdelingen binnen zorginstellingen in te richten en zogenaamde coronacentra te starten, bijvoorbeeld in hotels. Dat zijn extra bedden buiten het ziekenhuis, bijvoorbeeld voor mensen voor wie er geen medische noodzaak is voor ziekenhuisopname, maar die thuis niet goed verpleegd kunnen worden.

We vragen veel van de mensen in de zorg. En we vragen heel veel mensen voor de zorg. Fantastisch dus dat er al vele duizenden oud-medewerkers hebben besloten om terug te keren. En we zien ook dat er zorgpersoneel uitgeleend wordt, zodat mensen daar kunnen worden ingezet waar de nood het hoogst is. En zo moet het: we kunnen dit alleen samen doen.

Alle mensen die werken in de zorg, of dat nou in het ziekenhuis of in de thuiszorg of in het verpleeghuis is, moeten erop kunnen rekenen dat zij hun werk veilig doen. En dat betekent dat we te zorgen hebben voor voldoende beschermingsmiddelen en dat de middelen die er zijn goed verdeeld worden over het land. En daar werken we met man en macht aan, hoe ingewikkeld dat ook is. Veilig werken betekent ook dat we mensen in de zorg moeten kunnen testen als daar aanleiding voor is, voor hun eigen geruststelling en die van hun families, maar ook ter bescherming van de kwetsbare mensen met wie zij vaak werken. En daarom starten we vanaf aanstaande maandag, 6 april, ook met het testen van zorgmedewerkers buiten het ziekenhuis. Die medewerkers in de thuiszorg of in de verpleeghuiszorg die, als zij klachten hebben die lijken te horen bij het coronavirus en in hun werk te maken krijgen met kwetsbare personen, die mensen moeten ook getest kunnen worden.

En daarvoor hebben we dus meer tests nodig. Door meer labs te gebruiken, door langere dagen te maken en door nieuwe apparatuur in te zetten en met hulp van bloedbank Sanquin en een paar laboratoria buiten de ziekenhuizen kunnen we binnen enkele weken meer dan vier keer zo veel tests per dag uitvoeren. En daarnaast gaat Sanquin, samen met het RIVM, onderzoeken in hoeverre mensen die ooit besmet zijn geweest en dus immuniteit hebben opgebouwd, ook getest kunnen worden.

Het verlengen van de maatregelen om de verspreiding van het coronavirus maximaal te controleren heeft invloed op ons allemaal. En vooral voor kwetsbare mensen zijn dit ingrijpende tijden. Kinderen die het thuis al moeilijk hadden en nu de veiligheid van school missen. Mensen met een beperking of ouderen in een instelling die niet goed kunnen begrijpen waarom ze geen bezoek meer krijgen. Voor hen komt het extra hard aan. Maar ook voor de mensen die in zulke instellingen werken is het soms zwaar. Zij moeten nu opnieuw uitleggen dat de maatregelen voorlopig nog van kracht blijven. En zij moeten opnieuw de weerstand overwinnen die dat bij sommigen, sommige naasten, oproept. Laten we om die mensen in de zorg, met zo'n belangrijke taak, heen gaan staan.

Tegelijkertijd ontstaan er in deze instellingen, maar ook op tal van andere plekken in het land, talrijke initiatieven om toch contact met elkaar te houden en dat is prachtig om te zien. Beeldbellen in de zorg bijvoorbeeld, speciale luisterlijnen voor mensen die eenzaam zijn bijvoorbeeld, dagbesteding thuis voor mensen die niet naar de dagopvang kunnen. Maar het kan ook klein, met een extra telefoontje, even zwaaien naar de buurvrouw door het raam. We houden afstand, minstens die anderhalve meter, maar we zijn misschien wel dichterbij elkaar dan ooit.

Persconferentie 2 april 2020

RUTTE

We hebben zojuist weer een vergadering gehad met de Ministeriële Commissie die zich buigt over de coronacrisis, geen grote nieuwe besluiten – afgelopen dinsdag was natuurlijk de vergadering waar we de besluiten hebben genomen over het voortzetten van de maatregelen – maar we hebben wel een paar dingen besproken waarvan ik het toch goed vind die ook met u te delen. Na afloop zijn Hugo de Jonge en ik beschikbaar voor nog een enkele vraag, maar laat ik u eerst kort schetsen wat we vandaag besproken hebben.

In de eerste plaats: aanstaand weekend. Het wordt mooier weer dit weekend en mijn oproep, onze oproep aan heel Nederland is om door te gaan met zo veel mogelijk thuis te blijven. Als je naar buiten gaat, zoek nooit plekken op waar veel mensen tegelijkertijd dreigen samen te komen. Je ziet op dit moment dat heel veel burgemeesters al bezig zijn om stranden af te sluiten, parken af te sluiten. Je ziet dat maatregelen worden genomen om de pleziervaart vergaand te beperken, dus het verzoek is ook echt aan iedereen: laten we doorgaan met de goede lijn van afgelopen weekend. En dat betekent: zo veel mogelijk thuisblijven, als je een frisse neus haalt doe dat zo veel mogelijk in je eigen buurt, als je gaat winkelen doe dat alleen, houd altijd de anderhalve meter afstand en weet, er wordt nu strikt gehandhaafd net zoals vorig weekend en de afgelopen week op aantallen van meer dan twee – dus vanaf drie – personen als de anderhalve meter niet wordt gehandhaafd. Dus als er een groepje is van drie of meer die niet de anderhalve meter in acht nemen, dan wordt daar al sinds vorig weekend op gehandhaafd. Dus nogmaals: laten we die lijn voortzetten. Dat is echt van groot belang, omdat je anders het risico loopt dat je over een tijdje zult zien dat zo'n weekend leidt tot een extra piek weer in het aantal coronabesmettingen. En dat betekent meer werk voor de toch al zwaarbelaste ziekenhuizen, voor de zwaarbelaste IC-afdelingen. Dus nogmaals: als we allemaal willen helpen – en dat willen we – om de verspreiding verder te beperken en het voor de zorg beheersbaar te maken, is het echt van

belang dat we dit weekend zo veel mogelijk thuisblijven en als we naar buiten gaan zo veel mogelijk in de eigen buurt en altijd die anderhalve meter afstand houden. En ik wijs u er nogmaals op: heel veel stranden, parken en ook pleziervaart worden vergaand beperkt door de burgemeesters.

Dan hebben we gesproken over het paasweekend. Ook voor het paasweekend: blijf zo veel mogelijk thuis. We willen geen reisbewegingen in Nederland. We willen dus ook niet dat mensen dan naar België gaan of naar Duitsland gaan, we willen dat ze in Nederland blijven en zo veel mogelijk thuisblijven, net zoals aanstaand weekend. We bekijken op dit moment heel precies wat er gebeurt vanuit België en Duitsland naar Nederland. Je ziet nu al dat dat grensverkeer vergaand is teruggelopen, meer dan 70 procent is teruggelopen het grensverkeer vanuit Duitsland en meer dan 80 procent het grensverkeer vanuit België. De oproep die wij zullen doen, ook de komende dagen ook via sociale media naar de Belgen en de Duitsers, is ook aan hen om te zeggen: kom niet naar Nederland. In Nederland zijn heel veel vakantieparken helemaal gesloten. Als ze nog open zijn, zijn in ieder geval de wc's en de douches in heel Nederland gesloten in vakantieparken. Dus doe dat niet, blijf daar en weet ook dat als je toch komt, dat de voorzieningen minimaal zijn. We zullen dat heel precies monitoren ook dit weekend en de komende dagen. Op dit moment denken we niet dat daar extra maatregelen nodig zijn, anders dan deze boodschap: blijf in België, blijf in Duitsland, kom niet naar Nederland. Zou dat beeld veranderen, dat we het aantal boekingen zien oplopen of dat we dit weekend andere informatie krijgen, dan zullen we daar dinsdag nadere besluiten over nemen. Dat is op dit moment in ieder geval niet voorzien.

Dan tot slot is er natuurlijk grote bezorgdheid bij veel mensen voor de vluchten uit New York en daarmee uit de VS. Op dit moment is het al zo dat mensen van buiten Europa niet meer naar Europa mogen reizen, dat is al zo. Dus aan boord van die vluchten zitten mensen uit Europa. Dat zijn Nederlanders die terugkomen of dat zijn Europeanen die dan doorreizen naar hun eigen land, die bezig zijn zichzelf te repatriëren naar hun eigen land. Voor de Nederlanders aan boord van die vluchten geldt dat wij hen vragen om veertien dagen thuisquarantaine in acht te nemen als zij komen uit New York/de VS. Dus veertien dagen thuisblijven zodra je geland bent op Schiphol, zodra je thuis bent als je komt uit de VS op dit moment vanwege die grote oplopen van het aantal coronabesmettingen in New York maar ook breder in de VS. Dit zal ook gelden voor door de overheid, door Buitenlandse Zaken georganiseerde repatriëringsvluchten uit andere landen waar op dit moment geen vliegtuigen van mogen landen op Schiphol. Denk in Europa bijvoorbeeld om Oostenrijk, Italië en Spanje, maar ook landen buiten Europa zoals Iran, Zuid-Korea en China. Repatriëringsvluchten georganiseerd door de overheid uit die landen, ook daarvoor zal gelden dat wij tegen de mensen zeggen: blijf voor alle zekerheid veertien dagen thuis in thuisquarantaine. Wat we met Amerika uiteindelijk zouden willen is ook prechecks bij het vertrek. Dat kost meer tijd, daar werken we aan en zodra dat rond is hopen we ook dat bekend te kunnen maken, dat dat gelukt is. Maar zolang dat nog niet dan, omdat het ook technisch ingewikkeld is, geldt op dit moment: als je uit Amerika komt, uit New York maar ook uit breder uit Amerika en je bent geland op Schiphol en je gaat naar huis, blijf veertien dagen thuis.

Tot slot: we doen het met z'n allen op dit moment, is mijn waarneming, echt heel knap. We houden ons in overgrote mate aan de gezamenlijk gemaakte afspraken om de verspreiding van het coronavirus te voorkomen. Het is echt van enorm belang dat we dat niet alleen doordeweeks maar ook in de weekenden en tijdens het paasweekend, over een week, dat we dat blijven doen. En ik heb het ook gisteren gezegd, Hugo de Jonge heeft het gezegd: fantastisch wat er gebeurt in de zorg, fantastisch dat we zien dat die verspreidingsgraad van het virus aan het dalen is, maar dat kunnen we alleen met z'n allen als we scherp blijven, als we ons aan de maatregelen houden en daarmee dus ook alle plekken

voorkomen waar grotere groepen samenkomen. Dus vandaar deze aankondigingen. En we zullen, nogmaals, heel goed in de gaten houden hoe het dit weekend gaat, ook richting het paasweekend of meer nodig is.

Persconferentie 7 april 2020

RUTTE

Goedenavond. Zoals u waarschijnlijk al verwachtte hebben we vandaag geen grote nieuwe besluiten genomen. We zitten nu in de periode waarin de maatregelen hun werk moeten doen. Hugo de Jonge zal u zo bijpraten over een aantal aspecten die de zorg raken. Van mijn kant drie punten die ik graag onder de aandacht breng.

Ten eerste dat ik vorig weekend echt trots was op ons land. Ondanks het stralende weer en met de nodige inzet van burgemeesters is het in het hele land gelukt de regels in acht te nemen. We bleven zoveel mogelijk thuis en als we de deur uitgingen voor een wandeling, een boodschap of een fietstochtje dan hielden we die anderhalve meter afstand. En natuurlijk, er waren uitzonderingen, maar daar is steeds streng op gehandhaafd. En die paar uitzonderingen doen niets af aan het feit dat Nederland zich vorig weekend van zijn beste kant heeft laten zien. We hebben dit dus voor elkaar over. En het is ook meteen de enige manier. Want de cijfers laten nu voorzichtig zien dat het allemaal niet voor niets is. Het aantal besmettingen, het aantal ziekenhuisopnamen en dus het aantal mensen op de intensive care afdelingen, die stijgen minder snel, die aantallen. En de deskundigen vertellen ons dat dit komt door alle maatregelen én doordat we ons daaraan houden natuurlijk. Dat is positief, maar er schuilt ook een risico in. Het risico namelijk dat mensen denken dat ze wel weer wat losser met alle regels kunnen omgaan. En op zich snap ik dat, maar laat ik wel heel duidelijk zeggen: een grotere fout kunnen we bijna niet met elkaar maken. Als we nu niet volhouden, dan doen we in no time alles teniet wat er is opgebouwd en schieten we meteen weer naar een nieuwe hoge piek, met alle gevolgen van dien voor de ziekenhuizen en daarmee de schoonmakers, de patiëntenvervoerders, de verpleegkundigen en de artsen die daar werken.

En daarmee kom ik aan mijn tweede punt en mijn hoofdboodschap vanavond.: hou vol en blijf zo veel mogelijk thuis, ook in het komende paasweekend. Het adagium blijft: geen onnodige reizen, ook geen onnodig grensverkeer. Doe het niet. Blijf thuis, bleib zu Hause, rester à la maison. Ik doe dus een beroep op iedereen om Pasen dit jaar thuis of in ieder geval dicht bij huis te vieren. Misschien met een digitaal bezoek aan opa of oma, met een lekkere paasbrunch met het gezin of met een wandeling in de buurt, uiteraard op anderhalve meter afstand van anderen. Dat kan en mag. Maar wat voorlopig echt nog niet kan en ook niet mag zijn groepjes mensen dicht op elkaar. Dat is gewoon te gevaarlijk en dus verboden. Dus ook geen groepjes wielrenners dicht op elkaar of motorrijders die anderen geen ruimte even op smalle dijkweggetjes.

En dan mijn derde en laatste punt. We begrijpen heel goed dat er vragen komen over de beste manier om straks weer terug te keren naar het leven wat we gewend waren. Maar we moeten ervoor waken dat we een schijntegenstelling gaan creëren tussen gezondheid en economie. Die tegenstelling is er niet. Als we maatregelen te vroeg los laten en het virus meteen weer op volle snelheid om zich heen grijpt, wordt behalve onze gezondheid ook de economie nog harder en nog langer geraakt. Dus wat we nu doen voor de gezondheid draagt straks bij aan ons economisch herstel. Dat is geen tegenstelling, dat zijn twee kanten van dezelfde medaille. En natuurlijk ontslaat ons dat niet van de plicht na te denken over de beste weg terug. Want de impact van de maatregelen is en blijft enorm, voor de hele samenleving, ook achter uw voordeur. En daarom denkt het kabinet na over mogelijke scenario's voor een intelligente weg terug uit deze intelligente lockdown. Maar ik moet eerlijk zijn.

Bij alle onzekerheden is één ding glashelder: terug naar normaal zal hoe dan ook een zaak zijn van de lange adem. Als we op 28 april al stappen kunnen zetten, gaat het loket echt niet in een keer helemaal open. We zullen met elkaar moeten zoeken naar het nieuwe normaal in de anderhalve meter samenleving, een samenleving die wat dat betreft anders zal zijn dan zoals we die recent gewend waren. Wat kan er straks binnen die anderhalve meter misschien wel? En het is belangrijk dat daar binnen alle bedrijven, scholen en andere sectoren over wordt nagedacht, zodat we klaar staan als het moment daar is om de eerste stappen te zetten. Ik benadruk dat de weg terug echt alleen stap voor stap kan worden afgelegd en dat we ons laten leiden door de wetenschappelijke inzichten over wat wijsheid is. Dat blijft het uitgangspunt.

U weet dat we in de week voor 28 april een besluit nemen over het vervolg en het enige dat ik daar vandaag over kan zeggen, is dat de kans op een begin van normalisering groter wordt als we ons de komende weken allemaal aan de regels blijven houden. Hou dus alsjeblieft vol. En tot slot: laten we in deze Paasweek er ook bij stilstaan dat er steeds meer mensen zijn die iemand moeten missen door het coronavirus, dat veel mensen groot verdriet hebben en dat er ook angst is en eenzaamheid. En ik weet dat ik het eigenlijk niet hoeft te vragen, maar ik doe het toch: blijf elkaar helpen en steunen waar het kan en vraag hulp als u er zelf even niet uitkomt. We zijn echt op de goede weg en we moeten dit samen blijven doen. Dank u wel. En dan geef ik nu graag het woord aan Hugo de Jonge.

DE JONGE

Dankjewel. De afgelopen weken hebben we ingrijpende maatregelen moeten nemen om onze kwetsbaarste mensen te beschermen, om ervoor te zorgen dat al die mensen die zo ongelooflijk hard werken in de ziekenhuizen, in de zorginstellingen en in de wijk, het aan blijven kunnen. En met een ongekende krachtsinspanning is het de ziekenhuizen gelukt om het aantal plekken op de intensive care te verdubbelen: een prestatie van wereldformaat van alle artsen en verpleegkundigen. Niet al die extra plekken hebben we nu al nodig, gelukkig niet, maar we blijven ons voorbereiden op alle scenario's. Want we zijn er nog niet. De belangrijkste boodschap van ons, van onze deskundigen is: hou vol. En ook na 28 april kunnen we niet zomaar terug naar vroeger.

In een volgende fase blijft testen cruciaal. Sinds gisteren wordt ook zorgpersoneel dat buiten het ziekenhuis met kwetsbare mensen werkt en klachten heeft getest. Mensen die werken in de thuiszorg bijvoorbeeld, mensen die werken in het verpleeghuis bijvoorbeeld en ook patiënten buiten de ziekenhuizen zullen meer en meer getest worden. En we blijven inzetten op het verruimen van testcapaciteit. Het beter kunnen opsporen van besmettingen kan helpen om een nieuwe opleving van de uitbraak te voorkomen. En bij een intensiever testbeleid hoort ook een intensiever contactonderzoek en we zien dat technologie daarbij behulpzaam kan zijn. En we denken daarbij aan twee mogelijke apps. Een die je vertelt of je in de buurt bent geweest van een andere gebruiker die besmet blijkt te zijn, je krijgt dan het advies om binnen te blijven, en je krijgt het verzoek om een tweede app te gebruiken waarmee je makkelijk contact kunt houden met een dokter in de buurt. Het is testen, het is traceren en vervolgens van huis uit rapporteren. Maar ik zeg er ook meteen bij: dat kan alleen als we heel zorgvuldig omgaan met privacy. Het kan alleen met vertrouwen van de samenleving en dat vraagt een nauwkeurige verdere uitwerking en ik hoop u daar snel over te kunnen informeren.

Voorlopig moeten we vooral volhouden. Voor mensen die kwetsbaar zijn is dat soms extra lastig, want kinderen die thuis al in de knel zaten, die hebben het nu nog moeilijker. En verpleeghuizen worden zwaar geraakt door het virus. En ook mensen in andere zorginstellingen, mensen met een beperking, mensen met een psychiatrische beperking, die krijgen nu even geen bezoek. Laten we onze handen naar hen blijven uitsteken, door extra vaak de telefoon te pakken of een bos bloemen langs te brengen.

Na een paar weken raken we langzaam een beetje gewend aan die anderhalve meter samenleving. En hoewel we misschien verlangen naar back to normal, moeten we zojuist samen op zoek naar een nieuw normaal. De komende dagen en weken blijven spannend. We weten nog niet precies hoe lang dit gaat duren, veel is nog onzeker. Maar wat we wel weten is dat we deze tijd samen doorkomen, samen houden we dit vol.

Persconferentie 15 april 2020

RUTTE

Veel dank en allereerst welkom allemaal. Om te beginnen een korte terugblik met vooral grote dank. Grote dank aan iedereen die in het achterliggende mooie paasweekeinde de regels heeft nageleefd. Het ging bijna overal goed en waar het niet goed ging, is ingegrepen en is ook gehandhaafd. Geweldig dat zoveel mensen vol hebben gehouden. En daar ben ik blij mee, want alleen zo houden we de situatie in de ziekenhuizen onder controle. Met zelfbeheersing, met behoedzaamheid en met gezond verstand. En daarom blijft ‘hou vol’ voorlopig de belangrijkste boodschap. Hoe beter we ons aan de maatregelen houden, hoe groter de kans dat er stap voor stap ruimte komt voor versoepelingen.

Deze week is er vanwege Pasen maar één bijeenkomst van onze Ministeriële Commissie Crisisbeheersing. We zien nog steeds dat de maatregelen effect hebben. En we kijken natuurlijk ook vooruit. Blijven we na 28 april nog in de intelligente lockdown zoals we die nu kennen of kunnen over enkele weken langzamerhand een paar maatregelen worden versoepeld? Het is volkomen logisch dat iedereen in Nederland zich dat afvraagt, want de maatschappelijke en ook economische impact van alle beperkingen van de laatste weken is natuurlijk gigantisch. Er wordt bijna bovenmenselijk veel gevraagd van mensen in de zorg, het onderwijs en de handhaving. En elk verhaal over schrijnende gezinssituaties, eenzaamheid en of een bedrijf waarbij het water aan de lippen staat is er één te veel. En ik begrijp dus volkomen dat mensen vurig hopen op versoepeling. De drie belangrijkste criteria voor het besluit om de intelligente lockdown tijdelijk te handhaven of op onderdelen te herzien, zijn, allereerst: - 1 - de druk op de zorg – ook de reguliere zorg, met andere woorden: kan de zorg het aan?, - 2- bescherming van ouderen en mensen met een zwakke gezondheid, - 3 – zicht op en inzicht in de verspreiding van het virus. Dat zijn de drie ankerpunten waar zo direct Hugo de Jonge nader op zal ingaan. U weet: we nemen volgende week een besluit over de situatie na 28 april, en daar kan ik vandaag niet op vooruit lopen. En in die zin is dit inderdaad dus ook een beetje een tussenweek. Maar zoals ik eerder al zei: het loket gaat zeker niet ineens helemaal open. Als er al een versoepeling mogelijk is per 28 april, en ook dat is nu dus de vraag, we moeten ons hoe dan ook voorbereiden op een overgangsfase, op het nieuwe normaal van onze anderhalvemetersamenleving. Daarom worden op dit moment op departementen, in veel sectoren en met de inzet van veel verschillende deskundigen alle mogelijkheden verkend om handen en voeten te geven aan wat er straks misschien weer wel kan. En het is daarbij belangrijk dat we daar allemaal over na gaan denken – binnen elk bedrijf, elke school, elk theater, elk kantoor, elk museum. Want op veel plekken zal straks maatwerk nodig zijn om aan de regels van de anderhalvemetersamenleving te kunnen voldoen. En die anderhalvemetersamenleving gaat hoe dan ook gepaard met grote maatschappelijke dilemma's en ja, ook met heel veel praktische vragen. Dat moeten we ons goed realiseren. Het gaat letterlijk dadelijk om de verdeling van schaarse ruimte. Stel dat we straks met allerlei creatieve ingrepen en onder strenge voorwaarden het onderwijs weer voorzichtig op gang zouden kunnen brengen, of het werken op kantoor, dan zal dat natuurlijk veel druk wegnemen in gezinnen. Maar tegelijkertijd neemt de druk op het openbaar vervoer en op de publieke ruimte, want immers meer mensen op straat, meteen enorm toe. Wat betekent dat voor de treinen en het stadsvervoer? Voor de drukte in de parken en winkelcentra? Voor fietspaden en looproutes? Voor het risico om tegen elkaar op te botsen op schoolpleinen, in aula's en bedrijfskantines? Dat zijn allemaal

dilemma's die zorgvuldig doordacht moeten worden voordat we een stap kunnen zetten. Want nogmaals: anders is het risico veel te groot dat we het virus nieuwe zuurstof geven, met alle gevolgen van dien. Zo moeten we met 17 miljoen mensen voortdurend zoeken naar, wat ik zou willen noemen, de juiste balans. Enerzijds moeten we vasthouden aan maatregelen ten einde het coronavirus maximaal onder controle te houden, zodat er minder coronapatiënten bijvoorbeeld op de ic's komen te liggen. En er ook weer ruimte ontstaat voor de reguliere zorg. Behandelingen voor bijvoorbeeld kankerpatiënten kunnen immers niet te lang wachten, want dat leidt ook tot gezondheidsschade. Anderzijds hebben de huidige beperkingen ook andere nadelige gezondheidseffecten, zowel lichamelijk als geestelijk. We kunnen niet naar onze sportclub, we missen de contacten met onze collega's en vrienden, en misschien wel het moeilijkst: we kunnen niet op bezoek bij onze ouders of grootouders in verpleeghuizen. Deze duivelse dilemma's zullen we de komende weken met elkaar moeten durven bespreken. Ook als samenleving. Eenvoudige oplossingen zijn er niet. Kortom, het is een periode waarin op heel veel plaatsen hard wordt gewerkt aan een verstandig besluit voor de volgende fase. En het is voor iedereen duidelijk: als we kunnen versoepelen, dan is het niet ineens helemaal terug naar normaal. En bovendien: we kunnen ook niet uitsluiten dat we daarna ook op bepaalde punten weer een stap terug moeten zetten, omdat bijvoorbeeld het virus toch weer om zich heen aan het grijpen is. En daarom geldt in ieder geval voor de komende week, en de komende weken, voor deze maand: hou vol. Want alleen samen krijgen we corona onder controle. En dan geef ik nu graag het woord aan Hugo de Jonge.

DE JONGE

Dankjewel. Zoals de premier net zei is de maatschappelijke en economische impact van alle beperkingen van de laatste weken gigantisch. Maar we doen dit om twee belangrijke redenen. Om onze kwetsbaarste mensen zo goed mogelijk te beschermen. En om de mensen die zo ongelooflijk hard werken in de zorg zoveel mogelijk te ontlasten. De afgelopen weken is het gelukt om de ic-capaciteit te verdubbelen. En ook in instellingen waar kwetsbare mensen wonen – zoals ouderen of mensen met een beperking – wordt soms echt het uiterste gevraagd. Onze mensen in de zorg leveren een ongekende prestatie. De weg naar het nieuwe normaal gaat gepaard met een aantal dilemma's, die premier Rutte zojuist schetste. De volgende stappen moeten we behoedzaam en verstandig zetten. En daarbij hebben we drie ankerpunten. De eerste is de druk op de zorg. In de ziekenhuizen lijken we over de piek heen. En als dat zo blijft, dan kan de capaciteit op de intensive care straks langzaam weer naar beneden worden bijgesteld. En dat betekent dat naast de coronazorg, de reguliere zorg hervat kan worden. Om te beginnen met de zorg die de afgelopen weken is uitgesteld. We moeten er voor zorgen dat de beschikbare capaciteit zorgvuldig wordt verdeeld. En bovendien roep ik iedereen op met gezondheidsklachten gewoon contact op te nemen met de huisarts. Stel het niet uit als je klachten hebt of je zorgen maakt. In de huisartsenpraktijken zijn allerlei maatregelen getroffen om mensen veilig te kunnen zien. En de dokter is er nog steeds om je te helpen. Een tweede ankerpunt is het beschermen van onze kwetsbare mensen. En we zien in de verpleeghuizen hoe ingewikkeld dat soms is. De verpleeghuizen worden hard geraakt. Eerder besloten we al om tijdelijk geen bezoek meer toe te staan. Hoe noodzakelijk dat ook was, ingrijpend was het zeker ook. Ook hebben we te zorgen dat medewerkers hun werk veilig kunnen doen. We werken met man en macht om voldoende in te kopen, te produceren zelf, te hergebruiken. En we hebben samen met de zorg een nieuwe manier van verdelen van de middelen afgesproken. Het is bewonderingswaardig om te zien hoe professioneel er in veel verpleeghuizen gehandeld wordt om die verspreiding van dat virus zoveel mogelijk in te dammen. Maar zwaar is het ook. De mensen in de verpleeghuizen zijn zo ongelooflijk kwetsbaar. En wat medisch noodzakelijk is, kan de menselijke behoefte aan echt contact, aan bewegingsvrijheid soms in de weg zitten. Het derde ankerpunt is zicht op en inzicht in de verspreiding van het virus. Het beter kunnen opsporen van besmettingen kan helpen om een nieuwe opleving van de uitbraak te

voorkomen. Het is testen, traceren en vanuit huis rapporteren. We hebben de testcapaciteit afgelopen weken stap voor stap flink opgeschroefd. Alle zorgmedewerkers die klachten hebben die kunnen getest worden. Net als mensen met klachten die kwetsbaar zijn. En vervolgens is het van belang om te weten met wie deze personen allemaal in contact zijn geweest. En zoals vorige week toegelicht, het gebruik van een app kan het huidige bron- en contactonderzoek van de GGD verder ondersteunen. En een tweede app zou het makkelijker moeten maken om thuis contact te houden met een dokter op afstand. De afgelopen dagen zijn er honderden voorstellen binnengekomen. Op dit moment worden – samen met experts – de kansrijke ideeën geselecteerd en beoordeeld. Alles is erop gericht dat er volgende week een goed voorstel ligt. En het waarborgen van privacy is daarbij uiteraard essentieel. Dat zijn de drie ankerpunten bij de stappen die we te zetten hebben op weg naar dat nieuwe normaal. We moeten dat beheerst doen, behoedzaam doen en verantwoord doen. Iedereen snakt zo onderhand naar een wereld die weer even gewoon is. En dat geldt misschien nog wel het meest voor al die mensen in de zorg. Het is aan ons om om hen heen te blijven staan. Door de maatregelen nog even vol te houden. Door elkaar te helpen. En door dit samen te doen. We houden afstand van elkaar, maar houden oog voor elkaar.

Persconferentie 21 april 2020

RUTTE

Goeienavond, zoals eerder aangekondigd, heeft de Ministeriële Commissie Crisisbeheersing zich vandaag gebogen over de vraag of een versoepeling mogelijk is van de intelligente lockdown van ons land. En ik zeg het maar ronduit: we staan daarbij voor duivelse dilemma's. En daar heb ik ook zelf de afgelopen dagen enorm mee geworsteld. Ik moet vandaag dan ook meer dan gebruikelijk van uw tijd nemen om uit te leggen wat we wel hebben besloten, wat niet en waarom. Ik heb eerder gezegd dat alle maatregelen alleen geleidelijk kunnen worden teruggedraaid. Maar dan moet wel elk stapje heel duidelijk zijn, zodat mensen precies weten waar ze aan toe zijn.

Waar staan we nu? Kort samengevat, de cijfers in de ziekenhuizen en op de intensive careafdelingen zijn hoopgevend, maar de druk op de zorg is nog steeds gigantisch hoog en de reguliere zorg moet ook zo snel mogelijk weer worden opgestart. Iemand met kanker heeft net zo dringend hulp nodig als een patiënt met ernstige coronaklachten. Die ruimte moet er dan wel zijn. De situatie in de verpleeghuizen is nog altijd zeer zorgwekkend. En let wel: dit virus raakt ons allemaal. Onszelf, onze ouders, andere familieleden, vrienden en collega's. Dat moeten we ons blijven realiseren.

Want ondertussen vragen mensen zich af wanneer de economie weer van het slot kan en hoe lang het nog duurt voor ze bijvoorbeeld weer naar opa en oma mogen, naar de kapper, naar school, of naar het terras. Ondernemers vragen zich af wanneer ze hun bedrijf weer kunnen opstarten. En hoezeer ik ook begrijp dat het ongeduld er als het ware in sluipt, we weten dat een snelle versoepeling er zou kunnen leiden dat het virus meteen weer kans krijgt om te gaan pieken. Dan komt het virus als het ware in een tweede golf over ons heen. Met als gevolg nog meer druk op de mensen in de zorg, meer slachtoffers, nog meer uitgestelde operaties en behandelingen van mensen met andere ziektes. Dat willen we per se voorkomen en dat vraagt van ons allemaal blijvend zelfbeheersing, zelfbeheersing van ons allemaal in Nederland.

Kortom, dit zijn moeilijke afwegingen. Maar zeker is wel dat voorzichtigheid nu, beter is dan spijt achteraf. En daarbij hebben we, zoals vorige week uitgelegd, drie criteria. Kan de zorg het aan? Zijn de meest kwetsbaren zo goed mogelijk beschermd? En hebben we genoeg zicht op de manier waarop het virus zich gedraagt? Natuurlijk spelen daarbij ook andere vragen: kan de samenleving het aan en kan de economie het aan? Vragen die prangender worden naarmate de crisis langer duurt. Dat

realiseren we ons dus ook. Maar dit is wel echt de volgorde: eerst de volksgezondheid en dan de rest. We moeten ons goed realiseren dat we helemaal aan het begin staan van een nieuwe fase, aan het begin, het prille begin van de weg terug. Een punt waarop meer onzekerheden zich voordoen dan zekerheden. En de kunst is dus dat we beginnen met maatregelen die het minste risico opleveren dat het virus toch weer om zich heen gaat grijpen. Alleen zo krijgen we op een verantwoorde manier meer bewegingsruimte in de anderhalvemetersamenleving, letterlijk en figuurlijk.

Op basis van de adviezen van deskundigen hebben we nu in een paar weken bereikt dat het virus zich nu aanzienlijk minder verspreidt en dat de druk op de zorg daalt. Dat hebben we samen gedaan, dat hebben we weg gedaan met 17 miljoen mensen, en dat moeten we dus volhouden. En daarmee kom ik bij de besluiten die we vandaag hebben genomen. En die wil ik samenvatting in vijf punten.

Ten eerste het onderwijs: het Outbreak Management Team adviseert dat de basisscholen, het speciaal onderwijs in de basisschoolleeftijd en de kinderopvang na de meivakantie weer open kunnen. Geheel of gedeeltelijk. En dat advies nemen we over. De kinderen in het basisonderwijs gaan om te beginnen de helft van de tijd naar school. Bijvoorbeeld de ene dag de ene helft van de leerlingen, de andere dag de andere helft. De ingangsdatum is voor alle scholen en opvangcentra 11 mei. De uitwerking zal per school om maatwerk vragen en overleg met de medezeggenschapsraad en die ruimte willen wij de scholen ook bieden. De buitenschoolse opvang volgt dit ritme van de scholen en is beschikbaar op dagen dat kinderen naar school gaan. De kinderdagverblijven, de gastouderopvang en het speciaal onderwijs in de basisschoolleeftijd gaan helemaal open. We menen dat dit besluit verantwoord is. Uit alle gegevens die inmiddels zijn verzameld in Nederland en daarbuiten blijkt dat jonge kinderen minder snel besmet raken en dat het ziekterisico voor deze groep gering is. De anderhalve meter bij deze groep is sowieso niet realistisch. Het primair onderwijs en de kinderopvang hebben een lokale functie, en dus legt deze maatregel nauwelijks extra druk op het OV en het interregionale verkeer. Een belangrijk bijkomend argument is dat deze maatregel het leven van thuiswerkende ouders gemakkelijker maakt. Een cruciale en harde randvoorwaarde is dat we de leerkrachten en het personeel in de opvang dezelfde testmogelijkheden geven als het zorgpersoneel, dus bij klachten kunnen zij zich laten testen. Voor leerkrachten en personeel in de opvang die wegens ziekte in de risicogroep vallen, geldt uiteraard dat zij niet voor de groepen van kinderen hoeven te staan. We snappen de zorgen die er zijn, en willen daar op deze manier aan tegemoet komen. En uiteraard geldt: leerkrachten en kinderen met klachten blijven thuis. In een aantal Scandinavische landen zijn de basisscholen al open. We volgen nauwgezet hoe zich het daar maar ook hier ontwikkelt. Met die extra kennis, wordt de stap naar het volledig openstellen van de basisscholen en de buitenschoolse opvang hopelijk in de komende weken, ergens in de komende weken mogelijk. Vooruitkijkend vragen we het voortgezet onderwijs zich voor te bereiden op een anderhalvemeterschool. En we gaan er vooralsnog vanuit dat dit vanaf 1 juni kan.

Ten tweede: sport. Sport is natuurlijk voor ons allemaal waanzinnig belangrijk voor onze gezondheid. Vandaar dat we steeds hebben gezegd dat individueel sporten kan. Een rondje hardlopen, fietsen, een wandeling – het kan, het mag en het is goed voor iedereen. Zeker in deze tijd, nu we noodgedwongen meer aan huis gebonden zijn. Natuurlijk is gedwongen binnen zitten extra ingewikkeld voor kinderen en jongeren, voor wie de directe risico's van het virus kleiner zijn. Vandaar dat we hebben besloten dat kinderen in de basisschoolleeftijd, dus tot en met 12 jaar, vanaf 28 april weer in de buitenlucht in teamverband mogen trainen. Dat is de groep die nu ook als het ware al samen buiten speelt. Voorlopig blijft het bij trainen en onderlinge potjes maar geen officiële wedstrijden want die leiden tot reizen en meer contacten, en dus tot een hoger verspreidingsrisico. Voor jongeren in de middelbare schoolleeftijd tot en met 18 jaar geldt dat zij ook meer ruimte krijgen om buiten georganiseerd te

sporten, maar wel op anderhalve meter afstand en dus ook zonder officiële wedstrijden. Onderlinge potjes kunnen als die specifieke sport het mogelijk maakt om die anderhalve meter te handhaven. En steeds geldt van tot 12 jaar en van 12 tot 18, geen ouders langs de lijn, thuis douchen en verder je gezond verstand gebruiken. We vragen de gemeenten om hierin de regie te nemen, en samen met de lokale sportclubs te kijken naar de mogelijkheden en faciliteiten, zodat zoveel mogelijk kinderen en jongeren de kans krijgen mee te doen. Dus ook de niet-leden van verenigingen.

Ten derde: de evenementen. Die gaan niet door tot 1 september. We verlenen dat besluit dus met drie maanden van 1 juni tot 1 september. Dat doen we omdat we de risico's hiervan de komende maanden zeker niet aankunnen en omdat we recht willen doen aan de behoefte aan duidelijkheid bij de organisatoren. Dat betekent dit jaar dus Pinkpop, geen Vierdaagse, geen Zwarte Cross. Het betekent ook definitief geen betaald voetbal tot 1 september. En ja dat is zuur, maar bij alle gevolgen die deze crisis heeft voor de gezondheid van mensen, voor bedrijven en voor de samenleving als geheel ontkomen we er niet aan om dit offer met elkaar te brengen. En ik hoop ook en ik verwacht dat mensen dat zullen begrijpen.

Ten vierde: wat verandert vandaag dus niet. Ik wil dat voor alle duidelijkheid kort benoemen. Voorlopig is uitoefening van contactberoepen – denk aan kappers, masseurs, nagelsalons – dat is niet mogelijk. De onzekerheden voor deze beroepen zijn nog te groot. Die onzekerheid zit onder andere in de vraag of het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen – waaronder mondkapjes – voor de contactberoepen nuttig en nodig is. Daarover krijgen we in de komende weken een breder advies van het Outbreak Management Team over het gebruik van persoonlijke beschermingsmiddelen buiten de zorg. En daarna volgt een nieuwe afweging.

Wat vooralsnog ook niet verandert is de bezoekersregeling in de verpleeghuizen. Hier zit veel pijn en verdriet. Hoe moeilijk het ook is om geen bezoek toe te laten, we weten dat het noodzakelijk is onze kwetsbare ouderen in verpleeghuizen zo goed mogelijk te beschermen. We hebben deskundigen uit de ouderenzorg gevraagd ons te adviseren over hoe en wanneer een aanpassing van de bezoekerregeling mogelijk zou kunnen zijn. En we doen dit vanuit het besef dat het volhouden van beperkt contact voor zowel de ouderen als de familie en vrienden heel zwaar is.

Ten vijfde voor alle duidelijkheid: De basisregels blijven ook na 28 april de basisregels: blijf zoveel mogelijk thuis. En werk ook zoveel mogelijk vanuit huis. Als je wilt sporten of boodschappen wilt doen, doe dat alleen. Maak van die boodschappen geen uitje met kinderen en vrouw of man. Houdt anderhalve meter afstand. Als je verkoudheidsklachten krijgt blijf je thuis. Als je daarbij ook benauwdheid of koorts ontwikkelt blijft het hele gezin thuis. Was je handen zo vaak je kunt. Hoest en nies in je elleboog. Deze basisregels hebben ons nu gebracht waar we op dit moment zijn. Het punt waar we heel voorzichtig nu weer wat maatregelen kunnen versoepelen. En de spagaat waarin we nu komen, is dat elke versoepeling, hoe klein ook, nog meer zelfbeheersing, nog meer discipline en nog meer geduld vraagt van iedereen. Dus hou vol. Doe dit voor elkaar en help elkaar. Dat is de enige manier om op een verantwoorde manier vervolgstappen te kunnen zetten.

Wanneer dat het geval zal zijn, wanneer we weer vervolgstappen zouden kunnen zetten is uiteindelijk afhankelijk van vraag of we het inderdaad met elkaar volhouden. Uiteindelijk is dit een virus en het enige wat we zeker weten is dat dat virus kan overspringen op iemand anders en dat als je die anderhalve meter in acht neemt die kans veel kleiner is. Wat we ook weten is dat dat in de afgelopen maanden op zo'n schaal wel gebeurd is dat we op dit moment bezig zijn om de capaciteiten van de ziekenhuizen en de zorg weer onder controle te krijgen. Maar er is dus enige ruimte nu vandaag

mogelijk. Vandaag verlengen we de maatregelen die we niet kunnen verruimen tot 20 mei, en we hebben dus de aanpassingen voor het onderwijs, voor de sport en de evenementen. In de week voor 20 mei volgt dan een nieuw beslismoment en uiteraard houden we op alle fronten de vinger aan de pols en zullen we flexibel zijn als daar aanleiding voor is.

Tot slot, deze coronacrisis is een van de grootste, meest ingrijpende en meest bedreigende periodes die ieder van ons ooit zal meemaken. Hoe groot en hoe ingrijpend precies zullen we alleen met elkaar achteraf weten. Maar ik wil ook wel een persoonlijke noot aan toevoegen. Ik zei er in het begin ook al iets over. Ik heb hier de afgelopen dagen ongelooflijk mee geworsteld. Want ik wil zielsgraag kunnen zeggen tegen Nederland: er kan weer veel meer. Maar tegelijkertijd is dat ook heel eng en gevaarlijk. Als je weet hoe op dit moment de cijfers zich ontwikkelen. Er zit een kleine verbetering in. Maar stel nou dat je een maatregel versoepeld waardoor de zaak weer gaat pieken. Dat virus weer gaat golven door de samenleving en die ontzettend fantastische mensen op onze ic's en ziekenhuizen te maken krijgen met nog meer werkdruk, nog meer operaties moeten worden uitgesteld. Dat willen we met elkaar absoluut niet. En tegelijkertijd gaat het niet alleen om de maatregelen die we hier vandaag bekend maken. De paar versoepelingen en de maatregelen op de evenementen. Het gaat er ook om hoe wij met elkaar als samenleving ons in algemene zin houden aan de hoofdboodschap van de anderhalve meter, van het thuiswerken. Dat moeten we met elkaar zien vol te houden. Want we kunnen er heel filosofisch over doen. Maar uiteindelijk als we dat niet doen. Dan zal dat virus elke kans aangrijpen om over te springen van de ene persoon op de andere, mensen te besmetten en daarmee de risico's voor mensen uiteindelijk soms ook met dodelijke afloop, die zullen dan weer toenemen. Dat was mijn worsteling en uiteraard van al mijn collega's in het kabinet in de afgelopen dagen. Wat kun je nu doen? Want de vrijheid van de een, die mag net ten koste gaan van de gezondheid van de ander. Dat is in de kern het vraagstuk waar we voor staan. En dat is ook de afweging die we dus de komende weken met elkaar als land, met 17 miljoen mensen zullen moeten blijven maken. Ik beloof u dat ik u steeds zal vertellen wat er in mijn hoofd zit, wat we weten, wat we niet weten en op basis waarvan we die afwegingen maken. Maar uiteindelijk kunnen we dit alleen met 17 miljoen mensen. In het besef dat de achter de getallen die het RIVM iedere dag publiceert, dat daar mensen achter schuil gaan. Slachtoffers en nabestaanden. Vaders en moeders. Opa's en oma's. En dat besef vraagt om voorzichtigheid, voorzichtigheid om spijt achteraf te voorkomen. En dat doen we samen. Dank jullie wel. Ik wil nu het woord geven aan Jaap van Dissel om ons wat meer te vertellen over de lopende onderzoeken naar kinderen.

Persconferentie 6 mei 2020

RUTTE

Goedenavond, Het lijkt gevoelsmatig soms al veel langer, maar het is toch echt minder dan twee maanden geleden dat ik de televisietoespraak hield over de aanpak van de coronacrisis. Daarin draaide het om maximale controle en over twee doelstellingen: het beschermen van ouderen en mensen met een kwetsbare gezondheid, en ervoor zorgen dat de zorg en vooral de intensive care afdelingen niet overbelast zouden raken. En daar draait het nog steeds om. Maar we hebben ondertussen wel wat bereikt met elkaar. Zeker in de ziekenhuizen ontwikkelen de cijfers zich nu al een paar weken in gunstige richting. Die eerste uitbraakfase van het virus ligt daarmee achter ons. Met vooral grote dank aan al die mensen in de zorg die in deze fase zo veel voor de kiezen hebben gekregen en tot op de dag van vandaag nog steeds krijgen.

Twee weken geleden konden we de versoepeling aankondigen van een paar maatregelen voor het basisonderwijs, de kinderopvang en sporten voor kinderen en jongeren. Ik heb toen gezegd dat we aan het begin staan van een nieuwe fase, aan het prille begin van de weg terug. Dit is de fase waarin we de

overgang moeten maken naar die anderhalvemetersamenleving. En nu we iets verder zijn in deze overgangsfase kunnen we volgende stappen zetten. En daarover hebben we vandaag een aantal besluiten genomen.

Over stappen om de economie en de samenleving langzaam maar zeker weer open te stellen. Stappen die iedereen in ons land weer de ruimte geven vooruit te kijken en plannen te maken. Dat doen we zo snel als het kan, maar niet sneller dan verantwoord. Omdat voorzichtigheid nu beter is dan spijt achteraf. Want dat is wel echt de winstwaarschuwing die geldt voor alles wat we vandaag zeggen: we kunnen Nederland alleen van het slot halen als iedereen zich verstandig blijft gedragen en zich aan de gedragsregels blijft houden. Ik kan dat niet genoeg benadrukken.

Ik zal zo concreet ingaan op hoe we de routekaart voor ons zien, meer in detail voor de komende weken en iets algemener voor de periode tot 1 september. Maar de absolute randvoorwaarde is dat we de controle die we sinds maart hebben bereikt, in deze fase weten te verankeren. Dat dus de cijfers over de ziekenhuisopnamen en de intensive carebedden onder controle blijven, terwijl de verspreidingsrisico's onvermijdelijk iets toenemen met elke versoepeling. Dat is eigenlijk in de kern de evenwichtsbalk waarop we staan. En over het verankeren van de resultaten, geef ik nu graag het woord aan Hugo de Jonge.

DE JONGE

Dank. En laat ik mijn deel van het verhaal beginnen met de ultieme stip op de horizon. Want wanneer is dit voorbij? Wanneer is het coronavirus niet meer allesbepalend voor onze samenleving? Dat is uiteindelijk pas het geval als er een vaccin is. Misschien al over een half jaar, zeggen de optimisten. Misschien pas over een paar jaar, zeggen de pessimisten. Het zal er tussenin zijn – en we zullen alles doen wat we kunnen om zo snel mogelijk tot vaccinatie te kunnen overgaan – maar niemand die het op dit moment zeker weet. En dat betekent dat we langere tijd zullen moeten leven met het virus. Dat we, na die uitbraakfase nu in die overgangsfase zijn gekomen, en nu toe moeten naar een controlefase. Naar een nieuw normaal, waarin we met allerlei aanpassingen het gewone leven zoveel mogelijk kunnen leiden, in afwachting van een vaccin. En dat zonder dat het virus opnieuw om zich heen grijpt.

En naar die controlefase hebben we stapsgewijs toe te werken. Dat is onze opdracht voor deze overgangsfase. En daarbij houden we vast aan de drie ankerpunten die we eerder hebben geformuleerd: De kwetsbaren zo goed mogelijk beschermen, zorgen dat de zorg het aan kan, en nog meer zicht krijgen op de verspreiding van het virus. Hoe meer zicht we hebben, hoe beter, tijdiger en preciezer we kunnen bijsturen.

We weten inmiddels uit ervaring dat het succes van onze aanpak valt of staat met de afspraken die we als samenleving met elkaar hebben gemaakt. Dat is de basis. Die afspraken hebben ons de winst gebracht die we hebben geboekt. Die hebben gezorgd dat we de verspreiding van het virus onder controle kregen, en dat we in control zijn gekomen. En dat hebben we samen gedaan, met 17 miljoen mensen. En om dat virus onder controle te houden, om in control te blijven, zullen we het weer samen moeten doen.

En het is daarom goed om de afspraken opnieuw met elkaar te maken: Blijf altijd thuis als je klachten hebt. Geen uitzonderingen, geen excuses, en geen flinkdoenerij. Bij benauwdheid en/of koorts blijven alle huisgenoten thuis. Houd anderhalve meter afstand. Werk zoveel mogelijk thuis. Buitenshuis geldt: vermijd drukte. En deze komt in de plaats van het 'blijf zoveel mogelijk thuis' – want als algemene stelregel kan die straks natuurlijk niet meer, als we met elkaar steeds meer gaan doen. Dus vermijd

drukke. Ben je ouder dan 70 of ben je kwetsbaar, wees dan extra voorzichtig. En voor alle leeftijden geldt: hou een beetje rekening met elkaar. En natuurlijk: hoesten en niezen in de binnenkant van de elleboog, papieren zakdoekjes gebruiken en meteen weggooien en handen wassen, handen wassen, handen wassen.

Ons gedrag kan het verschil maken. Door ons gedisciplineerd te houden aan deze afspraken. En door elkaar ook te durven aanspreken op die afspraken. Door ons samen verantwoordelijk te voelen.

En dat brengt me op die 3 ankerpunten. Allereerst het zicht op de verspreiding van het virus. Meer en meer testen is daarvoor van groot belang. Nu testen we de volgende groepen als ze klachten hebben: ouderen en mensen met onderliggende ziektes, zorgmedewerkers, jeugdtrainers. Vanaf vandaag komen daar de leraren en de medewerkers uit de kinderopvang bij, per 11 mei de contactberoepen, en vanaf 18 mei ook de mantelzorgers en het personeel in het openbaar vervoer, de politie, de marechaussee en andere handhavers. In juni - en we streven naar 1 juni - kan iedereen in ons land met klachten kan worden getest.

Het is vervolgens ook cruciaal om positieve testuitslagen te laten volgen door een intensief contactonderzoek. Het opsporen van besmettingen helpt om een nieuwe opleving van het virus te voorkomen. Degene die besmet is, gaat met zijn huishouden in thuisquarantaine gedurende 14 dagen. Degenen met wie hij contact heeft gehad, krijgt het advies zoveel mogelijk thuis te blijven en vanuit huis over die klachten te rapporteren. De GGD'en hebben nu al ruim 3 keer zoveel mensen voor het bron- en contactonderzoek ingezet en zullen nog meer mensen gaan aantrekken. We blijven werken aan digitale ondersteuning van dat bron- en contactonderzoek door de GGD'en, om het daarmee nog sneller, beter en completer te laten zijn. Want testen, traceren en vanuit huis rapporteren. Dat is cruciaal voor het inzicht dat we nodig hebben om overal waar het virus weer oplaait, het vuurtje snel weer uit te kunnen trappen.

En toch, het virus is niet weg. Weer meer ziekenhuisopnames, weer meer IC-opnames. Het kan. Want zolang er geen vaccin is, of een behandeling, is het virus onder ons en zullen mensen ziek worden. En daarop willen we voorbereid zijn, op zo'n manier dat zoveel als mogelijk de reguliere zorg – die straks weer is opgestart – kan doorgaan. En daarom gaan we samen met de ziekenhuizen, artsen, verpleegkundigen er zorg voor dragen dat het aantal plekken op de intensive care flexibel opgehoogd kunnen worden naar zo'n 1700. Daarnaast kijken we hoe een verdere opschaling kan worden gerealiseerd. Want voldoende capaciteit blijft een van de ankerpunten, die zekerheid en houvast geeft op weg naar die controlefase. Ik hecht er aan te blijven benadrukken dat wij bij alle scenario's voor de toekomst de draagkracht van verpleegkundigen en artsen serieus te nemen hebben en dat we hen bij de uitwerking zullen blijven betrekken.

Ook de bescherming van onze kwetsbare mensen blijft een ankerpunt in onze aanpak. Tot de laatste fase van deze route, totdat er een vaccin is, zullen we met elkaar extra moeten omzien naar onze ouderen, naar onze mensen met een beperking, naar onze chronisch zieken.

Het bezoekverbod in de verpleeghuiszorg – dat zo nodig was om in die uitbraakfase de mensen in de verpleeghuizen te beschermen – willen we stap voor stap versoepelen. Om het medisch noodzakelijke beter met het menselijke te verenigen. Tijd van leven is niet het enige dat telt, ook kwaliteit van leven doet er toe. Maar we doen dat behoedzaam en willen het eerst voorzichtig uitproberen op 25 locaties in het land, te beginnen vanaf aanstaande maandag. En zo willen we vooruit leren op de rest van het land en over 2 weken de volgende stap zetten.

We leven in een ongekende tijd. Die maatregelen die nodig zijn nemen we, in de eerste plaats, om onze kwetsbaarste mensen te beschermen. Het virus kan ouderen en zwakkeren ongenadig hard treffen. En nu we deze maatregelen alweer een tijdje moeten volhouden hoor je en zie je sommigen inmiddels denken: “maar, ik behoor niet tot de risicogroep...en: mij kan toch niet zoveel gebeuren? Die gedachte is misschien begrijpelijk. Maar, dit is geen tijd voor ‘ieder voor zich’. Door je niet aan de afspraken te houden, kun je wel degelijk een rol spelen in de verspreiding van het virus - die voor je buurman, of je oma, een ziekenhuisopname kan betekenen. Je hebt de verantwoordelijkheid voor jezelf, en voor elkaar. Kortom: bescherm jezelf en daarmee elkaar.

RUTTE

Dank je wel. En dan de hamvraag: wat mag er binnenkort weer? Hoe ziet de routekaart voor de komende maanden eruit?

Mijn antwoord begint met de opmerking dat bijna alles wat ik hierna ga zeggen onder de voorwaarde is dat het ook kan. We hebben op basis van wat we nu weten beredeneerde inschattingen gemaakt en een voorzichtige planning tot 1 september. Maar per week moeten de cijfers voldoende ruimte bieden om die stappen ook daadwerkelijk te kunnen zetten. Het virus moet beheersbaar blijven. Dat is mijn eerste opmerking vooraf.

Ten tweede ligt er nu een advies van het Outbreak Management Team over het nut van het gebruik van mondkapjes buiten de zorg. Het onderstreept nog een keer dat het wetenschappelijk bewijs dat pleit vóór grootschalig gebruik, dun is. Tegelijkertijd zijn er studies die bij een juist gebruik van mondkapjes – ik onderstreep dat juiste gebruik – wel een beperkt positief effect laten zien. Daarom is het gebruik van mondkapjes denkbaar in situaties waarin anderhalve meter afstand houden onmogelijk is. Niet primair ter bescherming van jezelf, maar vooral om ervoor te zorgen dat jij niet degene bent die een ander besmet. De waarschuwing daarbij is dat medische mondkapjes echt gereserveerd moeten blijven voor de zorg. En dat wegen we allemaal mee in onze besluiten.

Mijn derde en laatste opmerking vooraf is dat we bij het opheffen van maatregelen twee belangrijke criteria gebruiken: de effecten op de zorg en de effecten voor de drukte op straat en in het verkeer. Want die twee criteria hangen samen en er zit natuurlijk ook nog een opbouw in. We beginnen met maatregelen die naar schatting het minste negatieve effect hebben en we breiden dat langzaam uit. En we zijn ook al langer in gesprek met allerlei sectoren over hoe ze het beste weer kunnen beginnen en welke praktische handvatten daarbij kunnen helpen. Dat is natuurlijk heel belangrijk.

En dan concreet: Per 11 mei gaan als aangekondigd de basisscholen en de kinderopvang gedeeltelijk weer open. De voorbereidingen daarop verlopen goed. De scholen willen graag, de meeste ouders en zelfs kinderen ook en bijna alle leerkrachten zeggen volgende week weer aan het werk te gaan. En ik wil hier nogmaals benadrukken dat leerlingen het beste hele dagen naar school kunnen en niet een dagdeel. Halve dagen leiden tot meer vervoersbewegingen en er kunnen problemen ontstaan bij de buitenschoolse opvang.

Per 11 mei kunnen ook de meeste mensen met contactberoepen weer aan de slag. Dus kappers, schoonheidsspecialisten, pedicures, masseurs, opticiens, acupuncturisten, et cetera. Ook de rijinstructeurs vallen hieronder. Voor de contactberoepen gelden twee belangrijke voorwaarden. Ten eerste: het werk wordt zoveel als mogelijk is op anderhalve meter afstand georganiseerd. Dus bijvoorbeeld niet twee kappersstoelen dicht bij elkaar. Ten tweede: er wordt gewerkt op afspraak,

waarbij klanten aan de voorkant vragen worden gesteld om in te schatten of iemand een risico oplevert. Uw kapper gaat dan bijvoorbeeld vragen of u op dat moment klachten hebt. Die check aan de voorkant neemt veel risico's weg. En het dragen van mondkapjes is dan niet nodig.

Per 11 mei mag iedereen boven 18 jaar buiten sporten, wel op anderhalve meter afstand van elkaar dus geen contactsporten, en ook geen wedstrijden en thuis douchen.

En per 11 mei kunnen ook de bibliotheken weer open, uiteraard met een anderhalvemeterafpraak.

De volgende stap zetten we op 1 juni, als dat kan. Het voortgezet onderwijs kan per 1 juni weer starten, zoals eerder aangekondigd. De manier waarop wordt uitgewerkt.

Per 1 juni mogen ook de terrassen weer open onder twee voorwaarden: iedereen zit aan een tafeltje en mensen houden anderhalve meter afstand van elkaar.

Restaurants, cafés, bioscoopzalen, concertzalen en theaters mogen vanaf 1 juni binnen, maximaal 30 mensen ontvangen, inclusief personeel en ook onder voorwaarden. Gasten moeten reserveren. Uiteraard geldt de anderhalve meter afstand. En vervolgens vindt ook hier aan de voorkant een controlegesprek plaats om in te kunnen schatten of er risico's zijn. Het is natuurlijk cruciaal dat mensen die check vooraf wel heel serieus nemen. Maar dat vertrouwen mogen we na de laatste twee maanden met elkaar wel hebben.

Musea mogen per 1 juni ook weer open, mits bezoekers vooraf kaartjes kopen zodat musea kunnen sturen op de anderhalve meter afstand.

Op 15 juni zetten we een klein tussenstapje. Dan willen we namelijk het middelbaar beroepsonderwijs de gelegenheid geven weer praktijkexamens af te nemen en praktijkonderwijs te geven. Ondertussen werken we de komende maand ook aan een plan om te zijner tijd het mbo verder open te stellen en ook het hoger onderwijs weer te openen.

De volgende stap is voorzien op 1 juli, en natuurlijk geldt dan wel opnieuw: als het kan. Kort samengevat willen we per 1 juli het getal van 30 personen verhogen naar 100 voor alle categorieën die ik net heb genoemd onder precies dezelfde voorwaarden. Uiteraard kunnen vanaf dan ook de kerken, congrescentra en crematoria weer bijeenkomsten organiseren tot 100 personen. Dat geldt ook voor bruiloften.

En per 1 juli mogen dan ook de gemeenschappelijke wc's en douches op de campings en vakantieparken weer open.

En als alles dan nog steeds goed gaat, gaat de deur per 1 september ook van het slot voor de sportscholen, sauna's, sportkantines, coffeeshops, casino's en sexwerkers; en voor de contactsporten en de binnensport. Voor sportscholen geldt dat we met de branche bekijken of het verantwoord openen eerder mogelijk is.

Een cruciale factor in dit verhaal is het verkeer en dan vooral het openbaar vervoer. Het is onvermijdelijk dat door het terugschroeven van alle maatregelen de files weer zullen groeien en de druk op het openbaar vervoer langzaam maar zeker gaat toenemen. Dat laatste betekent: veel mensen

bij elkaar en geen mogelijkheden voor een check aan de voorkant. Dus hoe willen we hiermee omgaan?

Het belangrijkste hierbij zijn wij zelf. De automobilisten en de ov-reizigers. Van ons allemaal wordt zelfbeheersing gevraagd. Ga dus op een mooie dag niet allemaal met de tram naar het strand, dat is echt niet de bedoeling. Als algemene regels gelden: Reis niet onnodig. Reis zoveel mogelijk buiten de spits en vermijd drukke plekken. Loop of fiets zoveel mogelijk. Het openbaar vervoer blijft alleen voor noodzakelijke reizen.

Wat de komende maanden belangrijk is, is het spreiden, het uitsmeren van vervoersstromen over de dag. Voor een zo laag mogelijke piek in de spits. En natuurlijk geldt dat we voorlopig allemaal zoveel mogelijk thuis werken. Daarnaast moeten we serieus kijken naar werktijden en openingstijden. En ook voor de langere termijn is het belangrijk dat niet iedereen tegelijk de weg op gaat of de trein pakt. Dat vraagt ook iets van werkgevers, van musea, van onderwijsinstellingen en andere partijen. En daarover laten we ons als kabinet nu adviseren.

Specifiek voor het openbaar vervoer geldt dat de capaciteit omhoog moet om reizigers te kunnen spreiden als het drukker wordt. De afspraak die we inmiddels hebben gemaakt met de bedrijven, is dat het openbaar vervoer vanaf 1 juni weer de volledige dienstregeling draait. OV-bedrijven gaan hun materieel zo inrichten dat van alle zit- en staanplaatsen straks ongeveer 40% beschikbaar is. Het aanpassen van het materieel en het weer opvoeren van de dienstregeling is een enorme logistieke klus, want de winkel is ondertussen natuurlijk gewoon open om Nederland draaiend te houden. En dat verdient een groot compliment in de richting van al die mensen in het openbaar vervoer.

En als de bussen en treinen straks weer voller raken, zal anderhalve meter afstand niet langer altijd haalbaar zal zijn. Op stations, perrons en bij haltes blijft anderhalve meter afstand de norm. Maar in de trein, bus, tram en metro is dat niet realistisch. Vandaar dat we per 1 juni als regel hanteren dat iedereen in het OV een mondkapje draagt. Niet als alternatief voor afstand houden, maar omdat voldoende afstand houden op een bepaald moment simpelweg niet meer goed mogelijk is. Eerder dan 1 juni mag natuurlijk, maar vanaf 1 juni is het mondkapje verplicht. En ik benadruk dat iedereen daar zelf voor zal moeten zorgen. Zelf maken mag. Kopen mag. Maar het is uitdrukkelijk niet de bedoeling medische mondkapjes te gebruiken, want die zijn bestemd zijn voor de zorg. Het personeel op de trein kan aanvullend ook kiezen voor spatschermen. En de handhavers in het openbaar vervoer krijgen de beschikking over dezelfde mondkapjes als de politie om te gebruiken bij incidenten.

Ik sluit af met twee opmerkingen. Ten eerste dat ik me heel goed realiseer dat we vandaag niet alleen mensen blij maken, maar ook teleurstellen. Niet alle bedrijven kunnen tegelijk open en sommige sectoren moeten echt nog een tijdje wachten. Dat is met een goede reden, maar ik snap dat het hard kan binnenkomen. Tegen ondernemers in die sectoren zeg ik vandaag dat er bij de uitwerking van het tweede economische steunpakket extra aandacht zal zijn voor hun situatie. Daarover zijn we in goed overleg met werkgevers en werknemers.

Mijn tweede en laatste opmerking is voor iedereen die nu kijkt. Ik heb eerder gezegd: we varen op zicht en dat geldt ook voor de stappen die we in deze overgangsfase gaan zetten. Stappen die onvermijdelijk een stortvloed van vragen zullen oproepen. We gaan daar zo goed en zo praktisch mogelijk antwoord op geven, om te beginnen op rijksoverheid.nl. Maar ik weet ook dat we niet meteen op alle individuele vragen een antwoord zullen hebben. Ik weet dat er zich in de praktijk problemen zullen voordoen die we nu nog niet hebben voorzien. Het is onmogelijk om met een paar

centrale besluiten alles voor iedereen dicht te regelen. Maar het is wel mogelijk om samen tot praktische oplossingen te komen – dat hebben we de laatste maanden met elkaar bewezen.

We moeten dit samen blijven doen, met 17 miljoen mensen; we zijn samen verantwoordelijk. En dat zijn geen holle woorden. Sterker nog, deze fase vraagt nog meer verantwoordelijkheid en samenwerking. Van werkgevers en vakbonden. Van de NS en regionale en lokale vervoerders. Van brancheorganisaties. Van veiligheidsregio's en gemeenten, die ervoor moeten zorgen dat de situatie in de winkelstraten, parken en recreatiegebieden beheersbaar blijft. En in veel gevallen zal daarbij maatwerk nodig zijn, dat wij vanuit Den Haag niet kunnen en ook niet moeten willen leveren. Maar we staan wel klaar om mee te denken en te helpen waar we kunnen.

Maar het begint en eindigt met het gedrag van ons allemaal. Door thuis te blijven met klachten, drukte te vermijden, zoveel mogelijk thuis te werken, anderhalve meter afstand te houden en door ons te houden aan die belangrijke hygiëneregels. De ruimte die er nu is voor de versoepeling, hebben we met elkaar verdiend. En met elkaar kunnen we ervoor zorgen dat we die ruimte ook behouden. Dank u wel.

Persconferentie 13 mei 2020

RUTTE

Goedenavond. Ik zal een paar dingen zeggen en daarnaast staan Hugo de Jonge ik graag ter beschikking om als er nog vragen zijn die te beantwoorden. Dit was typisch een ministeriele commissie crisisbeheersing waarin we geen grote nieuwe besluiten hebben genomen. Die staan de komende weken weer op de rol. We hebben natuurlijk vorige week heel veel besluiten genomen. Wel uitvoerig de situatie in ogenschouw genomen. En laat ik beginnen met deze week. En ook het goede nieuws en dat is dat de basisscholen weer gedeeltelijk zijn opengegaan en ook de kinderopvang. En dat gaat over het algemeen eigenlijk heel goed. Complimenten aan iedereen die daar bij betrokken is. En natuurlijk zijn ook de kappers open. Dat lijkt ook goed te gaan. Daar wordt ook verschrikkelijk hard gewerkt door het openbaar vervoer om op 1 juni verder te kunnen opschalen. En ik was vanmorgen hier bij het Centraal Station in Den Haag en echt ook weer complimenten daar. Aan de conducteurs, aan de machinisten. Aan de mensen van de beveiliging. De mensen van de schoonmaak. Hoe vreselijk hard er daar gewerkt wordt om dat mogelijk te maken. Daar leven ook zorgen. Hoe gaat dat dadelijk allemaal. Er wordt ook vreselijk hard gewerkt de komende dagen om die zorgen zoveel mogelijk weg te nemen. En dat wordt ook echt gedaan met de mensen uit de praktijk. Dus niet uit de beleidstorens, maar met de mensen van de werkvloer. Dus dat is ook goed nieuws. En zo moet het ook. En we proberen als wij kunnen helpen vanuit het kabinet daar ook nog verder duidelijkheid te bieden. Maar nogmaals. Goede voortgang, ook in het openbaar vervoer. En mag ik hier nog een keer zeggen: dat is dus niet voor je plezierreisjes. Niet voor de lol. Kinderen gaan op de fiets naar school. Ook in de regen. Daar gaan we weer een beetje terug naar de jaren vijftig. Het openbaar vervoer is echt alleen voor noodzakelijke reizen. En wat betreft de witte boorden: die gaan eigenlijk alleen nog in het openbaar vervoer als ze gespreid werken. Dus als ze vroeg kunnen of later kunnen. Die gaan niet in de spits reizen. Dus in de spits eigenlijk alleen de mensen die dat moeten doen omdat zij niet anders kunnen. Omdat zij in vitale beroepen werken. Dat is echt belangrijk, want het OV zal veel minder capaciteit hebben dan het vroeger had.

Dan hopen we natuurlijk allemaal dat op 1 juni ook kan doorgaan wat in de routekaart staat. In die routeplanner van juni, half, dan nog 15 juni, 1 juli, 1 september en op 1 juni is daar voorzien dat het nodige gaat gebeuren met de horeca. Bioscopen. Uiteraard met maximaal aantallen. Ik wijs ook op het middelbaar, het voortgezet onderwijs wat dan gedeeltelijk opengaat. Maar dat hangt wel allemaal af

van ook hoe gaat het met de verspreiding van het virus. En daar hopen we ook de komende dagen. Volgende week of uiterlijk de week daarna besluiten over te kunnen nemen of dat pakket ook echt kan doorgaan. En dat is nog geen zekerheid. Dat hangt er echt vanaf hoe het gaat met de ontwikkeling van de verspreiding van het virus. Als je nu kijkt naar de cijfers, maar je kijkt altijd dan natuurlijk in de achteruitkijkspiegel. Dan gaan die cijfers nog steeds de goede kant op. Maar er zit wel een vertraging in. Omdat iemand die deze ziekte oploopt, dagen nodig heeft, soms wel een week, en soms langer om te kijken of hij het ook echt heeft. En dan duurt het nog enige tijd voordat iemand zich bij het ziekenhuis meldt als het zo erg wordt. En dan is er een kleine groep die dan helaas op de intensive care terecht komt. Maar dat betekent dat in die cijfers vertraging zit. Maar niettemin, die cijfers met vertraging gaan nog steeds de goede kant op. Je ziet het met de opnames op de intensive care. Het aantal besmettingen. Het aantal ziekenhuis opnames die gaan nog steeds de goede kant op. En wat dat betreft mogen we vertrouwen hebben, maar we moeten waakzaam blijven. We mogen vertrouwen hebben, we moeten waakzaam blijven. Want de ruimte die we met elkaar hebben verdiend, die kunnen we alleen met elkaar behouden.

En daarom wil ik tot slot nog een keer herhalen wat we daar met zijn allen aan kunnen doen. En dan is het aller, allerbelangrijkste – Hugo de Jonge zei dat vorige week in de persconferentie – niet stoer doen als je gezondheidsklachten hebt. Dan blijf je thuis. Dus dat Nederlandse adagium: met snotneus ga je naar kantoor is nu even gewoon niet aan de orde de komende tijd. Je blijft met een snotneus thuis. En als je ook nog benauwdheid ontwikkelt, of koorts, dan blijft het hele gezin thuis. Dus niet stoer doen, bij gezondheidsklachten thuis blijven. Dat is het belangrijkste. Als je naar buiten gaat, vermijd drukte. Echt belangrijk, vermijd drukte. Houd je aan de anderhalve meter afstand ten opzichte van andere mensen. En verder de hygiëne voorschriften. Zorg ervoor dat je je handen stuk wast. Zorg ervoor dat je in je elleboog niest. Gebruik papieren zakdoekjes. Al die hygiëne voorschriften zijn belangrijk. Schud geen handen. Want we weten dat als we dit doen: bij klachten thuisblijven. De anderhalve meter afstand houden op straat. Ons houden aan die afspraken om onze handen te wassen. Dat we dan dat virus met elkaar kunnen bestrijden. En dan kunnen we de ruimte die we verdiend hebben, die ruimte kunnen we dan ook met elkaar behouden. En dat is belangrijk. Want nogmaals: die cijfers gaan nog steeds de goede kant op. Maar er zit een vertraging in. Dus we moeten echt kijken volgende week wat ook de deskundigen daarover op basis van de laatste inzichten ons melden wat betreft de verspreiding van het virus. Dan zullen mensen zeggen: ja, maar nu zijn toch die scholen open, en de kappers open. Nou, daarvan weten we dat in ieder geval uit alle modellen blijkt dat dat een heel beperkte invloed zal hebben op extra besmettingen. Dus daar maken we ons niet zo'n grote zorgen over. Maar het belangrijkste is, wat wij op straat doen. Hoe verhouden we ons tot elkaar. En dat het drukker wordt, hoeft op zich niet erg te zijn. We kunnen niet allemaal de rest van ons leven thuis blijven. Maar het is wel van belang dat als we dan op straat komen, inderdaad die anderhalve meter afstand, dat we onze handen wassen en als je maar enige klachten hebt, dat je thuisblijft.

Nou, ik wou dit als introductie van dit korte persmoment hier melden. Als er vragen zijn staan we voor jullie ter beschikking.

Persconferentie 19 mei 2020

RUTTE

Goedenavond,

Vandaag hebben we in het crisisteam het besluit genomen over versoepeling van de maatregelen tot 15 juni. En het zong al een beetje rond en ik kan u inderdaad melden dat we het verantwoord vinden

om de stappen te zetten die we twee weken geleden in de routekaart hebben aangekondigd. Het aantal ziekenhuisopnamen en het aantal coronapatiënten op de intensive care is de laatste weken snel gedaald. En ook het laatste advies van het Outbreak Management Team biedt ruimte voor versoepeling. Ik wil onze besluiten van vandaag zo precies mogelijk toelichten, omdat we weten dat details belangrijk zijn voor iedereen die het betreft. Maar eerst twee korte opmerkingen vooraf.

Ten eerste wil ik nog eens benadrukken dat we de ruimte die er nu is met elkaar hebben verdiend, door de regels na te leven. En nu is het cruciaal dat iedereen snapt dat versoepeling van de maatregelen het feitelijk nog belangrijker maakt dat we ons aan de regels houden. Want we weten dat het virus snel kan opleven als we dat niet doen en wat ik vorige week zei, geldt dus ook echt: we mogen vertrouwen hebben, maar we moeten waakzaam blijven. Daarom: Blij verkoudheidsklachten blijven we thuis. Bij benauwdheid en/of koorts, dan blijven ook onze huisgenoten thuis. We werken zoveel mogelijk thuis. We houden anderhalve meter afstand. Vermijd drukte. En natuurlijk wassen we onze handen stuk, hoesten en niezen we in onze elleboog, gebruik we papieren zakdoekjes en schudden geen handen. Als we dat blijven doen, houden we het verspreidingsrisico zo laag mogelijk. Ook als de samenleving en de economie langzaam weer van het slot gaan.

Mijn tweede opmerking vooraf is dat we gelukkig in een land leven waarin we gewend zijn onze mening te geven. Dat is, zoals te verwachten, na de presentatie van de routekaart ook volop gebeurd en dat snappen we ook. De belangen zijn gewoon heel groot. En het is logisch dat mensen gaan vergelijken. Want als beroepsgroep A op anderhalve meter weer open kan, waarom beroepsgroep B dan niet? En waarom een beperking in aantallen? Het antwoord daarop is dat we in de besluitvorming niet alleen naar specifieke groepen kunnen kijken, maar ook oog moeten hebben voor het grotere geheel. Elke versoepeling betekent nu eenmaal meer drukte op straat, meer drukte in het openbaar vervoer en meer groepen mensen bij elkaar. Daarom kan ook niet alles ineens open. Daar zit geen waardeoordeel in, maar wel een risicoafweging. Als we te snel gaan en een tweede lockdown zou nodig zou worden, is dat nog veel slechter voor onze economie. Dus voorzichtigheid en economisch belang liggen in elkaars verlengde. En natuurlijk is niet alles in beton gegoten en staan we open voor overleg. Het blijft werk in uitvoering waarbij flexibiliteit nodig zal zijn – van alle partijen.

En daarmee kom ik bij de besluiten van vandaag. We vereenvoudigen de afspraken over wat buiten wel en niet mag. Buiten houd je anderhalve meter afstand van elkaar, tenzij je tot hetzelfde huishouden behoort. Dan hoeft dat niet. Per 1 juni zijn samenkomsten van 30 personen binnen toegestaan in alle gebouwen die publiek toegankelijk zijn, exclusief personeel. Dat betekent dat elke bioscoopzaal en theaterzaal, elk restaurant en elk café 30 gasten mag ontvangen. Dat is dus anders dan eerder aangekondigd, toen het idee nog was dat het personeel moest meetellen, maar dat blijkt in de praktijk heel lastig te zijn. Uiteraard geldt de anderhalvemeterregel en moet er aan de voorkant een checkgesprek plaatsvinden om te bepalen of gasten een verkoudheidsklachten hebben. En voor alle duidelijkheid: dit alles wat ik net zei, geldt niet voor sectoren die nog gesloten blijven, zoals de sportscholen. En ik zeg er meteen bij: we zijn met de sportscholen in gesprek om te kijken of ook zij sneller open kunnen. Niet op 1 september, maar hopelijk eerder. De horeca kan per 1 juni, om 12 uur 's middags open zoals aangekondigd. Dus de terrassen op anderhalve meter afstand zonder maximale groeps grootte, maar wel iedereen verplicht aan een tafeltje. Binnen mogen maximaal 30 gasten aanwezig zijn, op anderhalve meter afstand, op reservering, zittend, en met een checkgesprek aan de voorkant. Een wijziging in de eerdere plannen is dat voor mensen uit hetzelfde huishouden een uitzondering wordt gemaakt op deze anderhalvemeterregel. En voor de goede orde: feestcafés, discotheken en clubs, die blijven voorlopig gesloten. Daar is het risico op verspreiding gewoon te groot. We realiseren ons natuurlijk heel goed dat de horeca had gehoopt op een lang Pinksterweekend.

Daar hebben we ook serieus naar gekeken en heel lang over gesproken. Maar in overleg met de veiligheidsregio's hebben we besloten om vast te houden aan 1 juni. De horeca open is een grote en spannende stap en we hebben dit besluit genomen vanwege de verwachting van grote drukte en de daarmee samenhangende handhaafbaarheid. Dus hier geldt ook wat ik net zei over oog hebben voor het grote geheel en dat helaas niet alle wensen kunnen worden vervuld. Theaters en concertzalen en bioscopen kunnen per 1 juni ook weer open met maximaal 30 mensen in het publiek per zaal, op anderhalve meter afstand van elkaar en met een checkgesprek vooraf. Musea mogen per 1 juni ook open, mits bezoekers zich vooraf aanmelden of kaartjes kopen zodat de instellingen kunnen sturen op anderhalve meter afstand.

Het openbaar vervoer rijdt vanaf 1 juni weer volgens de normale dienstregeling op ongeveer 40% van de capaciteit, zoals we eerder aankondigden. Dat betekent dat het OV alleen bedoeld is voor noodzakelijke reizen. De verplichting een niet-medisch mondkapje te dragen geldt vanaf 1 juni vanaf 13 jaar in de trein, tram, bus of metro. Op de stations en perrons blijft anderhalve meter afstand de regel.

De middelbare scholen gaan per 2 juni open op basis van de anderhalvemeterregel, ook voor leerlingen onderling. Dat betekent in de praktijk dat niet alle leerlingen tegelijkertijd op school kunnen zijn. De scholen krijgen zoveel mogelijk ruimte om tot werkbare roosters te komen en zijn daar ook inmiddels ook mee aan de slag. Het is wel echt de bedoeling dat scholen alle leerlingen fysiek onderwijs geven en dat niet beperken tot bijvoorbeeld een mentoruur of een paar toetsen op school en verder is het belangrijk dat het openbaar vervoer niet overbelast raakt als de middelbare scholen weer opengaan. Dus leerlingen komen lopend of met de fiets. En voor leerlingen die ver weg wonen, wordt door scholen speciaal vervoer geregeld.

Scholen voor voortgezet speciaal onderwijs mogen per 2 juni ook open op basis van de anderhalvemeterregel. Daarbij realiseren we ons natuurlijk dat voor deze scholen nog meer maatwerk nodig is om anderhalve meter afstand te bewaren. Zo bestaat de mogelijkheid dat bepaalde leerlingen om medische redenen niet of niet meteen volledig gebruik maken van fysiek onderwijs. En uiteraard is het in het voortgezet speciaal onderwijs nog belangrijker dat risicogroepen extra voorzichtig zijn en dat mensen met klachten thuis blijven.

Basisschoolkinderen gaan op dit moment voor de helft van de tijd naar school. En we zien dat scholen dit goed oppakken. Vanaf 8 juni gaan de basisscholen geheel open, tenzij in de komende weken uit alle lopende onderzoeken naar de verspreiding van het virus in het primair onderwijs blijkt dat dit niet verantwoord zou zijn. In de komende weken zullen met het onderwijs afspraken worden gemaakt over de invulling van deze verdere openstelling. Aansluitend op dit voornemen gaat ook de buitenschoolse opvang vanaf 8 juni weer gewoon open. Kinderen kunnen vanaf dan weer op alle normale dagen terecht. Daarmee stopt ook de regeling waarmee de overheid de eigen bijdrage voor ouders vergoedt.

Tot slot kunnen in het mbo, hbo en wetenschappelijk onderwijs per 15 juni toetsen en praktijkonderwijs weer op de instelling plaatsvinden. En dat onderwijs wordt zo georganiseerd dat studenten niet in de spits hoeven te reizen.

En dan wil ik mij vandaag speciaal richten tot de kinderen en jongeren in Nederland. Het coronavirus zet ons land behoorlijk op zijn kop en zeker ook jullie leven. Als je jong bent zijn je vrienden, je sportclub en zelfs school heel belangrijk en als dat zomaar ineens allemaal wegvalt, dan doet dat wat met je. Daar kun je wel eens kwaad of somber van worden en dat is logisch. Toch zien we dat

verreweg de meeste kinderen en jongeren in Nederland zich ontzettend goed hebben aangepast en zich ook aan de regels houden. En daarvoor wil ik jullie een groot compliment geven. Want het is echt ook aan jullie te danken, mede aan jullie te danken, dat er minder mensen in het ziekenhuis liggen en dat er langzaam maar zeker weer wat meer kan.

Maar er is nóg iets dat ik tegen jullie wil zeggen. Niemand weet precies hoe ons land er de komende tijd precies uit gaat zien. Hoe doe je dat, afstand van elkaar houden en toch met elkaar werken, leren, sporten en muziek maken. Mijn collega's in het kabinet en ik zelf, wij vinden het belangrijk dat juist jullie daarover gaan meedenken en mee gaan praten, want het gaat uiteindelijk om jullie toekomst. Jullie ideeën en creativiteit zijn dus heel hard nodig. En daarom daag ik jullie uit: kom met je ideeën, lever kritiek, liefst opbouwend natuurlijk, praat en discussieer erover op school, op je sportclub, in het buurthuis. En natuurlijk, we moeten we ons allemaal aan de veiligheidsregels houden, die staan niet ter discussie. Maar daarbinnen moeten we met elkaar naar de beste oplossingen zoeken. En tegen ouders, leraren, sportcoaches, jongerenwerkers, maar ook tegen lokale politici wil ik zeggen: nodig de kinderen en de jongeren hiervoor uit, betrek ze bij de plannen en ga een serieus gesprek aan met de volwassenen van de toekomst. Wij zullen dat ook doen.

Rest mij nog iedereen een goed Hemelvaartsweekend te wensen. We gunnen onszelf natuurlijk mooi weer. Maar tegelijkertijd vragen we iedereen ook met klem om te blijven nadenken. De piek op de intensive care ligt net een maand achter ons. Ik benadruk het daarom nogmaals: hou je aan de afspraken en bescherm jezelf en de mensen om je heen. En dat gezegd hebbende geef ik graag het woord aan Hugo de Jonge, die u op hoofdlijnen mee zal nemen in onze strategie voor de komende tijd.

DE JONGE

Dames en heren,

Abraham Kuyper zei ooit: 'Regeren is iets anders dan administreren.' Dat is niet voor niets een van zijn bekendste citaten, want het klopt als een bus, natuurlijk. Een politiek-bestuurlijk besluit nemen is ingewikkelder dan turven en tellen. Tegelijkertijd moeten we, denk ik, ook vaststellen dat kennis, cijfers en een zo scherp mogelijk zicht op de verspreiding van het virus in deze crisis belangrijker zijn dan ooit.

U weet, maximaal controleren is vanaf het begin de strategie geweest van het kabinet. Om onze ouderen en anderen met een kwetsbare gezondheid te beschermen. En om ervoor te zorgen dat de zorg het aankan. Maximaal controleren vereist zicht op én inzicht in de verspreiding van het virus in alle fases van deze pandemie. En hoezeer we ook inzetten op het voorkomen van overdracht van het virus - helemaal, en zelfs bijna helemaal voorkomen dat mensen ziek worden dat kan niet. Dat is onmogelijk volgens de experts en dat wordt ook bevestigd door wat we in andere landen zien. Daarom zetten we in op maximale controle en dammen we nieuwe oplevingen van het virus in.

In die eerste uitbraakfase hadden we een intelligente lockdown nodig. Het virus greep in hoog tempo om zich heen en we moesten de verspreiding van het virus onder controle krijgen. En dat is ons gelukt. Dat hebben we met elkaar gedaan.

En nu is het zaak dat we het onder controle blijven houden, terwijl we in deze overgangsfase de maatregelen versoepelen langs de lijnen van onze routekaart. We werken toe naar een controlefase – naar een nieuw normaal – waarin we met allerlei aanpassingen, zoveel mogelijk, ons gewone leven

kunnen leven. Maar we moeten ons echt realiseren dat het virus niet zomaar weg is. Tot er een vaccin is, zal het onder ons zijn en zal het de kop opsteken. Elke versoepeling, elke stap op de routekaart, maar vooral ons eigen gedrag kan het virus doen oplaaien. En als dat gebeurt dan moeten we klaar staan om het weer de kop in te drukken. Om het in te dammen.

En daarom is het zo belangrijk dat we vanaf juni, we streven nog steeds naar 1 juni, iedereen met klachten gaan testen. Testen, traceren, isoleren en rapporteren: dat is cruciaal.

Het is belangrijk dat de tijd tussen besmetting en het constateren van de besmetting door een test zo kort mogelijk is. Dan zitten we het virus immers zo dicht mogelijk op de hielen. Daarom is nu al de afspraak om niet eerst 24 uur te wachten met klachten, maar je bij klachten direct te laten testen, als je tot een van die groepen behoort die onderdeel is van het testbeleid. Nieuw is dat vanaf juni iedereen met klachten en dan zonder tussenkomst van een arts direct zelf een afspraak kan maken voor een test bij de GGD in de buurt. Voor het maken van de afspraak komt een landelijk telefoonnummer.

En hoe gaat dat dan? Als je positief getest bent dan wordt je gebeld door de GGD met de oproep om thuis in quarantaine te gaan. En je huisgenoten ook. Iedereen die bij het bron- en contactonderzoek van de GGD in beeld komt, die krijgt én telefonisch én per brief de instructie: blijf thuis, en als je klachten krijgt: laat je testen.

En dat zijn geen vrijblijvende adviezen natuurlijk: door ze op te volgen voorkom je verdere verspreiding van het virus. Daarom doet GGD ook aan actieve nazorg: dat betekent dat ze de mensen die uit het contact-onderzoek naar voren komen, na gaan bellen: heb je klachten? Maar ook: dat thuisblijven, lukt dat een beetje?

Het is echt indrukwekkend wat onze mensen bij de GGD al hebben gepresteerd in deze crisis. Dat geeft vertrouwen voor de enorme klus die er aan komt, het grootschaliger testen en het intensievere bron- en contactonderzoek. Er zal uiteraard wat tijd nodig zijn om het goed in te regelen en te zorgen dat alles soepel verloopt.

Maar met intensief testen krijgen we dus nog scherper zicht op de verspreiding van het virus. Een ziekenhuisopname vertelt ons iets over een besmetting die zo'n 2 weken eerder heeft plaatsgevonden. Testen van iedereen met klachten vertelt ons iets over de besmettingen van ongeveer 1 week geleden, dat scheelt al enorm natuurlijk. Maar het blijft een achteruitkijkspiegel en je wil eigenlijk zo goed mogelijk naar voren kijken om nog sneller en nog gericht te kunnen sturen. Niet alleen reageren, maar ook anticiperen. Vandaar dat we werken aan een dashboard, want het is net als in de auto: je wilt weten hoe hard je rijdt, in welke versnelling en of je gas kunt geven of moet remmen.

In dat dashboard gaan we alle informatie bij elkaar brengen om het zicht op de coronawerkelijkheid te verbeteren. Op dat dashboard zitten meters die we, zoals de kilometerteller in de auto, heel precies af kunnen aflezen: het aantal nieuwe patiënten op de intensive care, het aantal nieuwe ziekenhuisopnames en het aantal positieve testuitslagen.

Andere indicatoren hebben meer weg van een metertje dat vertelt hoeveel kilometer je nog kunt rijden voor de tank leeg is, iets minder precies, maar zeker niet minder belangrijk. Dan denk ik aan het ingeschatte totale aantal besmette personen en dat beroemde reproductiegetal - de R0, dat laat zien aan hoeveel mensen elke besmette persoon het virus overdraagt.

Tot slot hebben we ook nog een hele batterij aan controlelampjes, bijvoorbeeld de gegevens die we krijgen van huisartsen, van al die mensen die vrijwillig meedoen aan infectieradar.nl, uit de contactonderzoeken van de GGD. Maar we krijgen ook voortdurend gegevens over de drukte op straat en in het verkeer, over de naleving in verschillende veiligheidsregio's en informatie uit gedragsonderzoek.

En op basis van ál die gegevens bij elkaar, die we steeds, met de deskundigen in samenhang analyseren, signaleren we of we op de rem moeten trappen en waar precies. Moeten we lokaal ingrijpen, in een regio of juist landelijk? Zijn er extra maatregelen nodig in een bepaalde sector?

Dit dashboard dat we nu aan het bouwen zijn gaan we op twee manieren gebruiken: Het heeft een signaleringsfunctie voor het RIVM en het kabinet over de ontwikkeling van het virus en het dashboard dient daarbij dus als basis voor besluitvorming over te nemen maatregelen door het kabinet of op regionaal niveau. En twee: het geeft de mogelijkheid om op termijn een regionaal waarschuwingssysteem te maken gericht op het algemeen publiek. Werk in uitvoering dus.

Samen met alle versoepelingen per 1 juni zitten we hiermee op de goede weg vooruit, op weg naar een controlefase waarin we met virus moeten leven, in afwachting van een vaccin of behandeling en dat is goed nieuws. Ik hoop dat zoveel mogelijk mensen in dit land dat ervaren. Maar ik hoop ook dat we met elkaar niet uit het oog verliezen dat dit voor heel veel mensen een ongelooflijk moeilijke tijd is. Met alle onzekerheid van ondernemers over de toekomst van hun bedrijf en van mensen over hun baan. Met al het verdriet om geliefden die aan het virus zijn overleden. En met alle eenzaamheid en onzekerheid in de verpleeghuizen, in de gehandicaptenzorg en onder andere kwetsbare groepen. We hebben de laatste maanden veel hartverwarmende initiatieven en acties gezien om juist hen een hart onder de riem te steken. En nu we weer vooruit kunnen kijken, is het des te belangrijker dat we blijven omzien naar de mensen die het het zwaarst hebben.

Daarom ben ik blij dat we de bezoeksregeling voor de verpleeghuizen en de gehandicaptenzorg verder kunnen versoepelen nu het aantal besmettingen ook daar afvlakt. De beperking van het bezoek was onvermijdelijk, natuurlijk, maar ook hartverscheurend. En gelukkig kunnen we weer meer ruimte bieden voor bezoek, maar alleen stap voor stap en verantwoord. We zijn die versoepeling van de bezoeksregeling voorzichtig gestart in de 26 verpleeghuizen verspreid over het land. Vanaf 25 mei kunnen alle locaties - die daar klaar voor zijn en die voldoen aan de voorwaarden - weer bezoek toelaten. Dat wil zeggen: één vaste bezoeker per verpleeghuisbewoner en alleen natuurlijk als er geen besmetting op locaties zijn. Vanaf 15 juni moet bezoek mogelijk zijn in alle instellingen in Nederland waar geen coronabesmetting is.

En ook in de gehandicaptenzorg is een routekaart gemaakt en verruimen instellingen daar waar dat kan en vanaf 25 mei hun bezoeksregeling, in goed overleg met professionals, cliënten en hun naasten. Met als doel dat in alle instellingen uiterlijk 15 juni weer een vorm van bezoek hebben.

Voor ouderen die thuis wonen en geen klachten hebben wordt bezoek per 25 mei weer mogelijk en vanaf 1 juni kan voor iedereen ook de dagbesteding weer volledig gaan draaien, zij het soms in aangepaste vorm. Een terugkeer naar meer nabijheid dus, in al die situaties in de zorg waar afstand zo ontzettend onnatuurlijk voelde.

We doen dit met elkaar en de essentie blijft dat we ons aan de afspraken blijven houden. Dus denk nou niet: ik ben jong en gezond en als ik het virus oploep dan red ik me wel. Het maakt wel degelijk uit.

Iedereen kan het virus verspreiden. Maar omgekeerd kan iedereen dus ook helpen het virus onder controle te houden. Neem die verantwoordelijkheid, niet alleen voor jezelf maar ook en vooral voor elkaar. Dank.

Persconferentie 27 mei 2020

RUTTE

Goedenavond. We hebben vandaag over een aantal zaken gesproken in onze Ministeriële Commissie Crisisbeheersing. Eigenlijk wil ik drie dingen met jullie delen. In de eerste plaats hebben we gesproken om een paar zaken die in de routekaart, in dat pakket zitten voor 1 september, om die naar voren te halen. Ten tweede hebben we gesproken, een eerste ronde, over de vakanties. Daar gaan we volgende week over verder. Ik wil er een paar dingen alvast over zeggen, omdat mensen dat belangrijk vinden. En daarnaast hebben we natuurlijk gesproken over de situatie vanaf aanstaande maandag, als een heel aantal verruiming van kracht wordt en weer heel veel zaken teruggaan naar het nieuwe normaal.

Om te beginnen met de routekaart. We hebben besloten om wat nu nog op 1 september stond in de routekaart te verplaatsen naar 1 juli: dat zijn in de eerste plaats de sportscholen en de sauna's, dat zijn daarnaast de sportkantines en de verenigingskantines en het zijn ook de casino's. Ik moet er wel een paar dingen bij zeggen. In de eerste plaats dat voor de sportscholen en de sauna's geldt dat het OMT, het Outbreak Management Team, strakke adviezen, opdrachten heeft gegeven wat er moet gebeuren om ook daadwerkelijk veilig open te kunnen. Dus dat is een absolute randvoorwaarde voor sportscholen en sauna's om open te kunnen. De tweede belangrijke waarschuwing die ik geef, de winstwaarschuwing die ik geef, is dat dat hele pakket van 1 juli – dus het pakket dat er al lag plus de zaken die daarbij komen, omdat we dingen van 1 september dus naar voren halen – dat voor dat hele pakket geldt dat dat alleen doorgaat als het ook echt kan. En dat kan pas als er ook een strak advies ligt van het Outbreak Management Team, dat zal waarschijnlijk in de laatste week van juni komen, waaruit blijkt dat die verruiming mogelijk zijn. En als dat niet zo is, dan gaat dat pakket niet door. En dat hebben we met z'n allen in de hand. Ik kom zo te spreken over wat we vanaf 1 juni gaan doen, vanaf aanstaande maandag, maar hoe we daarmee omgaan, maar ook hoe we ons houden aan alle gedragsregels in Nederland – de anderhalve meter, het thuisblijven bij klachten en alle andere zaken, de handen stuk wassen – zal allemaal bepalend zijn voor de vraag of er überhaupt iets mogelijk is op 1 juli. Maar als het mogelijk is, is ons besluit om in ieder geval in die routekaart aan 1 juli toe te voegen deze drie zaken die ik net genoemd heb.

Daarnaast hebben we gesproken over de vakanties. Dat is ingewikkeld, omdat je in alle Europese landen ziet dat landen worstelen met de vraag: hoe gaan we nou met die vakanties om? En ik kan nog niet met zekerheid zeggen dat we dat volgende week wel weten, maar we hopen volgende week daar toch echt meer over te kunnen vertellen. Maar ik wil wel alvast een paar uitgangspunten met jullie delen. In de eerste plaats als het gaat om op vakantie gaan in Nederland is het verzoek aan mensen, die die vakantie kunnen uitstellen omdat ze niet afhankelijk zijn van de vakantieperiode, om dat vooral te doen. Dus als je niet gehouden bent aan die schoolvakanties en je zou ook laten we zeggen later in augustus of september met vakantie kunnen gaan, doe dat vooral. En juist ook in die vakantieperiode geldt: we houden ons aan alle regels. Dat betekent: we blijven in stacaravan of op de hotelkamer als we klachten, dan gaan we niet naar buiten, we houden ons aan de anderhalve meter, we vermijden drukte, we wassen onze handen stuk en we niezen in onze ellebogen en we gebruiken papieren zakdoekjes. Dus al die gedragsregels gelden ook in de vakantieperiode. We moeten ervoor zorgen dat reizen in Nederland niet leidt tot meer risico's ten aanzien van de verspreiding van het virus, dat is heel belangrijk. Een tweede uitgangspunt hebben we ook besproken, voor de vakanties in

het buitenland. Daarvoor zal gelden dat die wat ons betreft alleen kunnen als dat landen betreft waar de risico's vergelijkbaar zijn met die in Nederland. Wat je niet wil is dat door reizen naar het buitenland er grotere risico's komen op introductie van het virus, het verspreiden van het virus in Nederland. Het tweede geldt, ook als je naar het buitenland gaat, dat je je ook daar natuurlijk houdt aan alle verstandige afspraken die we met elkaar gemaakt hebben. Nou in het ene land is dat misschien één meter of twee meter of anderhalve meter, dat zoek je dan in dat land maar precies uit, maar je houdt afstand. Je vermijdt drukte. Je wast ook daar je handen stuk. Dat is echt belangrijk, dat we dat allemaal doen: ik, Hugo de Jonge, jullie en alle mensen die dit op dit moment volgen. Maar hoe dat dan precies eruit gaat zien en of we dat volgende week al weten, welke landen dat betreft, daar zijn we mee bezig. Dat is echt complex, omdat je ziet in heel Europa dat alle landen aan het worstelen zijn met die vraag en dat het op dit moment nog niet met zekerheid is te zeggen dat we die volgende week kunnen beantwoorden.

Dan tot slot: aanstaande maandag, dan komt er een heel spannend moment. Want op 1 juni komt er echt een hele forse verruiming waar het betreft zeg maar de intelligente lockdown die we hebben. De middelbare scholen gaan weer beginnen, we weten dat we weer naar de horeca kunnen, de musea, de theaters, bioscopen, met allerlei randvoorwaarden in aantallen en reserveren vooraf etcetera, met al die randvoorwaarden gaat er weer veel beginnen. Heel belangrijk is dat we ook dan ons houden aan de regels die we met elkaar hebben afgesproken: bij klachten thuisblijven, drukte vermijden, de anderhalve meter afstand houden. Die anderhalve meter geldt voor iedereen behalve als je samen een huishouden vormt, maar voor iedereen die niet tot een huishouden behoort, geldt die anderhalve meter. Die geldt in het museum, die geldt in de bioscoop, die geldt op het terras, die geldt in het restaurant binnen, die geldt overal. Maar ook alle andere zaken, zoals de handen stuk wassen, in je elleboog niezen en wat ik net zei, papieren zakdoekjes gebruiken. Al die randvoorwaarden gelden. Waarom is dat zo belangrijk? Dat als we dit goed doen, als alle instanties die hiermee te maken hebben zich houden aan alle hygiëneregels en alle regels over aantallen, van tevoren reserveren etcetera etcetera, in combinatie met dat wij met 17 miljoen mensen strikt blijven naleven de gedragsregels, dan is de kans het grootst dat we dat virus onder controle houden, dan is de kans het grootst dat je op 1 juli ook de verruimingen kunt doen die al op het plan stonden, waar we dus inmiddels drie punten aan hebben toegevoegd die eerst op 1 september stonden. En dat zou natuurlijk fantastisch zijn. Maar als we het niet doen, dan is de kans dat het virus weer opliert en dat je dus op 1 juli niet de volgende verruimingen kunt doen of erger nog, aanvullende maatregelen moet nemen om het virus weer onder controle te krijgen.

En daar wil ik ook mee afsluiten. Er is veel discussie over de precieze regeltjes en 'hoe geldt dit nou?' en 'hoe geldt dat nou?'. Weet je, dat is eigenlijk niet eens zozeer heel belangrijk. Het allerbelangrijkste is ons gedrag. Zolang wij allemaal – en dat hebben we de afgelopen maanden gedaan – op een verstandige manier omgaan met het virus bestrijden en dat blijven doen en niet kijken 'waar zit de maas in een regeltje of de mazen in de wetgeving of hoe dat allemaal ook precies in elkaar zit?', maar ons houden aan die algemene regels en zelf blijven nadenken, dan is de kans het grootst dat het goed gaat op 1 juni, dat het ook goed blijft gaan richting eind juni en dat we op 1 juli kunnen doen wat we dolgraag met z'n allen op 1 juli willen gaan doen. Dus dat is echt mijn oproep aan iedereen: laten we doorzetten, voortzetten wat we tot nu toe zo goed doen in Nederland, ons houden aan al die afspraken. En tegen al die sectoren die opengaan: er wordt verschrikkelijk hard gewerkt, zorg ervoor dat je heel precies alle regels naleeft, niet omdat die regels nou zelf zo interessant zijn maar die zijn nodig om ervoor te zorgen dat we dat virus onder controle houden in het nieuwe normaal waar we helaas op dit moment mee te maken hebben. Dat zijn de zaken die ik wilde zeggen. Hugo de Jonge en ik staan ter beschikking voor aanvullende vragen.

Persconferentie 3 juni 2020

RUTTE

Goedenavond, ik zal een paar dingen zeggen en daarna staan Hugo de Jonge en ik graag ter beschikking voor de vragen.

Het eerste besluit dat ik vandaag met jullie wil delen, is dat de basisscholen per 8 juni inderdaad weer volledig open kunnen. Dat was eerder besloten en het RIVM bevestigt dat uit alle lopende onderzoeken in binnen- en buitenland blijkt, dat er geen belemmering is om dat te doen. Dat is ook in het belang van leerlingen, weer een volle week les te krijgen. En uiteraard lopen de onderzoeken door, dus we houden de vinger aan de pols.

Maar de hoofdvraag die vandaag op tafel lag, was: ‘Wat te doen met de vakanties?’ Een vraag die veel mensen bezighoudt deze dagen. Want de zomerperiode is in aantocht en we willen erop uit. Dat is ook logisch, juist nadat we zo’n lange periode thuis zijn gebleven willen we weer op pad. En dus vraagt bijna iedereen vraagt zich af: kan ik weg deze zomer? En waar kan ik dan heen? Sommige mensen hebben al geboekt en willen weten of hun reis door kan gaan. Anderen willen graag boeken en vragen zich af wanneer dat inderdaad ook kan. Het korte antwoord op alle vragen is dat we deze zomer inderdaad op vakantie kunnen, maar niet zomaar overal en er zijn hoe dan ook onzekerheden. Als je niet gebonden bent aan de schoolvakanties, overweeg dan sowieso om buiten het hoogseizoen te gaan om ten einde drukte te voorkomen. En voor ons allemaal geldt dat we er rekening mee moeten houden dat de situatie in een vakantie-land snel kan veranderen. Het wordt dus wel een andere zomervakantie dan anders. Het hoofdadvis is: denk goed na wat je doet en ga je toch op vakantie, ga dan wijs op reis. Dus bereid je goed voor, ken de regels in het land van bestemming en vooral: zorg dat je ook tijdens je vakantie steeds op de hoogte blijft, bijvoorbeeld via de reisapp van Buitenlandse Zaken. Ik hak mijn boodschap vandaag voor het gemak in drie delen.

Éen: Op vakantie in eigen land. Twee: op vakantie in Europa of in het Caribisch deel van het Koninkrijk. Drie: reizen buiten Europa. Over punt 1 kan ik kort zijn. Een vakantie in Nederland kan en mag. Maar het openbaar vervoer is en blijft voor noodzakelijke reizen dus als je in Nederland op vakantie gaat, pak de fiets, of de auto. En verder moet je je natuurlijk ook als toerist in eigen land aan alle basisregels houden. Dus bij klachten, blijf je binnen en bel je 0800-1202 om je te laten testen, bij koorts- en/of benauwdheid blijven ook alle huisgenoten binnen, houd anderhalve meter afstand, vermijd drukte en houd je aan de hygiëneregels.

En dan punt twee: vakantie in het Caribisch deel van het Koninkrijk en Europa – en met Europa doel ik formeel op de landen in de Europese Unie, het Schengen-gebied en het Verenigd Koninkrijk. Tot 15 juni staan alle reisadviezen sowieso op oranje en geldt dus een negatief reisadvies, reis alleen als het echt noodzakelijk is. Vanaf 15 juni willen we zoveel mogelijk van deze landen weer op geel zetten. Dus: ‘reizen is verantwoord, maar let op.’ Het belangrijkste criterium om van oranje naar geel te gaan, is of de gezondheidsrisico’s in een land vergelijkbaar zijn met die in ons land. Dat geldt naar verwachting voor eigenlijk bijna alle landen in Europa en voor het Caribisch deel van het Koninkrijk. In principe is reizen naar die bestemmingen vanaf 15 juni dus weer verantwoord. Daarop zijn op dit moment om gezondheidsredenen twee uitzonderingen: het Verenigd Koninkrijk en Zweden. Het RIVM maakt een wekelijkse update van de gezondheidsrisico’s voor alle landen en dat betekent dat

het beeld per week kan veranderen. Dat is een van de onzekerheden waar ik het net over had. Een probleem is dat veel landen nog moeten beslissen of ze toeristne toe gaan staan, uit welke landen en onder welke voorwaarden. Die besluitvorming loopt overal net iets anders en niet gelijk in de tijd. Op dit moment is er dus nog een heel aantal bestemmingen waar Nederlandse toeristen formeel niet welkom zijn of waar een strenge quarantaineplicht bestaat. Die landen houden vooralsnog een oranje reisadvies, totdat Nederlandse toeristen er wel welkom zijn en er geen quarantaineverplichting meer is. Dus nog een onzekerheid waar we allemaal mee om moeten gaan. Maar wat verwachten we nu concreet? Met wat we nu weten, denken we per 15 juni voor 12 landen een geel reisadvies af te kunnen geven. Daaronder populaire vakantie landen als Duitsland, België, Italië en Kroatië én ook de zes eilanden van het Caribische deel van het Koninkrijk. Vervolgens hebben we goede hoop daar tussen 15 juni en 5 juli een groep andere landen aan toe te kunnen voegen. Dan zullen naar verwachting onder anderen ook Frankrijk, Spanje, Oostenrijk en Zwitserland weer open zijn voor Nederlanders. Voor sommige landen is het nog even koffiedik kijken. En een volledig overzicht van onze verwachtingen is straks beschikbaar nederlandwereldwijd.nl. En let wel: geel is geen groen, dus het is echt zaak om voor het boeken en voor het vertrek het reisadvies op nederlandwereldwijd.nl te checken. Landen kunnen hun beleid ten opzichte van Nederlandse toeristen veranderen. En als er ergens een grote uitbraak is, kan geel zomaar weer oranje worden, wat betekent dat je bij thuiskomst twee weken in thuisquarantaine gaat. Natuurlijk houd je je als gast in een ander land of een ander deel van het Koninkrijk aan de regels die daar gelden en is het wijs om minimaal de Nederlandse regels in acht te blijven nemen. Het is bijvoorbeeld echt onverstandig om in het buitenland volle clubs en drukke uitgaansgebieden te bezoeken. Als je tijdens je vakantie onverhoopt klachten krijgt, meld je dan bij de lokale gezondheidsdiensten, laat je testen en meld je ook alvast bij de Nederlandse GGD als de test positief is.

Tot slot punt drie, reizen buiten Europa. Ook daarover kan ik kort zijn. Dat raden we af, om de risico's op een nieuwe uitbraak onder controle te kunnen houden. De reisadviezen voor landen buiten Europa blijven daarom voorlopig oranje. Dat wil zeggen: ga er alleen heen als het echt niet anders kan. En als je terugkomt uit zo'n land, dan ga je meteen twee weken in thuisquarantaine. Dit op hoofdlijnen over de vakanties. Met als belangrijkste advies: ga je op vakantie, bereid je dan heel goed voor. Hou je altijd aan de regels. En zorg dat je per dag geïnformeerd blijft over de situatie in het land waar je heen gaat of waar je bent. En om meteen uw eerste vraag voor te zijn: ja, buitenlandse toeristen uit EU- en Schengenlanden waar de gezondheidsrisico's vergelijkbaar zijn, zijn vanaf 15 juni welkom in Nederland. Dat betekent dus, zoals het er nu uitziet, dat we dan geen toeristen uit Zweden en het Verenigd Koninkrijk zullen ontvangen. En we zullen de bezoekers die wel komen heel duidelijk maken welke regels, beperkingen en adviezen hier gelden. Bijvoorbeeld de anderhalvemetermaatregel, de regels in de horeca en de musea, en de beperkingen in het gebruik van het openbaar vervoer. Ondertussen werken we de komende tijd hard aan plannen om het toerisme zoveel mogelijk te spreiden en te zorgen voor crowd management op de drukste plekken. Dat is goed Nederlands voor mensen helpen drukte te vermijden. En dan nog twee laatste adviezen voor iedereen die kijkt. Ten eerste: kijk regelmatig op nederlandwereldwijd.nl voor het laatste reisadvies en download vooral de reisapp. En ten tweede: kijk ook op rijksoverheid.nl, voor meer informatie en antwoorden op alle mogelijke concrete vragen. Zo wordt de zomer van 2020 een periode van wel ontspannen, maar niet verslappen – en houden we corona samen onder controle.

Persconferentie 24 juni 2020

RUTTE

Goedenavond. Het is inmiddels ruim drie maanden geleden dat ik in mijn televisietoespraak zei dat het net leek alsof we in een achtbaan zaten die steeds sneller aan het rijden was. Maanden van

gedwongen aanpassing, van afstand en afzien, van grote veranderingen in ons dagelijks leven en verdrietig genoeg voor veel mensen ook maanden van verlies, van isolement, van plotselinge grote economische onzekerheid. Laat ons dat niet vergeten. Maar vandaag staan we wel op een punt dat we de ergste loopings en scherpste bochten hebben gehad – voor nu. De belangrijkste cijfers in ons coronadashboard – het aantal sterfgevallen, het aantal nieuwe besmettingen, de ziekenhuis- en intensivecareopnames – zijn stabiel laag of licht dalend. We hadden voor het eerst sinds maanden een dag met nul vastgestelde coronasterfgevallen. En ik kan het niet vaak genoeg zeggen: dat hebben we samen gedaan, dat hebben we samen bereikt.

Het grote gevaar is nu dat we denken: ‘Mooi! Dat was de coronatijd. Terug naar de onze.’ Maar de cijfers zijn nu juist zo goed, omdat we dat drie maanden niet hebben gedacht en de regels hebben gevolgd. Vergis u niet: zonder alle maatregelen, zonder dat verantwoorde gedrag van ons allemaal, zouden we naar schatting te maken hebben gehad met ongeveer 135.000 ziekenhuisopnames en ruim 35.000 coronapatiënten op de intensive care. Plekken die we nooit of te nimmer hadden kunnen realiseren, pieken die we nooit aan hadden gekund, getallen die ons land sociaal, economisch en maatschappelijk pas echt zouden hebben ontwricht. Wat ons de komende tijd te doen staat, is zorgen dat er geen tweede golf komt, maar daar wel op voorbereid zijn. Daar zal Hugo de Jonge zo verder op ingaan.

Aan mij de taak u mee te nemen in de volgende stappen op de weg van verdere versoepeling. En ik heb vandaag positief nieuws te melden. Want op basis van het laatste advies van het Outbreak Management Team kunnen we per 1 juli in Nederland meer doen dan we eerder hadden gedacht. In een paar woorden samengevat: door afstand te houden, geven we ruimte aan elkaar. Want dat blijft cruciaal, die anderhalve meter. Samen met de andere basisregels: thuisblijven bij klachten en jezelf laten testen, zo veel mogelijk thuiswerken, drukte vermijden en je handen stuk wassen. Dat verandert niet. Maar 1 juli wordt wel een heel, heel spannend moment, want de besluiten van vandaag gaan nog meer zelfdiscipline en verantwoordelijkheid vragen van ieder van ons. We krijgen meer ruimte omdat we afstand houden: dat is de paradox, dat is de boodschap die ik het liefst van de daken wil schreeuwen. Als we daarin verslappen, of in het naleven van die andere basisregels, is de kans echt reëel dat we straks toch weer meer beperkingen door moeten voeren. En internationaal op dit moment zien we in de pers – in Duitsland, op andere plekken in Europa en in Azië – zien we daar tal van voorbeelden van.

Maar nu: wat verandert er? Het belangrijkste is dat er vanaf 1 juli nog twee hoofdcategorieën zijn: activiteiten binnen en activiteiten buiten. Voor elk van deze twee maken we de basisregels zo veel mogelijk hetzelfde. Dat geeft meer duidelijkheid voor iedereen, het geeft lucht aan ondernemers en het maakt ook de handhaving door sectoren en door handhavers makkelijker. De eerste basisregel die altijd geldt, binnen en buiten, is de anderhalve meter afstand. Dat kan ik niet genoeg benadrukken. En vervolgens: als mensen binnen zitten, geldt vanaf 1 juli een maximum van 100 gasten. Als er daarnaast vooraf wordt gereserveerd en een checkgesprek plaatsvindt, dan gelden geen maximum aantallen meer. Carré, Ahoy en het Concertgebouw kunnen dus weer meer mensen ontvangen op anderhalve meter, en als de grote restaurants en cafés en de grote kerken natuurlijk. Voor de kleinere gelegenheden betekent dit vooral minder administratieve rompslomp. Niet alleen voor de horecasector, maar ook voor de kleinere kerken, culturele instellingen, sauna's en sport- en verenigingskantines.

Buiten geldt vanaf 1 juli dat voor activiteiten tot een maximum van 250 gasten of deelnemers geen zitplaats, checkgesprek of reservering meer nodig is en dat staan mag. Met uitzondering van de

horecaterrassen, waar iedereen een zitplaats moet hebben. Verder valt hier veel onder, zoals buurtbarbecues op zaterdag langs de lijn bij het amateurvoetbal of een klein buitenconcert. Buiten gelden geen maximale aantallen als er voldoende zitplaatsen zijn, met reservering en een checkgesprek vooraf. Daarmee wordt een groter buitenconcert, festival of sportwedstrijd ook weer denkbaar.

Concreet: in de Kuip of de ArenA mogen mensen weer op anderhalve meter van elkaar zitten.

Bij activiteiten binnen waar standaard doorstroming is, dus waar mensen niet zitten maar rondlopen zoals in winkels, musea en bibliotheken, worden de maximum aantallen al niet meer. Die plekken zijn nu ingericht op anderhalve meter, waar ook op wordt gehandhaafd. Dat blijft zo. Buiten gold die anderhalve meter zonder maximum al voor de pretparken en de dierentuinen, waar mensen ook rondlopen. Vanaf 1 juli geldt hetzelfde voor braderieën, kermissen en vergelijkbare activiteiten die in principe dus weer georganiseerd kunnen worden. Want voor alle duidelijkheid: evenementen kunnen per 1 juli dus weer, maar het blijft uiteraard aan het lokaal bestuur te bepalen of organisatoren hun activiteit voldoende op anderhalve meter in kunnen richten en of er nog andere specifieke voorwaarden zijn waaraan moet worden voldaan. Dat kost tijd, dus het evenementenseizoen start niet meteen op 1 juli voluit. Een vergunningaanvraag voor een groter evenement kost in de praktijk al snel een week of zes, dus voor de tweede helft van augustus zullen die waarschijnlijk niet plaatsvinden. Een harde randvoorwaarde binnen én buiten is steeds dat de sanitaire, hygiënische en logistieke omstandigheden op orde zijn. Waar veel mensen samenkomen, moet de ruimte zijn ingericht op anderhalve meter en voldoende hygiëne.

Voor een paar groepen en sectoren hadden we natuurlijk al een uitzondering gemaakt op de anderhalve meter, omdat het niet haalbaar of niet nodig is. Dat geldt, zoals u weet, voor kinderen op de basisscholen en in de kinderopvang. We trekken dat nu door naar leerlingen in het voortgezet onderwijs. Dat betekent dat middelbare scholen weer gewoon les kunnen geven en dat alle leerlingen onderling geen anderhalve meter afstand hoeven te houden, maar wel tot de docenten en de docenten onderling natuurlijk ook. Het betekent verder, logischerwijs, dat we de anderhalve meter voor de groep tot 18 jaar ook op andere plaatsen loslaten, zoals dat op sportvelden al eerder was gebeurd. En verder kunnen ook de mbo's, hogescholen en universiteiten weer live onderwijs gaan organiseren, maar daar geldt de anderhalve meter afstand nog wel. Voor de goede orde: ook deze versoepelingen gaan in per 1 juli, maar het is natuurlijk logisch dat het onderwijs pas na de zomervakantie volledig opengaat.

Een andere uitzondering gold in het openbaar vervoer, waar vanaf 1 juni een mondkapje verplicht is als second best optie, oplossing na de anderhalve meter. Dat blijft zo. Naarmate het land verder van het slot gaat, zal het natuurlijk drukker worden in het openbaar vervoer. Per 1 juli komen alle zitplaatsen weer beschikbaar en het advies om het openbaar vervoer alleen te gebruiken voor noodzakelijke reizen vervalt. Wel geldt: vermijd drukte, reis dus niet onnodig in de spits en probeer in de trein, bus, tram of metro elkaar de ruimte te geven. Vanaf 1 juli zijn ook in taxi's, personenbusjes en touringcars alle zitplaatsen weer beschikbaar, met reservering en een checkgesprek vooraf en uiteraard ook met een mondkapje. Ook in je eigen auto mag je vanaf 1 juli weer meer mensen meenemen met wie je niet in één huis woont. Maar het advies is wel: draag een mondkapje en check of je passagier klachten heeft.

Op horecaterrassen hoeft per 1 juli tussen de tafels geen anderhalve meter afstand te worden aangehouden als er zogeheten kuchschermen worden geplaatst. En dat is, zo vlak voor de

zomervakantie, natuurlijk goed nieuws voor de sector en voor terrasliefhebbers als ikzelf. Een laatste bestaande uitzondering waren de contactberoepen en andere activiteiten waar kortstondig contact onvermijdelijk is. De kappers en masseurs waren al open, de sekswerkers mogen vanaf 1 juli ook weer aan het werk. Per 1 juli mogen alle sporten weer gewoon beginnen, zowel binnen als buiten, ook de contactsporten, voor jong en oud, recreatief en in wedstrijdverband. Buiten de wedstrijd geldt gewoon de anderhalve meter. Het is goed expliciet te zeggen dat vanaf dus ook de sportscholen weer open kunnen, op anderhalve meter uiteraard en met inachtneming van een paar aanvullende adviezen van het RIVM.

Helaas zijn er nog enkele uitzonderingen die voorlopig aan de verbodskant blijven staan. De discotheken en nachtclubs blijven voorlopig gesloten. Daarvoor komt er op 1 september een nieuw weegmoment. En we moeten ook nog een uitzondering maken voor hard meezingen, schreeuwen of spreekkoren aanheffen. Zangkoren mogen onder voorwaarden repeteren en optreden.

En daarmee kom ik op mijn laatste punt. Want onze eerdere routekaart is hiermee voor het allergrootste deel ingevuld, twee maanden voordat we oorspronkelijk dachten dat te kunnen doen. Die controlefase, die voorzien was vanaf 1 september, begint dus op 1 juli. Maar de komende tijd blijven we natuurlijk in gesprek met de branches. En vooral: we blijven heel goed opletten hoe het virus zich gedraagt. Zo houden we de vinger aan de pols. Maar eerst gaan we dus met meer vrijheid de zomer in dan verwacht, maar ook met de wetenschap dat het virus niet weg is. En ik hoop dat iedereen van die vrijheid gaat genieten, maar zich verantwoordelijk blijft gedragen. Want alleen dan, op anderhalve meter afstand, houden we corona samen onder controle.

DE JONGE

De grote vrijheid waarmee we de zomer ingaan, die gaat gepaard met een grote verantwoordelijkheid om het virus onder controle te houden. Van ieder van ons. Want wij kunnen wel klaar zijn met dat virus, maar dat virus is nog niet klaar met ons. Vlakbij maar ook verder weg, van Duitsland tot China, zien we hoe het virus plotseling weer de kop op kan steken. En daarom moeten we met wat we de laatste maanden hebben geleerd, met de ervaringen die we hebben opgedaan, alles op alles zetten om die tweede golf te voorkomen en er tegelijkertijd op voorbereid zijn.

Vergelijk het met onze eeuwenlange strijd tegen het water. Die heeft ons de reputatie gegeven de voeten droog te kunnen houden. En dat deden we door dijken te bouwen. En vandaag zijn wij samen die dijk die de tweede golf buiten de deur kan houden. Door bij klachten thuis te blijven en ons te laten testen, en door ons door ons echt aan die anderhalve meter afstand en de andere basisregels te houden.

Want we zijn pas echt beschermd als er een vaccin is. Dat is de realiteit. Nederland heeft samen met Duitsland, Frankrijk en Italië het voortouw genomen om een toegankelijk en betaalbaar vaccin te ontwikkelen. We zien nu dat andere landen zich bij dit initiatief aansluiten en we trekken verder samen op in Europa. Zo kunnen we hopelijk nog sneller nog meer bereiken.

Voorkomen is natuurlijk beter dan genezen, maar zolang we de ziekte niet helemaal kunnen voorkomen, ondersteunen we als kabinet ook de zoektocht naar een behandeling. Bijvoorbeeld Bloedbank Sanquin, die antistoffen verzamelt uit het bloed van mensen die corona hebben gehad. Mogelijk kan daarmee een medicijn worden gemaakt. Zo zijn er meer. We maken bij hoopvolle vooruitzichten innovatieve behandelingen sneller mogelijk.

Maar het liefst houden we die tweede golf natuurlijk buiten de deur. En dat begint met te weten hoe het virus zich nu verspreidt. Het coronadashboard dat ons daar inzicht in geeft, wordt steeds verder uitgebreid. Zo wordt nu ook in het rioolwater gemeten hoe sterk het virus aanwezig is. En dat moet ons – samen met de andere graadmeters in het coronadashboard - de komende tijd zowel nationaal als ook regionaal steeds sneller een steeds scherper en completer beeld geven. Zodat we weten óf we, en wáár we moeten ingrijpen. Op coronadashboard.rijksoverheid.nl is het voor iedereen nauwkeurig te volgen.

En waar het virus de kop opsteekt, moeten we het ook de kop weer indrukken. En daarom blijven we volop inzetten op testen en traceren. En ik wil nogmaals benadrukken hoe ongelooflijk belangrijk het is dat iedereen met klachten zich gewoon zo snel mogelijk laat testen. Nog te veel mensen blijven toch gewoon doorlopen als ze verkouden zijn. Maar ook dan: meteen 0800-1202 bellen en door de teststraat bij de GGD.

Als je besmet bent, dan gaat de GGD na of je ook anderen besmet kunt hebben. En dit bron- en contactonderzoek helpt: ongeveer 1 op de 10 mensen die via dit onderzoek in beeld, blijkt zelf ook daadwerkelijk besmet te zijn. Nu testen we ook deze mensen pas als ze klachten hebben. Maar dat nog sneller in beeld krijgen, dat kan winst opleveren. GGD en RIVM onderzoeken of het nuttig is om altijd en ook zonder klachten te testen als mensen in nauw contact zijn geweest met iemand die besmet is. Dat zou de quarantaine kunnen bekorten bij een negatieve uitslag en bij een positieve uitslag hebben we een besmetting eerder in beeld. En dat is winst.

En mocht ondanks alles, die tweede golf er toch komen, dan hebben we er klaar voor te zijn. Daarom hebben we een flinke voorraad mondmaskers en andere persoonlijke beschermingsmiddelen in de pakhuizen van het landelijk consortium hulpmiddelen aangelegd. Daarom komt het Landelijk Netwerk Acute Zorg in samenspraak met verpleegkundigen en artsen komende week met een plan om de capaciteit op de intensive care afdelingen flexibel te verhogen van de huidige 1150 bedden tot zo'n 1700 bedden. En de app die het bron- en contactonderzoek aanvult, is inmiddels bijna af. De komende weken wordt die getest, zodat we half juli een besluit kunnen nemen over hoe we tot invoering kunnen overgaan. We willen op alle punten die van belang zijn leren hoe we een tweede golf ook op kunnen vangen. Liefst willen we die voorkomen, maar als die komt moeten we hem aankunnen. En dat doen we door ons te laten adviseren door onafhankelijk deskundigen.

We doen dit allemaal – u weet het – om ervoor te zorgen dat de zorg het aankan en om onze kwetsbaarste mensen zo goed mogelijk te beschermen. Veel mensen hebben het de afgelopen tijd heel zwaar gehad – in instellingen voor gehandicaptenzorg, thuis, elders – het was geen gemakkelijke tijd. Maar als het virus ergens ongenadig hard heeft toegeslagen, dan is het wel in de verpleeghuizen. Werk dat verpleeghuizen hebben verzet is echt indrukwekkend. Bewoners en medewerkers hebben de afgelopen tijd zo ontzettend veel meegemaakt en het is begrijpelijk dat de instellingen de schrik nog in de benen hebben. Maar nu het aantal besmettingen fors lager ligt, hoeft bezoek niet meer beperkt te worden als de locatie vrij is van besmetting. Dan kunnen bewoners ook weer gewoon naar buiten. Net als iedereen kunnen zij dan weer samen zijn met hun naasten. En uiteraard moet het in goed overleg binnen de verpleeghuizen en moet het ook binnen de huizen praktisch uitvoerbaar zijn. Maar dit is het moment voor alle verpleeghuizen om de ruimte te benutten die er is. Om elkaar weer te ontmoeten.

Beste mensen, we vertellen onszelf in Nederland vaak dat we zo'n nuchter landje zijn. Door onze eeuwenlange strijd met het water weten we dat we niet alle onheil buiten de deur kunnen houden. We hebben het virus hier nu redelijk onder controle, maar wereldwijd is het aantal nieuwe besmettingen

op dit moment hoger dan ooit. De enige manier om die tweede golf te voorkomen, is door ons gezond verstand te gebruiken en ons verantwoordelijk te voelen voor de bescherming van elkaar. De dijk, dat zijn we samen. En als we ons dat blijven realiseren, dan wordt het vast een mooie zomer. Dank u wel.

Persconferentie 22 juli

GRAPPERHAUS

Dames en heren, het coronavirus is nog steeds onder ons. Het aantal besmettingen neemt toe. En we zien dit op diverse plekken in het land. Ook in de vier grote steden; Amsterdam, Rotterdam, Den Haag en Utrecht. En de rode draad in deze vastgestelde besmettingen is telkens grote groepen mensen bij elkaar zonder anderhalve meter afstand te houden. En laat ik daar duidelijk over zijn: dit is geen goede ontwikkeling. De stijging van het aantal coronabesmettingen is een waarschuwing. Het is een stroomstoot die ons alert moet houden. Het is op dit moment geen reden tot strengere maatregelen, maar dit is wel een overduidelijk teken dat we ons allemaal beter aan de basisregels moeten houden. En ik herhaal ze: Houd anderhalve meter afstand. Blijf thuis bij klachten; zoals bij verkoudheid, hoesten of verhoging en laat u testen. Vermijd drukte. Werk zoveel mogelijk thuis. En was uw handen helemaal stuk.

Op 1 juli konden we als kabinet de maatregelen versoepelen. Omdat we in Nederland met zijn allen ons stinkende best hebben gedaan om het coronavirus onder controle te krijgen. En die versoepeling was de verdienste van 17 miljoen Nederlanders, omdat we allemaal onze verantwoordelijkheid namen. Omdat we ons allemaal aan de basisregels hielden. En dat moeten we blijven doen, ook als u denkt dat u niet veel kans loopt om ziek te worden. Doe het dan voor een ander, voor de kwetsbaren. En wie weet toch voor uzelf.

Nu het aantal besmettingen weer stijgt moeten we extra waakzaam zijn en onze verantwoordelijkheid blijven nemen. Zojuist hebben de lokale GGD's nog eens de oproep gedaan; houd je aan de maatregelen en laat je testen. Zorg dat je gedrag niet verslapt. Ook niet als u deze zomer gezellig op een strand zit, met uw kinderen een pretpark bezoekt of een goed glas wijn bestelt op een terras. U wilt dat toch blijven doen? Houd u dan aan de regels.

We houden als kabinet uiteraard vinger aan de pols. Daar heb ik ook vanmiddag uitgebreid over gesproken met de voorzitter van het Veiligheidsberaad burgemeester Bruls. Als we met z'n allen onverhoopt toch weer de drukte opzoeken, niet die anderhalve meter houden, dan kan het zo maar zijn dat burgemeesters lokaal moeten ingrijpen. En dat te drukke stranden, parken of winkelstraten weer moeten sluiten. Dat heeft negatieve gevolgen voor onszelf, voor ons leven. Maar vooral ook voor ondernemers, winkeliers, mensen die in de horeca werken. Laten we het vooral zover niet laten komen en ervoor zorgen dat we, met de basisregels in ons achterhoofd, gewoon kunnen genieten van dat strand, van dat park of van dat terras. En dat kan alleen samen. Want alleen dan houden we het coronavirus onder controle. Dank u wel.

Persconferentie 6 augustus 2020

RUTTE

Goedenavond. We hoopten allemaal op een zorgeloze zomer, maar zo'n zomer is het helaas niet aan het worden. En dan denk ik vandaag natuurlijk aan corona, maar ook aan die afschuwelijke explosie in Beirut. Een vreselijke ramp die Libanon in het hart heeft getroffen. We leven mee met de slachtoffers, waarbij we ook denken aan de Nederlanders die gewond zijn geraakt. We houden ons op

de hoogte van de situatie daar en we doen wat we kunnen om te helpen. We wensen het Nederlandse team dat ter plaatse is om mee te zoeken in de puinhopen, heel veel succes en sterkte.

En dan corona. Het virus is bezig aan een gevaarlijke opmars. De cijfers liegen er niet om. Het aantal besmettingen neemt al een paar weken achter elkaar toe. En we dreigen de winst te verspelen die we met elkaar in de afgelopen maanden hebben geboekt. Onze boodschap vandaag is dan ook simpel: een tweede lockdown willen we niet en die hoeft er ook niet te komen. Maar dat gaat niet vanzelf.

Ik zal zometeen eerst ingaan op de recente cijfers en wat die ons vertellen. Vervolgens zal ik stilstaan bij de maatregelen die lokaal en regionaal worden genomen. En aan het einde van mijn deel zal ik bekendmaken welke landelijke maatregelen we daarbovenop moeten nemen. Hugo de Jonge zal daarna meer vertellen over de quarantainemaatregelen voor mensen die terugkomen uit een gebied met een oranje of rood reisadvies, de stand van zaken rondom onder meer asymptomatisch testen en de vooruitzichten op een vaccin.

We hebben het virus tussen maart en juni onder controle gekregen vooral door ons aan een aantal basisregels te houden. En heel veel mensen doen dat gelukkig nog steeds. Maar wat ons zorgen baart: steeds meer mensen doen dat ook niet. En dat zien we simpelweg terug in de recente uitbraken. Die basisregels blijven essentieel. We houden anderhalve meter afstand. We blijven thuis bij klachten zoals verkoudheid, hoesten en verhoging van temperatuur, en vooral: we laten ons dan ook testen. We wassen onze handen stuk. We werken zoveel mogelijk thuis. We vermijden drukte. Dat geldt in algemene zin maar heel specifiek voor, maar ook heel specifiek voor de stad Amsterdam. Zeg ik tegen toeristen uit binnen en buitenland hier vanavond mede name de burgemeester: vermijd drukke plekken in Amsterdam. Zorgwekkend in Nederland is dat de anderhalvemeterregel steeds minder goed wordt nageleefd, dat meer mensen niet thuis blijven als zij klachten hebben en dat minder mensen zich laten testen.

En we zien dat nu ook terug in de besmettingscijfers. Belangrijk te beseffen is dat een groot deel van de besmettingen thuis gebeurt, bijvoorbeeld bij verjaardagen of etentjes met vrienden. Het coronavirus komt als ongenode gast mee achter de voordeur. Denk dus niet: ik kan gerust schouder aan schouder op de bank zitten met ooms, tantes, neefjes en nichtjes, vrienden en burens. Nee, want juist dan slaat het virus toe en voor je het weet raken jij en je geliefden besmet. Helaas hebben we daar al ernstige voorbeelden van gezien van grote families waar veel mensen besmet zijn geraakt. Dus nogmaals: beperk het aantal mensen bij familiebezoek of bij het ontvangen van vrienden, en houd je aan de basisregels. Dat is echt een verantwoordelijkheid die we allemaal zelf moeten nemen, ook thuis.

En buitenhuis geldt dat natuurlijk ook. Op de werkvloer, op straat en in horecagelegenheden, bij feesten, borrels en etentjes. We zien in de cijfers dat er meer en meer besmettingen ontstaan omdat er teveel mensen te dicht op elkaar zitten. En dat geldt vooral voor jongeren. Tegen hen wil ik vanavond zeggen: als te veel van jullie de regels aan hun laars lappen, dan zitten we binnenkort allemaal weer binnen en ben je een gevaar voor je ouders, opa's en oma's en iedereen om je heen met een kwetsbare gezondheid. En je kunt er ook zelf goed ziek van worden. Corona is niet voorbij, het is geen grap en het is oerstom om net te doen alsof dat wel zo is. Dus hou je aan de regels, blijf thuis bij klachten en werk wel gewoon mee aan het bron- en contactonderzoek. Je bent niet alleen verantwoordelijk voor jezelf, maar ook voor anderen. Ik doe heel speciaal een oproep aan alle jongeren die van zichzelf weten dat ze zich de afgelopen tijd niet aan de basisregels hebben gehouden: kom niet in de buurt van mensen met een kwetsbare gezondheid. Kom niet in de buurt van ouderen. Dat risico mag je niet nemen.

Juist door ons heel gedisciplineerd aan de basisregels te houden, maanden achter elkaar, is de druk op de intensive care en de overige zorg verminderd en hebben we ruimte gekregen voor de versoepelingen waar we deze zomer allemaal van kunnen genieten. Laten we er in vredesnaam voor zorgen dat we die tweede lockdown met elkaar voorkomen. En dat lukt alleen samen. Jong en oud. Gezond en kwetsbaar. Stad en dorp. Samen. Ik kan het niet vaak genoeg zeggen.

Op dit moment is het kritieke punt nog niet bereikt. We hebben gelukkig nog een redelijk scherp beeld van de brandhaarden. Daarover zal Hugo de Jonge zo nader meer zeggen. Maar de basis is dat we lokaal en regionaal maatregelen treffen gericht op de situatie ter plekke. En waar nodig schalen we op naar maatregelen met een landelijk karakter. In deze aanpak hebben burgemeesters en voorzitters van Veiligheidsregio's een cruciale rol. En een grote verantwoordelijkheid, waarvoor ze voldoende middelen in handen moeten hebben om die waar te kunnen maken. Middelen die ze daarvoor nu al hebben zijn bijvoorbeeld het experimenteren met een mondkapjesplicht als gedragsmaatregel op risicovolle plekken. Maar ook het afsluiten van parkeergelegenheden bij stranden of stadscentra, het invoeren van eenrichtingsverkeer in volle winkelstraten. Het intensiveren van handhaving waar dat nodig is, of het niet of beperkt toelaten van publiek tot amateursportwedstrijden. Ook kunnen burgemeesters de openingstijden van nachtwinkels en horeca inperken tot 12 uur middernacht. En voor het betaald voetbal geldt dat burgemeesters en voorzitters van veiligheidsregio's de aanwezigheid van supporters kunnen beperken of verbieden. Deze twee laatste maatregelen, namelijk het inperken van de openingstijden van nachtwinkels en horeca, en het beperken of verbieden van de aanwezigheid van supporters in het betaald voetbal, kunnen we - als de cijfers daar aanleiding toe geven - in de komende periode oprekken naar landelijk niveau – zodat ze eventueel als de cijfers daar aanleiding toe geven voor heel Nederland gelden.

In Rotterdam hebben we deze week helaas al hartstochtelijk zingende Feyenoordsupporters gezien bij de eerste training, geheel tegen de coronaregels in. Als kabinet kunnen we ons voorstellen dat, met de oplopende besmettingscijfers in Rotterdam, de burgemeester zal besluiten om de aanwezigheid van supporters inderdaad drastisch te beperken of helemaal te verbieden. Dus zoveel mogelijk lokaal en regionaal maatwerk. En veel ruimte voor lokale bestuurders om in te grijpen. Zo moet het zijn in de controlefase waarin we nu zitten.

Gezien het stijgend aantal besmettingen heeft het kabinet nu besloten op twee punten aanvullende maatregelen te nemen die voor hele het land gelden. Ten eerste trekken we de teugels aan voor de introductieweken van aankomende studenten. Universiteiten, hogescholen en instellingen voor middelbaar beroepsonderwijs organiseren hun introductieactiviteiten zo veel mogelijk online. Fysieke activiteiten kunnen alleen in kleine groepen plaatsvinden, op anderhalve meter, en moeten informatief van aard zijn, bijvoorbeeld over de opzet van het eerste studiejaar. Voor algemene studentenverenigingen geldt dat activiteiten voor werving en introductie in het geheel niet in fysieke vorm kunnen plaatsvinden. Dus geen ontgroening. Voor studentensportverenigingen en studieverenigingen zijn fysieke introductie-activiteiten slechts toegestaan voor zover gericht op sport en studie, en onder strikte voorwaarden:

zonder alcohol,
in kleine groepen, op anderhalve meter en
met een eindtijd van 22 uur 's avonds.

Bovendien moet de leiding van de betrokken instelling en de voorzitter van de Veiligheidsregio hebben ingestemd met de activiteiten.

Ten tweede zien we dat in de horeca de naleving van de basisregels verslapt, met alle consequenties van dien. Dat moet strakker. Daarom draaien we een eerdere versoepeling terug voor horecagelegenheden: mensen kunnen nog steeds uit eten en nog steeds naar het terras. Maar binnen en buiten geldt: zitten op een plek, reserveren – dat kan vooraf of aan de deur -, en een checkgesprek om te vragen of er sprake is van gezondheidsklachten. Nieuw is dat gasten aan de voorkant wordt gevraagd hun naam en contactgegevens te noteren, zodat we mensen snel op kunnen sporen als dat nodig is in het bron-en contactonderzoek. Nieuw is ook, voor horeca en andere recreatieve instellingen zoals musea en pretparken, dat zo'n locatie dichtgaat voor maximaal 14 dagen als de GGD vaststelt dat daar meerdere besmettingen hebben plaatsgevonden. Tot zover de aanvullende landelijke maatregelen. En dan geef ik nu graag het woord aan Hugo de Jonge.

Minister De Jonge

Beste mensen. De vrijheden die we onszelf deze zomer hebben kunnen veroorloven, gingen gepaard met een grote verantwoordelijkheid. Want ook al hadden we het virus eind juni onder de duim, de verantwoordelijkheid om ons aan de basisregels te houden die bleef. Omdat we onze kwetsbaarste mensen – mensen met een beperking, mensen met een chronische ziekte, ouderen - tegen corona hebben te beschermen én de mensen in de zorg de ruimte willen geven om op adem te komen. Steeds als we verslappen – en dat gebeurt echt te vaak – slaat het virus zijn slag.

We zitten inmiddels in de controlefase. We kunnen iedereen met klachten testen en de contacten van besmette mensen nagaan. We weten – anders dan in maart - waar het virus zit, en hoe snel het toeneemt. En dat ging de afgelopen weken steeds sneller, afgelopen week zelfs maal twee, en vandaag weer 601 nieuwe besmettingen erbij. Met name regio's zoals Rotterdam, Amsterdam, Haaglanden en West-Brabant geven echt reden voor zorg.

Die verspreiding vindt vooral plaats in groepjes en zo ontstaan er brandhaarden van het virus. We kennen nu 259 clusters van minimaal 3 aan elkaar te relateren besmettingen. En die vuurtjes kunnen we dankzij het bron- en contactonderzoek ook weer uittrappen. En ook dat maakt de situatie anders dan in maart, want toen hadden we het zicht op deze clusters niet en lag het aantal besmettelijke mensen op enig moment naar schatting op 270 duizend, terwijl dat nu ruim 16 duizend is. Toen kwamen er per week 600 mensen in het ziekenhuis bij, nu zijn dat er 44. Maar geen misverstand: er is reden tot zorg. En juist omdat we de herinneringen aan maart nog scherp op het netvlies hebben, moeten we ons herpakken. Moeten we de discipline hervinden waarmee we het virus onder controle kregen.

Omdat we lokaal goed zicht hebben op nieuwe besmettingen, nemen we ook daar de maatregelen. Of en waar dat nodig is, zien dat we op het dashboard en aan de analyses van onder meer het bron- en contactonderzoek. Met GGD'en en veiligheidsregio's ontwikkelen we een lokale gereedschapskist waarmee we het virus de kop in kunnen drukken daar waar het de kop opsteekt. Mark Rutte noemde daar net al voorbeelden van, en aan die gereedschapskist blijven we instrumenten toevoegen. Die inzetten, is de snelste, de gerichtste en de effectiefste aanpak. De situatie in Rotterdam vraagt gewoon om een andere aanpak dan die in Renkum. In aanvulling op die regionale instrumenten, blijven ook landelijke maatregelen noodzakelijk om in te kunnen zetten en dat doen we dus ook.

Maar alle maatregelen van de wereld halen niks uit, als we zelf op de vulkaan blijven dansen. De achtergrond van de besmettingen van vandaag, is gewoon het niet naleven van de afspraken. We hebben allemaal de discipline op te brengen om ons aan de basisregels te houden. Al was het maar omdat we weten dat mensen met een beperking, mensen die kwetsbaar zijn, nu zelf hun vrijheden beperken omdat ze zien dat anderen het niet zo nauw nemen met de regels. Al was het maar omdat de mensen in de zorg nog aan het bekomen zijn van dat harde zwoegen van de afgelopen maanden. En al was het maar omdat de medewerkers van de GGD al maanden in crisisstand staan - wat ze graag doen, maar niet als we hen laten dweilen terwijl we zelf met elkaar de kraan open laten staan. En het moet toch haalbaar zijn om anderhalve meter afstand te houden. Om thuis te blijven en je te laten testen als je klachten hebt. En om niet op reis te gaan naar een gebied waarvan je weet dat er een oranje reisadvies voor geldt tenzij het écht noodzakelijk is.

Reizigers uit die risicogebieden, die uit die risicogebieden thuis komen moeten bij terugkomst ook meteen twee weken thuisblijven en zich bij klachten laten testen. En aan de hand van passagiersgegevens gaat het landelijk team van de GGD reizigers nabellen om te checken of ze zich aan die quarantaine houden.

Eind volgende week hopen we een teststraat op Schiphol in te richten, en daarna ook op andere luchthavens. Bij de gate van vluchten uit landen die nu op oranje staan, wordt mensen verzocht om zich op Schiphol te laten testen, ook als ze geen klachten hebben. Omdat bij reizigers het moment van besmetting onbekend is, willen we zeker weten dat ze niet met het virus in de koffer zijn terug gekomen. Zo'n test is een momentopname, een testuitslag kan negatief zijn terwijl je toch besmet bent. Daarom moeten reizigers ook als de test geen corona vindt, wel thuisblijven.

Vanaf 17 augustus begint de proef met de app Coronamelder in Twente en in Drenthe. En op 1 september willen we die landelijk invoeren. En als je volgens de app in aanraking bent geweest met iemand met corona, blijf je thuis. We kijken of het in de praktijk en uitvoering werkt en daarvoor doen we dus praktijktest om de mensen die uit de app naar voren komen al op dag 7 te testen, ook al hebben ze geen klachten. En zo gaan we na of we daarmee de quarantainetijd kan worden bekort. En dit zoeken we ook uit voor de mensen die naar voren komen uit het bron- en contactonderzoek en daarover vragen we het OMT ons te adviseren.

Het is belangrijk om zo min mogelijk tijd te laten zitten tussen de besmetting en de start van het bron- en contactonderzoek en daarom zullen we dat hele proces moeten versnellen. Zo gaat er vanaf 12 augustus een digitale portal live, waarin mensen zelf hun uitslag zelf kunnen zien. En daarnaast moeten we er samen voor zorgen dat mensen zich sneller laten testen. We weten dat veel mensen een paar dagen met klachten blijven lopen voordat ze die test afspraak gaan maken. Ook bij milde klachten: bel 0800-1202.

We zijn uiteindelijk pas beschermd als er een vaccin is en daar wordt hard gewerkt. Nederland heeft in juni met Duitsland, Frankrijk en Italië een eerste afspraak met AstraZeneca gemaakt om een veelbelovend vaccin in te kopen. De Europese Commissie heeft nu de gesprekken afgerond met Sanofi Pasteur en GSK voor de levering van een ander veelbelovend vaccin. Met een tiental kandidaatvaccins wordt op dit moment gesproken en we verwachten de komende weken meerdere afspraken te kunnen maken.

Beste mensen, hoe het virus zich vanaf hier gedraagt, dat is aan ons. Het is eerder gelukt om het virus eronder te krijgen, maar dat heeft onze samenleving veel gekost. Door nu ons gezond verstand te

gebruiken, voorkomen we dat straks een smeulende vuur, weer een grote brand wordt en we met groot materieel moeten uitrukken. En alleen samen houden we het virus eronder. Dank u wel.

Persconferentie 18 augustus 2020

RUTTE

Dank en nogmaals goedenavond. Ik val maar met de deur in huis. Het gaat niet goed met de ontwikkelingen rond het coronavirus in ons land. Sinds de laatste persconferentie nu bijna twee weken geleden zijn de aantallen besmettingen, maar ook ziekenhuisopnamen verder toegenomen. Het reproductiegetal dat zegt hoeveel mensen elke besmette persoon aansteekt, zit nu al weken boven de 1. En dat betekent dat het virus zich gestaag verspreidt. En het is geen hogere wiskunde: als we niet oppassen, zijn we binnen afzienbare tijd terug bij af. Terug bij een overbelaste zorg. Terug bij een land op slot. Terug, daar waar we niet willen zijn. En zoals het Centraal Planbureau deze week constateerde: het economische scenario bij een tweede golf willen we ook niet meemaken. Want dan verliezen nog meer mensen hun baan.

Zoals aangekondigd presenteert Amsterdam later vanavond gerichte maatregelen om de risico's op drukke plekken in de stad terug te dringen. U weet: die regionale aanpak is heel belangrijk in deze fase. Doel is immers om steeds zo gericht mogelijk in te grijpen. Regionaal waar dat kan en landelijk waar dat moet. Het nieuwe advies van het Outbreak Management Team dat we gisteren kregen, geeft ons aanleiding ook landelijk extra stappen te zetten. Of eigenlijk: stappen terug. Hugo de Jonge zal dat advies zo verder toelichten. Ik zal u kort de landelijke aanscherpingen uitserveren waartoe we vandaag helaas moesten besluiten.

Ik zeg helaas, want hoe goed het overgrote deel van de mensen zich aan de basisregels probeert te houden, en hoe ongelooflijk hard de horeca, de theaters, musea, sportscholen en andere instellingen hun best doen om aan alle voorwaarden te voldoen, er zijn ook plekken waar het mis gaat. En wat dat nieuwe advies ons leert, is dat het vooral misgaat in de privésfeer, achter de voordeur en in zaaltjes. Bij familiebijeenkomsten, op verjaardagsfeestjes, buurtborrels en in vriendengroepen. Kortom overall waar mensen elkaar goed kennen en elkaar blijkbaar voldoende vertrouwen om al handenschuddend, knuffelend, en op minder dan anderhalve meter van elkaar in een ruimte rond te lopen. Daar zien we op dit moment de meeste besmettingen. Wat onder elkaar misschien veilig voelt, is dus feitelijk schijnveiligheid.

De belangrijkste aanscherping is daarom dat we iedereen het zéér, zéér dringende advies geven thuis voorlopig geen feestjes, borrels en andere bijeenkomsten voor grote groepen te organiseren. Ga dan liever naar een horecazaal, waar meer ruimte is, waar je een vaste zitplaats hebt en waar dus die anderhalve meter ook beter te handhaven is. Als je thuis toch mensen ontvangt, dan geldt: beperk het tot maximaal 6 gasten, kinderen tot en met 12 jaar niet meegerekend, vraag of iedereen klachtenvrij is, en natuurlijk op anderhalve meter. En let op: 6 is dus het maximum. Daarvoor moet je op anderhalve meter al een flinke woonkamer hebben. En ik begrijp: een verjaardag of etentje wordt er zo niet leuker op. Maar het moet echt even. Dit is geen tijd om lieverkoekjes te bakken.

In het verlengde hiervan: als je dan je verjaardag, jubileum of bruiloft in een gehuurde zaal viert, dan kan dat op anderhalve meter, met registratie en een checkgesprek. En wat ook blijft gelden: de gasten moeten wel een vaste zitplaats hebben en geen fysiek contact. Dus niet van plek wisselen tussen de gangen. Geen polonaises. En feliciteren op afstand. En ik zeg weer: dat is niet leuk maar het moet gewoon. Dit is dus een verplichting die we nogmaals onderstrepen en we vragen

zaalverhuurders en horecaondernemers daar scherp op te letten, voor zover ze dat niet al doen. Ook in de handhaving zal daar extra aandacht voor komen.

Mijn volgende punt is een kwestie van logisch nadenken en gezond verstand. Van alle maatregelen die we vanaf het begin hebben genomen, is het advies zoveel mogelijk thuis te werken een van de meest effectieve. Daar zat geen einddatum aan vast, maar links en rechts circuleert wel 1 september als datum voor een mogelijke versoepeling. Laat ik daar duidelijk over zijn: de cijfers geven daar geen aanleiding toe, dus het advies blijft: werk zoveel mogelijk thuis, ook na 1 september.

Als laatste onderstreep ik nog een punt. Op basis van advisering van het Outbreak Management Team gaan de scholen weer open. En op die scholen is en wordt met man en macht gewerkt aan een veilige omgeving. Dat is een compliment voor het hele onderwijs, maar het is ook een verantwoordelijkheid van ons allemaal om te zorgen dat de scholen veilig blijven. Dat betekent: kinderen blijven thuis als ze klachten hebben. En kinderen blijven ook thuis als iemand in het gezin positief test op corona. Geen uitzonderingen.

Mijn boodschap vanavond komt hierop neer: we hebben tussen maart en juni laten zien dat we het virus er onder kunnen krijgen. Met elkaar. En nu moeten we laten zien dat we het virus onder controle kunnen houden. Met elkaar. Dat is de enige manier.

En daarmee geef ik het woord aan Hugo de Jonge.

Statement minister De Jonge

Beste mensen, om dan ook maar meteen met de deur in huis te vallen: we nemen deze maatregelen omdat we weten dat de mensen in de zorg nog aan het bijkomen zijn van hun harde werk in het voorjaar. Omdat we ons niet kunnen veroorloven dat er bijvoorbeeld opnieuw kankeroperaties uitgesteld moeten worden. En omdat iedereen die besmet raakt, behoorlijk ziek kan worden – of erger. Mensen zijn soms na maanden nog niet de oude. En dat geldt niet alleen voor mensen met een kwetsbare gezondheid, we zien ook twintigers, dertigers en veertigers terug in de ziekenhuizen. We hebben niet de luxe om op basis van de cijfers van vandaag te zeggen: ‘het valt nog mee’. Nee, het valt niet mee. Van het voorjaar hebben we geleerd dat de cijfers van vandaag een voorbode kunnen zijn van een hoop verdriet morgen. Alleen al daarom hebben we ons aan de regels te houden. Voor onszelf, om anderen te beschermen, en omdat we een nieuwe lockdown willen voorkomen.

En inmiddels zien we op het coronadashboard dat in de ene regio veel meer besmettingen zijn dan in de andere, maar in alle regio's loopt het op, bij alle leeftijdsgroepen loopt het op. Afgelopen week testten weer zo'n 4000 mensen positief. Het RIVM schat nu in, rekent, een inschatting natuurlijk, maar toch, schat nu in dat er zo'n 50.000 mensen besmettelijk zijn. 50.000 mensen. Het virus is alles behalve klaar met ons, met niemand van ons. Het aantal besmettingen moet dalen. En daarvoor nemen we landelijke maatregelen en regionale maatregelen.

Het OMT heeft voor ons geanalyseerd waar en hoe mensen besmet raken. En Mark Rutte zei het al, dat is vooral op feestjes, thuis, op het werk, en in groepen van familie, vrienden en bekenden. En het OMT weet dat omdat de GGD alle contacten van iemand die besmet is, na belt en vraagt twee weken thuis te blijven. En dat thuisblijven, die quarantaine, die is zo belangrijk want dat stopt nieuwe besmettingen. Dat nabellen, het bron- en contactonderzoek, werkt heel goed als het aantal contacten van iemand die besmet blijkt, beperkt is. Als de GGD vijf of zes mensen na moet bellen, dan kun je een besmettingshaard in de kiem smoren. Maar als de vijftig of zestig mensen met wie je op een

feestje stond, moeten worden gebeld – en dat zijn de cijfers die we nu soms terug horen – dan is dat onderzoek van de GGD minder effectief. Dan kunnen we nog zoveel mensen aan het bellen zetten, maar dan ben je alsnog een paar dagen verder. Dagen waarin nieuwe besmettingen hebben kunnen gebeuren – en als het even tegenzit weer op een feestje met vijftig man.

En als je gebeld bent omdat je in nauw contact bent geweest met iemand die corona heeft, dan is het advies: in quarantaine, thuisblijven en als je klachten mocht ontwikkelen je snel laten testen. Maar we merken dat dat niet altijd gebeurt. Mensen gaan dan toch aan het werk. Toch met vrienden naar de kroeg. Toch naar die trouwerij. En als stok achter de deur – als uiterste maatregel - onderzoeken we nu of we in zo'n geval quarantaine kunnen verplichten. De huidige wet maakt dat al mogelijk en met de burgemeesters, de veiligheidsregio's, de GG en het OM werken we uit hoe die verplichting dan ook opgelegd kan worden.

Het OMT heeft deze zomer ook gekeken of die quarantaine misschien korter kan. Wellicht wordt dat thuisblijven dan ook iets beter te overzien. En het goede nieuws is: we kunnen van 14 dagen terug naar 10. En natuurlijk geldt ook dan: bij klachten meteen laten testen.

Beste mensen, wij hebben samen het virus in de tang te houden, om te voorkomen dat het ons weer in de houdgreep neemt. Maar dat kan de overheid niet alleen, dat kan de burgemeester niet alleen, dat kunnen we alleen samen met 17 miljoen mensen. En als we niet allemaal verantwoordelijk met onze vrijheden omgaan, dan zijn volgende stappen noodzakelijk. Dan mogen we thuis nog minder mensen ontvangen. Dan moeten we de groepen in de horeca weer beperken. En in sommige regio's zijn verregaande maatregelen nu al noodschappelijk. Amsterdam licht vanavond toe, dat zei de premier al, wat daar extra nodig is. Laten wij ons samen aan al die maatregelen houden, want alleen samen kunnen we dat tij keren. Dank u wel.

Persconferentie 1 september 2020

RUTTE

Ja goedenavond. Het is vandaag 1 september. En zoals u ongetwijfeld nog weet: de laatste formele datum op onze routekaart van coronamaatregelen. Dat is de directe aanleiding voor deze persconferentie. Ik zeg maar meteen: we hebben geen groot of onverwacht nieuws vandaag. Toch denken we dat het goed is de stand van zaken met u te bespreken, want er is natuurlijk na de laatste persconferentie van twee weken geleden wel het nodige gebeurd.

We willen vandaag twee vragen met u doornemen. Ten eerste de duiding: waar staan we nu, ongeveer een half jaar na het begin van de uitbraak? Hoe beoordelen we de recente cijfers? Daar zal ik kort iets over zeggen. Ten tweede, wat doen we nu en de komende tijd om die tweede golf voor te blijven en er toch op voorbereid te zijn? Daar zal Hugo de Jonge zo meteen op ingaan.

Maar voordat ik de cijfers induik, wil ik om te beginnen een keer duidelijk gezegd hebben dat uiteraard iedereen vragen mag stellen bij wat we als kabinet doen en daar ook kritiek op mag hebben. Sterker nog: het zou gek zijn als dat niet zou gebeuren. Het is volkomen logisch dat mensen na een half jaar van beperkingen zelf op onderzoek uitgaan. Of dat er mensen zijn die vanuit hun eigen discipline iets vinden over wat virologen en medici ons adviseren en wat wij als kabinet besluiten. Dat brengt ons verder en daar staan we dus open voor. Ik zeg er wel eerlijk bij: we kunnen bij onze beslissingen niet om de cijfers heen en we zullen ook heel precies moeten blijven kijken hoe het virus zich gedraagt. Maar dat wil niet zeggen dat er maar één waarheid is over de beste manier om met de gevolgen van corona om te gaan. Daarom praten we ook buiten het OMT met deskundigen. En daar

zal Hugo de Jonge zo nog meer over zeggen. Ik had vanmiddag op het Catshuis een vierde gesprek met jongeren, dit keer samen met Eric Wiebes en Kajsa Ollongren. Dat helpt ons echt. En dus gaan Hugo de Jonge en ik volgende week een online sessie organiseren om van zoveel mogelijk mensen goede ideeën en kritische vragen te horen.

Die manier van werken past bij wat we steeds hebben gezegd. We werken op basis van voortschrijdend inzicht. Niet met 100% van de kennis, maar wel met steeds meer kennis. We leren per dag, per week, per maand en we stellen het beleid daarop bij. Zo namen we in maart bijvoorbeeld op gezag van de Wereldgezondheidsorganisatie aan dat mensen gemiddeld 2 weken op de IC zouden liggen. Dat bleken er bijna 3 te zijn. Een ander voorbeeld: 14 dagen quarantaine bleek gaandeweg naar 10 dagen te kunnen. Of denk aan de routekaart zelf, die in het voorjaar steeds door ons eigen goede gedrag werd ingehaald, waardoor we voor de zomer ineens grote stappen konden zetten. Of aan twee weken geleden, toen juist bleek dat we weer even op de rem moesten trappen.

We zagen toen de besmettingscijfers nog flink oplopen, vooral in de privésfeer. En dus hebben we gezegd: ontvang nou niet meer dan 6 mensen thuis, registreer je gasten in de horeca en werk ook na 1 september zoveel mogelijk thuis. Nu zien we dat de besmettingscijfers weer stabiel zijn, of zelfs licht dalen. We zitten nu op een plateau van rond de 500 besmettingen per dag en het aantal ziekenhuisopnamen en ic-patiënten is ook stabiel op een niveau dat de zorg aankan. Dat beroemde R-getal dat zegt hoeveel andere mensen iedere besmette persoon aansteekt, zat vandaag voor het eerst sinds een tijdje weer net onder de 1.

Kort gezegd: de cijfers zijn nog altijd hoger dan rond 1 juli, en het blijft nodig om ze verder terug te duwen. Tegelijkertijd is de ontwikkeling nu niet alarmerend. Spannend blijft het zeker, zeker nu we allemaal weer terug zijn van vakantie en school weer begint, sport en andere activiteiten ook weer een aanvang nemen. En zeker als we kijken naar het buitenland, want in sommige landen waar de situatie ook onder controle leek, zijn de cijfers in een paar weken weer ontploft. Dat moet voor ons een waarschuwing zijn en het is tegelijkertijd ook een extra risico, want een virus heeft geen paspoort.

Tegen die achtergrond hebben we vandaag op advies van het outbreak management team helaas moeten besluiten dat de discotheken en clubs voorlopig de deuren gesloten moeten houden. Dat is voor deze branche natuurlijk geen goed nieuws, maar het risico op nieuwe uitbraken is gewoon te groot. Een tweede formeel besluit is dat we het quarantainebeleid voor kinderen van 0 tot 4 gelijk trekken met de groep van 4 tot en met 12 jaar. Concreet: als de jongste kinderen zelf geen bewezen drager zijn van het virus, kunnen ze gewoon naar de kinderopvang.

Wat de stabilisering van de cijfers laat zien, is dat Nederlanders zich nog altijd bewust zijn van de noodzaak om die anderhalve meter en de andere gedragsregels na te leven. Dat lukt misschien niet altijd 100%. We zijn allemaal niet heilig. Maar het blijft voor veruit de meeste mensen de basis en dat is een compliment aan ons allemaal. Tegelijkertijd realiseer ik me heel goed hoe moeilijk het in deze fase is om vol te houden. In maart en april stroomden de ziekenhuizen over en was het crisis in de verpleeghuizen. Iedereen voelde de urgentie op zijn klompen aan. Nu is het virus veel onzichtbaarder, en gaan mensen balen van wat er allemaal niet kan. En dat is heel begrijpelijk.

Maar ik zou het vanavond hier liever omdraaien. Laten we kijken wat er allemaal wel kan, juist doordat we ons aan de regels houden. In Nederland kon het laatste half jaar altijd al meer dan in veel andere landen. Hier hebben we nooit de situatie gehad dat je maximaal een kilometer van huis mocht of dat je een stempel van de burgemeester moest hebben om boodschappen te doen. En we hebben

samen veel bereikt. De scholen zijn weer open, de horeca en de theaters ook. En ook al vraagt dat voorlopig allemaal wat meer organisatie en wat meer planning, het verschil met een half jaar geleden is groot. Als je de hele week hard hebt gewerkt of gestudeerd, kun je in het weekend – met wat extra voorzorgsmaatregelen – gewoon een biertje drinken op een terras, eten met vrienden of naar de bioscoop. Dat moeten we vasthouden met elkaar en dat kunnen we ook. Dat hebben we laten zien.

Maar het blijft voortschrijdend inzicht. Dat betekent: meebewegen met het virus, ruimte geven aan de samenleving en maximaal controle houden. Voor het wat en het hoe, geef ik nu graag het woord aan Hugo de Jonge.

DE JONGE

Beste mensen, we werken met voortschrijdend inzicht en gelukkig hebben we steeds meer inzicht in hoe de verspreiding van dat virus gaat. Een les van de afgelopen maanden, en eigenlijk opnieuw van de afgelopen weken, is dat we in staat zijn om dat virus eronder te krijgen. En eronder te houden. Maar niet vanzelf. Dat vergt alertheid. Dat vergt uithoudingsvermogen en dat vergt saamhorigheid. En dat we het samen moeten doen geldt voor de hele aanpak. Ook voor testen en traceren. Het is goed dat steeds meer mensen zich laten testen. Maar – laat je alleen testen als je klachten hebt. De afgelopen weken werd het veel drukker in de teststraten. Alleen al bij de GGD'en steeg de vraag in twee weken van 100.000 naar meer dan 160.000 testen per week. Ook omdat mensen zónder klachten zich lieten testen. En zo'n enorme toename kunnen de laboratoria nauwelijks bijbenen en daardoor loopt de wachttijd op veel plekken op. Op dit moment is de vraag naar testen gewoon groter dan de laboratoria met hun materialen aankunnen. En dat zal de komende weken nog zo blijven. En daarom herhaal ik: laat je alleen testen als je klachten hebt.

We doen er alles aan om ervoor te zorgen dat deze situatie zo tijdelijk mogelijk is. We breiden de testcapaciteit natuurlijk flink uit. Want zeker nu de R in de maand is en het aantal mensen met verkoudheidsklachten toeneemt is de druk op de testcapaciteit de komende maanden alleen maar groter. De GGD'en staan paraat om, zodra de laboratoriumcapaciteit het weer toelaat, het aantal testlocaties verder op te schroeven. Ook wordt de capaciteit uitgebreid. Zo hebben we een flink aantal extra testmachines ingekocht. We kopen van zoveel mogelijk leveranciers meer materiaal in om lange tijd, grote hoeveelheden tests af te kunnen nemen. En afgelopen weekend hebben we daarnaast twee laboratoria in Duitsland gecontracteerd. En we onderzoeken hoe we met innovatieve methoden, sneller en meer kunnen testen.

Ook het onderzoek dat nagaat wie je allemaal besmet kunt hebben - het bron- en contactonderzoek - moet uitgevoerd kunnen blijven worden, ook als het aantal besmettingen toeneemt. De GGD'en hebben de opleiding van extra mensen versneld, zodat er voldoende mensen ingezet kunnen worden.

Zo zullen we in de uitvoering telkens moeten inspelen op steeds weer veranderende omstandigheden en doen wat nodig is.

Voortschrijdend inzicht is er ook ten aanzien van de verpleeghuizen. Recent onderzoek leert dat symptomen van corona bij bepaalde bewoners niet altijd duidelijk zichtbaar zijn of niet altijd even goed herkend worden. En zo kan het virus ongemerkt snel verspreiden. En daarom gaan we bij een uitbraak in een verpleeghuis, op advies van het OMT, bewoners en medewerkers wekelijks testen totdat de besmetting is teruggedrongen. En daarnaast maken zorgmedewerkers in die situatie, meer preventief gebruik van mondkapjes.

De afgelopen maanden hebben we ruim 100 deskundigen gevraagd om kritisch mee te denken over welke aanpak werkt en wat er beter kan. Zo gericht mogelijk maatregelen nemen is een belangrijke les. Maatregelen moeten het virus zo hard mogelijk raken, en de samenleving en onze economie zo min mogelijk. En dus minder landelijk en meer lokaal. Daar waar het virus de kop opsteekt, moeten we het de kop indrukken. En dus staat op coronadashboard, coronadashboard.rijksoverheid.nl, steeds meer precieze en lokale informatie. Vanaf vandaag staan de cijfers per gemeente erop. En per regio gaan we bepalen wat het besmettingsrisico is. Of we slechts waakzaam moeten zijn, of dat het risico op besmetting zorgelijk, of zelfs ernstig is. En aan de hand daarvan kunnen regio's, dáár die maatregelen nemen die nodig zijn. In de ene situatie kan er de situatie iets anders vragen. In de ene stad kan de situatie iets anders vragen dan in de andere gemeente, en dus zullen er in de ene stad andere maatregelen genomen worden dan in het dorp verderop. Op die manier willen we de verspreiding van het virus afremmen én proberen we tegelijkertijd de samenleving en ondernemers zo min mogelijk met maatregelen te belasten. Want hoe langer het duurt, hoe lastiger het soms is om de maatregelen vol te houden.

En hoelang we het moeten volhouden, zo eerlijk moeten we zijn, dat is niet met zekerheid te zeggen. Uiteindelijk zullen we met elkaar pas beschermd zijn als we een vaccin hebben. En dat vaccin lijkt steeds dichterbij te komen. Met leveranciers van 5 kandidaat-vaccins zijn inmiddels afspraken gemaakt. De eerste testresultaten van die vaccins die zijn bemoedigend. Als alles meezit, hopen we in de eerste maanden van 2021 de eerste vaccins te ontvangen.

We moeten volhouden. Voor onszelf én voor anderen. Voor zorgmedewerkers die we nog even uit de wind willen houden. Voor mensen die ziek kunnen worden van het virus. En die kans lopen we allemaal, maar de één meer dan de ander. Je kunt niet zeggen 'als de ene groep zich even terugtrekt, dan kan de andere groep zijn gang gaan'. We kunnen allemaal ziek worden en we willen allemaal meedoen. Kwetsbare ouderen, mensen met een handicap, mensen met een longziekte, andere mensen met een kwetsbare gezondheid. Juist omdat het virus onderscheid maakt, juist daarom moeten wij dat niet doen. Juist daarom hebben we saamhorigheid nodig. We zullen deze crisis alleen als één samenleving te boven kunnen komen. Dank.

Persconferentie 28 september 2020

RUTTE

Goieavond. Het belangrijkste nieuws dat wij u vanavond voor u hebben, is dit.

Vanaf morgen dinsdag 29 september 6 uur 's avonds gelden landelijk een aantal strengere maatregelen waarvan we voor het weekend nog dachten dat die alleen in een paar grote steden nodig zouden zijn.

En in alle openheid: dat is de laatste dagen een kwestie van voortschrijdend inzicht geweest.

U weet dat we alle veiligheidsregio's op 3 risiconiveaus beoordelen. Eén, waakzaam: dan zijn er eigenlijk geen strengere aanvullende maatregelen nodig. Niveau twee, zorgelijk: dan zijn wel maatregelen nodig om bij te sturen, zoals eerst voor 6 veiligheidsregio's in de Randstad en sinds vrijdag voor 14 in het hele land. En drie, ernstig: dan is hard ingrijpen nodig.

Die laatste situatie zagen we vorige week ontstaan in de Amsterdam, Rotterdam en Den Haag.

Maar terwijl we samen met deze veiligheidsregio's bezig waren om te bepalen wat er nodig was, moesten we constateren dat een flink aantal andere regio's ook die kant op ging.

Kortom het aantal besmettingen loopt zo snel op, dat we dreigen achter het virus aan te gaan lopen, met een landkaart die steeds roder kleurt.

En daarom pakken we nu door met landelijke maatregelen, om weer vóór het virus uit te komen. Hugo de Jonge zal u nu eerst meenemen in het waarom en het doel van deze ingreep en hij zal ook vertellen wat het pad is dat we voor ons zien. Hoe lang gaat dit duren en welke opties hebben we daarna? Ik kom daarna weer bij u terug met de maatregelen.

DE JONGE:

Beste mensen, alles wat we doen, doen we om onze kwetsbaarste mensen te beschermen en om te zorgen dat de zorg het aan blijft kunnen. Dat is wat we deden en dat is wat we blijven doen. En tegelijkertijd willen we de samenleving en de economie zo min mogelijk raken. We willen dat kinderen en jongeren gewoon naar school kunnen. Dat we van een borrel buiten de deur kunnen genieten, kunnen blijven genieten. Dat we kunnen sporten. En in de maatregelen die we nemen, proberen we met al die aspecten rekening te houden.

Er is geen tegenstelling tussen wat nodig is voor de zorg en wat nodig is voor de economie en de samenleving. We steunen onze zorg, de economie en de samenleving het beste als we die tweede golf breken en we het virus er zo snel mogelijk weer onder hebben. Dat hebben we voor een belangrijk deel in eigen hand. In het voorjaar hebben we laten zien dat we met elkaar in staat zijn om het virus onder controle te krijgen.

We doen met z'n allen ons best om de regels na te leven. Horecaondernemers die alles uit de kast halen om de anderhalve meter en de registratieplicht te handhaven. Ouders die op de sportclubs van hun kinderen coronadiensten draaien en zorgen dat mensen de regels naleven. Maar ook gewoon reizigers in de bus of trein, die een mondkapje dragen en niet op een kluitje gaan zitten.

Over het algemeen gebruiken we ons gezonde verstand.

En toch. De treinen worden voller. Op de weg is het weer drukker. En dat zoveel mogelijk thuiswerken, schiet er steeds meer bij in. En soms gaat het echt mis. Feestende mensen thuis, in cafés en in parken, dat zijn echt niet alleen de studenten en jongeren. Mensen met klachten blijven lang niet altijd meer thuis. Soms blijkt dat mensen nadat ze al klachten hebben, of in quarantaine zouden moeten omdat ze in contact zijn geweest met iemand die besmet was, nog heel veel mensen hebben gezien en gesproken. En dat zijn helaas geen uitzonderingen. En dan wordt het dweilen met de kraan open. Dat zien we terug in de cijfers. In de optelsom van wat goed gaat en wat niet goed gaat is het onder de streep gewoon niet goed genoeg. En dat is zuur voor iedereen. Maar het is de realiteit waarmee we te maken hebben. Het virus is al een aantal weken met een gevaarlijke opmars bezig. Vandaag zijn ruim 100 duizend mensen besmettelijk. Om het praktisch te maken: van elke 170 mensen die je tegenkomt, is er dus 1 die je kan aansteken. Een week geleden telden we 1500 nieuwe besmettingen per dag. Nu zijn dat er twee keer zoveel, ongeveer 3000. Over ruim een week, zelfs met de maatregelen die we vandaag aankondigen, verwachten we over ruim een week weer een stijging te zien naar zo'n 5000 besmettingen per dag. En dat is die exponentiële groei waar we het eerder over hadden. Wat vandaag nog niet zo ernstig lijkt, kan in een dikke week enorm gegroeid zijn. Wat vandaag nog niet zo ernstig lijkt, kan binnen een maand de zorg overbelasten. Kijk maar naar het aantal patiënten op de intensive care. Een week geleden waren dat er 85. Nu zijn het er 142.

En zelfs met de maatregelen die we vandaag aankondigen verwachten we dat er half oktober ruim 400 ic-bedden bezet zijn.

Ik geef u heel veel cijfers en ik begrijp dat die abstract zijn. Maar die cijfers betekenen dat mensen met een andere ziekte langer moeten wachten op een behandeling. In Amsterdam, Leiden en een paar andere regio's is dat al zo. En voor iedereen die in het ziekenhuis of het verpleeghuis in de frontlinie stond, voor iedereen die op zorg heeft moeten wachten in het voorjaar, zijn dit geen abstracte getallen. Een overbelaste zorg raakt ons allemaal. Die verdubbeling per twee weken, die past bij het laatst gemeten reproductiegetal R van ongeveer 1,3. Dat getal, dat R -getal, betekent dat elke 100 besmette mensen het virus aan ongeveer 130 anderen doorgeven in vier of vijf dagen. Dat getal betekent dus dat steeds meer mensen ziek worden. En het doel van de maatregelen van vandaag is om ervoor te zorgen dat we de verspreiding van het virus weer terugdringen. Dat we dat reproductiegetal onder de één zien te krijgen. Maar zoals ik al zei: voordat we daar überhaupt zijn, zullen we de cijfers eerst nog flink zien stijgen. Want de mensen die vandaag ziek worden zijn ongeveer een week geleden besmet.

Dit virus is als een mammoettanker. Het kost tijd om bij te sturen en af te remmen. Het effect van wat we vandaag doen, zien we pas over één á twee weken terug. Met de maatregelen die we nu landelijk nemen, waarbij we, willen we de samenleving zoveel mogelijk ontzien en het virus zo hard mogelijk raken. We doen dat door het aantal sociale contacten te beperken, vooral door de groepsgrootte in allerlei situaties kleiner te maken. De maatregelen van vandaag gelden vooralsnog voor drie weken. En voor alle duidelijkheid: we schalen de regionale aanpak dus tijdelijk op naar een landelijke, om het virus voor te blijven en de pas af te kunnen snijden. Daarna volgt een nieuw weegmoment en dat is feitelijk een T-splitsing. Of we slagen erin het aantal besmettingen te laten dalen en dan kunnen we kijken hoe we weer terug kunnen naar de regionale aanpak, met meer maatwerk per regio. Of we slagen daar niet in en dan zijn hardere maatregelen nodig, die ons dichterbij die intelligente lockdown, vergelijkbaar met het voorjaar brengen. Dat is het pad dat we voor ons zien en dat we vandaag inslaan.

De bottom line is: we doen ons best, maar het virus doet het beter. En daarom moeten we nu ingrijpen, om erger te voorkomen. Voor kwetsbare mensen om ons heen, voor de mensen in de ziekenhuizen,

voor de verpleeghuizen, voor onze ondernemers en uiteindelijk voor onszelf. We moeten opnieuw onze vrijheden beperken, zodat we ze niet hoeven in te leveren. We treffen vandaag stevige maatregelen, maar uiteindelijk zijn het niet de maatregelen die dit virus eronder gaan krijgen, wij doen dat. Ons gedrag, dat is wat het verschil gaat maken.

RUTTE:

Ik hoop dat u ons deze uitgebreide aanloop naar de concrete maatregelen vergeeft, maar we vinden het meer dan ooit belangrijk dat iedereen begrijpt waarom we doen wat we doen. En waarom we, ondanks alle energie en inzet van zoveel organisaties, van zoveel ondernemers, van zoveel mensen in het land toch nieuwe stappen moeten zetten die lastig zijn.

Ik begin nog maar een keer met de basisregels. Wat blijft gelden is: houd anderhalve meter afstand, vermijd drukte, blijf thuis bij klachten en laat je testen. Test je positief dan blijven ook de huisgenoten thuis, was je handen stuk, nies en hoest in je elleboog en gebruik papieren zakdoekjes.

Wat we aanscherpen is het oude advies om zoveel mogelijk thuis te werken. Dat wordt: werk thuis, tenzij het echt niet anders kan. Deze maatregel heeft in het voorjaar heel veel effect gehad en we moeten dat nog een keer op dezelfde manier doen. Het is op veel plaatsen gewoon weer te druk geworden op het werk. En dat zien we ook terug in de aantallen clusters van besmettingen.

Tegen werkgevers en hun mensen zeggen we daarom: neem je verantwoordelijkheid en regel dat samen. Dus ook even geen teambuildingsessies en bedrijfsuitjes. En als er in een werksituatie toch een bronbesmetting plaatsvindt, kan zo'n kantoor of werkplek voor 14 dagen worden gesloten.

Tot slot halen we in de basisregels ook het advies weer terug 'beperk je reisbewegingen'. Dus stap niet in de bus of de auto om te gaan winkelen met een vriendengroep. Winkelen is geen uitje, doe het alleen.

Vervolgens gelden vanaf morgen enkele generieke regels om de groeps grootte overal te beperken.

Voor activiteiten buiten geldt dan een maximum van 40 personen. Binnen mogen 30 personen in in één ruimte zijn. Gezelschappen mogen niet groter zijn dan 4 personen, behalve als het om een huishouden gaat. Dat betekent dus niet meer dan 4 vrienden op een terras waar maximaal 40 mensen zitten of in een restaurant waar 30 mensen zitten. En voor bezoek thuis wordt het dringende advies om niet meer dan 3 gasten van 13 jaar of ouder tegelijk te ontvangen, bovenop het eigen huishouden.

Dat aantal was eerder 6 gasten. Er zijn uitzonderingen op de groeps grootte die te maken hebben met juridische overwegingen, maatschappelijk belang of praktische noodzaak. Denk aan het onderwijs, waar nu niets verandert in de geldende regels. Denk bijvoorbeeld ook aan strikt noodzakelijke werkbijeenkomsten, aan kerken en aan demonstraties. En voor zalen met een groot cultureel belang geldt dat voorzitters van de veiligheidsregio's ook een uitzondering maken

Een volgend blok maatregelen heeft betrekking op wat we met een lelijk woord doorstroomlocaties zijn gaan noemen. Dat zijn plaatsen waar mensen, simpel gezegd, niet stilzitten maar bewegen.

Bijvoorbeeld winkels, musea en bibliotheken. Maar ook pretparken, kermissen en dierentuinen.

Daar gelden de maxima van 30 en 40 niet, want dat zou tot bizarre situaties leiden.

30 personen in het Rijksmuseum of 40 in de Efteling is natuurlijk redelijk absurd. Voor alle doorstroomlocaties behalve de detailhandel bepalen de veiligheidsregio's in overleg hoeveel bezoekers maximaal kunnen worden toegelaten binnen de anderhalvemetermaatregel.

De detailhandel moet een verplicht deurbelid gaan voeren om te zorgen dat mensen in de winkel anderhalve meter afstand kunnen houden. Voor Amsterdam, Rotterdam en Den Haag komt daar vanwege de hoge besmettingsgraad nog het advies bij om in de winkel een mondkapje te dragen.

Dat is dus geen verplichting, maar winkeliers mogen klanten weigeren die dat niet willen doen. We vragen daarnaast aan het OMT een advies over een bredere inzet van mondkapjes. Speciaal voor de supermarkten komt er een plicht om twee keer per dag een speciaal winkeluur in te voeren voor kwetsbare groepen. Dat zal niet morgen meteen kunnen en het gaat ook in overleg met de sector, maar het is belangrijk dat ook kwetsbare ouderen en mensen met gezondheidsproblemen in alle rust en veilig boodschappen kunnen doen.

En dan kom ik bij de horeca. Ook in deze sector moeten we helaas de regels aanscherpen. Niet omdat alle horecaondernemers er een potje van maken, verre van dat. In veruit de meeste zaken worden heel goed en nauwkeurig de protocollen gevolgd. Toch zien we het aantal clusters besmettingen in deze sector toenemen. Vaak gaat het dan ook nog meteen om grotere aantallen van 100 of meer mensen. En dan gaat het natuurlijk vaker om cafés dan om restaurants. Vanaf morgen geldt landelijk voor alle horeca: laatste inloop om 9 uur en sluiten om 10 uur. Gemiddeld genomen zal dat voor de restaurants minder ingrijpend zijn, terwijl we zo wel veel late en, laten we ook eerlijk zijn, alcoholische contactmomenten voorkomen. En dat is echt belangrijk in deze fase.

Voor de sportsector geldt een soortgelijke redenering. Er zijn extra maatregelen nodig, niet omdat de sector het slecht doet, maar omdat we in het grote geheel zonder aanscherpingen ook in de sport het virus niet ver genoeg kunnen terugdringen. Dat heeft met de schaal te maken. Sport, - amateursport, professionele sport, spelers en toeschouwers-, dat alles samen leidt tot veel reisbewegingen en veel sociale contacten. De komende drie weken is daarom alle sport zonder publiek, zowel de amateursport als de professionele sport. We kunnen dus blijven sporten, ook in teamverband, maar het moet even zonder aanmoediging vanaf de kant of de tribune. En zonder biertje of chocomel na afloop, want de sportkantines gaan dicht.

Een laatste maatregel is dat we registratie zoals in de horeca vanaf morgen verplicht stellen voor alle contactberoepen. Dat kan dus ook bij de kapper of masseur gewoon met een schriftje bij de voordeur, bij de ingang. We gaan kijken of dit ook op andere plekken een goed idee is, bijvoorbeeld in gemeentehuizen.

Tot zover de landelijke aanscherpingen. Ik kan me voorstellen dat het u nu duizelt en natuurlijk is alle informatie zo meteen overzichtelijk beschikbaar op www.rijksoverheid.nl. Ik kan me ook levendig voorstellen dat het voor veel mensen en vooral voor veel ondernemers een zure appel is om doorheen te bijten, na alles wat er al is gedaan om de regels zo goed mogelijk op te volgen. Tegen hen zeg ik: het gaat in de fase waarin we nu zitten om de optelsom der dingen, om de stapeling der dingen. Er is niet 1 sector of 1 maatregel waarmee we nu vóór het virus uit kunnen komen. We moeten de pijn verdelen. Natuurlijk heeft dit pakket ook negatieve economische gevolgen. Maar het laten oplaaien van het virus heeft uiteindelijk nog grotere gevolgen, ook economisch. En we gaan opnieuw in

gesprek met de organisaties van werkgevers en werknemers om te praten over de economische gevolgen van dit pakket.

Mijn laatste opmerking is toch weer een oproep. Want regels werken alleen als mensen ze naleven. En dat is niet, en zelfs niet in de eerste plaats, een taak van de boa's of politie. Als je een winkel hebt of een café of wat dan ook, dan heb je ook de verantwoordelijkheid om te zorgen dat alle voorwaarden aanwezig zijn voor naleving van de regels. Als je ergens klant ben of gast, dan heb je ook de verantwoordelijkheid om de regels die ter plekke gelden na te leven. Vervolgens is het aan de burgemeester, aan de politie en de boa's om bij niet of onvoldoende naleving in te grijpen en de deuren direct tijdelijk te sluiten als dat moet. En die zullen niet aarzelen dat te doen.

Maar nog beter is het als niet zover komt. Uiteindelijk zijn wij het, wij samen en ieder van ons op zijn eigen plek, die bepalen of we het virus er weer onder krijgen. Dank u wel.

Persconferentie 13 oktober 2020

RUTTE

Goedenavond. Ik denk dat veel mensen de laatste weken dezelfde type ervaring hebben gehad als ikzelf. Hoe het coronavirus plotseling heel dichtbij kan komen en je ineens denkt: hier hebben we het dus over. Verhalen van mensen in de vriendenkring die heel ziek zijn van corona, andere mensen in je omgeving die bang zijn voor het telefoontje dat hun hartoperatie of kankeroperatie moet worden uitgesteld. Gisteren vertelde Ernst Kuipers bij het televisieprogramma De Vooravond dat

de ziekenhuizen eind november driekwart van alle reguliere ziekenhuisopnames moeten afzeggen als de besmettingscijfers in het huidige tempo blijven groeien. Dat betekent dat van elke vier patiënten er dan drie voorlopig niet opgenomen kunnen worden. En dan heb ik het dus ook over mogelijk levensbedreigende ziektes, over hartaandoeningen, nier- en levertransplantaties en kanker. Al die uitgestelde zorg leidt tot enorm veel gezondheidsschade, leidt ook tot enorm veel persoonlijk leed. Die les hebben we dit voorjaar geleerd. En wat we ook hebben gezien, is hoe de mensen met andere klachten dan corona de huisarts gingen mijden, hoe de zorg thuis onder druk is komen te staan en hoe mensen met een kwetsbare gezondheid uit angst soms bijna de deur niet meer uitkwamen. Die eenzaamheid, de psychische druk die veel mensen voelen, de oplopende spanningen in veel gezinnen: ook dat zijn de ontwrichtende gevolgen van corona en die moeten we blijven zien en die moeten we blijven meewegen. Jong en oud zijn hierdoor hard geraakt. Gisteren had ik online een lang en indrukwekkend gesprek met zeven mensen met een beperking of een chronische aandoening. Hun leven totaal veranderd. We willen dit niet nog een keer op dezelfde manier: voor niemand, niet voor onszelf en niet voor de mensen om ons heen.

We komen vandaag met nieuwe en stevige maatregelen. Feitelijk gaan we naar een gedeeltelijke lockdown. Om het virus er weer onder te krijgen, moet het aantal sociale contacten en reisbewegingen drastisch verminderen. Dat is een harde boodschap en de maatregelen gaan ook pijn doen, maar het is de enige manier. Want de feiten liegen niet: we moeten strenger zijn voor onszelf en strenger zijn op ons eigen gedrag. Voor getroffen bedrijven geldt dat het kabinet klaarstaat met de steunpakketten om deze nieuwe klap op te vangen. Dat zullen we proberen om zo veel mogelijk te doen en zo veel mogelijk ook rekening te houden met de situatie in sectoren.

Zo meteen zal Hugo de Jonge nader ingaan op een paar vragen: waarom nu die gedeeltelijke lockdown, welke logica zit erachter? Maar eerst de besluiten van vandaag. We hebben vooral gekeken naar maatregelen die zorgen voor minder sociaal verkeer, zonder dat cruciale maatschappelijke

sectoren in het gedrang komen. Om maar meteen een concreet voorbeeld te geven: voor het onderwijs verandert er vandaag niets. Geen nieuwe beperkingen, daarvoor is het onderwijs te belangrijk. Maar u kunt zich voorstellen dat de keuze ‘waar dan wel nieuwe beperkingen?’ niet zo eenvoudig is. Per sector zijn er altijd argumenten waarom juist die sector uitgezonderd moet worden.

Wat er allemaal gebeurt in die sector om de anderhalve meter aan te houden. Ik begrijp dat en ik doe daar ook helemaal niets aan af. Maar dat is wel ook meteen precies het punt. Het gaat niet om één sector, het gaat niet om één bedrijfstak en het gaat ook niet om één vorm van vrijetijdsbesteding. Het gaat om de vraag aan welke knoppen we tegelijkertijd moeten draaien om het aantal sociale contacten te verminderen. De hamer waarmee we het virus moeten platslaan, moet groot genoeg zijn om dat nu ook echt te bereiken. En dat is een optelsom, dat is geen keuzemenu. De maatregelen die we vandaag afkondigen, gaan in per morgen: woensdag 14 oktober om 22.00 uur ‘s avonds. In alle gevallen blijft uiteraard gelden: hoor je niet tot één huishouden, dan hou je hoe dan ook anderhalve meter afstand. Ik heb een lijst van acht punten en noem de meest ingrijpende als eerste.

De cafés en restaurants gaan weer dicht, dus ook de terrassen en dat geldt ook voor de coffeeshops. Dat is een keiharde dobber, maar we kunnen er niet omheen, hoe hard de horeca ook werkt om aan alle eisen te voldoen. Eten afhalen mag wel, coffeeshops blijven ook open voor afhalen en hotels kunnen openblijven en voor hun eigen gasten eten en drinken serveren. Ja, het is waar dat het aantal clusters van besmettingen in de horeca relatief beperkt is, maar het gaat vaak wel meteen om grote groepen en het gaat ook om heel veel contactmomenten. Een cluster in de horeca kan namelijk uitschieters hebben tot 380 besmette personen en dan gaat het heel snel. Feit is: in je eigen bubbeltje ontstaat geen uitbraak, die ontstaat waar je mensen ziet en tegenkomt. Op je werk, in de supermarkt, in de trein, op een huisfeestje of – inderdaad – in de kroeg. En die besmetting neem je me naar huis en dat is het punt. En we willen natuurlijk voorkomen dat de kroeg zich naar de straat verplaatst. Daarom komt er voor alle winkels en horeca-afhaalpunten die alcohol verkopen een verbod op de verkoop van drank na 20.00 uur ‘s avonds. Daarop aansluitend komt er ook een verbod om na 20.00 uur ‘s avonds in de openbare ruimte alcohol te drinken of bij je te hebben. En voor de volledigheid: het afhaaloket van coffeeshops sluit ook om 20.00 uur ‘s avonds.

Ten tweede de groepsgrootte. Die gaat voor alle binnenruimtes waar mensen zitten naar maximaal 30 personen per zaal. Geen uitzonderingen meer. Concreet: alle theaters en congrescentra mogen per zaal maximaal dertig mensen toelaten. Er zijn grondwettelijke uitzonderingen, bijvoorbeeld voor kerken, demonstraties en democratische organen zoals de Tweede Kamer en we maken ook een uitzondering voor sommige werksituaties. En die uitzonderingen, die staan zo meteen op rijksoverheid.nl. Ik wil daar wel bij zeggen dat niet alles wat formeel mag, ook hoeft. Met andere woorden: ook als een bijeenkomst onder een uitzonderingsregel valt, doen we een beroep op de organisatoren om serieus naar de groepsgrootte te kijken. Voor vriendengroepen en andere gezelschappen die niet samen één huishouden zijn, geldt een maximaal aantal van vier mensen binnen én buiten, op anderhalve meter en kinderen tot 13 jaar uitgezonderd. Dat formuleren we bewust zo strikt en duidelijk omdat we hierop ook extra zullen handhaven: vier is vier, geen discussie. En de gedachte hierachter is heel eenvoudig: in kleinere groepen kunnen minder mensen tegelijk worden besmet. Achter de voordeur geldt nu al een zeer dringend advies van maximaal drie gasten buiten het eigen huishouden. Daar voegen we nu aan toe: en maximaal één groepje per dag, dus niet een verjaardag vieren met elk uur nieuwe gasten, dus geen blokjesverjaardagen meer. Feit is: achter de voordeur wordt een groot deel van de besmettingen doorgegeven.

Dan als derde de sport. Publiek blijft verboden, zowel in de amateursport als de professionele sport en de sportkantines blijven gesloten. Daar bovenop komt nu het volgende. Kinderen en jongeren tot en met 18 jaar kunnen in teamverband blijven sporten, maar de competities worden stilgelegd om het aantal reisbewegingen en sociale contacten te verminderen. Kleedkamers en douches worden gesloten. Boven de 18 blijft individueel sporten mogelijk, ook in de sportschool. Voor sporten boven de 18 in groepsverband geldt een maximum van vier mensen en altijd op anderhalve meter afstand. Concreet: een partijtje tennis kan, als je maar niet gaat dubbelen, want dan is contact onvermijdelijk. Hardlopen met zijn vieren kan dan wel. Topsporters kunnen op Papendal en een paar andere locaties overigens wel blijven trainen en ook het betaald voetbal in de eerste en eredivisie kan op de huidige voet door, dus zonder publiek.

Ten vierde de evenementen. Die worden verboden. En dat is heel breed: van openluchtconcerten en buurtbarbecues tot theaterfestivals en kermissen. Opnieuw: hiermee drukken we het aantal contacten en reisbewegingen.

Ten vijfde de doorstroomlocaties. Ik heb dat lelijke woord al eerder gebruikt, maar dan gaat het over al die plekken waar mensen bij elkaar komen en niet zitten maar lopen. Voor musea, pretparken en dierentuinen verandert er vooralsnog niets ten opzichte van de huidige beperkingen. Ook weekmarkten kunnen doorgaan, uiteraard met inachtneming van de op anderhalve meter. Voor winkels zetten we een streep door de koopavonden en er komt een verplichte sluitingstijd: na 20.00 uur 's avonds, behalve voor de levensmiddelenbranche, die zoals gezegd na 20.00 uur 's avonds geen alcohol mag verkopen. De grotere supermarkten moesten al speciale winkeluren instellen voor mensen met een wat zwakkere gezondheid. En we zien op dit moment dat het simpelweg nog te druk is in de winkels. Daarom gaan we met de detailhandel in gesprek om het deurbeleid en de hygiënemaatregelen aan te scherpen, dus met een maximaal aantal klanten per winkel, op anderhalve meter, en duidelijke afspraken over ontsmetting van winkelwagentjes. En als we ter plekke zien dat het toch niet goed gaat, omdat het bijvoorbeeld te druk wordt, dan kan een winkel per direct worden gesloten.

Ten zesde thuiswerken. Daarover hebben we twee weken geleden al gezegd: werk thuis tenzij het echt niet anders kan en als er op een kantoor of fabriekshal een bronbesmetting plaatsvindt, dan kan die locatie voor twee weken worden gesloten. We zien helaas in de gegevens die we hebben over het openbaar vervoer en het verkeer op de weg dat dit advies veel minder goed wordt opgevolgd dan in het voorjaar. Daarom zijn we met de werkgevers en vakbonden in gesprek om ervoor te zorgen dat deze regel veel strikter wordt nageleefd.

Ten zevende vakanties en speciaal de herfstvakantie. Tegen iedereen die nu nog plannen maakt voor een buitenlandse herfstvakantie wil ik zeggen: ga sowieso nooit naar een land met een oranje of rood reisadvies. En dat zijn inmiddels heel, heel veel landen. Die reisadviezen zijn er niet voor niets: hou je daaraan. Als je in eigen land op vakantie gaat en je bent geen huishouden, dan geldt een groepsgrootte van maximaal vier personen, uitgezonderd kinderen tot 13 jaar. Blijf zo veel mogelijk op je vakantieadres, beperk het aantal uitstapjes. Als je toch de deur uitgaat, vermijd dan drukke momenten en neem een mondkapje mee voor gebruik binnen.

En dat brengt mij op het achtste en laatste punt, de mondkapjes. We willen de slepende discussie daarover voor eens en altijd beslechten. We moeten dat wel juridisch goed regelen en dat gaan we ook zo snel mogelijk doen, maar als dat klaar is, wordt een niet-medisch mondkapje verplicht voor iedereen vanaf 13 jaar die zich verplaatst in een publieke binnenruimte. Dus bijvoorbeeld als je in een

winkel bent, het theater inloopt of een museum bezoekt. En we breiden die mondkapjesplicht uit tot het hele onderwijs vanaf het voortgezet onderwijs. Tussen de lessen of colleges door en als je rondloopt in de bibliotheek of de kantine zijn mondkapjes straks verplicht, ook in het mbo en het hoger onderwijs. En vanaf nu geldt daar in ieder geval al een dringend advies, in afwachting van dat juridisch vastleggen.

Tot slot een dringende oproep. Het is aan ons, het is aan ons allemaal. Wees niet die eigenwijze persoon die de randjes van de regels opzoekt. Wees die realistische Nederlander die opstaat en zijn verantwoordelijkheid neemt als het erop aankomt. En dat is nu. Dank u wel.

DE JONGE

Beste mensen, toen we hier twee weken geleden stonden telden we 3000 nieuwe besmettingen per dag, inmiddels zijn dat er bijna 7400. Twee weken geleden lagen er 690 mensen met corona in het ziekenhuis, nu zijn dat er 1410. Twee weken geleden werd er in 150 verpleeghuizen een besmetting geconstateerd, vandaag ruim twee keer zoveel. En dat is hoe exponentiele groei eruitziet. En als we doen wat we deden, dan krijgen we steeds meer van wat we kregen, dan verdubbelen alle cijfers binnen twee weken nogmaals, ruim. Met alle nare gevolgen van dien, in de eerste plaats voor de mensen die het virus zelf oplopen, die soms weken, maanden uit de running zijn of erger. Voor mensen die zitten te wachten op een operatie, voor de mensen in de zorg, in de ziekenhuizen, in de verpleeghuizen, bij de GGD's, mensen die al maandenlang in crisisstand staan. We kunnen hen niet vragen om voor ons te blijven dweilen, als we zelf de kraan open laten staan.

We merken allemaal de gevolgen van dit virus. We merken het in heel Nederland: onze samenleving, onze economie, onze vrijheid. Er staat de komende weken veel op het spel, het aantal mensen dat besmet is, het aantal mensen dat besmettelijk is moet dalen. En dat betekent dat we met minder mensen tegelijkertijd samenkomen, dat we minder met anderen afspreken en dat we minder op pad gaan en meer thuisblijven: minder bijeenkomsten, minder bewegingen, minder contacten. Daar zijn alle maatregelen op gericht, dat is het doel van deze gedeeltelijke lockdown: het aantal besmettingen moet omlaag. Dat is de gezamenlijke taak waar we nu voor staan.

We zijn uiteindelijk pas beschermd als er een vaccin is. Daar wordt hard aan gewerkt, maar het zal er echt niet eerder zijn dan in de eerste maanden van 2021 en ook dan, met alle onzekerheden van dien, nog maar voor de eerste groepen. Ondertussen hebben we het virus terug te brengen naar een beheersbaar niveau, zodat in de ziekenhuizen het coronavirus de reguliere zorg niet verdringt, zodat we met vrienden 's avonds weer een biertje kunnen gaan drinken, zodat we in het weekend weer langs de lijn of op het veld kunnen staan. Maar voor we zover zijn, gaan we – net als in het voorjaar – een periode van veel thuiszijn tegemoet en dat vraagt veel van ons allemaal. En juist met een grillig virus moet onze aanpak voorspelbaar zijn en daarom hebben we een routekaart gemaakt, waarop we voor iedereen duidelijk maken welke maatregelen op welk moment nodig zijn om het aantal besmettingen onder controle te krijgen. Vier risiconiveaus, bij elk risiconiveau de maatregelen die nodig zijn. Voor iedereen terug te vinden op rijksoverheid.nl/routekaart, iets later op de avond.

Wat we telkens willen is zo gericht mogelijk ingrijpen, maar bij een hoge besmettingsgraad zoals nu het geval is, kun je minder fijnmazig te werk gaan. Wat we telkens willen is het virus zo hard raken en de samenleving en economie zo min mogelijk. Maar met de maatregelen die op dit moment nodig zijn, is het onvermijdelijk dat die toch geraakt worden. We zitten op die routekaart, zoals we die gemaakt hebben, in het hoogste niveau, in het niveau 'zeer ernstig'. En dus past daarbij en gaan we in een gedeeltelijke lockdown. En deze gedeeltelijke lockdown zullen we zeker een week of vier moeten

volhouden. Er is een kans dat het langer duurt, maar over twee weken maken we de balans op: is wat we nu doen goed genoeg of moeten we zelfs nog meer doen? Als het niet goed genoeg is, dan is een totale lockdown onvermijdelijk: helemaal geen bijeenkomsten meer, helemaal thuisblijven. Maar dat zou niet nodig moeten zijn, we hebben het zelf in de hand. En ik begrijp dat maatregelen discussie oproepen: voor de één zijn ze niet streng genoeg, voor de ander misschien te rigoureuus. Maar discussiërend over de maatregelen krijgen we het virus er niet onder, het virus is niet vatbaar voor discussie. En de snelste manier om van maatregelen af te komen, is door ons er gewoon aan te houden. Het gaat om ons gedrag, uiteindelijk hebben we samen in de hand of we onze vrijheden kunnen herwinnen of dat we ze verder moeten inleveren.

De fase waar we nu staan, is frustrerend, voor iedereen. Maar wat echt niet kan is dat we die frustratie afreageren op de mensen die voor ons in de frontlinie staan. In de zorg, als een afspraak verplaatst moet worden; bij de GGD, als je moet wachten; maar ook in het ov of in de winkel, als je er vriendelijk aan wordt herinnerd een mondkapje te dragen. Hoe lastig het ook is, alle mensen die elke dag voor ons op pad gaan verdienen ons respect en onze steun. We moeten het echt nog een poos volhouden, om onze mensen in de zorg te ontzien en onze kwetsbare mensen zo goed mogelijk te beschermen. Want de huidige besmettingsgraad betekent dat zij extra kwetsbaar zijn, niet alleen voor het virus, maar ook door het verlies van veel van wat de dag kleur geeft. Laten we dus vooral oog hebben voor elkaar. We hebben het evenwicht te bewaren tussen wat medisch en wat menselijk noodzakelijk is en dus moet de dagbesteding voor mensen met een kwetsbare gezondheid of een beperking, zij het aangepast, zo veel mogelijk door blijven gaan.

In de verpleeghuizen hebben we geleerd van het voorjaar. Het sluiten van die huizen heeft ongelofelijk veel verdriet gebracht, hoe noodzakelijk ook toen: bij bewoners, bij hun naasten, maar ook bij mensen die dagelijks voor ze zorgen heeft dat verdriet betekend dat ze nooit meer terug willen naar die periode. En dat willen wij ook niet. Zorginstellingen hoeven niet nogmaals helemaal dicht voor bezoek. Bezoek moet soms beperkt, maar het moet wel mogelijk blijven, al kan het soms slechts een enkele naaste zijn. Juist in die laatste fase van het leven, hebben mensen de warmte van degenen die ze liefhebben nodig en andersom geldt hetzelfde.

Beste mensen, we hebben het virus er in het voorjaar onder gekregen in het voorjaar en nu, in het najaar, moeten we datzelfde doen, nog een keer. Juist door afstand te houden, beschermen we elkaar. En we weten inmiddels dat het niet altijd makkelijk is, maar we weten ook dat we dat kunnen. Dank.

Persconferentie van 27 oktober 2020

RUTTE

Dames en heren, vandaag geen uitgebreide persconferentie, maar een kort oplooptje hier op Algemene Zaken, om uit te leggen waar we staan. En we hebben allebei een paar korte inleidende opmerkingen en dan zal er beperkt mogelijkheid zijn tot het stellen van vragen. U herinnert zich dat we twee weken geleden met de gedeeltelijke lockdown een grote hamer uit de gereedschapskist hebben gehaald. We zeiden toen: over twee weken gaan we de temperatuur meten, maar reken erop dat deze strenge maatregelen minstens vier weken nodig zullen zijn en misschien langer.

Die maatregelen gingen op woensdagavond 14 oktober om 10 uur 's avonds in en we weten inmiddels uit ervaring dat het effect pas na ruim een week of twee echt zichtbaar wordt in de cijfers. Of niet, en in dat geval zijn nog strengere maatregelen nodig.

Maar dat is dus precies het kruispunt waarop we nu staan. We weten het gewoon nog niet precies. Het is net te vroeg om nu al conclusies te trekken over het effect van de gedeeltelijke lockdown. En dus te vroeg om nu al harder op de rem te trappen. We willen natuurlijk het virus zo hard raken als nodig is, maar tegelijkertijd willen we de economie en de samenleving zo min mogelijk schade berokkenen. Dat blijft de evenwichtsbalk waarop we met elkaar staan. Als je er nuchter naar kijkt, dan zie je dat de week-op-week-groei in het aantal besmettingen afvlakt. Maar de cijfers blijven te hoog en moeten naar beneden. Dat is nu de situatie. We blijven de komende dagen uiteraard heel nauwkeurig volgen wat er in de teststraten van de GGD en in de ziekenhuizen gebeurt, en dan krijgen we in de week die voor ons ligt nog meer duidelijkheid. In principe is er dan volgende week dinsdag weer een echte persconferentie, tenzij de cijfers zo de hoogte inschieten dat we eerder moeten ingrijpen.

En ik zeg het nog maar een keer: alle scenario's liggen op tafel en worden nu doorgerekend, tot en met een volledige lockdown. Daarbij kijken we niet alleen naar de zorg, maar ook naar de economie en naar de vraag wat we als samenleving en als mensen ook mentaal kunnen dragen. En dan is een volledige lockdown wel echt natuurlijk een schrikbeeld. Want dat zou betekenen dat in principe iedereen thuisblijft die niet onmisbaar is, bijvoorbeeld in de verpleeghuizen of bij de politie, en dat je alleen nog af en toe naar buiten kunt om boodschappen te doen. Vandaar ook dat we tegen iedereen blijven zeggen: hou je aan de regels, zoek de grenzen niet op, en laten we er samen voor zorgen dat ons land niet nog verder op slot hoeft te gaan. De belangrijkste knop waaraan we kunnen draaien om het virus eronder te krijgen, is en blijft ons eigen gedrag – de naleving van de regels dus. En het is goed nog eens te benadrukken dat we daar vanuit het kabinet aan blijven werken. Want naleving werkt positief in alle denkbare scenario's. Van meer naleving krijgen we nooit spijt. Daarom zijn gisteren in het Veiligheidsberaad met de burgemeesters afspraken gemaakt over een strengere handhaving van de regels bij uitwassen. En daarom hebben Eric Wiebes en Ferd Grapperhaus vandaag afspraken gemaakt met de detailhandel over strakkere naleving van de regels in winkels.

Tot zover van mijn kant. Dan nu het woord aan Hugo de Jonge.

DE JONGE

Beste mensen, alle scenario's liggen dus op tafel. Maar voor we daar knopen over doorhakken, moeten we eerst zeker weten dat de beslissingen die we nemen, de juiste zijn. En wat weten we nu? De laatste stand van het reproductiegetal van twee weken geleden staat op 1,16. Gedaald dus, maar nog boven de 1. Het maatregelenpakket van 13 oktober heeft naar verwachting het reproductiegetal wel doen dalen tot onder de 1. Maar of dat écht zo is, dat zullen we pas de komende week in de cijfers terugzien. En niet alleen de vraag óf we een daling zullen zien, maar ook met welke snelheid de besmettingsgraad daalt, is belangrijk voor het besluit dat we zullen moeten nemen over eventuele maatregelen. Want, als we nú extra maatregelen zouden nemen - een totale lockdown bijvoorbeeld - wat zou daar nú het effect van zijn?

Het zou de verwachte hoogte van de piek in de ziekenhuizen en ook de timing van die piek - volgens het RIVM - niet beïnvloeden. Die zal volgens het RIVM in het begin, de eerste weken van november, plaatshebben. Omdat de mensen die volgende week besmet zullen worden... of volgende week opgenomen zullen worden, nu al besmet zijn, heeft aanvullende maatregelen op dit moment geen effect op de timing en op de hoogte dus van die piek. Maar, waar eventuele nieuwe maatregelen wel effect op kunnen hebben, is op de snelheid van de daling. En geen misverstand: het kabinet is bereid iedere maatregel te treffen die nodig is, maar het zou zo zonde zijn áls het nodig is. Omdat we weten

dat we met het huidige maatregelenpakket het gewenste effect kunnen bereiken. En dat weten we van de periode in maart en daarna.

Niet zozeer de maatregelen, maar ons gedrag maakt het verschil. Het verschil tussen het daadwerkelijk laten dalen van de besmettingsgraad, of het onvermijdelijke van een land helemaal op slot. En 1 ding is zeker. Die besmettingsgraad die moet dalen, want de mensen in de zorg houden dit zo niet vol. Waar we zo snel mogelijk weer naar terug willen, is naar de situatie van vlak voor de zomer. Het eerste risiconiveau uit onze routekaart, met een lage besmettingsgraad. Waardoor we weer meer ruimte hebben om met in achtneming van een aantal basisafspraken, ons leven zoveel mogelijk te leven. Maar het zal nog wel even duren voor we daar zijn aangekomen. Wat we zeker weten, is dat de huidige maatregelen veel langer nodig zullen zijn dan die vier weken. En de verwachting is nu dat het in ieder geval nog tot in december zal duren. En tot die tijd is het zaak om ons aan de maatregelen te blijven houden. Dat is echt de snelste manier om van die maatregelen af te komen. Tot die tijd is het een kwestie van volhouden. Ook al zijn we het soms zat. Want we doen dit met een goede reden.

En tot die tijd is het alle hens aan dek in de zorg. In de verpleeghuizen, in de gehandicaptenzorg, in de ziekenhuizen. De rek is er daar bijna uit. Veel zorgpersoneel is zelf ziek, of zit in quarantaine.

Meer patiënten, minder mensen, dubbele druk op de zorg dus. En onze zorg móet in de benen blijven.

Hoe langer het duurt, hoe korter onze lontjes. Maar die frustratie over de gevolgen van het virus, mag nóóit gebotvierd worden op onze mensen in de frontlinie. Of dat nou in de ziekenhuizen is, in de verpleeghuizen, of in de teststraat. Tegen agenten en BOA's op straat of tegen onze mensen in het OV. Zij doen hun werk voor ons. Zij verdienen dus juist ons respect en onze waardering. Zoals gezegd: we bereiden ons voor op elk denkbaar scenario, zodat we de knopen kunnen doorhakken als we zekerder weten waar we staan.

B. Referenten

B.1. Referenten voor ‘mensen’

Referent	Afkorting	Inhoud
Algemeen	AG	Algemeen gebruik van ‘mensen’, het zou kunnen worden vervangen door ‘we’, ‘je’ of ‘men’.
Aanhef	AH	Aanhef
Ambigu	A	Past niet in de andere categorie en refereren is ook niet duidelijk genoeg om een nieuwe categorie te creëren.
Branche	BR	Werkend in een specifieke industrie. Let op: ‘zorg’ heeft een eigen categorie.
Cruciale beroepen	CB	Verzameling van beroepen die cruciaal zijn om Nederland draaiende te houden, wordt vaak gepresenteerd als een verzameling van branches.
Entiteit	EN	Mensen als entiteit ‘en meer niet’. Wordt vaak gebruikt in regelgeving als het gaat over hoeveelheden.
Iedereen	IE	Alle inwoners van Nederland.
Inwoners	IW	Inwoners van een specifiek gebied, vaak geformuleerd als “mensen uit X”. Let op: alle inwoners van Nederland, het gehele volk, heeft een eigen categorie.
Jongeren	JO	Jongeren, jonge mensen. In de praktijk vooral mensen in het voortgezet onderwijs en studenten. Let op: kinderen vallen hier niet onder, die hebben een eigen categorie.
Kinderen	KI	Kinderen. In de praktijk vooral kinderen op de basisschool en het begin van het voortgezet onderwijs. Let op: jongeren vallen hier niet onder, die hebben een eigen categorie.
Naasten	NA	Naasten, mensen die in een bepaalde relatie (familiaal of vriendschappelijk) dichtbij staan.
Nabestaanden	NAB	Nabestaanden van mensen die zijn overleden aan het coronavirus.
Ouderen	OU	Mensen op leeftijd. Let op: wel onderdeel van de risicogroep, maar dit is een specifiekere categorie.
Overledenen	OV	Mensen die zijn overleden aan de gevolgen van het coronavirus.
Problematiek	PR	Mensen met problemen: mentale problemen, mensen met een beperking, mensen die depressief of sober worden, etcetera. Let op: niet de mensen die in medisch in de risicogroep vallen, ouderen of zieken.
Risicogroep	RI	Mensen die medisch een hoger risico lopen om ernstigere gevolgen te ervaren van het coronavirus. Let op: ouderen is een

		specifieke categorie, ondanks dat zij binnen de risicogroep vallen.
Werkenden	WE	Mensen in Nederland die een baan hebben.
Virusverspreiders	VV	Mensen die op een bepaalde manier bijdragen aan het gemakkelijker verspreiden van het virus door zich niet aan de maatregelen houden of te denken dat ze zich er niet aan hoeven te houden. Let op: niét de mensen die corona hebben en het daadwerkelijk kunnen overdragen - die hebben hun eigen categorie.
Virus tegenhouders	VT	Mensen die zich aan de maatregelen houden.
Zorg	ZO	Zorgpersoneel, ongeacht de functie binnen de zorg.
Zieken	ZI	Mensen die besmet zijn met het coronavirus.

Tabel 4. Overzicht categorieën naar wie ‘mensen’ verwijst

B.2. Referenten naar ‘we’

Referent	Afkorting	Inhoud	Inclusief of exclusief
Beleidsmakende instanties	BI	Beleidsmakende instanties. In de praktijk vaak de MCCb, het OMT, het RIVM.	Exclusief
Iedereen	IE	Alle inwoners van Nederland.	Inclusief
Niet ouderen	NO	Alle inwoners van Nederland, minus de ouderen.	Inclusief
Zorg	ZO	Zorgpersoneel	-

Tabel 5. Overzicht categorieën naar wie ‘we’ of ‘wij’ verwijst

C. Annotaties

C.1. Annotaties voor ‘mensen’

	Links	MENSEN + Rechts	Ref	Refnr
1	meeleven met iedereen die dit raakt. En in het bijzonder natuurlijk ook de nabestaanden van de drie	mensen die zijn omgekomen door dit virus, die eraan zijn overleden. Maar ook uiteraard alle andere m	OV	1
2	mensen die zijn omgekomen door dit virus, die eraan zijn overleden. Maar ook uiteraard alle andere	mensen, in het bijzonder ook grote waardering voor alle mensen in Brabant die sinds vrijdag zo goed	IE	2
3	n overleden. Maar ook uiteraard alle andere mensen, in het bijzonder ook grote waardering voor alle	mensen in Brabant die sinds vrijdag zo goed mogelijk opvolging hebben gegeven aan de verzoeken die w	IW	3
4	vreselijk hard aan werkt met zijn hele team. Dat lukt je alleen als we dat met 17 miljoen	mensen doen. En nou zijn we ook een nuchter landje, dat merk je ook de afgelopen weken. We	IE	2
5	e kijken: wat zijn nou die algemene hygiënemaatregelen die we allemaal kunnen nemen, met 17 miljoen	mensen. En ik noem ze toch nog een keer omdat er natuurlijk een risico is, in al die	IE	2
6	om thuis te werken voor deze zelfde zeven dagen waar dat kan, waar dat redelijkerwijs kan. Als	mensen uiteraard in de industrie werken, in de productie, dan zal dat niet altijd gaan, die gaan gew	BR	4
7	ziek voelen of milde klachten hebben? Daar zijn veel vragen over. En het risico is natuurlijk dat	mensen bij het eerste hoestje denken: o dit is al ernstig dus ik moet nu thuis blijven. Met	AG	5
8	r publieke locaties zoals musea, concertzalen, theaters, sportclubs en sportwedstrijden. Ten derde:	mensen in heel Nederland worden opgeroepen zoveel mogelijk thuis te werken en of de werktijden te sp	IE	2
9	eiden. En ook op het werk geen bijeenkomsten te organiseren voor meer dan 100 personen. Vervolgens,	mensen wordt dringend verzocht bezoek aan kwetsbare personen, ouderen en personen met verminderde we	AG?	5
10	kken zijn, de ziekenhuizen en de virologen, dat daar fantastisch werk wordt verricht en dat sommige	mensen daar letterlijk bijna dag en nacht mee bezig zijn. Een heel belangrijk doel van die gefaseerd	ZO	6

11	e dammen en daarbij herhaal ik wat ik ook maandag zei: daarbij hebben we iedereen nodig, 17 miljoen	mensen, we moeten dat gevecht met zijn allen voeren als land en met zijn allen ook zien te	IE	2
12	en ook met de scholen en met de kinderopvang worden gedeeld. Maar daar horen onder anderen bij:	mensen die in de zorg werken, mensen die bij de politie en bij de brandweer. Wat gaat er	ZO	6
13	et de kinderopvang worden gedeeld. Maar daar horen onder anderen bij: mensen die in de zorg werken,	mensen die bij de politie en bij de brandweer. Wat gaat er de komende drie weken gebeuren? Onderwi	BR	4
14	plaats waar zij verantwoordelijk voor zijn. En tot slot: we beseffen dat we veel vragen van de	mensen die in de kinderopvang werken en in het onderwijs, het zijn ingrijpende tijden. Er is veel wa	BR	4
15	ze crisis met vereende kracht. Tot slot: ik wil nogmaals mijn grote waardering uitspreken voor alle	mensen die dag in dag uit keihard werken om overal waar nodig zorg te verlenen, of dat nu	ZO	6
16	keihard werken om overal waar nodig zorg te verlenen, of dat nu is in het ziekenhuis, bij	mensen thuis of ergens anders. En dat geldt ook voor al die mensen die ons land draaiende houden.	ZO	6
17	is in het ziekenhuis, bij mensen thuis of ergens anders. En dat geldt ook voor al die	mensen die ons land draaiende houden. We zijn u zeer, zeer dankbaar. En mijn laatste opmerking zou d	A/ WE?	7 / 8
18	dat eerder vandaag gezien, dat we natuurlijk allemaal zeer bedreefd zijn over het feit dat er weer	mensen overleden zijn aan dit, aan deze ziekte. 18 mensen, waardoor het totaal aantal mensen dat is	OV	1
19	zeer bedreefd zijn over het feit dat er weer mensen overleden zijn aan dit, aan deze ziekte. 18	mensen, waardoor het totaal aantal mensen dat is overleden aan het coronavirus nu op 76 staat. En on	OV	1
20	t dat er weer mensen overleden zijn aan dit, aan deze ziekte. 18 mensen, waardoor het totaal aantal	mensen dat is overleden aan het coronavirus nu op 76 staat. En onze gedachten gaan onverminderd uit	OV	1
21	onze gedachten gaan onverminderd uit naar de nabestaanden. En we realiseren ons dat voor heel veel	mensen en heel veel gezinnen en families en nabestaanden een heel erg moeilijke tijd is. Ik wil hier	A	7
22	er nou nog iemand is – want ik zie hier en daar ook nog wel – in de parkjes	mensen met elkaar het gezellig hebben. Dat is prima, dat kan ook. Maar hou ook dan die anderhalve	VV	14
23	Haag en die zeiden: dan zeiden dan zijn we die vakken aan het vullen en staan de	mensen staan over ons heen grijpen ze naar de producten. Dan staan ze echt in je nek te	VV	14

24	je nek te hijgen. Zo'n vakkenvuller zegt: dan ga ik maar vreselijk hard hoesten om die	mensen weer weg te krijgen. Hij heeft gelukkig, die persoon had gelukkig geen corona. Maar dan denkt	VV	14
25	te krijgen. Hij heeft gelukkig, die persoon had gelukkig geen corona. Maar dan denkt 'ie: nou, de	mensen worden dan misschien bang. Dan gaan ze wel weg. Dan gaan ze ook achteruit. Ze moeten kratjes	VV	14
26	Afgelopen tijd is er heel veel aandacht geweest voor de bescherming van ouderen en andere kwetsbare	mensen. En die aandacht is goed. Het is belangrijk dat mensen weten dat er een groep is die	RI	9
27	bescherming van ouderen en andere kwetsbare mensen. En die aandacht is goed. Het is belangrijk dat	mensen weten dat er een groep is die we zo veel mogelijk moeten afschermen van het virus en	AG	5
28	het virus en alle maatregelen die we nemen, die soms ook ingrijpend zijn in het leven van	mensen, die zijn er nou juist op gericht om ouderen en andere kwetsbare mensen zo veilig mogelijk te	AG	5
29	in het leven van mensen, die zijn er nou juist op gericht om ouderen en andere kwetsbare	mensen zo veilig mogelijk te houden. En vandaag hebben we een ingrijpend besluit moeten nemen. Want	RI	9
30	n voor bezoekers en alle anderen die niet noodzakelijk zijn voor de zorg. In het verpleeghuis wonen	mensen voor wie de allerlaatste fase van het leven is aangebroken. Dat maakt deze maatregel ook zo i	OU	13
31	d kunnen nemen van hun naasten en zich omringd weten door elkaar en daarom kunnen instellingen voor	mensen die echt in de stervensfase zitten een uitzondering maken. Deze ingrijpende maatregel heeft h	OU	13
32	personen. En in lijn met datzelfde advies worden overal in de zorg maatregelen genomen om kwetsbare	mensen te beschermen. Gegeven de toenemende risico's voor kwetsbare ouderen in de verpleeghuizen hee	RI	9
33	imburg laten zien dat een beperking van het bezoek aan verpleeghuizen nodig was om te voorkomen dat	mensen besmet raken. Ook op veel andere plekken in Nederland worden de deuren voor bezoekers al gesl	ZO / RI	6 / 9
34	reativiteit. En maatregelen die je met gezondheid neemt maar met een warm hart uitvoert zodat we de	mensen die ons lief zijn zo goed mogelijk beschermen. 23 maart 2020 Letterlijke tekst persconferen	NA	10
35	al een week hebben lopen. En ik zeg het nog een keer, vooral ook tegen de jonge	mensen die kijken: denk niet: het zal wel loslopen. Als ik ziek word is de kans dat ik	JO	11
36	loslopen. Als ik ziek word is de kans dat ik zwaar ziek wordt kleiner dan bij andere	mensen. Dat is misschien zo, al loop ook jij wel degelijk risico's. Maar stel dat het zo	A	7

37	ziek wordt, ik hoop het voor je, dan nog steeds kun je wanneer je ziek bent andere	mensen aansteken. Dat kunnen oudere mensen zijn. Dus wat mij vreselijk irriteerde was de beelden in	A	7
38	voor je, dan nog steeds kun je wanneer je ziek bent andere mensen aansteken. Dat kunnen oudere	mensen zijn. Dus wat mij vreselijk irriteerde was de beelden in de journaals en RTL Nieuws en de	OU	13
39	was de beelden in de journaals en RTL Nieuws en de kranten de afgelopen dagen van jonge	mensen die zeiden: ach, ik ben niet zo bezorgd. Nee, misschien niet voor jezelf, maar je leeft niet	JO	11
40	ee, misschien niet voor jezelf, maar je leeft niet alleen voor jezelf, we leven hier met 17 miljoen	mensen in een land, doe het dan voor de oudere mensen, de mensen met een zwakkere gezondheid, die	IE	2
41	voor jezelf, we leven hier met 17 miljoen mensen in een land, doe het dan voor de oudere	mensen, de mensen met een zwakkere gezondheid, die wel degelijk risico's lopen als ze door jou worde	OU	13
42	, we leven hier met 17 miljoen mensen in een land, doe het dan voor de oudere mensen, de	mensen met een zwakkere gezondheid, die wel degelijk risico's lopen als ze door jou worden aangestoken	RI	9
43	, de lege kantoren, de lege snelwegen, de perrons, dan denk ik dat de boodschap bij heel veel	mensen in ons land is geland, dat heel veel mensen zich aan de afspraken houden. En dat is	VT	16
44	denk ik dat de boodschap bij heel veel mensen in ons land is geland, dat heel veel	mensen zich aan de afspraken houden. En dat is gelukkig, en ik wil daar hulde over zeggen. Belangrij	VT	16
45	n mijn verstand staat werkelijk stil als je de beelden ziet van bijvoorbeeld de overvolle stranden,	mensen die op parkeerplaatsen half tegen elkaar opbotsen als ze uit de auto komen, er zijn zelfs sch	VV	14
46	Ferd Grapperhaus over de aanscherpingen waar het betreft de social distancing. GRAPPERHAUS Beste	mensen, ook ik begin met echt eerst een compliment te maken aan het overgrote deel van Nederland dat	AH	15
47	ligt de sleutel tot ons gezamenlijk maatschappelijk succes bij ons eigen gedrag. En het gros van de	mensen begrijpt dat. En dat zei de premier al. Dat zie je inderdaad in heel veel plekken aan	VT	16
48	heeft het kunnen zien – moest de politie er op sommige plaatsen toch aan te pas komen om	mensen weg te sturen. Omdat ze met veel te veel en veel te dicht op elkaar buitenshuis waren.	VV	14
49	nieke en daarmee asociale manier van omgaan met maatregelen. Het kost levens. Onnodig. En tegen die	mensen zeg ik: gebruik je gezonden, maatschappelijke verstand. Ga zo min mogelijk naar buiten mensen	VV	14

50	n die mensen zeg ik: gebruik je gezonden, maatschappelijke verstand. Ga zo min mogelijk naar buiten	mensen. Ga alleen de deur uit voor je werk als je niet thuis kunt werken. Of wanneer je	AH	15
51	anderhalve meter afstand van anderen, voortdurend. En blijf weg van sociale activiteiten en groepen	mensen. En thuis nog het dringende advies ten hoogste drie mensen op bezoek. Echt ten hoogste en all	EN	17
52	weg van sociale activiteiten en groepen mensen. En thuis nog het dringende advies ten hoogste drie	mensen op bezoek. Echt ten hoogste en alleen maar als je dan nog steeds in huis met die	EN	17
53	e als die locaties naar het oordeel van de burgemeester onvoldoende maatregelen hebben getroffen om	mensen die afstand te laten houden. Die overbelasting zoals ik het maar zou noemen van het afgelopen	EN	17
54	een verbod op groepsvorming in te voeren. En van verboden groepsvorming is sprake als drie of meer	mensen niet de anderhalve meter afstand in acht nemen. En ze geen huishouden vormen. Eén belangrijke	EN (of VV?)	17
55	die we stellen. Bijvoorbeeld voor winkels die zich niet houden aan zo'n deurbeleid, maar ook voor	mensen die zich niet houden aan die anderhalve meter afstand en in groepen gaan. En ik kan u	VV	14
56	zie voor iedereen anders in deze samenleving om mee te werken. Om mee te werken aan die	mensen in de zorg, politiemensen, brandweermensen. Help ze nou hun werk goed te doen en blijf dus zo	ZO	6
57	Hugo de Jonge en Martin van Rijn en daarna eerst vragen aan Ferd Grapperhaus. DE JONGE Beste	mensen, het moet dus duidelijk zijn voor iedereen: hou je aan de instructies. Want alle maatregelen	AH	15
58	zijn erop gericht om onze zorg in de benen te houden en om onze ouderen en kwetsbaarste	mensen te beschermen. En daarom hebben we afgelopen week al tot een aantal ingrijpende maatregelen m	RI	9
59	kunnen testen. Als een lid van het gezin koorts heeft blijft het hele gezin thuis. Alleen voor	mensen in cruciale beroepen en vitale processen wordt een uitzondering gemaakt. En als je geen koort	CB	18
60	indicatie van de arts. En wij nemen die adviezen over. Nieuwe maatregelen dus om onze kwetsbaarste	mensen te beschermen. Maar we nemen ook maatregelen om ervoor te zorgen dat de zorg het aan blijft	RI	9
61	ele andere manier georganiseerd. En alles om die patiëntenstroom aan te kunnen. En de oproep van de	mensen daar is: onderschat het niet. De ernst en de snelheid en de impact van het virus, die	ZO	6
62	rom is het naleven van al die genomen maatregelen zo belangrijk. Het virus verspreidt zichzelf niet,	mensen doen dat. En die oproep van de mensen in Brabant is ook: wees voorbereid, wees voorbereid op	EN	17

63	maatregelen zo belangrijk. Het virus verspreidt zichzelf niet, mensen doen dat. En die oproep van de	mensen in Brabant is ook: wees voorbereid, wees voorbereid op een snelle groei van het aantal patiënten	IW	3
64	op gang gekomen. En dat heeft echt lucht gegeven aan de ziekenhuizen daar en voor al die	mensen die zo ongelofelijk hard werken in die ziekenhuizen. En het bleek belangrijk omdat verplaatse	ZO	6
65	en na het weekend. Dus het lijkt ook echt dat de reactie in de samenleving, waar zoveel	mensen zich hielden aan de afspraken ook afgelopen weekend, maar er toch ook mensen waren die dat ni	VT	16
66	menleving, waar zoveel mensen zich hielden aan de afspraken ook afgelopen weekend, maar er toch ook	mensen waren die dat niet deden. Dat die gemeenschappelijke reactie en ik denk ook de kabinetsmaatre	VV	14
67	jke reactie en ik denk ook de kabinetsmaatregelen van maandagavond ertoe bijdragen dat nu veel meer	mensen zich aan de afspraken en de voorschriften houden en dat is vreselijk belangrijk, heel duideli	VT	16
68	verlenging hebben besloten en wel tot en met dinsdag 28 april. We realiseren ons dat we veel van	mensen vragen, maar het is echt nodig. We nemen dit besluit op basis van het advies van de	AG	5
69	dus heel belangrijk. Ik zeg dat ook met het oog op het paasweekend, de meivakantie en alle	mensen die al plannen hadden voor een verblijf op een vakantiepark of een camping in Nederland. Het	VV	14
70	: het devies is en blijft: blijf zoveel mogelijk binnen. We willen het liefst dat zo min mogelijk	mensen door het land gaan reizen. Blijf dus zo veel mogelijk thuis. En nu zou u kunnen denken:	AG	5
71	ter de voordeur en daarbuiten. Op straat en in de supermarkt. Wees aardig en begripvol voor elkaar.	Mensen staan klaar om elkaar te helpen als dat nodig is. En andersom: kijk ook naar de mensen	AG	5
72	. Mensen staan klaar om elkaar te helpen als dat nodig is. En andersom: kijk ook naar de	mensen in je buurt en klop een keer op het raam bij de burens of aan de overkant,	IW	3
73	we de maatregelen verlengen, hoe ingrijpend ze ook zijn. Want we doen dat allemaal om de kwetsbare	mensen in onze samenleving, onze ouderen, te beschermen. En we doen dit om de mensen die onverhoopt	RI	9
74	om de kwetsbare mensen in onze samenleving, onze ouderen, te beschermen. En we doen dit om de	mensen die onverhoopt toch ziek worden de beste zorg te kunnen blijven geven. Want de zorg moet het	?	?
75	ag 2400 plekken zijn op de intensive cares. Dat is nodig. En als je ziet welke krachtsinspanning de	mensen daar deze dagen leveren om dát voor elkaar te krijgen, dat is echt enorm indrukwekkend. En da	ZO	6

76	te starten, bijvoorbeeld in hotels. Dat zijn extra bedden buiten het ziekenhuis, bijvoorbeeld voor	mensen voor wie er geen medische noodzaak is voor ziekenhuisopname, maar die thuis niet goed verplee	RI	9
77	, in de verpleeghuizen, of in de teststraat. Tegen agenten en BOA's op straat of tegen onze	mensen in het OV. Zij doen hun werk voor ons. Zij verdienen dus juist ons respect en onze	BR	4
78	veel mogelijk thuis te blijven. Als je naar buiten gaat, zoek nooit plekken op waar veel	mensen tegelijkertijd dreigen samen te komen. Je ziet op dit moment dat heel veel burgemeesters al b	EN	17
79	zo veel mogelijk thuis. We willen geen reisbewegingen in Nederland. We willen dus ook niet dat	mensen dan naar België gaan of naar Duitsland gaan, we willen dat ze in Nederland blijven en	AG	5
80	moment in ieder geval niet voorzien. Dan tot slot is er natuurlijk grote bezorgdheid bij veel	mensen voor de vluchten uit New York en daarmee uit de VS. Op dit moment is het	IW	3
81	uit New York en daarmee uit de VS. Op dit moment is het al zo dat	mensen van buiten Europa niet meer naar Europa mogen reizen, dat is al zo. Dus aan boord	IW	3
82	meer naar Europa mogen reizen, dat is al zo. Dus aan boord van die vluchten zitten	mensen uit Europa. Dat zijn Nederlanders die terugkomen of dat zijn Europeanen die dan doorreizen na	IW	3
83	ngsvluchten georganiseerd door de overheid uit die landen, ook daarvoor zal gelden dat wij tegen de	mensen zeggen: blijf voor alle zekerheid veertien dagen thuis in thuisquarantaine. Wat we met Amerik	IW	3
84	llemaal niet voor niets is. Het aantal besmettingen, het aantal ziekenhuisopnamen en dus het aantal	mensen op de intensive care afdelingen, die stijgen minder snel, die aantallen. En de deskundigen ve	ZI	19
85	houden natuurlijk. Dat is positief, maar er schuilt ook een risico in. Het risico namelijk dat	mensen denken dat ze wel weer wat losser met alle regels kunnen omgaan. En op zich snap	AG	5
86	kan en mag. Maar wat voorlopig echt nog niet kan en ook niet mag zijn groepjes	mensen dicht op elkaar. Dat is gewoon te gevaarlijk en dus verboden. Dus ook geen groepjes wielrenne	EN	17
87	. En tot slot: laten we in deze Paasweek er ook bij stilstaan dat er steeds meer	mensen zijn die iemand moeten missen door het coronavirus, dat veel mensen groot verdriet hebben en	NAB	20
88	stilstaan dat er steeds meer mensen zijn die iemand moeten missen door het coronavirus, dat veel	mensen groot verdriet hebben en dat er ook angst is en eenzaamheid. En ik weet dat ik	PR	21

89	E Dankjewel. De afgelopen weken hebben we ingrijpende maatregelen moeten nemen om onze kwetsbaarste	mensen te beschermen, m ervoor te zorgen dat al die mensen die zo ongelooflijk hard werken in	RI	9
90	maatregelen moeten nemen om onze kwetsbaarste mensen te beschermen, m ervoor te zorgen dat al die	mensen die zo ongelooflijk hard werken in de ziekenhuizen, in de zorginstellingen en in de wijk, het	ZO	6
91	jft testen cruciaal. Sinds gisteren wordt ook zorgpersoneel dat buiten het ziekenhuis met kwetsbare	mensen werkt en klachten heeft getest. Mensen die werken in de thuiszorg bijvoorbeeld, mensen die we	RI	9
92	dt ook zorgpersoneel dat buiten het ziekenhuis met kwetsbare mensen werkt en klachten heeft getest.	Mensen die werken in de thuiszorg bijvoorbeeld, mensen die werken in het verpleeghuis bijvoorbeeld e	ZO	6
93	et kwetsbare mensen werkt en klachten heeft getest. Mensen die werken in de thuiszorg bijvoorbeeld,	mensen die werken in het verpleeghuis bijvoorbeeld en ook patiënten buiten de ziekenhuizen zullen me	ZO	6
94	en ik hoop u daar snel over te kunnen informeren. Voorlopig moeten we vooral volhouden. Voor	mensen die kwetsbaar zijn is dat soms extra lastig, want kinderen die thuis al in de knel	PR	21
95	, die hebben het nu nog moeilijker. En verpleeghuizen worden zwaar geraakt door het virus. En ook	mensen in andere zorginstellingen, mensen met een beperking, mensen met een psychiatrische beperking	PR	21
96	r. En verpleeghuizen worden zwaar geraakt door het virus. En ook mensen in andere zorginstellingen,	mensen met een beperking, mensen met een psychiatrische beperking, die krijgen nu even geen bezoek.	PR	21
97	n zwaar geraakt door het virus. En ook mensen in andere zorginstellingen, mensen met een beperking,	mensen met een psychiatrische beperking, die krijgen nu even geen bezoek. Laten we onze handen naar	PR	21
98	goed en waar het niet goed ging, is ingegrepen en is ook gehandhaafd. Geweldig dat zoveel	mensen vol hebben gehouden. En daar ben ik blij mee, want alleen zo houden we de situatie	VT	16
99	ngen van de laatste weken is natuurlijk gigantisch. Er wordt bijna bovenmenselijk veel gevraagd van	mensen in de zorg, het onderwijs en de handhaving. En elk verhaal over schrijnende gezinssituaties,	ZO	6
100	water aan de lippen staat is er één te veel. En ik begrijp dus volkomen dat	mensen vurig hopen op versoepeling. De drie belangrijkste criteria voor het besluit om de intelligenten	AG	5
101	– ook de reguliere zorg, met andere woorden: kan de zorg het aan?, - 2- bescherming van ouderen en	mensen met een zwakke gezondheid, - 3 – zicht op en inzicht in de verspreiding van het virus. Dat zi	RI	9

102	tegelijktijd neemt de druk op het openbaar vervoer en op de publieke ruimte, want immers meer	mensen op straat, meteen enorm toe. Wat betekent dat voor de treinen en het stadsvervoer? Voor de	EN	17
103	we het virus nieuwe zuurstof geven, met alle gevolgen van dien. Zo moeten we met 17 miljoen	mensen voortdurend zoeken naar, wat ik zou willen noemen, de juiste balans. Enerzijds moeten we vast	IE	2
104	van de laatste weken gigantisch. Maar we doen dit om twee belangrijke redenen. Om onze kwetsbaarste	mensen zo goed mogelijk te beschermen. En om de mensen die zo ongelooflijk hard werken in de	RI	9
105	om twee belangrijke redenen. Om onze kwetsbaarste mensen zo goed mogelijk te beschermen. En om de	mensen die zo ongelooflijk hard werken in de zorg zoveel mogelijk te ontlasten. De afgelopen weken i	ZO	6
106	weken is het gelukt om de ic-capaciteit te verdubbelen. En ook in instellingen waar kwetsbare	mensen wonen – zoals ouderen of mensen met een beperking – wordt soms echt het uiterste gevraagd. On	PR	21
107	ic-capaciteit te verdubbelen. En ook in instellingen waar kwetsbare mensen wonen – zoals ouderen of	mensen met een beperking – wordt soms echt het uiterste gevraagd. Onze mensen in de zorg leveren een	PR	6
108	sen wonen – zoals ouderen of mensen met een beperking – wordt soms echt het uiterste gevraagd. Onze	mensen in de zorg leveren een ongekeerde prestatie. De weg naar het nieuwe normaal gaat gepaard met	ZO	6
109	klachten hebt of je zorgen maakt. In de huisartsenpraktijken zijn allerlei maatregelen getroffen om	mensen veilig te kunnen zien. En de dokter is er nog steeds om je te helpen. Een	AG	5
110	er nog steeds om je te helpen. Een tweede ankerpunt is het beschermen van onze kwetsbare	mensen. En we zien in de verpleeghuizen hoe ingewikkeld dat soms is. De verpleeghuizen worden hard g	RI	9
111	die verspreiding van dat virus zoveel mogelijk in te dammen. Maar zwaar is het ook. De	mensen in de verpleeghuizen zijn zo ongelooflijk kwetsbaar. En wat medisch noodzakelijk is, kan de m	RI	9
112	stap flink opgeschroefd. Alle zorgmedewerkers die klachten hebben die kunnen getest worden. Net als	mensen met klachten die kwetsbaar zijn. En vervolgens is het van belang om te weten met wie	RI	9
113	die weer even gewoon is. En dat geldt misschien nog wel het meest voor al die	mensen in de zorg. Het is aan ons om om hen heen te blijven staan. Door de	ZO	6
114	en geleidelijk kunnen worden teruggedraaid. Maar dan moet wel elk stapje heel duidelijk zijn, zodat	mensen precies weten waar ze aan toe zijn. Waar staan we nu? Kort samengevat, de cijfers in	AG	5

115	amilieleden, vrienden en collega's. Dat moeten we ons blijven realiseren. Want ondertussen vragen	mensen zich af wanneer de economie weer van het slot kan en hoe lang het nog duurt	AG	5
116	ware in een tweede golf over ons heen. Met als gevolg nog meer druk op de	mensen in de zorg, meer slachtoffers, nog meer uitgestelde operaties en behandelingen van mensen met	ZO	6
117	ruk op de mensen in de zorg, meer slachtoffers, nog meer uitgestelde operaties en behandelingen van	mensen met andere ziektes. Dat willen we per se voorkomen en dat vraagt van ons allemaal blijvend	ZO	6
118	druk op de zorg daalt. Dat hebben we samen gedaan, dat hebben weg gedaan met 17 miljoen	mensen, en dat moeten we dus volhouden. En daarmee kom ik bij de besluiten die we vandaag	IE	2
119	ja dat is zuur, maar bij alle gevolgen die deze crisis heeft voor de gezondheid van	mensen, voor bedrijven en voor de samenleving als geheel ontkomen we er niet aan om dit offer	AG	5
120	aan om dit offer met elkaar te brengen. En ik hoop ook en ik verwacht dat	mensen dat zullen begrijpen. Ten vierde: wat verandert vandaag dus niet. Ik wil dat voor alle duid	A	7
121	aak weer gaat pieken. Dat virus weer gaat golven door de samenleving en die ontzettend fantastische	mensen op onze ic's en ziekenhuizen te maken krijgen met nog meer werkdruk, nog meer operaties	ZO	6
122	dat virus elke kans aangrijpen om over te springen van de ene persoon op de andere,	mensen te besmetten en daarmee de risico's voor mensen uiteindelijk soms ook met dodelijke afloop, d	AG	5
123	van de ene persoon op de andere, mensen te besmetten en daarmee de risico's voor	mensen uiteindelijk soms ook met dodelijke afloop, die zullen dan weer toenemen. Dat was mijn worste	AG	5
124	is ook de afweging die we dus de komende weken met elkaar als land, met 17 miljoen	mensen zullen moeten blijven maken. Ik beloof u dat ik u steeds zal vertellen wat er in	IE	2
125	en op basis waarvan we die afwegingen maken. Maar uiteindelijk kunnen we dit alleen met 17 miljoen	mensen. In het besef dat de achter de getallen die het RIVM iedere dag publiceert, dat daar	IE	2
126	. In het besef dat de achter de getallen die het RIVM iedere dag publiceert, dat daar	mensen achter schuil gaan. Slachtoffers en nabestaanden. Vaders en moeders. Opa's en oma's. En dat	OV / ZI	1 / 19
127	Daarin draaide het om maximale controle en over twee doelstellingen: het beschermen van ouderen en	mensen met een kwetsbare gezondheid, en ervoor zorgen dat de zorg en vooral de intensive care afdeli	RI	9

Tabel 6. Annotaties voor 'mensen'

C.2. Annotaties voor ‘we’

	Links	WE + Rechts	Ref	Refnr
1	r de stand van zaken in Nederland en het buitenland wat betreft corona, het coronavirus. Dat zullen	we de komende tijd vaker doen, met een zekere regelmaat zullen we bij elkaar komen. Dat kan zijn	BI	1
2	corona, het coronavirus. Dat zullen we de komende tijd vaker doen, met een zekere regelmaat zullen	we bij elkaar komen. Dat kan zijn bijpraten, dat kan ook zijn om te kijken wat het betekent	BI	1
3	t het betekent voor allerlei sectoren. Het kan ook zijn dat er aanvullende besluiten moeten nemen.	We zullen ook niet iedere keer dan uitgebreid persconferenties doen, misschien u eens bijpraten in d	BI	1
4	ons goed dat nu wel zo te doen omdat het ook de tweede keer is nu dat	we bij elkaar zijn. Maar dat we daarmee ook niet de verwachting wekken dat er iedere keer hele	BI	1
5	te doen omdat het ook de tweede keer is nu dat we bij elkaar zijn. Maar dat	we daarmee ook niet de verwachting wekken dat er iedere keer hele grote aankondigingen komen. En dit	BI	1
6	hele grote aankondigingen komen. En dit gaat echt nog wel enige tijd duren allemaal. En daar zullen	we als land ons ook op moeten instellen dat het echt niet morgen voorbij is, of overmorgen. En	IE	2
7	mensen in Brabant die sinds vrijdag zo goed mogelijk opvolging hebben gegeven aan de verzoeken die	we vrijdag hebben gedaan. Wij bevinden ons nog steeds in de fase waar we ook vorige week in	BI	1
8	aan de verzoeken die we vrijdag hebben gedaan. Wij bevinden ons nog steeds in de fase waar	we ook vorige week in zaten, de zogenaamde indamfase. En wij bereiden ons natuurlijk voor, mocht dat	IE	2
9	. Wat dat dan precies is, dat merkt u dan als het zover is. Op dit moment zitten	we in de indamfase. En we doen er alles aan om daar ook zo lang mogelijk te blijven.	IE	2
10	, dat merkt u dan als het zover is. Op dit moment zitten we in de indamfase. En	we doen er alles aan om daar ook zo lang mogelijk te blijven. Uiteraard denken we ook na	BI	1
11	indamfase. En we doen er alles aan om daar ook zo lang mogelijk te blijven. Uiteraard denken	we ook na over de economie. De buffers zijn goedgevuld heb ik vandaag al een keer gezegd, met	BI	1

12	ische groeiverwachtingen. Maar natuurlijk, dit kan ook impact hebben op de economie, dus dat houden	we zeer precies in de gaten en als het nodig is zullen we natuurlijk ook wat betreft de	BI	1
13	de economie, dus dat houden we zeer precies in de gaten en als het nodig is zullen	we natuurlijk ook wat betreft de economie nadere maatregelen nemen, maar dat bevindt zich wat meer o	BI	1
14	dan van deze commissie. Een paar praktische zaken: In de eerste plaats wil ik nog eens herhalen:	we kunnen dit alleen doen als we dit met zijn 17 miljoenen doen. Ik voel dat ook zo, dat	IE	2
15	praktische zaken: In de eerste plaats wil ik nog eens herhalen: we kunnen dit alleen doen als	we dit met zijn 17 miljoenen doen. Ik voel dat ook zo, dat heel Nederland zich realiseert: dit is	IE	2
16	vooraan zit, die er vreselijk hard aan werkt met zijn hele team. Dat lukt je alleen als	we dat met 17 miljoen mensen doen. En nou zijn we ook een nuchter landje, dat merk je ook	IE	2
17	zijn hele team. Dat lukt je alleen als we dat met 17 miljoen mensen doen. En nou zijn	we ook een nuchter landje, dat merk je ook de afgelopen weken. We benaderen dit met een zekere	IE	2
18	mensen doen. En nou zijn we ook een nuchter landje, dat merk je ook de afgelopen weken.	We benaderen dit met een zekere nuchterheid. Maar toch ga ik u vanavond vragen, via u de media,	IE	2
19	, om toch eens even heel scherp opnieuw te kijken: wat zijn nou die algemene hygiënemaatregelen die	we allemaal kunnen nemen, met 17 miljoen mensen. En ik noem ze toch nog een keer omdat er natuurlijk	IE	2
20	een risico is, in al die nuchterheid, dat dat een beetje verslapt. Handen wassen, veel vaker dan	we dat gewend zijn te doen. In de elleboog niezen en papieren zakdoekjes gebruiken. Het is allemaal	IE	2
21	g niezen en papieren zakdoekjes gebruiken. Het is allemaal heel huiselijk, maar het helpt enorm als	we dat doen. En ik vraag u echt: een oproep aan heel Nederland, dit is echt iets wat	IE	2
22	dat doen. En ik vraag u echt: een oproep aan heel Nederland, dit is echt iets wat	we gezamenlijk kunnen doen. Doe dit, maak hier gebruik van deze aanwijzingen: handen wassen, in je e	IE	2
23	verstandig is, het is een simpele maatregel die weer verder helpt bij het indammen. Dat is dat	we vanaf dit moment geen handen meer schudden in Nederland. Dus wij voegen nu toe, vanaf dit moment	IE	2
24	dit moment geen handen meer schudden in Nederland. Dus wij voegen nu toe, vanaf dit moment stoppen	we met handen schudden. Dus u kunt voetzoenen, u kunt elleboogstoten, wat u ook wilt. Ik zie op	IE	2

25	houdt je aan die algemene hygiëne-eisen en voorwaarden en werk daar goed aan mee, dat kunnen	we met zijn allen doen. En daar voegen we dus aan toe: stop met handen schudden. Dan kom	IE	2
26	voorwaarden en werk daar goed aan mee, dat kunnen we met zijn allen doen. En daar voegen	we dus aan toe: stop met handen schudden. Dan kom ik nu specifiek bij Brabant. Nogmaals grote waar	BI	1
27	je bij de huisarts als het erger wordt. Dat is de maatregel van afgelopen vrijdag, die trekken	we dus door, zeven dagen vanaf nu en dat loopt dus door tot en met maandag 16 maart. En	BI	1
28	in ons midden. Hij is voorzitter van een van die veiligheidsregio's en hij is ook laten	we maar zeggen een soort voorzitter van het overleg van veiligheidsregio's in Brabant, die gaan zich	ZW	7
29	lijft ook daarbij dat die evenementen zoveel mogelijk wel door kunnen gaan in Brabant. Dat is wat	we vandaag hebben besproken en ik wil graag de ruimte inderdaad geven voor een paar vragen. Maar ik	BI	1
30	nieuw advies van het Outbreak Management Team, het OMT. Een concrete aanleiding voor dat advies dat	we in Nederland nieuwe gevallen zien die we niet tot de bron kunnen herleiden. En dat is voor	BI	1
31	Team, het OMT. Een concrete aanleiding voor dat advies dat we in Nederland nieuwe gevallen zien die	we niet tot de bron kunnen herleiden. En dat is voor ons aanleiding om op advies van dat	BI	1
32	wil zo eerst aan Jaap van Dissel, van het RIVM, vragen om ons toe te lichten waar	we nu staan. Daarna zal Bruno Bruins de maatregelen toelichten en dan zal ik zelf een aantal afsluit	IE	2
33	neel en personeel werkzaam in vitale processen. Wij weten dat wij ongelooflijk veel van u vragen en	we hebben heel grote waardering voor al uw extra inzet in de afgelopen periode. Heel veel dank daarv	BI	1
34	waardering voor al uw extra inzet in de afgelopen periode. Heel veel dank daarvoor. Aan u willen	we vragen, zorgpersoneel en personeel in vitale processen; een, blijf pas thuis van uw werk als u kl	BI	1
35	dan wil ik iets zeggen over het basis-, het middelbaar onderwijs en het MBO, want daar zien	we op dit moment geen reden om scholen te sluiten of andere maatregelen te nemen. Reden is dat	BI	1
36	g besmettingen zijn. De omgeving op die scholen is ook minder internationaal en jongeren, dat weten	we, zijn niet de groep met de hoogste risico's. Maar ik zeg er meteen iets bij: wat	BI	1
37	ders noodgedwongen thuis zouden moeten blijven. Want veel van die ouders die werken op plekken waar	we ze verschrikkelijk hard nodig hebben. Die werken juist in de ziekenhuizen, bij de GGD, bij de pol	IE	1

38	dan thuisblijven en niet naar hun werk kunnen, zouden die effecten heel groot zijn. En dat willen	we vermijden. En ik doe dus een beroep op die juffen en meesters en leraren en leraressen. Ik	BI	1
39	brede punt ook hier nog een keer maken. Wij kiezen in ons land voor een aanpak waarbij	we ons uiteraard baseren op het advies van deskundigen, niet dat we blind overnemen, zoals soms geda	BI	1
40	ons land voor een aanpak waarbij we ons uiteraard baseren op het advies van deskundigen, niet dat	we blind overnemen, zoals soms gedacht wordt of dat we er helemaal zelf niks van vinden. Maar het	BI	1
41	baseren op het advies van deskundigen, niet dat we blind overnemen, zoals soms gedacht wordt of dat	we er helemaal zelf niks van vinden. Maar het advies van deskundigen is belangrijk om dat dit een	BI	1
42	te voorkomen dat bijvoorbeeld onze ziekenhuizen op enig moment overbelast zouden worden. Dat willen	we uiteraard voorkomen. Tegelijkertijd is de realiteit dat niemand ter wereld precies kan zeggen wat	BI	1
43	eldt dus ook voor de maatregelen waar wij vandaag over gesproken hebben, gedurende deze dag en waar	we zojuist in de ministeriële commissie besluiten over hebben genomen. Feit is dat je in een crisis	BI	1
44	de besluiten moet nemen en de gevolgen daarvan dus ook moet dragen. Dat is de fase waar	we nu zitten, waarin we dus maximaal op de bal zitten, om te doen wat nodig is, zeker	IE	2
45	en de gevolgen daarvan dus ook moet dragen. Dat is de fase waar we nu zitten, waarin	we dus maximaal op de bal zitten, om te doen wat nodig is, zeker niet te weinig. Je	IE	2
46	wat nodig is, zeker niet te weinig. Je probeert ook te voorkomen dat je teveel doet, maar	we moeten er bovenop zitten om dit virus in te dammen en daarbij herhaal ik wat ik ook	IE	2
47	om dit virus in te dammen en daarbij herhaal ik wat ik ook maandag zei: daarbij hebben	we iedereen nodig, 17 miljoen mensen, we moeten dat gevecht met zijn allen voeren als land en met zi	IE	2
48	en daarbij herhaal ik wat ik ook maandag zei: daarbij hebben we iedereen nodig, 17 miljoen mensen,	we moeten dat gevecht met zijn allen voeren als land en met zijn allen ook zien te winnen.	IE	2
49	zijn allen ook zien te winnen. Het effect is het grootst als iedereen zich houdt aan wat	we vandaag besloten hebben. Tot slot voor de administratie geldt dat er uiteraard een brief aan de K	BI	1
50	erentie minister Bruins en Slob over aanvullende maatregelen coronavirus SLOB Zoals bekend volgen	we met betrekking tot de kinderopvang en het onderwijs de ontwikkelingen van dag tot dag en de afgel	BI	1

51	de scholen kunnen ontstaan en ook omdat er bij ouders en ook docenten zorgen leven. Daarom hebben	we vandaag in goed overleg met de kinderopvang en de onderwijssector het volgende besloten: vanaf mo	BI	1
52	edagogische medewerkers die in de kinderopvang werken die niet ziek zijn, die kunnen naar hun werk.	We hebben ze hard nodig, ook als het gaat om de kinderen van ouders in vitale beroepen ook	IE	2
53	er te begeleiden. Maar ook om het onderwijs te organiseren voor kinderen die thuis komen te zitten.	We gaan hoge prioriteit geven aan de eindexamenleerlingen in het voortgezet onderwijs en in het mbo.	BI	1
54	geven aan de eindexamenleerlingen in het voortgezet onderwijs en in het mbo. Zij zullen, dat hebben	we afgesproken met de vo- en met de mbo-sector, in de komende week daar nadere informatie over	BI	1
55	oor de kinderopvang en het onderwijs in de plaats waar zij verantwoordelijk voor zijn. En tot slot:	we beseffen dat we veel vragen van de mensen die in de kinderopvang werken en in het onderwijs,	BI	1
56	en het onderwijs in de plaats waar zij verantwoordelijk voor zijn. En tot slot: we beseffen dat	we veel vragen van de mensen die in de kinderopvang werken en in het onderwijs, het zijn ingrijpende	BI	1
57	ingrijpende tijden. Er is veel waardering en respect voor al datgene wat ze al hebben gedaan en	we weten dat we ook nog veel van ze zullen gaan vragen. Waar dat maar mogelijk is zullen	BI	1
58	is veel waardering en respect voor al datgene wat ze al hebben gedaan en we weten dat	we ook nog veel van ze zullen gaan vragen. Waar dat maar mogelijk is zullen we hen uiteraard	BI	1
59	weten dat we ook nog veel van ze zullen gaan vragen. Waar dat maar mogelijk is zullen	we hen uiteraard daarin ondersteunen. BRUINS Dames en heren, zoals we dat steeds doen baseren we o	BI	1
60	ar dat maar mogelijk is zullen we hen uiteraard daarin ondersteunen. BRUINS Dames en heren, zoals	we dat steeds doen baseren we onze aanpak van de corona-uitbraak op het advies van onze medische	BI	1
61	len we hen uiteraard daarin ondersteunen. BRUINS Dames en heren, zoals we dat steeds doen baseren	we onze aanpak van de corona-uitbraak op het advies van onze medische experts, zoals we dat hebben	BI	1
62	doen baseren we onze aanpak van de corona-uitbraak op het advies van onze medische experts, zoals	we dat hebben georganiseerd onder leiding van het Outbreak Management Team en het RIVM. Om te beginn	BI	1
63	georganiseerd onder leiding van het Outbreak Management Team en het RIVM. Om te beginnen verlengen	we alle bestaande maatregelen met een week, dat wil zeggen dat deze tot en met 6 april geldig zijn.	BI	1

64	met een week, dat wil zeggen dat deze tot en met 6 april geldig zijn. En aanvullend komen	we met nieuwe maatregelen. Eén: alle eet- en drinkgelegenheden in Nederland sluiten vanaf 18.00 uur	BI	1
65	scilubs en coffeeshops sluiten vanaf 18.00 uur vandaag en blijven tot en met 6 april dicht. En drie:	we vragen alle Nederlanders bovendien om, waar mogelijk, gepaste afstand van elkaar te bewaren, ook	BI	1
66	or iedereen, maar juist het hamsteren veroorzaakt problemen voor de supermarkten. Dames en heren,	we nemen ook verschillende maatregelen om ondernemers te helpen die in de problemen zitten of in de	BI	1
67	die in de problemen zitten of in de problemen dreigen te komen. U kunt erop rekenen dat	we ook onze ondernemers niet in de steek laten, want we moeten samen door deze crisis met vereende	BI	1
68	te komen. U kunt erop rekenen dat we ook onze ondernemers niet in de steek laten, want	we moeten samen door deze crisis met vereende kracht. Tot slot: ik wil nogmaals mijn grote waarderin	IE	2
69	thuis of ergens anders. En dat geldt ook voor al die mensen die ons land draaiende houden.	We zijn u zeer, zeer dankbaar. En mijn laatste opmerking zou deze zijn: Nederland, Nederlanders, let	BI	1
70	herstel dan gaat duren. En hij heeft gezegd: ik wil ook zeker gegeven ook de situatie waar	we nu in zitten, wil ik dan ook eigenlijk meteen mij terugtrekken. Want zegt hij: de aard van	A	3
71	, wil ik dan ook eigenlijk meteen mij terugtrekken. Want zegt hij: de aard van de crisis waar	we ons op dit moment in bevinden, die vraagt een bewindspersoon die er nu ook meteen weer vol	A	3
72	om ervoor te zorgen dat Nederland zo goed mogelijk kon en kan reageren op de gebeurtenissen waar	we mee geconfronteerd worden. Hij heeft er in bijzonder vreselijk hard aan gewerkt om ervoor te zorg	IE	2
73	ervoor te zorgen dat de ziekenhuize daar zo goed mogelijk op voorbereid zijn. Dat is werk waarop	we nu verder kunnen bouwen. Waar we vandaag ook over gesproken hebben. Belangrijke zaken als het ver	BI	1
74	daar zo goed mogelijk op voorbereid zijn. Dat is werk waarop we nu verder kunnen bouwen. Waar	we vandaag ook over gesproken hebben. Belangrijke zaken als het verder uitbouwen van de IC-capacitei	BI	1
75	ook nu degene zijn die vanuit VWS de coronacrisis, de aanpak daarvan leidt. Dat blijft ook zo.	We gaan wel zorgen dat er een vervanger komt voor Bruno Bruins. Maar voor de crisis blijft vanaf	BI	1
76	en dat zal Hugo nu overnemen. Ben heel blij dat hij bereid is dat te doen. En	we gaan zo snel mogelijk u laten weten wie de vervanger is van Bruno Bruins. Want het is	BI	1

77	iedereen zijn werk kon doen. En ik ben ervan overtuigd, ook de komende weken en maanden, moeten	we weer iemand hebben die waar Hugo de Jonge als hoofdverantwoordelijke voor het bestrijden van de c	BI	1
78	lijke voor het bestrijden van de crisis. En daarbij de bijzondere focus op de hele ouderenzorg. Dat	we ook vanuit de ziekenhuissector en vanuit de hele medische zorg en acute zorg dat er iemand komt	A	3
79	fdverantwoordelijke voor de bestrijding van de crisis en er komt een vervanger op die portefeuille.	We hopen dat heel snel te kunnen mededelen. Dan was er vandaag een commissievergadering van de stu	BI	1
80	mmissievergadering van de stuurgroep crisisbestrijding, de ministeriele commissie. Ik wil hier – nu	we hier bij elkaar zijn – in de eerste plaats melden, u heeft dat eerder vandaag gezien, dat we	TS	8
81	we hier bij elkaar zijn – in de eerste plaats melden, u heeft dat eerder vandaag gezien, dat	we natuurlijk allemaal zeer bedroefd zijn over het feit dat er weer mensen overleden zijn aan dit, a	IE / BI	2 / 1
82	an het coronavirus nu op 76 staat. En onze gedachten gaan onverminderd uit naar de nabestaanden. En	we realiseren ons dat voor heel veel mensen en heel veel gezinnen en families en nabestaanden een he	BI	1
83	een keer Nederland oproepen: houd je aan alle voorschriften. Ik doe dat bij iedere gelegenheid. En	we zullen daar ook de komende dagen nog weer extra aandacht aan besteden aan de komende weken. Het	BI	1
84	meter houdt, die kans is, het risico dat je het virus overdraagt neemt dan enorm af. En	we gaan daar dus de komende tijd mee verder. Belangrijk hierbij ook dat je thuisblijft bij verkoudhe	BI	1
85	mee verder. Belangrijk hierbij ook dat je thuisblijft bij verkoudheidsklachten. Ook dat helpt. Als	we al deze dingen doen namelijk in combinatie met alle andere maatregelen, dan kunnen we als samenle	IE	2
86	at helpt. Als we al deze dingen doen namelijk in combinatie met alle andere maatregelen, dan kunnen	we als samenleving kunnen wij de kwetsbare beschermen en dit virus de komende tijd zo goed mogelijk	IE	2
87	wij de kwetsbare beschermen en dit virus de komende tijd zo goed mogelijk terugdringen. Daar hebben	we echt iedereen voor nodig. En ik merk toch nog steeds, ik was vanmorgen bij de vakkenvullers van	IE	2
88	vestiging hier van een grote supermarkt hier in Den Haag en die zeiden: dan zeiden dan zijn	we die vakken aan het vullen en staan de mensen staan over ons heen grijpen ze naar de	VV	9
89	kratjes om zich heen zetten om een beetje afstand te creëren. En dan zie je dus dat	we dit nog niet met zijn allen geïnternaliseerd hebben als samenleving hoe belangrijk die anderhalve	IE	2

90	het netvlies en met de schrik nog in het lijf hoorde ik vandaag dat Bruno zou terugtreden.	We hebben elkaar gebeld en elkaar gezegd dat het ongelooflijk verdrietig is. Ongelooflijk balen is,	BI	1
91	. En die aandacht is goed. Het is belangrijk dat mensen weten dat er een groep is die	we zo veel mogelijk moeten afschermen van het virus en alle maatregelen die we nemen, die soms ook	BI (A)	1
92	een groep is die we zo veel mogelijk moeten afschermen van het virus en alle maatregelen die	we nemen, die soms ook ingrijpend zijn in het leven van mensen, die zijn er nou juist op	BI	1
93	st op gericht om ouderen en andere kwetsbare mensen zo veilig mogelijk te houden. En vandaag hebben	we een ingrijpend besluit moeten nemen. Want juist omdat ouderen zo kwetsbaar zijn hebben we besloten	BI	1
94	ag hebben we een ingrijpend besluit moeten nemen. Want juist omdat ouderen zo kwetsbaar zijn hebben	we besloten om in alle verpleeghuizen en kleinschalige woonvormen in de ouderen zorg de deuren te sl	BI	1
95	op dit moment al. In deze bijzondere situatie zijn ingrijpende maatregelen nodig. En opnieuw moeten	we nu een ingrijpende maatregel nemen. En dat raakt iedereen. Geen bezoek, dat kan even niet meer. M	BI	1
96	maatregel nemen. En dat raakt iedereen. Geen bezoek, dat kan even niet meer. Maar natuurlijk moeten	we wel contact blijven houden. En het is hartverwarmend om te zien hoe de verpleeghuizen in Noord-Br	IE	2
97	gewoon dat normale contact te houden. En er is nog veel meer creativiteit en ik denk dat	we die creativiteit ook nodig hebben. Creativiteit. En maatregelen die je met gezondheid neemt maar	IE	2
98	ben. Creativiteit. En maatregelen die je met gezondheid neemt maar met een warm hart uitvoert zodat	we de mensen die ons lief zijn zo goed mogelijk beschermen. 23 maart 2020 Letterlijke tekst persco	IE	2
99	aar opmerkingen maken. Eigenlijk twee voordat ik mijn collega's het woord geef. Ten eerste hebben	we zojuist in onze commissie, onze Ministeriële Commissie Crisisbeheersing stilgestaan bij de actuel	BI	1
100	entie minister-president Mark Rutte en minister De Jonge na afloop van crisisberaad kabinet RUTTE	We hebben zojuist weer een vergadering gehad met de Ministeriële Commissie die zich buigt over de co	BI	1
101	de coronacrisis, geen grote nieuwe besluiten – afgelopen dinsdag was natuurlijk de vergadering waar	we de besluiten hebben genomen over het voortzetten van de maatregelen– maar we hebben wel een paar	BI	1
102	jk de vergadering waar we de besluiten hebben genomen over het voortzetten van de maatregelen– maar	we hebben wel een paar dingen besproken waarvan ik het toch goed vind die ook met u	BI	1

103	en ik beschikbaar voor nog een enkele vraag, maar laat ik u eerst kort schetsen wat	we vandaag besproken hebben. In de eerste plaats: aanstaand weekend. Het wordt mooier weer dit wee	BI	1
104	genomen om de pleziervaart vergaand te beperken, dus het verzoek is ook echt aan iedereen: laten	we doorgaan met de goede lijn van afgelopen weekend. En dat betekent: zo veel mogelijk thuisblijven,	IE	2
105	meter in acht nemen, dan wordt daar al sinds vorig weekend op gehandhaafd. Dus nogmaals: laten	we die lijn voortzetten. Dat is echt van groot belang, omdat je anders het risico loopt dat	IE	2
106	rk voor de toch al zwaarbelaste ziekenhuizen, voor de zwaarbelaste IC-afdelingen. Dus nogmaals: als	we allemaal willen helpen – en dat willen we – om de verspreiding verder te beperken en het voor	IE	2
107	en, voor de zwaarbelaste IC-afdelingen. Dus nogmaals: als we allemaal willen helpen – en dat willen	we – om de verspreiding verder te beperken en het voor de zorg beheersbaar te maken, is het	A	3
108	te beperken en het voor de zorg beheersbaar te maken, is het echt van belang dat	we dit weekend zo veel mogelijk thuisblijven en als we naar buiten gaan zo veel mogelijk in	IE	2
109	maken, is het echt van belang dat we dit weekend zo veel mogelijk thuisblijven en als	we naar buiten gaan zo veel mogelijk in de eigen buurt en altijd die anderhalve meter afstand	IE	2
110	el stranden, parken en ook pleziervaart worden vergaand beperkt door de burgemeesters. Dan hebben	we gesproken over het paasweekend. Ook voor het paasweekend: blijf zo veel mogelijk thuis. We willen	BI	1
111	n hebben we gesproken over het paasweekend. Ook voor het paasweekend: blijf zo veel mogelijk thuis.	We willen geen reisbewegingen in Nederland. We willen dus ook niet dat mensen dan naar België gaan	BI	1
112	Ook voor het paasweekend: blijf zo veel mogelijk thuis. We willen geen reisbewegingen in Nederland.	We willen dus ook niet dat mensen dan naar België gaan of naar Duitsland gaan, we willen	BI	1
113	Nederland. We willen dus ook niet dat mensen dan naar België gaan of naar Duitsland gaan,	we willen dat ze in Nederland blijven en zo veel mogelijk thuisblijven, net zoals aanstaand weekend.	BI	1
114	e willen dat ze in Nederland blijven en zo veel mogelijk thuisblijven, net zoals aanstaand weekend.	We bekijken op dit moment heel precies wat er gebeurt vanuit België en Duitsland naar Nederland. Je	BI	1
115	niet, blijf daar en weet ook dat als je toch komt, dat de voorzieningen minimaal zijn.	We zullen dat heel precies monitoren ook dit weekend en de komende dagen. Op dit moment denken	BI	1

116	zullen dat heel precies monitoren ook dit weekend en de komende dagen. Op dit moment denken	we niet dat daar extra maatregelen nodig zijn, anders dan deze boodschap: blijf in België, blijf in	BI	1
117	dschap: blijf in België, blijf in Duitsland, kom niet naar Nederland. Zou dat beeld veranderen, dat	we het aantal boekingen zien oplopen of dat we dit weekend andere informatie krijgen, dan zullen we	BI	1
118	niet naar Nederland. Zou dat beeld veranderen, dat we het aantal boekingen zien oplopen of dat	we dit weekend andere informatie krijgen, dan zullen we daar dinsdag nadere besluiten over nemen. Da	BI	1
119	we het aantal boekingen zien oplopen of dat we dit weekend andere informatie krijgen, dan zullen	we daar dinsdag nadere besluiten over nemen. Dat is op dit moment in ieder geval niet voorzien.	BI	1
120	wij tegen de mensen zeggen: blijf voor alle zekerheid veertien dagen thuis in thuisquarantaine. Wat	we met Amerika uiteindelijk zouden willen is ook prechecks bij het vertrek. Dat kost meer tijd, daar	BI	1
121	merika uiteindelijk zouden willen is ook prechecks bij het vertrek. Dat kost meer tijd, daar werken	we aan en zodra dat rond is hopen we ook dat bekend te kunnen maken, dat dat	BI	1
122	het vertrek. Dat kost meer tijd, daar werken we aan en zodra dat rond is hopen	we ook dat bekend te kunnen maken, dat dat gelukt is. Maar zolang dat nog niet dan,	BI	1
123	je bent geland op Schiphol en je gaat naar huis, blijf veertien dagen thuis. Tot slot:	we doen het met z'n allen op dit moment, is mijn waarneming, echt heel knap. We	IE	2
124	: we doen het met z'n allen op dit moment, is mijn waarneming, echt heel knap.	We houden ons in overgrote mate aan de gezamenlijk gemaakte afspraken om de verspreiding van het cor	IE	2
125	afspraken om de verspreiding van het coronavirus te voorkomen. Het is echt van enorm belang dat	we dat niet alleen doordeweeks maar ook in de weekenden en tijdens het paasweekend, over een week,	IE	2
126	niet alleen doordeweeks maar ook in de weekenden en tijdens het paasweekend, over een week, dat	we dat blijven doen. En ik heb het ook gisteren gezegd, Hugo de Jonge heeft het gezegd:	IE	2
127	gezegd, Hugo de Jonge heeft het gezegd: fantastisch wat er gebeurt in de zorg, fantastisch dat	we zien dat die verspreidingsgraad van het virus aan het dalen is, maar dat kunnen we alleen	A	3
128	dat we zien dat die verspreidingsgraad van het virus aan het dalen is, maar dat kunnen	we alleen met z'n allen als we scherp blijven, als we ons aan de maatregelen houden	IE	2

129	het virus aan het dalen is, maar dat kunnen we alleen met z'n allen als	we scherp blijven, als we ons aan de maatregelen houden en daarmee dus ook alle plekken voorkomen	IE	2
130	dalen is, maar dat kunnen we alleen met z'n allen als we scherp blijven, als	we ons aan de maatregelen houden en daarmee dus ook alle plekken voorkomen waar grotere groepen same	IE	2
131	dus ook alle plekken voorkomen waar grotere groepen samenkomen. Dus vandaar deze aankondigingen. En	we zullen, nogmaals, heel goed in de gaten houden hoe het dit weekend gaat, ook richting het	BI	1
132	Jonge na afloop van crisisberaad kabinet Goedenavond. Zoals u waarschijnlijk al verwachtte hebben	we vandaag geen grote nieuwe besluiten genomen. We zitten nu in de periode waarin de maatregelen hun	BI	1
133	navond. Zoals u waarschijnlijk al verwachtte hebben we vandaag geen grote nieuwe besluiten genomen.	We zitten nu in de periode waarin de maatregelen hun werk moeten doen. Hugo de Jonge zal	IE	2
134	inzet van burgemeesters is het in het hele land gelukt de regels in acht te nemen.	We bleven zoveel mogelijk thuis en als we de deur uitgingen voor een wandeling, een boodschap of	IE	2
135	hele land gelukt de regels in acht te nemen. We bleven zoveel mogelijk thuis en als	we de deur uitgingen voor een wandeling, een boodschap of een fietstochtje dan hielden we die anderh	IE	2
136	en als we de deur uitgingen voor een wandeling, een boodschap of een fietstochtje dan hielden	we die anderhalve meter afstand. En natuurlijk, er waren uitzonderingen, maar daar is steeds streng	IE	2
137	af aan het feit dat Nederland zich vorig weekend van zijn beste kant heeft laten zien.	We hebben dit dus voor elkaar over. En het is ook meteen de enige manier. Want de	IE	2
138	snel, die aantallen. En de deskundigen vertellen ons dat dit komt door alle maatregelen én doordat	we ons daaraan houden natuurlijk. Dat is positief, maar er schuilt ook een risico in. Het risico	IE	2
139	op zich snap ik dat, maar laat ik wel heel duidelijk zeggen: een grotere fout kunnen	we bijna niet met elkaar maken. Als we nu niet volhouden, dan doen we in no time	IE	2
140	ik wel heel duidelijk zeggen: een grotere fout kunnen we bijna niet met elkaar maken. Als	we nu niet volhouden, dan doen we in no time alles teniet wat er is opgebouwd en	IE	2
141	grotere fout kunnen we bijna niet met elkaar maken. Als we nu niet volhouden, dan doen	we in no time alles teniet wat er is opgebouwd en schieten we meteen weer naar een	IE	2

142	niet volhouden, dan doen we in no time alles teniet wat er is opgebouwd en schieten	we meteen weer naar een nieuwe hoge piek, met alle gevolgen van dien voor de ziekenhuizen en	IE	2
143	rijders die anderen geen ruimte even op smalle dijkweggetjes. En dan mijn derde en laatste punt.	We begrijpen heel goed dat er vragen komen over de beste manier om straks weer terug te	BI	1
144	vragen komen over de beste manier om straks weer terug te keren naar het leven wat	we gewend waren. Maar we moeten ervoor waken dat we een schijntegenstelling gaan creëren tussen gezo	IE	2
145	beste manier om straks weer terug te keren naar het leven wat we gewend waren. Maar	we moeten ervoor waken dat we een schijntegenstelling gaan creëren tussen gezondheid en economie. Di	A	3
146	terug te keren naar het leven wat we gewend waren. Maar we moeten ervoor waken dat	we een schijntegenstelling gaan creëren tussen gezondheid en economie. Die tegenstelling is er niet.	A	3
147	n schijntegenstelling gaan creëren tussen gezondheid en economie. Die tegenstelling is er niet. Als	we maatregelen te vroeg los laten en het virus meteen weer op volle snelheid om zich heen	A	3
148	grijpt, wordt behalve onze gezondheid ook de economie nog harder en nog langer geraakt. Dus wat	we nu doen voor de gezondheid draagt straks bij aan ons economisch herstel. Dat is geen tegenstellin	A	3
149	glashelder: terug naar normaal zal hoe dan ook een zaak zijn van de lange adem. Als	we op 28 april al stappen kunnen zetten, gaat het loket echt niet in een keer helemaal open.	A	3
150	op 28 april al stappen kunnen zetten, gaat het loket echt niet in een keer helemaal open.	We zullen met elkaar moeten zoeken naar het nieuwe normaal in de anderhalve meter samenleving, een s	IE	4
151	in de anderhalve meter samenleving, een samenleving die wat dat betreft anders zal zijn dan zoals	we die recent gewend waren. Wat kan er straks binnen die anderhalve meter misschien wel? En het	IE	2
152	s belangrijk dat daar binnen alle bedrijven, scholen en andere sectoren over wordt nagedacht, zodat	we klaar staan als het moment daar is om de eerste stappen te zetten. Ik benadruk dat	RE	4
153	. Ik benadruk dat de weg terug echt alleen stap voor stap kan worden afgelegd en dat	we ons laten leiden door de wetenschappelijke inzichten over wat wijsheid is. Dat blijft het uitgang	BI	1
154	door de wetenschappelijke inzichten over wat wijsheid is. Dat blijft het uitgangspunt. U weet dat	we in de week voor 28 april een besluit nemen over het vervolg en het enige dat ik	BI	1

155	vandaag over kan zeggen, is dat de kans op een begin van normalisering groter wordt als	we ons de komende weken allemaal aan de regels blijven houden. Hou dus alsjeblieft vol. En tot	IE	2
156	komende weken allemaal aan de regels blijven houden. Hou dus alsjeblieft vol. En tot slot: laten	we in deze Paasweek er ook bij stilstaan dat er steeds meer mensen zijn die iemand moeten	IE	2
157	helpen en steunen waar het kan en vraag hulp als u er zelf even niet uitkomt.	We zijn echt op de goede weg en we moeten dit samen blijven doen. Dank u wel.	IE	2
158	hulp als u er zelf even niet uitkomt. We zijn echt op de goede weg en	we moeten dit samen blijven doen. Dank u wel. En dan geef ik nu graag het woord	IE	2
159	ik nu graag het woord aan Hugo de Jonge. DE JONGE Dankjewel. De afgelopen weken hebben	we ingrijpende maatregelen moeten nemen om onze kwetsbaarste mensen te beschermen, m ervoor te zorgen	BI	1
160	n prestatie van wereldformaat van alle artsen en verpleegkundigen. Niet al die extra plekken hebben	we nu al nodig, gelukkig niet, maar we blijven ons voorbereiden op alle scenario's. Want we	ZO	5
161	artsen en verpleegkundigen. Niet al die extra plekken hebben we nu al nodig, gelukkig niet, maar	we blijven ons voorbereiden op alle scenario's. Want we zijn er nog niet. De belangrijkste boodschap	ZO	5
162	we nu al nodig, gelukkig niet, maar we blijven ons voorbereiden op alle scenario's. Want	we zijn er nog niet. De belangrijkste boodschap van ons, van onze deskundigen is: hou vol. En	IE	2
163	. De belangrijkste boodschap van ons, van onze deskundigen is: hou vol. En ook na 28 april kunnen	we niet zomaar terug naar vroeger. In een volgende fase blijft testen cruciaal. Sinds gisteren wor	IE	2
164	leeghuis bijvoorbeeld en ook patiënten buiten de ziekenhuizen zullen meer en meer getest worden. En	we blijven inzetten op het verruimen van testcapaciteit. Het beter kunnen opsporen van besmettingen	ZO / BI	5 / 1
165	braak te voorkomen. En bij een intensiever testbeleid hoort ook een intensiever contactonderzoek en	we zien dat technologie daarbij behulpzaam kan zijn. En we denken daarbij aan twee mogelijke apps. E	BI	1
166	ort ook een intensiever contactonderzoek en we zien dat technologie daarbij behulpzaam kan zijn. En	we denken daarbij aan twee mogelijke apps. Een die je vertelt of je in de buurt bent	BI	1
167	vervolgens van huis uit rapporteren. Maar ik zeg er ook meteen bij: dat kan alleen als	we heel zorgvuldig omgaan met privacy. Het kan alleen met vertrouwen van de samenleving en dat vraag	BI	1

168	nauwkeurige verdere uitwerking en ik hoop u daar snel over te kunnen informeren. Voorlopig moeten	we vooral volhouden. Voor mensen die kwetsbaar zijn is dat soms extra lastig, want kinderen die thui	IE	2
169	met een beperking, mensen met een psychiatrische beperking, die krijgen nu even geen bezoek. Laten	we onze handen naar hen blijven uitsteken, door extra vaak de telefoon te pakken of een bos	NO	6
170	de telefoon te pakken of een bos bloemen langs te brengen. Na een paar weken raken	we langzaam een beetje gewend aan die anderhalve meter samenleving. En hoewel we misschien verlangen	IE	2
171	een paar weken raken we langzaam een beetje gewend aan die anderhalve meter samenleving. En hoewel	we misschien verlangen naar back to normal, moeten we zojuist samen op zoek naar een nieuw normaal.	IE	2
172	aan die anderhalve meter samenleving. En hoewel we misschien verlangen naar back to normal, moeten	we zojuist samen op zoek naar een nieuw normaal. De komende dagen en weken blijven spannend. We	IE	2
173	we zojuist samen op zoek naar een nieuw normaal. De komende dagen en weken blijven spannend.	We weten nog niet precies hoe lang dit gaat duren, veel is nog onzeker. Maar wat we	IE	2
174	. We weten nog niet precies hoe lang dit gaat duren, veel is nog onzeker. Maar wat	we wel weten is dat we deze tijd samen doorkomen, samen houden we dit vol. 15 april 2020 Letterlijj	IE	2
175	hoe lang dit gaat duren, veel is nog onzeker. Maar wat we wel weten is dat	we deze tijd samen doorkomen, samen houden we dit vol. 15 april 2020 Letterlijke tekst persconfere	IE	2
176	nog onzeker. Maar wat we wel weten is dat we deze tijd samen doorkomen, samen houden	we dit vol. 15 april 2020 Letterlijke tekst persconferentie minister-president Rutte en minister D	IE	2
177	dat zoveel mensen vol hebben gehouden. En daar ben ik blij mee, want alleen zo houden	we de situatie in de ziekenhuizen onder controle. Met zelfbeheersing, met behoedzaamheid en met gez	IE	2
178	en met gezond verstand. En daarom blijft 'hou vol' voorlopig de belangrijkste boodschap. Hoe beter	we ons aan de maatregelen houden, hoe groter de kans dat er stap voor stap ruimte komt	IE	2
179	eze week is er vanwege Pasen maar één bijeenkomst van onze Ministeriële Commissie Crisisbeheersing.	We zien nog steeds dat de maatregelen effect hebben. En we kijken natuurlijk ook vooruit. Blijven we	IE	2
180	ze Ministeriële Commissie Crisisbeheersing. We zien nog steeds dat de maatregelen effect hebben. En	we kijken natuurlijk ook vooruit. Blijven we na 28 april nog in de intelligente lockdown zoals we di	IE	2

181	. We zien nog steeds dat de maatregelen effect hebben. En we kijken natuurlijk ook vooruit. Blijven	we na 28 april nog in de intelligente lockdown zoals we die nu kennen of kunnen over enkele	IE	2
182	. En we kijken natuurlijk ook vooruit. Blijven we na 28 april nog in de intelligente lockdown zoals	we die nu kennen of kunnen over enkele weken langzamerhand een paar maatregelen worden versoepeld? H	IE	2
183	zijn de drie ankerpunten waar zo direct Hugo de Jonge nader op zal ingaan. U weet:	we nemen volgende week een besluit over de situatie na 28 april, en daar kan ik vandaag niet	BI	1
184	er al een versoepeling mogelijk is per 28 april, en ook dat is nu dus de vraag,	we moeten ons hoe dan ook voorbereiden op een overgangsfase, op het nieuwe normaal van onze anderhal	IE	2
185	te geven aan wat er straks misschien weer wel kan. En het is daarbij belangrijk dat	we daar allemaal over na gaan denken – binnen elk bedrijf, elke school, elk theater, elk kantoor, el	RE	4
186	gepaard met grote maatschappelijke dilemma's en ja, ook met heel veel praktische vragen. Dat moeten	we ons goed realiseren. Het gaat letterlijk dadelijk om de verdeling van schaarse ruimte. Stel dat w	RE	4
187	we ons goed realiseren. Het gaat letterlijk dadelijk om de verdeling van schaarse ruimte. Stel dat	we straks met allerlei creatieve ingrepen en onder strenge voorwaarden het onderwijs weer voorzichti	RE	4
188	a's en bedrijfskantines? Dat zijn allemaal dilemma's die zorgvuldig doordacht moeten worden voordat	we een stap kunnen zetten. Want nogmaals: anders is het risico veel te groot dat we het	RE / IE	4 / 2
189	voordat we een stap kunnen zetten. Want nogmaals: anders is het risico veel te groot dat	we het virus nieuwe zuurstof geven, met alle gevolgen van dien. Zo moeten we met 17 miljoen mensen	RE / IE	4 / 2
190	te groot dat we het virus nieuwe zuurstof geven, met alle gevolgen van dien. Zo moeten	we met 17 miljoen mensen voortdurend zoeken naar, wat ik zou willen noemen, de juiste balans. Enerzi	IE	2
191	iljoen mensen voortdurend zoeken naar, wat ik zou willen noemen, de juiste balans. Enerzijds moeten	we vasthouden aan maatregelen ten einde het coronavirus maximaal onder controle te houden, zodat er	IE	2
192	n de huidige beperkingen ook andere nadelige gezondheidseffecten, zowel lichamelijk als geestelijk.	We kunnen niet naar onze sportclub, we missen de contacten met onze collega's en vrienden, en	IE	2
193	nadelige gezondheidseffecten, zowel lichamelijk als geestelijk. We kunnen niet naar onze sportclub,	we missen de contacten met onze collega's en vrienden, en misschien wel het moeilijkst: we kunnen	IE	2

194	sportclub, we missen de contacten met onze collega's en vrienden, en misschien wel het moeilijkst:	we kunnen niet op bezoek bij onze ouders of grootouders in verpleeghuizen. Deze duivelse dilemma's z	IE	2
195	nen niet op bezoek bij onze ouders of grootouders in verpleeghuizen. Deze duivelse dilemma's zullen	we de komende weken met elkaar moeten durven bespreken. Ook als samenleving. Eenvoudige oplossingen	BI	1
196	gewerkt aan een verstandig besluit voor de volgende fase. En het is voor iedereen duidelijk: als	we kunnen versoepelen, dan is het niet ineens helemaal terug naar normaal. En bovendien: we kunnen o	BI	1
197	elijk: als we kunnen versoepelen, dan is het niet ineens helemaal terug naar normaal. En bovendien:	we kunnen ook niet uitsluiten dat we daarna ook op bepaalde punten weer een stap terug moeten	BI	1
198	is het niet ineens helemaal terug naar normaal. En bovendien: we kunnen ook niet uitsluiten dat	we daarna ook op bepaalde punten weer een stap terug moeten zetten, omdat bijvoorbeeld het virus toc	BI	1
199	de komende week, en de komende weken, voor deze maand: hou vol. Want alleen samen krijgen	we corona onder controle. En dan geef ik nu graag het woord aan Hugo de Jonge. DE	IE	2
200	e maatschappelijke en economische impact van alle beperkingen van de laatste weken gigantisch. Maar	we doen dit om twee belangrijke redenen. Om onze kwetsbaarste mensen zo goed mogelijk te beschermen.	BI	1
201	at gepaard met een aantal dilemma's, die premier Rutte zojuist schetste. De volgende stappen moeten	we behoedzaam en verstandig zetten. En daarbij hebben we drie ankerpunten. De eerste is de druk op	BI	1
202	zojuist schetste. De volgende stappen moeten we behoedzaam en verstandig zetten. En daarbij hebben	we drie ankerpunten. De eerste is de druk op de zorg. In de ziekenhuizen lijken we over	BI	1
203	hebben we drie ankerpunten. De eerste is de druk op de zorg. In de ziekenhuizen lijken	we over de piek heen. En als dat zo blijft, dan kan de capaciteit op de intensive	ZO / BI	5 / 1
204	zorg hervat kan worden. Om te beginnen met de zorg die de afgelopen weken is uitgesteld.	We moeten er voor zorgen dat de beschikbare capaciteit zorgvuldig wordt verdeeld. En bovendien roep	ZO / BI	5 / 1
205	steeds om je te helpen. Een tweede ankerpunt is het beschermen van onze kwetsbare mensen. En	we zien in de verpleeghuizen hoe ingewikkeld dat soms is. De verpleeghuizen worden hard geraakt. Eer	ZO / BI	5 / 1
206	verpleeghuizen hoe ingewikkeld dat soms is. De verpleeghuizen worden hard geraakt. Eerder besloten	we al om tijdelijk geen bezoek meer toe te staan. Hoe noodzakelijk dat ook was, ingrijpend was	ZO / BI	5 / 1

207	meer toe te staan. Hoe noodzakelijk dat ook was, ingrijpend was het zeker ook. Ook hebben	we te zorgen dat medewerkers hun werk veilig kunnen doen. We werken met man en macht om	ZO / BI	5 / 1
208	was het zeker ook. Ook hebben we te zorgen dat medewerkers hun werk veilig kunnen doen.	We werken met man en macht om voldoende in te kopen, te produceren zelf, te hergebruiken. En	ZO / BI	5 / 1
209	werken met man en macht om voldoende in te kopen, te produceren zelf, te hergebruiken. En	we hebben samen met de zorg een nieuwe manier van verdelen van de middelen afgesproken. Het is	BI	1
210	n nieuwe opleving van de uitbraak te voorkomen. Het is testen, traceren en vanuit huis rapporteren.	We hebben de testcapaciteit afgelopen weken stap voor stap flink opgeschroefd. Alle zorgmedewerkers	ZO / BI?	5 / 1
211	borgen van privacy is daarbij uiteraard essentieel. Dat zijn de drie ankerpunten bij de stappen die	we te zetten hebben op weg naar dat nieuwe normaal. We moeten dat beheerst doen, behoedzaam doen	BI	1
212	drie ankerpunten bij de stappen die we te zetten hebben op weg naar dat nieuwe normaal.	We moeten dat beheerst doen, behoedzaam doen en verantwoord doen. Iedereen snakt zo onderhand naar e	BI	1
213	maatregelen nog even vol te houden. Door elkaar te helpen. En door dit samen te doen.	We houden afstand van elkaar, maar houden oog voor elkaar. 21 april 2020 Letterlijke tekst perscon	IE	2
214	versoepeling mogelijk is van de intelligente lockdown van ons land. En ik zeg het maar ronduit:	we staan daarbij voor duivelse dilemma's. En daar heb ik ook zelf de afgelopen dagen enorm	BI	1
215	moet vandaag dan ook meer dan gebruikelijk van uw tijd nemen om uit te leggen wat	we wel hebben besloten, wat niet en waarom. Ik heb eerder gezegd dat alle maatregelen alleen geleide	BI	1
216	elk stapje heel duidelijk zijn, zodat mensen precies weten waar ze aan toe zijn. Waar staan	we nu? Kort samengevat, de cijfers in de ziekenhuizen en op de intensive careafdelingen zijn hoopgev	IE	2
217	us raakt ons allemaal. Onszelf, onze ouders, andere familieleden, vrienden en collega's. Dat moeten	we ons blijven realiseren. Want ondertussen vragen mensen zich af wanneer de economie weer van het	IE	2
218	kunnen opstarten. En hoezeer ik ook begrijp dat het ongeduld er als het ware in sluipt,	we weten dat een snelle versoepeling er zou kunnen leiden dat het virus meteen weer kans krijgt	BI	1
219	htoffers, nog meer uitgestelde operaties en behandelingen van mensen met andere ziektes. Dat willen	we per se voorkomen en dat vraagt van ons allemaal blijvend zelfbeheersing, zelfbeheersing van ons a	BI	1

220	fwegingen. Maar zeker is wel dat voorzichtigheid nu, beter is dan spijt achteraf. En daarbij hebben	we, zoals vorige week uitgelegd, drie criteria. Kan de zorg het aan? Zijn de meest kwetsbaren zo	BI	1
221	criteria. Kan de zorg het aan? Zijn de meest kwetsbaren zo goed mogelijk beschermd? En hebben	we genoeg zicht op de manier waarop het virus zich gedraagt? Natuurlijk spelen daarbij ook andere v	BI	1
222	de economie het aan? Vragen die prangender worden naarmate de crisis langer duurt. Dat realiseren	we ons dus ook. Maar dit is wel echt de volgorde: eerst de volksgezondheid en dan de	BI	1
223	dus ook. Maar dit is wel echt de volgorde: eerst de volksgezondheid en dan de rest.	We moeten ons goed realiseren dat we helemaal aan het begin staan van een nieuwe fase, aan	IE	2
224	echt de volgorde: eerst de volksgezondheid en dan de rest. We moeten ons goed realiseren dat	we helemaal aan het begin staan van een nieuwe fase, aan het begin, het prille begin van	IE	2
225	terug. Een punt waarop meer onzekerheden zich voordoen dan zekerheden. En de kunst is dus dat	we beginnen met maatregelen die het minste risico opleveren dat het virus toch weer om zich heen	IE / BI?	2 / 1
226	minste risico opleveren dat het virus toch weer om zich heen gaat grijpen. Alleen zo krijgen	we op een verantwoorde manier meer bewegingsruimte in de anderhalvemetersamenleving, letterlijk en f	IE / BI?	2 / 1
227	rhalvemetersamenleving, letterlijk en figuurlijk. Op basis van de adviezen van deskundigen hebben	we nu in een paar weken bereikt dat het virus zich nu aanzienlijk minder verspreidt en dat	IE / BI?	2 / 1
228	virus zich nu aanzienlijk minder verspreidt en dat de druk op de zorg daalt. Dat hebben	we samen gedaan, dat hebben weg gedaan met 17 miljoen mensen, en dat moeten we dus volhouden. En	IE	2
229	daalt. Dat hebben we samen gedaan, dat hebben weg gedaan met 17 miljoen mensen, en dat moeten	we dus volhouden. En daarmee kom ik bij de besluiten die we vandaag hebben genomen. En die	IE	2

Tabel 7. Annotaties voor 'we'